çığlık

LU SİN

2. BASIM

YALÇIN YAYINLARI

kapak: bilge yalçın

LU SİN

çığlık

ROMAN/ÖYKÜ DİZİSİ - 15

34

2. Basım - Şubat 1983

ÇIĞLIK — Öyküler / Lu Sin / Kapak: Bilge Yalçın / Kapak Dia: Aydın Ilgaz / Acar Matbaacılık Tesislerinde dizilip, basılmış ve ciltlenmiştir / Yalçın Yayınları: Klod Farer Cad. No. 24/3 Türbe - İSTANBUL

LU SİN

ÇIĞLIK

TÜRKÇESİ :
ATTİLA TOKATLI

YALÇIN YAYINLARI

Yazarın Önsözü

Çok hayal kurdum gençliğimde, sonradan da bunların çoğu unutuldu gitti, ve bundan ötürü hiç bir teessüf duygusuna kapılmadım. Geçmiş günleri anmanın, insana sevinç verdiği söylenir hep, ama bazan da geçmişi andıkça biraz daha yalnız hisseder insan kendini. Zihnimizi tüm varlığıyla geçmişteki yalnızlık dönemlerine bağlayan hatıralara dönmenin hoş bir şey olmadığını bilmez değilim ama, benim bütün felâketim herşeyi unutamayışımdan ileri geliyor. İşte **Çığlık**, unutmayı bir türlü başaramadığım bu anılardan doğdu.

Dört yılı aşkın bir süre boyunca, hemen hemen her Allahın günü bir emniyet sandığı ile bir eczaneye uğradım ben. Kaç yaşımda olduğumu hatırlamıyorum bile şimdi, ama boyum eczanenin tezgâhına ancak erişebiliyordu ve emniyet sandığının tezgâhı benim iki yüksekliğimdeydi. Yüksek tezgâhın üzerine eski elbiselerle mücevherleri yığar, bana tiksintiyle uzatılan parayı kapar ve öteki tezgâhın önüne, uzun süredir hasta yatan babamın ilâçlarını almağa koşardım. Evde de bir alay işim vardı tabii. Çok ünlü bir hekim tedavi ediyordu babamı. Hekim çok ünlü olduğundan, verdiği ilâçlar da pek tabii çok nâdide şeylerdi: Kışın köklenmiş aloes kökünden üç yıl çiğde yatırılmış şeker kamışına kadar bir alay acaip bitki... Mümkün olup da hepsini bir tamam bulabilsek, babam şüphesiz iyileşecekti, ama bir türlü bulamıyorduk ve babamın hastalığı gün geçtikçe biraz daha şiddetlenerek devam ediyordu. Nihayet öldü.

Rahatlık içinde doğup büyüdükten sonra yoksullaşanlar, dünyanın gerçek yüzünü bu deney sâyesinde öğrenir genellikle. Nitekim, Nankin'deki Kiangnan Deniz Okulu'na gitmek istediğim vakit, bu «uygunsuz» yolu, çevremden kurtulmak için ve değişik zihniyette insanlar bulmak umuduyla seçtiğimi söylediler. Annemin elinden hiç bir şey gelmiyordu benim için. Yol masrafımı karşılayacak olan sekiz doları sağlayabildi bana, o kadar; ve ne istersem yapmamı söyledi. Bir de bol bol ağladı tabii: O devirde okumuş yazmış sayılmak için, klasik bir öğrenim görmüş olmak şarttı; ve ecnebi okullarda öğrenim görenlere, başka çıkar yol bulamayınca ruhunu yabancı şeytanlara satacak kadar düşmüş umutsuzlar gözüyle bakılıyordu. Annem de, ilerde hep tiksinti ve hakarete maruz kalacağımı düşünerek ağlıyordu, ve beni bir daha göremeyeceği için... Ama

bütün bunlar benim umurumda değildi, ne yalan söyleyim. Gittim Nankin'deki okula, ve orada Tabii Tarih, Aritmetik, Coğrafya, Tarih, Resim ve Beden Eğitimi diye adlandırılan bir takım bilimlerin varlığını öğrendim. Fizyoloji dersi yoktu ama, **İnsan vücudu üzerine yeni bilgiler kitabı** ve **Kimya ve Sağlık Bilgisi** gibi kitaplar okuyorduk. O güne kadar karşılaştığım hekimlerin yaptığı açıklamalarla verdiği reçeteleri hatırlayıp bunları yeni edindiğim bilgilerle karşılaştırınca, Çinli hekimin, bilerek ya da bilmeyerek hastalarını aldatan bir şarlatandan başka bir şey olmadığını anladım yavaş yavaş, ve bu hekimlerin eline düşen zavallılarla o zavallıların aileleri için büyük bir merhamet duydum içimde... Çeviri tarih kitaplarından, Avrupa tıbbının büyük çapta kabuluyle, Japonya'da bir reform hareketinin başlamış olduğunu öğrendim üstelik.

İşte bu bilgi kırıntıları, beni Japonya'daki bir taşra şehrinin tıb fakültesine sürükledi. Ne güzel hayaller kuruyordum yarabbim: Öğrenimimi bitirir bitirmez yurduma dönecek ve, babam gibi, durumlarının gerektirdiği tedaviye muhtaç hastaların derdine derman bulacaktım; savaş vaktinde de askeri hekim olacak ve yurtdaşlarımda Reform inancını doğurup yaşatacaktım! Aradan geçen zaman içinde bakteriyoloji öğrenimine getirilen yenilikleri bilmiyorum ama o devirde, mikropları bize film projeksiyonları aracılığıyle gösterirlerdi. Ve bu filmler ders saatinin sonundan önce bittiği vakit de profesörümüz artan zamanı manzara ya da aktüalite filmleri göstermeğe hasrederdi. Rus Japon harbinin içindeydik, yani savaşa ait filmlerin çoğunlukta olduğu bir devir... Ve tabii, bu türden bir film gösterildiği vakit ben de bütün sınıf arkadaşlarım gibi coşkun çığlıklar atmak ve alkışlamak durumundaydım. Günün birinde, perdede Çinliler belirdi. Uzun bir süredir görmemiştim yurtdaşlarımı. Oldukça kalabalıktılar. İçlerinden eli kolu bağlanmış olan birisi ortada duruyordu, ötekiler de onun etrafını sarmış durumdaydılar. Hepsi güçlü kuvvetli insanlardı, ama nutku tutulmuş gibi durgun bir hâl çökmüştü üzerlerine. Altyazılara göre, eli kolu bağlı olan, Rusların hizmetinde bir casustu; Japonlar, öteki Çinlilere gözdağı olmak üzere adamı idama hazırlanmaktaydılar ve casusun etrafındakiler de bu muhteşem tabloyu seyretmek için oraya getirilmişlerdi.

Ders yılı henüz sona ermeden kendimi Tokyo'ya attım. Çünkü bu filmi gördükten sonra tıb öğrenimi bana artık önemsiz gelmeğe başlamıştı. Zayıf ve geri kalmış bir milletin fertleri, vü-

cutça sapasağlam olsalar bile, ahaliye gözdağı vermek isteyenler tarafından ipe çekilirler veya bu derece pis bir manzaranın güçsüz tanıkları hâlinde kalmak zorunda bırakılırlarsa; hastalıktan ölmek durumunda kalmaları, doğrusu pek büyük bir felâket sayılmaz. Demek ki yapılacak ilk şey, halkın kafasını değiştirmekti. Ve ben de o devirde, kafalara tesir edecek en iyi aracın edebiyat olduğunu düşündüğüm için, bir edebiyat akımı yaratmağa karar verdim. Tokyo'daki Çinli öğrenciler arasında hukuk yapanlar vardı, siyasal bilgilerde okuyanlar vardı, fizik, kimya, hattâ polis öğrenimi görenler bile vardı ama edebiyat öğrenimi gören veya güzel sanatlar okuyan bir tek öğrenci yoktu. Gene de, bu nispeten soğuk atmosfer içinde bile aynı anlayışta kardeş kafalar bulunduğunu keşfetmek mutluluğuna erdim. İhtiyaç duyduğumuz birkaç kişiyi daha kendi safımıza aldık ve uzun tartışmalardan sonra, atılacak ilk adımın bir dergi çıkarmak olduğu kararına vardık. Derginin ismi, «Yeni Hayat» olmalıydı ama biz klasik üslûbun etkisinden hâlâ kurtulamadığımız için, «Sin Şeng» adını verdik dergiye (*).

Yayın için kararlaştırdığımız tarih yaklaşa dursun, önce arkadaşlarımızın çoğu aramızdan çekildi, sonra bulduğumuz maddi kaynaklar kayboldu ortadan, ve sonunda meteliksiz üç kişi kaldık. Talihsizlik daha işin başında yüklenmişti bize. Bu konuda daima talihsiz kaldığımızı söylemeğe, bilmem lüzum var mı? Üç azimli kafadar da ayrıldı en sonunda, her biri kendi yoluna gitti, ve geleceğe dair en güzel hayallerin kurulduğu o uzun tartışmalar dönemi de böylece kapanmış oldu. Çok geçmeden, bir türlü dünyaya getiremediğimiz Sin Şeng'i ben de unuttum.

Daha sonraları, hayatımda ilk defa olarak, sıkıntı'yı attım. Başlangıçta katiyen anlayamamıştım nerden geldiğini bu sıkıntının? Ama düşündükçe kavradım ki; bir kimsenin fikirleri tasdik ediliyorsa, bu, onu ilerlemeğe iter; fikirlerimize karşı çıkılması ise, mücadele etmeğe sürükler bizi. Ama kayıtsız kişilerden müteşekkil bir topluluğun ortasında bağırıp durmakta isek; ne bizi tasdik eden, ne de fikirlerimize karşı çıkan tek insan yoksa etrafımızda; pek tabiidir ki, sınırsız ve çorak bir bozkırın ortasında kaybolmuş hissederiz kendimizi, ve bu işe ne türlü bir çare bulmak gerektiğini de bir türlü kestiremeyiz. İşte

(*) Eski üslûpta bir deyim olan «Sin Şeng»i, Osmanlıca «Hayat-ı Cedide» tamlamasıyla karşılayabiliriz.

o çağdaki izlenimlerim buydu, ve ben bu yaşantıya «yalnızlık» dedim.

Ve bu yalnızlık duygusu gittikçe büyümeğe başladı bende, amansız bir zehirli yılan gibi ruhumu sardı bunalttı.

Aşırı derecede acı çekiyor, ama en küçük bir öfkeye kapılmıyordum. Kendi kendime döndürmüştü beni bu tecrübe, kendimi tanımayı öğrenmiştim, ve artık iyice biliyordum ki, tek bir çağrısı üzerine halk kitlelerinin bir araya gelip elele vereceği kahramanlardan değilim.

Ama bu yalnızlık duygusunu da kesin şekilde söküp atmak istiyordum içimden, bayağı ıstırap veriyordu çünkü bana. Çağımın havasına ayak uydurmağa çalışarak ya da geçmişi yeni baştan yaşamayı deneyerek, içimdeki acıyı dindirmek amacıyla bütün yollara başvurdum. Daha sonraları, bazı kişisel tecrübeler ve başkalarının tanığı olduğum bazı ıstırapları, bendeki bu hüznü ve bu yalnızlık duygusunu büsbütün arttırdı. O yaşantımı ayrıntılarıyla anlatmağa hiç mi hiç niyetim yok, bu türden anılarımın benimle birlikte mezara girmesini tercih ederim. Yalnız şu kadarını ekleyim ki, ruhumu uyuşturmak için bulduğum sistem, etkisini göstermekte gecikmedi: Gençlik çağımın cömertlik ve coşkunluğunu hepten yitirdim.

Otel S. de kiralık üç oda vardı. Bu odalarda oturmuş olan bir kadının kendini bahçedeki ağaçlardan birine asarak intihar ettiği söyleniyordu. Söz konusu ağaç o günden bu yana öylesine büyüyüp boy atmış ki, dallarının ucu görünmez olmuştu, ama kiralık odalar hâlâ boş bekliyordu. İşte o üç odayı kiraladım ve yıllarca oturdum orada. Eski devirlerden kalma taş parçalarına kazınmış yazıtları kopya çekmekle geçiriyordum olanca vaktimi. Hemen hemen hiç kimse gelmiyordu ziyaretime, ve uğraştığım iş de hiç bir fikir meselesi, hiç bir tartışma konusu getirmiyordu. Hayatım bu yarı karanlık içinde tatlı tatlı akıp gidiyordu, ve bunun hep böyle devam etmesinden gayrı hiç bir arzum da yoktu. Yaz gecelerinde ortalığı sinek bastığı vakit bahçedeki ünlü ağacın altına oturur ve kamıştan yelpazemi sallayarak kalın yaprak örgüsünün arasından gökteki yıldızları seçmeğe çalışırdım. Geceleyin yuvalarından uğrayan ağaç kurtları dökülürdü enseme. Buz gibi soğuktular.

Eski dostlarımdan King Sin-yi bazan çıkar gelirdi; ordan burdan konuşurduk bir süre, gevezelik ederdik. Gelir gelmez ilk işi kocaman deri çantasını kaykılmış masanın üzerine bırakmak ve uzun mantosunu çıkarmak olurdu. Hemen karşıma

otururdu yavaşça. Köpeğimden duyduğu korkuyla yüreğinin hızlı hızlı attığını sezerdim her seferinde.

— Ne işine yarıyor kuzum bunları kopya etmek? diye sordu bir akşam.

Derin bir meseleyi aydınlığa kavuşturmak istercesine defterlerime dikmişti gözlerini.

— Hiç.

— Peki öyleyse hangi akla hizmet için yapıyorsun bu işi?

— Hiç bir belirli amaç gütmeden.

— Öyle sanıyorum ki bir şeyler yazman gerek...

Neyi kasdettiğini anlamıştım. **Yeni Gençlik** dergisini çıkarmak üzereydiler. O ana kadar hiç bir teşvik görmemişlerdi ama hiç bir muhalefetle de karşılaşmamışlardı. «Belki onlar da kendilerini yalnız ve tecrit edilmiş durumda hissediyorlar...» diye düşündüm.

— Büyük bir ev getir gözlerinin önüne, dedim. Demirden yapılmış penceresiz bir ev. Yıkılması imkânsız. Ve uyuyan insanlarla dolu. Belli ki içerdekiler çok geçmeden boğularak ölecek. Ama gene biliyorsun ki, can çekişmenin acısını tatmadan, uykudan ölüme kayacaklar. Rahat bir ölüm yani. Oysa sen tutmuş çığlıklar atıyorsun, ve sonunda uyandırıyorsun içlerinden uykusu en hafif olan bir kaçını. Ve bu bedbaht azınlığın sırtına da, kaçınılmaz bir ölümün acısını çekme görevini yüklemiş oluyorsun. Böylece davranmakla, onlara hizmet ettiğin söylenebilir mi?

— Uyanmış adamlar bulunduğu andan itibaren, demirden evi yıkmak umudu da doğmuş demektir.

Doğruydu tabii. Kendi kişisel inancıma rağmen, sözünü ettiği umut bende de yaşıyordu. Öldürememiştim o umudu bir türlü. Umudun konusu gelecekle ilgilidir. İşte bunun içindir ki, dostumun söyledikleri bugün mümkün değildir düşüncesiyle, umuduna karşı çıkamazdım. Sonunda kendisine, bir şeyler yazacağıma dair söz verdim ve bu kitabın ilk hikâyesini, **Bir Delinin Hatıra Defteri**'ni yazdım.

Bir kere yola çıktıktan sonra da, artık geriye dönmek imkânsız oldu. Ve dostlarımın isteğine uyarak zaman zaman küçük hikâyeler karaladım. Öyle ki, kısa bir süre içinde, bir düzineyi aşkın hikâyenin yazarıydım.

İşin aslına bakarsanız, yazdıklarım, kendimi anlatmak ihtiyacından doğmuyordu. Ne var ki, bir vakitler yaşamış olduğum hüznü ve yalnızlığı hâlâ unutmamıştım. Ve zaman zaman, uzun

bir imdat çığlığı atmak geliyordu içimden. Bu çağrı seslenişi, tek başına ileriye at süren savaşçı için bir teşvik anlamındaydı; engeller karşısında korkuya ve umutsuzluğa kapılıp durmamasını haykırıyordu ona. Bu çığlıkların kahramanca veya acı, gülünç veya ahmakça olup olmaması da önemli değildi benim için. Bunlar, çağıran çığlıklar olduğu için; yazarken, şeflerimin talimatını göz önünde tutuyordum, o kadar. Bu yüzden de bazan gerçekliği hesaba katmadığım, gerçeklikten ayrıldığım oluyordu. Örneğin, **İlâç**'ta, hiç bir geçerli sebep yokken, çiçeklerden bir çelenk indirdim Yu'nun mezarına. **Yarın**'da, Şan'ın rüyasında oğlunu görüp görmediğini anlatmadım. Büyük şefimiz, kendimizi pasif bir tevekküle bırakmamızı istemediği için yaptım bütün bunları. Bir nokta daha var: Bana bir zamanlar müthiş acı vermiş olan o yalnızlık duygusunu, gene bir zamanlar benim de kurmuş olduğum güzel hayallerle dolu gençlere hiç bir şekilde aktarmak istemiyordum.

(**Çığlık**'ın ilk baskısının önsözü)

BİR DELİNİN HATIRA DEFTERİ

Burada isimlerini vermek istemediğim iki erkek kardeş vardı. Lisedeyken çok yakın arkadaşımdı ikisi de, ama uzun bir ayrılık dönemi sonunda her ikisinin de izini tamamıyle kaybetmiştim. Bir zaman önce bu iki kardeşten birinin ciddi şekilde hasta olduğunu işittim, hazır köyüme dönmekteyken uğrayıp kendisini bir ziyaret edeyim dedim. Sadece büyüğü ile karşılaştım gittiğim yerde, hasta olanın o değil de küçüğü olduğunu söylüyordu.

— Kardeşimi ziyarete geldiğiniz için size gerçekten minnettarım, dedi. Ama bir süre önce tamamıyle iyileşti ve buradan ayrılıp bir başka eyalete gitti. Orada resmi bir göreve tayinini bekliyor...

Ve çıkardığı iki defteri gülerek bana gösterip, kardeşinin hastalığı sırasında kaleme aldığı hatıraların bunlarda yazılı bulunduğunu ve hastalığın bütün seyrinin bu defterlerden kolayca izlenebileceğini söyledikten sonra, bunları güvenilir bir dosta teslim etmekte hiç bir sakınca görmediğini ekledi.

Defterleri okurken anladım ki, arkadaşım, her an öldürüleceği zehabına kapılarak çıldırmıştı. Tutarsız ve bulanık bir üslüpla kaleme alınmış olan bu hatıralarda, zaman zaman, en akıl almaz olayların dile geldiğini gördüm. Hiç bir tarihe raslamadım defterde; ama mürekkebin rengindeki farklılık ve yazılıştaki değişiklik, hatıraların ayrı ayrı zamanlarda kaleme alınmış olduğunu göstermeğe yetiyordu. Aşırı derecede tutarsız olmayan bazı kısımları, tıbbî araştırmalara yardım eder düşüncesiyle kopya çektim. Sözü edilen kişilerin isimlerinden gayrı, bu defterlerde bir tek kelime değişikliği olsun yapmış değilim. Kaldı ki, söz konusu kişilerin tümü de dünyadan tamamıyle kopmuş köy insanlarıdır.

Bu hatıralara, yazarı tarafından iyileştikten sonra verilmiş olan başlığı da aynen muhafaza ettim.

2 Nisan 1918

I

Tadına doyulmaz bir ayışığı var bu akşam.

Otuz yıl var ki görmemiştim böylesine güzelini, kendimi herhalde bundan ötürü alabildiğine mutlu duyuyorum. Şimdi anlıyorum bu otuz seneyi sisler içinde geçirdiğimi. Ama gene de tetikte durmam gerekiyor. Evet evet, Çao'ların köpeği niye durup dururken iki kere baksın bana?

İşkillenmekte haklıyım.

II

Bu akşam ayışığı yok; kötü bu, biliyorum.

Sabahleyin, usul usul dışarı çıkmağa yeltenmiştim; Çao Kuey-vong, gözleri garip bir şekilde pırıldayarak baktı bana; korkuyor gibi bir hâli vardı benden, yada beni öldürmeyi tasarlıyor gibi... Yedi sekiz kişi daha gözüme çarptı o sırada, birbirlerinin içine girecekçesine sokulup kafa kafaya vermiş, alçak sesle benden bahsediyorlardı, ve kendilerini görürüm diye korktukları besbelliydi. Bugün rasladığım bütün herkes böyleydi zaten. Hele bir tanesi vardı içlerinde, alabildiğine korkunç bir tip, öylesine keyifli kahkahalar savuruyordu ki bana bakarken, ağzı yırtılacak sandım... Tepeden tırnağa ürpertti beni o pis gülüşüyle, ama bana karşı hazırlanan komployu da bütün çıplaklığıyle ortaya çıkarmış oldu.

Bunlara rağmen, korkuya kapılmadan yoluma devam ettim. Birden önüme çocuklar çıktı. Benden konuşuyorlardı onlar da. Çao Kuey-vong'un gözlerindeki pırıltı vardı gözlerinde, ve bir çelik parçası gibi donuktu yüzleri. Bir süre kendi kendime, çocukların bana karşı böylesine bir kin duymaları için ne gibi bir sebepleri olabilir diye sordum, çıkaramadım. Dayanamadım sonunda, ve: «Söyleyin!.. diye haykırdım. Söyleyin bana!» Arkalarına bakmadan kaçtılar.

Düşündüm: Çao Kuey-vong'un ve ötekilerin bana diş bilemek için ne gibi bir sebepleri olabilir? Ve buldum: Yirmi yıl önce, bay Ku Kieu'nun hesap defterini çiğnemiştim yanlışlıkla: ve bana demediğini bırakmamıştı. Çao Kuey-vong, bay Ku'yu tanımasına tanımıyor amma, bu meseleyi herhalde işitmiş ve benden bu işin intikamını almağa kalkmış olabilir. Bundan ötürü elbirliği ediyor sokaktaki öbür adamlarla. Peki ama, ya çocuklar? Söz konusu defter çiğnendiği vakit, bu çocuklar ana rahmine bile düşmemişlerdi. Öyleyse niçin bana öyle korkarak, yada... öldürmek

ister gibi bakıyorlar? Şaşırtıcı, dehşet verici bir şey bu. Perişan bir hâldeyim.

Ama anladım: Meseleyi büyüklerden duyup öğrenmiş olsalar gerek!

III

Geceleri bir türlü uyuyamıyorum. Anlamak istiyorum çünkü, anlayabilmek için de düşünüyorum.

Bütün bu kişileri vali tarafından işkence masasına yatırılmış gördüm ben, yada toprak ağası tarafından tokatlanırken gördüm; mahkeme kâtipleri karılarının ırzına geçerken yanlarındaydım, ana-babalarının tefecilerin elinden kurtulabilmek için intihar ettikleri günkü hâllerini bilirim. Ama hiç bir... hiç bir zaman, dünkü kadar korkunç, dünkü kadar meymenetsiz bir surat takındıklarını hatırlamıyorum.

İşin garibi, bir de bir kadın vardı sokakta; bir yandan öldüresiye dövüyordu oğlunu, bir yandan da: «Beni daha fazla öfkelendirme, yoksa seni çiğ çiğ yerim itoğlu it!» diye bağırıyordu. Ve oğluna bakmıyordu bağırırken, bana bakıyordu. Neye uğradığımı şaşırdım tabii, kendime hâkim olamayıp sıçradım aniden. Ve bütün o soluk yüzlü kişiler, dişleri bir karış dışarda, katıldılar gülmekten. Tam o sırada ihtiyar Çen çıkıp geldi koşarak, beni adetâ zorla eve götürdü.

Evde, bizimkiler beni tanımadıklarını iddia ettiler; bakışları, sokaktakilerin bakışlarından tamamıyle farksızdı. Çalışma odasına... girmez olaydım: Kapıyı üstüme kilitlediler. Tavuğu kümese kapatır gibi! Ne demek oluyor bu, anlamıyorum. Gerçekten anlamıyorum, nedir alıp veremedikleri benimle.

Bir kaç gün önce, Kurtlar köyündeki yarıcılarımızdan biri tarlaları saran kuraklık hakkında bilgi vermek için eve gelmişti; köylülerin, ordaki namlı eşkiyalardan birini öldürdüğünü anlatıyordu ağabeyime. Dediğine göre, bazı köylüler adam öldükten sonra vücudunu parçalayıp, yüreğiyle ciğerini çıkarmışlar ve «cesaret kaynağıdır» diyerek pişirip yemişler. Bunun pis bir şey olduğunu söylediğim zaman, ağabeyim de yarıcı da bir tuhaf bakmağa koyulmuşlardı bana. O günkü bakışlarının sokaktakilerin bakışına tıpatıp benzediğini ancak bugün farkettim.

Tepeden tırnağa ürperiyorum bunu düşündükçe.

İnsan yiyor bu herifler, beni de yiyebilirler pekalâ...

«Oğlunu çiğ çiğ yiyeceğini» söyleyen kadın, sonra o soluk yüzlü, sivri dişli adamların gülüşü ve yarıcının anlattığı hikâye... birer işaret bütün bunlar, besbelli. Söz yerine zehir dökülüyor ağızlarından, kılıç gibi keskin bir gülüşleri var, ve dişleri bembeyaz ve sivri. Yamyam bunların hepsi, evet. Şüphem kalmadı.

Kötü bir kimse olduğumu sanmıyorum, ama Ku'ların hesap defterini çiğnediğimden bu yana hiç bir şeyden emin değilim artık. Bir fesat hazırladıkları besbelli bana karşı, ama ne kurduklarını bir türlü bulup çıkaramıyorum. Üstelik, karşı oldukları bir kimseyi «kötü» ilân etmeleri ne kadar da kolayca oluyor! Şimdi hatırlıyorum: Ağabeyim bana kompozisyon yazmasını öğretirken, sözünü ettiğim adam ne kadar mükemmel bir kimse olursa olsun, zavallıyı kötüleyen her cümleme karşılık ağabeyimin ağzından ossaat bir «Güzeeeell» çıkardı; ve kötü bir adamı mazur göstermeğe giriştiğim vakit de: «Müthiş bir avukat kabiliyetin ve son derece orijinal fikirlerin var...» övgüsüne lâyık görülürdüm. Benim hakkımda ne kurduklarını nasıl bilebilirim ki bu durumda? Hele beni parçalamayı düşündükleri bir anda!

Bir şeyi anlamak için, üzerinde düşünmek gerekir. Bana öyle geliyor ki eski çağlarda insanlar sık sık biribirlerini yiyorlardı. Ama bugün bundan, eskiden olduğu kadar emin değilim. Meseleyi iyice öğrenmek için bir tarih kitabı aldım. Gelgelelim, hiç bir tarih bulamadım kitapta. Sadece bütün sayfaların kenar kısımlarının, «İnsaniyet», «Adalet» ve «Fazilet» kelimeleriyle süslü olduğunu gördüm. Uykum kaçmıştı artık bir kere, dikkatle okumağa koyuldum kitabı. Ve gece yarısına doğru, satırların arasında binlerce defa yazılı bir şey bulunduğunu farkettim. Evet evet, sadece şu iki kelimeyle doluydu bütün kitap: «İnsan yemek!»

Kitabın yazıları, yarıcının sözleri, hepsi hepsi bir araya gelmiş soğuk soğuk gülümsüyorlar bana şimdi; ve hepsinin üzerime dikili gözlerinde o garip pırıltı yanıp sönüyor.

Ben de bir insanım: Yemek istiyorlar beni!

IV

Bu sabah, uzun bir süre sâkin sâkin oturdum. İhtiyar Çen

getirdi yemeğimi: Bir tabak sebze ile bir tabak buğulanmış balık. Gözleri bembeyaz ve donuktu balığın. Ve ağzı, bütün o insan yiyici çetesi gibi yarı aralıktı. Öyle ki, bir kaç lokma alıp çiğnedikten sonra, yediğim balık mı, yoksa insan eti mi ayırtedemez hâle geldim, midem bulandı birdenbire ve hepsini çıkardım.

— Azizim Çen, dedim ihtiyara, git ağabeyime söyle: Boğulacak gibiyim burada, çıkıp bahçede biraz hava almak istiyorum.

Cevap vermeden çıktı, kısa bir zaman sonra da gelip kapıyı açtı.

Hiç kımıldamadım. Ne yapacaklarını düşündüm kendi kendime. Çünkü beni katiyen bırakmayacaklarını biliyordum. Nitekim ağabeyim geldi çok geçmeden, yanında ağır adımlarla kendisini izleyen yaşlı bir adam vardı. Korkunç bir bakışla bakıyordu adam, ama benim bunu farketmemden ürktüğü için de başını daima yere eğik tutuyor ve gözlüklerinin kıyısından gizlice gözlüyordu beni.

— Bugün çok iyi görünüyorsun, dedi ağabeyim.

— Evet, dedim.

— Bay Ho'dan gelip seni muayene etmesini rica ettim, diye ekledi.

Bu ihtiyar adamın, kılık değiştirmiş bir cellâtdan başka bir şey olmadığını bile bile:

— Buyurun, dedim.

Nabzıma bakmak bahanesiyle vücudumun sağlamlık ve dayanıklılık derecesini ölçmek istiyordu ve hiç şüphe yok ki bu hizmetinin karşılığında etimin bir lokması da onun payına düşecekti... Korkmadım hayır, insan eti yemeyi aklımdan bile geçirmediğim halde bu yamyamlardan çok daha cesur olduğumu hissettim ve ellerimi uzatarak ne yapacaklarını beklemeğe koyuldum. İhtiyar önüme oturdu, gözlerini yumdu ve uzun uzun dinledi nabzımı, bir an sessiz kaldıktan sonra şeytani bir ışıkla pırıldayan gözlerini gözlerime dikerek:

— Hayallere kaptırmayın kendinizi, dedi. Bir kaç gün sükûnet içinde dinlenecek olursanız, tamamıyle iyileşirsiniz.

Şimdi düşünelim: Kendimi hayallere kaptırmayacağım, yani kendimi hiç dirençsiz onların eline teslim edeceğim! Sonra sâkin olacağım ve dinleneceğim, yani yiyip içip semireceğim durmadan ve böylece de onların eline daha bol miktarda et geçecek! «İyileşmek» dediği bu işte ihtiyarın!.. İnsan yiyor bunlar,

yamyam! Ama büyük bir gizlilik içinde yürütüyorlar işlerini, zevahiri kurtarmağa son derece dikkat ediyorlar, açık çalışmıyorlar ve karşılarındaki de bütün bunları yutar sanıyorlar! Dayanamayıp kahkahalarla gülmeğe koyuldum ve doya doya güldüm. Cesaret, meydan okuma ve doğruluk çınlıyordu gülüşümde. Ağabeyimle ihtiyar bembeyaz kesildiler, ezilip kalmışlardı meydan okumam karşısında.

Ama cesur oluşum, onların beni parçalayıp yemek arzusunu bir kat daha kamçılamayacak mı? Bendeki cesaretin kendilerine geçmesini sağlamış olacaklar böylece...

Onlar odadan çıkıp uzaklaşırken, ihtiyarın ağabeyime doğru eğilip alçak bir sesle:

— Hemen yutmalı bunu! dediğini işittim.

Ve ağabeyimin «evet» anlamında başını salladığını gördüm aynı zamanda. Demek ki o da öyleydi! Bu müthiş keşif, hiç ummadığım bir anda geldiği halde, pek fazla şaşırtmadı beni: Demek ağabeyim de beni yemek isteyen bu yamyamlar çetesinden, diye düşündüm o kadar.

Ağabeyim bir insan yiyici!

Ben bir insan yiyicinin kardeşiyim!

Beni parçalayıp yiyecek insanlar ve ben gene de kurtulamayacağım bir insan yiyicinin kardeşi olmaktan!

V

Şu son günlerde aynı konu üzerinde düşünmeğe devam ettim gene: O ihtiyar, diyelim ki, kılık değiştirmiş bir cellât değil de gerçekten hekim; bu, onu bir insan yiyici olmaktan kurtarmaz ki! Sonra... hekimlerin atası Şe-çen, otların faydası üzerine kaleme aldığı kitapta insan etinin tavada kızartılmak suretiyle yenebileceğini yazmamış mıydı? Bu durumda, kendisi de bir hekim olan bu ihtiyar, yamyam sıfatından nasıl kurtulabilir?

Ağabeyime gelince, onu suçlamak için ayrı sebeplerim var. Bana klasikleri öğrettiği çağlarda, şöyle bir cümle işitmiştim ağzından: «Biribirlerine yemek olarak oğullarını ikram ediyorlardı.» Bir başka seferinde de, çok kötü bir adamdan söz edilirken, adamın sadece öldürülmeyi değil, aynı zamandan «yenmeyi ve derisi üzerinde yatılmayı da» hak ettiğini söyleyen gene ağabeyim değil miydi? Ben daha pek küçüktüm o çağda, ve bun-

ları işitir işitmez yüreğim hızla çarpmağa koyulmuştu... Nitekim önceki gün, Kurtlar köyünün yarıcısı, bir adamın yüreğiyle karaciğerinin yendiğini anlatırken, ağabeyimin yüzünde en ufak bir şaşkınlık ifadesi belirmedi; tam tersine, başını sallayarak tasdik etti olayı... Bu da gösteriyor ki, insan eti yemek konusundaki düşüncelerinde hiç bir değişiklik olmamış! «Yemek olarak oğulların ikramı»nı kabul eden bir adamın «ikram» etmekten kaçınacağı ve «yemek»ten sakınacağı ne olabilir ki? Eskiden ağabeyimin açıklamalarını derinlemesine düşünmeden, sadece dinlemekle yetinirdim. Ama şimdi biliyorum ki, beni yetiştirdiği çağlarda bile, dudakları insan etiyle pırıldıyor ve yüreği yamyamlık hayalleriyle dolup taşıyordu.

VI

Ortalık kapkaranlık. Gündüz mü, gece mi seçemez oldum. Çao'ların köpeği uzun uzun havlamağa koyuldu gene.

Aslanın yırtıcılığıyla tavşanın korkaklığı ve tilkinin kurnazlığı bir araya gelmiş bu adamlarda...

VII

Bilmiyor değilim manevralarını. İşin sonuçlarından çekindikleri için doğrudan doğruya öldürmeğe yanaşmıyorlar beni, cesaretleri yok; ardarda tuzaklar kurarak intihara sürüklemek istiyorlar. Geçen gün sokakta rasladığım adamlarla kadınların tavrına ağabeyimin son günlerde takındığı tavrı ekleyince, kesin bir durum çıkıyor ortaya: Kayışımı çıkarıp asmamı istiyorlar kendimi. Böylece hem katil suçundan kurtulmuş, hem de en gizli arzularını gerçekleştirmiş olacaklar. Mutluluk içinde rahat kahkahalar attıklarını görür gibi oluyorum. Yada, korku ve hüzünden ölmemi sağlayacaklar; gerçi bu şekilde zayıflamış olacağım, etim budum kalmayacak ama gene de hiç yoktan iyidir...

Ölü etinden başka bir şey yemez bunlar zaten! Geçenlerde bir kitapta okumuştum: «Sırtlan» diye bir hayvan varmış, korkunç bakışlı ve insana dehşet veren görünüşte bir hayvan. Ölmüş et yer ve en iri kemik parçalarını bile rahatça çiğneyebilirmiş. Düşünmesi bile soğuk ter döktürüyor adama! Kurt cin-

sinden bir hayvandır, diyordu kitap sırtlan için. Kurt da köpek cinsindendir. Çao'ların köpeğinin geçen gün gözlerini bana dikmesi de gösteriyor ki, yamyamlar köpeği de aldılar aralarına; köpek de komploya dahil, evet. O ihtiyar hekim istediği kadar yere baksın ısrarla, kimse aldatamaz beni.

İçlerinde en gülünç olan da ağabeyim. O da bir insan, nasıl korkmuyor? Ve nasıl katılabiliyor beni parçalamak isteyenlere? Yoksa bu türlü işler daima yapıla gelmiştir diye, adam öldürüp yemeyi normal mi karşılar oldu? Ama belki de hepden vicdansızlaştı ve bütün yaptıklarının kötü olduğunu bile bile yapıyor...

Lânetleyeceğim ilk insan yiyici, ağabeyim olacak; yamyamlıktan kurtarmağa çalışacağım ilk insan da, ağabeyim.

VIII

İşin aslında, bütün bunları uzun zamandır bilmeleri gerek...

Birden bir adam girdi içeri. Yirmi yaşlarında ya var, ya yoktu. Yüz hatlarını iyice seçemiyordum ama son derece güleryüzlüydü. Başıyla bir günaydın işareti yaptı bana, ve yüzündeki gülümseyişin sahteliğini hemen farkettim. Sordum:

— İnsan yemek doğru bir şey midir sizce?

Hep aynı gülümseyişle cevap verdi:

— Ortalıkta açlık olmadığına göre, niye insan eti yensin?

Onun da insan eti sevenler takımından olduğunu derhal anladım böylece, cesaretim on misli arttı ve mahsus ısrar ettim:

— Doğru mudur, cevap verin lütfen?

— Niçin böyle şeyler sorduğunuzu anlamıyorum bir türlü! Çok şakacısınız doğrusu... Bugün hava ne kadar güzel, değil mi?

— Gerçekten de çok güzel, hele mehtaba hiç diyecek yok, ama soruyorum size: İnsan eti yemek doğru bir şey midir?

Cevap vermekten kaçınır gibi oldu önce, sonra da belli belirsiz bir sesle:

— Hayır... dedi.

— Madem ki hayır, niçin yiyorlar?

— Ne demek istediğinizi anlamıyorum.

— Ne var bunda anlamayacak? Kurtlar köyünde insan eti yemediler mi daha geçenlerde? Kaldı ki bütün kitaplarda da

yazılı insan eti yendiği!

Yüzü renk değiştirdi, bir ölü gibi bembeyaz kesildi birdenbire. Gözleri yuvalarından uğramış bir halde:

— Belki de haklısınız, dedi... Her zaman insan eti yenmiştir...

— Her zaman yendi diye haklı mı oluyor bu iş?

— Sizinle bu konuda tartışmak istemem. Böyle şeyler söylememeliydiniz, yanlış konuşuyorsunuz!

Gözlerimi dört açarak fırladım ona doğru ama ortadan kayboldu ve kendimi ter içinde buldum. Bu adam benim ağabeyimden çok daha genç olduğu halde onların takımına dahil. Ailesinden öğrenmiştir şüphesiz insan eti yemeyi, ve belki çocuğuna da öğretmiştir bu işi. Bunun için yumruk kadar çocuklar bile bana nefretle bakıyor.

IX

Başkalarını parçalayıp yemek istiyorlar ve tabii başkaları tarafından parçalanıp yenmekten de ödleri kopuyor, bunun için de şüphe dolu bakışlarla birbirlerini gözetliyorlar durmadan...

Oysa bu saplantıdan bir kurtulabilseler ne kadar rahat hissedecekler kendilerini, ne kadar huzur içinde çalışıp eğlenecek, yiyip uyuyacaklar! Ve bu engeli aşmaları için bir tek adım atmaları yeter de artar bile. Ama gel gör ki, babayla oğul, kardeşle kardeş, karıyla koca, dostla dost, düşmanla düşman, herkes herkes, bu küçücük adımı ne pahasına olursa olsun atmamak için tutuyorlar birbirlerini öğütlüyorlar.

X

Sabah erkenden gidip ağabeyimi buldum. Salonun kapısı önünde gökyüzünü seyretmekteydi. Arkadan doğru sessizce yaklaşıp kapıya yaslandım, sâkin ve terbiyeli bir sesle:

— Ağabey, dedim, sana bir şey söylemek istiyorum.

Hızla geri dönüp bir baş işareti yaptı:

— Söyle.

— Çok kısa ve basit bir şey, ama bunu nasıl söyleyeceğimi kestiremiyorum... Bak ağabey, ilkel çağlarda vahşilerin hepsinin

de az çok yamyam olduğu doğru olabilir. Ama duyguları geliştikçe, başkalarını parçalayıp yemekten vaz geçtiler. Daha iyi olmak istediler çünkü, insan olmak, gerçek anlamında birer insan olmak istediler. Ama hâlâ insan yiyiciler var aramızda... Gelişme çizgisini hatırla lütfen: Önce böcekler vardı, bunlar evrilip balık oldular, kuş oldular, sonra maymun ve en sonunda da insan oldular. Ama bazı böcekler de var ki gelişmek istememiş, ve bugün hâlâ böcek halinde yaşıyorlar... Bir yamyamın, hemcinsini yememeyi öğrenmiş bir insan karşısındaki durumu ne kadar utanç vericidir! Böceğin maymun karşısındaki durumundan daha da utanç verici bir durum bu!..

«Yi-Ya'nın kendi öz oğlunu kesip tiranlara yemek diye sunduğunu bilmez değilim, ağabey; ama kadim tarihe ait bir olay bu (*). Sonra kim derdi ki, gökle yerin Pan Ku tarafından ayrılmasından bu yana (**) insanlar durmaksızın biribirini parçalayacak ve Yi-Ya'nın oğlundan Siu Si-lin'e (***), Siu Si-lin'den de Kurtlar köyündeki adama kadar insan insanı yemeğe devam edecek? Daha geçen yıl, şehirde katillerin kellelerini uçurduklarında anlatmışlardı, hatırlarsın: Veremliler koşa koşa gidip adamların kanına ekmek banmış ve yemişler.

«Beni de yemek istiyorlar, ve hiç şüphe yok ki tek başına sen onlara karşı çıkamazsın; ama onlarla birlik olman doğru mu? İnsan yiyicilerin elinden gelmeyecek şey yoktur, ağabey: Bugün beni yemeye hazırlananlar, yarın pekâlâ seni de yiyebilir. Aynı ailenin fertleri bile birbirlerini parçalıyor, bak. Ama sen bir adım atmağa karar versen, bir küçük adım atıp bu kötü huyu bıraksan, bütün herkes huzura kavuşurdu. Bu korkunç durumun taa zamanların başlangıcından beri sürmekte olduğunu bilmez değilim, ama hemen bugünden itibaren biribirimizi sevmeğe koyulmamıza kim engel olabilir, söyle. Bazıları bunun mümkün olmayacağını ileri süreceklerdir, ama ben inanıyorum

---

(*) Eski Çin tarihinde, Yi-Ya isminde ünlü bir ahçının kendi öz oğlunu kendi elleriyle kesip pişirdiği ve devrin tiranlarına ikram ettiği anlatılmaktadır.

(**) Pan Ku, Çin mitolojisine göre, ilk insandır ve gökle yeri biribirinden o ayırmıştır.

(***) Siu Si-lin, Tsing hânedanının son devrinde, Anhuey valisini katleden devrimcidir. Yakalanır yakalanmaz parçalanmış ve yüreği ile karaciğeri, katlettiği valinin ruhuna sunak verilmiştir.

ki sen onlara böyle bir şeyin pekâlâ mümkün olduğunu söyleyeceksin ağabey. Geçen gün yarıcımız ev kirasını azaltmanı istediği vakit ona imkânsız dediğin halde, böyle söyleyeceğine gönülden inancım var...»

Soğuk soğuk gülümsüyordu başlangıçta, yavaş yavaş gözlerinde korkunç bir ışık belirdi ve ben en gizli düşüncelerini açığa vurmağa koyulduğum andan itibaren de yüzü bembeyaz kesildi. Sokağa açılan kapının önü insan doluydu, Çao Kueyvong'la köpeği de vardı aralarında, ve hepsi de bizi daha iyi görebilmek için itişip kakışıyordu. Çoğunun yüzünü seçemiyordum, perdelenmiş gibiydiler. Ötekilerinse yüzleri soluk ve dişleri sipsivriydi, hep o sahte gülümseyiş vardı dudaklarında. Topunun da insan yiyiciler takımından olduğunu hemen anladım. Ama bu konuda çok çeşitli duygular besledikleri de belli oluyordu. Bazıları, insanlar öteden beri biribirlerini yiyor diye, bu böyle devam etmeli diyordu. İnsanın insanı yememesi gerektiğini biliyordu bazıları da, ama gene de yiyorlardı, cinayetlerinin açığa çıkmasından ürküyorlardı bir yandan da; işte bundan ötürüdür ki beni dinlerken öfkeye kapılıyorlar ama şimdilik ellerinden hiç bir şey gelmeyeceği için, buz gibi bir gülümseyişle gülümseyip, dudaklarını sıkmakla yetiniyorlardı.

İşte tam o sırada ağabeyim dehşet verici bir sesle haykırmağa başladı:

— Defolun hepiniz burdan! Deli işte, ne bakıyorsunuz!..

Hemen anladım yeni manevralarını: Doğru yola gelmek istemedikleri gibi, deli sıfatıyla beni büsbütün mahvetmeyi tasarlamışlardı önceden. Böylece, beni parçalayıp yedikleri zaman başları sıkıntıya girmeyecek, tam tersine kendilerine karşı bir deliyi ortadan kaldırdıkları için minnettarlık duyulacaktı. Köylüler tarafından yenen adamın kötü bir insan olduğunu söylememiş miydi yarıcı? Aynı yola baş vuruyorlardı işte gene, aynı türküyü tutturuyorlardı!

İhtiyar Çen de öfke içinde koşup gelmişti, ama artık hiç kimse tıkayamaz ağzımı. Bu adamlara herşeyi söylemek istiyorum:

— Doğru yola geliniz, diye başladım! Yüreğinizin sesini dinleyiniz ve doğru yola geliniz! Biliniz ki pek yakın bir gelecekte insan yiyicilerin bu yeryüzünde yaşamasına artık izin verilmeyecek! Doğru yola gelmediğiniz takdirde sizi de parçalayacaklar. Ne kadar çok olursanız olun, gerçek insanlar tarafından yok

edileceksiniz. Nasıl kurtlar bugün avcılar tarafından yok edilmekteyse, böcekler nasıl yok edilmekteyse!

İhtiyar Çen hepsini kovmuş ve odama dönmem için bana yalvarmağa koyulmuştu. Ağabeyim kaybolmuştu ortadan, kimbilir nereye kaçıp gizlenmişti! Simsiyahtı içerisi girdiğimde. Birden, tavandaki tahtaların sarsıldığını gördüm, bir an içinde genişleyip uzayarak üzerime devrildiler.

Öylesine ağırdılar ki kımıldayamıyordum bile. Onlar da öldürmek istiyordu beni, ama bu ağırlığın hayati bir ağırlık olduğunu da bilmiyor değildim. Çırpınmağa başladım ve kurtardım kendimi. Terden sırılsıklam bir haldeydim, ama gene de yılmadan devam ettim:

— Vakit kaybetmeden doğru yola geliniz! Yüreğinizin sesini dinleyiniz ve hemen doğru yola geliniz! Biliniz ki pek yakın bir gelecekte insan yiyicilerin yaşamasına artık izin verilmeyecek!

XI

Güneşi görmez oldum, kapım günde sadece iki kere açılıyor ve yemeklerimi getiriyorlar.

Yemek değneklerimi alırken ağabeyimi düşündüm gene, genç kız kardeşimizin ölümünü onun hazırlamış olduğunu biliyorum artık. Beş yaşındaydı yavrucak, öylesine sevimliydi ki görünce insanın içi ferahlardı. Annemin durmadan ağladığını ve ağabeyimin onu teselli ettiğini görür gibi oluyorum şu an. Kızı parçalayıp yediği için içi rahat değildi herhalde. Utanç duymaktan çıkacak kadar canavarlaşmamıştı henüz...

Kız kardeşimiz ağabeyim tarafından parçalanıp yendi evet, annem bunun farkına vardı mı bilmiyorum.

Öyle sanıyorum ki vardı. Hiç bir şey söylemeksizin durmadan ağlamakla yetindiğine göre, bunu pek tabii buluyor olmalıydı. Gene bir gün hatırlıyorum, dört beş yaşlarında ya var ya yoktum, salonun kapısında oturmuş hava alıyordum ki ağabeyim çıkıp geldi ve bir oğulun, ana babası hasta düşüp istediği takdirde kendi etini bizzat kendi kesip kızartarak sunmağa her an hazır olması gerektiğini, dürüst bir insanın başka türlü davranamayacağını söyledi bana. Ve annem itiraz etmedi. Eğer bir parça insan eti yemek mubahsa, bütün bir insanı kesip yemek

de mubah olsa gerektir. Ama ben bugün, annemin o günkü hıçkırıklarını hatırladıkça üzülmekten kendimi alamıyorum gene de. Ne garip şey bu...

XII

Düşünmek istemiyorum artık.

Dört bin yıldan beri biribirini parçalayıp yiyen bir halkın ortasında senelerdir yaşadığımın, ancak bugün farkına varabiliyorum. Kız kardeşimiz, tam ağabeyim ailenin sorumluluğunu yüklendiği sırada ölmüştü; ve belki de ağabeyim yemeklere zavallının etinden koyup haberimiz olmadan bize de yedirdi!

İstemeden bile olsa, kendi öz kardeşimin etini yemiş durumdayım yani ben de! Ve şimdi sıra benim...

Dört bin tane yamyamlık yılıyla dolu bir tarihin malıyım demek! Başlangıçta hiç farkına varmadım bunun, ama şimdi biliyorum. Hakiki bir insana raslamak umudu da kalmadı bende artık!

XIII

Ama belki daha henüz insan eti yememiş çocuklar vardır, kimbilir?

Kurtarın onları, kurtarın onları!..

KONG Yİ-Kİ

Lu kasabasının şarapçıları, öteki şehirlerden daha farklı bir usulde çalışırlardı. Her meyhanede, sokak kapısına karşı dikleme oturtulmuş bir tezgâh bulunur ve bu tezgâhın arkasında da gerektiği vakit şarabı ısıtmak üzere sıcak su hazır tutulurdu. Öğlenleyin ve tabii akşama doğru, işten çıkan işçiler doldururdu dükkânı, dört metelik karşılığında birer bardak sıcak şarap ısmarlar (yirmi yıl önce bu, oysa artık şarabın bardağı on meteliken aşağı satılmıyor), ve tezgâha yaslanarak yudumlamağa koyulurlardı içkilerini. Bir metelik daha fazla verdiniz mi bir tabak tuzlu bambu tohumu konurdu önünüze meze olarak; kesenin ağzını iyice açıp on meteliği gözden çıkaranlarsa bir tabak et bile yiyebilirlerdi. Ne var ki müşterilerin çoğu bu kadar parayı pek nâdiren harcayabilecek takımından kısa gömlekli işçilerdi. Sadece uzun giysili sayın baylar, arka odaya kurulur ve orada, şaraplarının yanı sıra ısmarladıkları yemekleri de huzur içinde atıştırırlardı.

Kasabanın ağzındaki «Hsien-Heng» meyhanesine garson olarak girdiğim vakit, on iki yaşımdaydım. Patron, uzun giysili kibar müşterilere hizmet edemeyecek kadar aptal olduğumu söyleyerek dükkânın ön kısmında çalışmamı istemişti. Kısa gömlekli müşteriler de, nispeten kolay insanlar olmalarına rağmen, her vakit memnun edilebilir takımından değildi. İçlerinden hatırı sayılır bir kısmı, herşeyi keyfine göre ister ve çoğu zaman da bol küfürlü konuşurdu. Sarı şarap dolu ahşap ölçeği damacanadan çıkarken görmek merakındaydılar; ayrıca, şarap damacanadan kaplara boşaltılırken, içinde su olup olmadığını görmek için titiz bir muayeneye girişirler ve sıcak suyun üzerinde duran tencereyi de uzun uzun inceledikten sonra imana gelirlerdi. Bu kadar sıkı bir gözetleme altında, şaraba gizlice eklenen su miktarını arttırmak pek tabii ki kolay değildi. Nitekim patron, işe başladıktan bir kaç gün sonra benim bu görevi de kıvıramayacağımı bildirdi. Beni patrona salık veren kişi, dükkânda hatırı sayılır bir nüfuz sahibiydi Allahtan; ve işte bu sâyededir ki kovulmaktan kurtulup başka bir işe, şarabı sıcak suda ısıtmak görevine tayin edildim.

O günden itibaren de bütün vaktimi tezgâhın arkasında

yalnız işimle uğraşarak ve sabahtan akşama kadar ayakta geçirmeğe başladım. Gerçi en ufak bir kaytarma yapmadan çalışıyordum ama, işim yeknesak ve herhangi bir şekilde ilgi çekici olmaktan uzaktı. Patron sert bir adamdı. Müşterilere gelince, pek de şakacı insanlar oldukları söylenemezdi doğrusu. Yani neşeyle çalışmak bir hayli güçtü dükkânda. Sadece Kong Yi-Ki geldiğinde biraz gülebilirdiniz. Zaten kendisini bugün bile bunun için hatırlıyorum ya...

Şarabını tezgâhta içen tek kibar müşteriydi Kong Yi-Ki. Uzun boylu, soluk yüzlüydü. Ve yüzünde çoğu zaman tırmık izleri görürdünüz. Yer yer ağarmış sakalı daima karmakarışıktı. Gerçi elbisesi uzundu ama, öylesine pis ve öylesine eski bir elbiseydi ki bu, on yıldır yıkanmamış ve tâmirden geçmemiş sanırdınız. Daima eski edebiyat diliyle konuştuğu için, hitap ettiği kimseler kendisini ancak yarı yarıya anlayabiliyorlardı. Soyadı Kong olduğundan, «Kong Yi-Ki» takma adını vermişlerdi ona. Öğrencilerin eski yazı şekline uygun olarak saz kalemle yazdığı, «Şang Ta Jen Kong Yi Ki» diye başlayan ve tam anlamı meyhanedeki hiç kimse tarafından bilinmeyen bir cümlenin üç harfinden geliyordu bu isim (*). Ve Kong Yi-Ki içeri girer girmez bütün meyhane gülmeğe koyulur ve çok geçmeden de sataşmalar başlardı:

— Yüzünüz gene yepyeni tırmıklarla dolu Kong Yi-Ki!

Kong Yi-Ki cevap yerine tezgâhın üzerine dokuz metelik sıralar ve emrederdi:

— İki bardak şarap ısıtın bana, bir tabak da yiyecek verin.

Müşterilerden birinin sesi yükselirdi hemen:

— Gene bir şeyler çalmışa benzersiniz!

Gözleri dört açılırdı Kong Yi-Ki'nin:

— Nasıl olur da saygı değer bir insana böyle iftira edebilirsiniz?

(*) Çin alfabesinin harfleri, birer soyut sembolik tasvir demek olan ideogram'lardır, ve her harf bir kelimeyi karşılar. Burada söz konusu olan cümle, Çincede: «Şang Ta Jen Kong Yi Ki» diye başlayan ve «Büyük insan Kong (yani Konfüçyüs) tek başına üç bin müridini eğitti ve bunların yetmiş ikisi mükemmel insan oldular» anlamına gelen ünlü cümledir. Hikâyenin kahramanının takma adı, bu durumda, «Tek başına Kong» anlamına gelmektedir.

— Saygı değer, öyle mi? Daha geçen gün Ho'lardan kitap çaldığınız için dayak yediğinizi kendi gözlerimle gördüm ben!

Kong Yi-Ki'nin yüzü kıpkırmızı kesilir, alın damarları şişmeğe başlar ve kendini savunmağa geçerdi:

— Kitap almak, hırsızlık değil ki bu... Okumuş adam alır kitabı, buna nasıl hırsızlık diyebilirsiniz?..

Ve ardından bir alay edebî cümle sıralamağa koyulurdu:

— Sahib-i irfan kişi, fakr-ü zaruret içinde tatmin olmalı... diye başlar, ve bu cümleyi daha da anlaşılmaz başka formüller takip ederdi. Gülmekten kırılırdı müşteriler, ve bir neşe havası meyhanenin içinden sokağa doğru taşardı.

Kong Yi-Ki'nin, klasik öğrenim görmüş olduğunu ama girdiği resmi imtihanları hiç bir zaman başaramadığını öğrenmiştim konuşmalardan. Hayatta ne yapıp edip işini yoluna koyan takımından olmadığı için, gittikçe biraz daha yoksulluğa gömülmüş ve sonunda da, günlük pirincini bile dilenecek kadar düşkünleşmişti. Neyse ki çok iyi bir hattattı ve hayatını bir takım eski kitapları kopya ederek kazanmağa başlamıştı bir aralık. Ama buna karşılık kötü huyları vardı: İçmeyi severdi, tenbeldi üstelik... Bir yere girip de bir kaç gün çalıştıktan sonra, kendisine emanet edilmiş kitaplar, kâğıtlar, saz kalemler ve hokkalarla birlikte ortadan yok oluvermek âdetindeydi. Ve tabii sonunda da hiç kimseden iş alamaz hâle gelmiş, yaşayabilmek için zaman zaman hırsızlığa baş vurmak durumuna düşmüştü. Ama bize karşı daima dürüst davrandı. Borcuna içtiği olmaz değildi; hattâ bazan, ödemesi geciktiğinden ötürü adının kara tahtaya yazıldığı da olurdu; ama aradan bir ay geçmeden Kong Yi-Ki borcunu öder ve listeden sildirtirdi ismini.

Yarım bardak şarabı yuvarlar yuvarlamaz, Kong Yi-Ki'nin kırmızı yüzü yavaş yavaş normal rengini almağa koyulurdu. İşte o vakit yeniden sataşmağa başlardı yanındakiler:

— Okuma yazma bildiğiniz hakikaten doğru mu Kong Yi-Ki?

Kong Yi-Ki soru sahibini tepeden tırnağa süzer, ve böylelikle bu türlü sorulara cevap vermek tenezzülünde bulunmayacağını göstermek isterdi.

Ama bir başkası atılırdı hemen:

— Peki ama nasıl oldu da bir küçük diploma bile koparamadınız?

Bu sözler, Kong Yi-Ki'nin mahçup bir havaya bürünmesine

yeterdi daima. Yüzü birden kül gibi olur ve hiç kimsenin anlamadığı edebi formüllerini mırıldanmağa koyulurdu. Ve tabiî bütün dükkân kahkahalarla çınlamağa başlardı yeniden.

Böyle anlarda, patron tarafından azarlanmaktan korkmaksızın ben de gülebilirdim. Çünkü bizzat patronun, müşterilerini eğlendirmek için Kong Yi-Ki'ye lâf atması böyle anlara raslardı.

Kong Yi-Ki, ötekilerle ülfet etmenin hiç bir şeye yaramayacağını düşündüğünden olacak, sadece çocuklarla konuşmayı severdi. Bir keresinde bana da:

— Okuma yazma öğrendin mi? diye sormuştu.

Bir «evet» işareti yaptım başımla.

— Ya, diye devam etti, demek öğrendin okuma yazmayı?.. Peki öyleyse, seni bir imtihana çekeceğim: Bambu harfini nasıl yazarsın, söyle bakalım?

Beni imtihana çekmeğe nasıl cesaret edebiliyor bu dilenci kılıklı herif, diye düşündüm ve ters bir edâyla kafamı çevirivermedim. Bir zaman sonra Kong Yi-Ki yeniden ve şevkle sordu:

— Yoksa bilmiyor musun nasıl yazılacağını?.. Bak öyleyse, öğreteyim sana. Yalnız unutma, çünkü bilmen gereken bir harf bu. İlerde patron olduğun vakit, hesabını tutarken çok işine yarar.

Kolay kolay patron olamayacağımı düşündüm. Üstelik bizim patronun, bambu tohumlarını hesap defterine işlemek âdeti de yoktu. Can sıkıntısıyla, ama biraz da dalga geçmek isteğiyle konuştum:

— Bana bunu öğretmenizi kim istiyor sizden Allah aşkına? Sonra o söylediğiniz, «ot» kökünün altına «huey» harfini ekleyerek yazılmıyor mu?

Büyülenmiş gibiydi Kong Yi-Ki, uzun tırnaklarıyla tezgâhın üzerine vurarak başıyla tasdik ediyor ve keyifli bir sesle:

— Tamam! Tamam!.. diyordu. Yalnız «huey» harfi dört ayrı şekilde yazılır, onları biliyor musun?

Sabrım tükenmiş gibi yaparak suratımı asıp uzaklaştım. Sözünü ettiği şekilleri tezgâhın üzerine yazmak için tırnağını şarabına daldırmış olan Kong Yi-Ki, benim bu halimi sezince içini çekmiş ve başını üzgün üzgün önüne eğmişti.

Bazan komşu çocukları, dükkândaki gülüşmeleri işitince koşarak gelir ve Kong Yi-Ki'nin çevresine toplanırlardı. Ve Kong Yi-Ki, bambu tohumu dağıtırdı onlara. Her birine bir tohum verirdi. Çocuklar tohumları hemen mideye indirir, ve dağılmazlar-

dı, gözleri tabağa dikili bekleşirlerdi gene. Kong Yi-Ki dehşetle öne doğru eğilir, eliyle tabağı örter, ve:

— Ama pek az birşey kaldı, pek az birşey kaldı... demeğe koyulurdu yalvaran bir sesle.

Sonra doğrulup elini tabaktan çeker ve bir süre bakardı.

— Hemen hiç bişey kalmamış işte, hemen hiç bişey kalmamış!

Ve bütün bunları eski dilde formüllerle söylediği için çocuklar kahkahalarla güler ve dağılırlardı. Gördüğünüz vakit sizi eğlendiren, ama yıllar boyu görmeseniz bile hatırlamak aklınızdan geçmeyen insanlar vardır hani; işte onlardan biriydi Kong Yi-Ki...

Bir keresinde, Sonbahar Ortası bayramından iki üç gün önceydi, hiç unutmam; hesap çıkarmakta olan patron, borçlu isimlerinin yazılı durduğu kara tahtaya bakarken, birdenbire:

— Kong Yi-Ki uzun zamandır ortalarda yok, dedi. Hâlâ on dokuz metelik borcu var bize...

Kong Yi-Ki'nin uzun süredir dükkâna uğramadığının ben de birden farkına varmıştım. Müşterilerden biri:

— Nasıl gelebilir ki?.. diye atıldı. Öylesine dövmüşler ki bacakları kırılmış!

— Yaa!.. demekle yetindi patron.

— Hırsızlık yapmış gene! Ama bu seferki resmen delilik: Bay Tin'in kitaplarını çalmış. Ne kadar sert bir adam olduğunu bilirsiniz öğretmenin!

— Peki sonra ne olmuş?

— Sonra mı? Herhalde önce elinden hırsızlık yaptığına dair yazılı bir belge almış olacaklar; sonra da bütün bir gece, bacakları kırılıncaya kadar dövmüşler.

— Peki sonra?

— Sonra? Bacakları kırılmış işte!

— Tamam ama sonra?

— Sonra mı?.. Ondan sonrasını hiç kimse bilmiyor. Belki de ölmüştür artık...

Patron başka bir şey sormadı; başını sükûnetle önüne eğip hesabına devam etti.

Sonbahar Ortası bayramından hemen sonra her gün biraz daha sertleşmeğe başlamıştı rüzgâr, ve çok geçmeden de kış geldi çattı. Ateşin yanı başında geçiriyordum günlerimi. Eski kalın elbiselerimi giymeğe başlamıştım. İşte o günlerden bir

ikindi üzeriydi, müşteri yoktu dükkânda, tezgâhın arkasına oturup gözlerimi yummuştum. Birden bir ses işittim:

— Bir bardak şarap ısıtın bana.

Alçak bir sesti bu, ama tanıdık bir sesti. Gözlerimi açtım: Kimsecikler yoktu etrafta. Kalkıp sokağa dolandığımda, yüzü kapıya dönük, omuzunu tezgâha verip oturmuş olan Kong Yi-Ki'yi gördüm. Çehresi perperişandı. Baştanbaşa yırtık dolu ince bir ceket vardı üzerinde, ve omuzlarından geçirip sarkıttığı bir iple bağlı duran bir saman çuvalının üstüne oturmuştu.

— Siz misiniz o Kong Yi-Ki! Hâlâ on dokuz metelik borcunuz var bana! dedi patron.

Başını kaldırdı Kong Yi-Ki ve perişan bir sesle:

— O parayı... diye başladı, o parayı size bir daha sefere öderim. Bugün peşin para vereceğim, şarap ısıtın bana, iyi bir şarap ısıtın!

Patron, her zamanki gibi gülerek takıldı:

— Gene bir şeyler çaldınız anlaşılan Kong Yi-Ki!

Kendini savunmadı bu sefer:

— Ne olur şaka etmeyin! demekle yetindi.

— Şaka filan ettiğim yok! Hırsızlık yapmadınız da bacaklarınızı niye kırdılar?

— Düştüm de onun için kırdım ayaklarımı, düştüm de onun için, onun için...

Ve bakışlarıyla, artık fazla bir şey sormamasını yalvarıyordu sanki patrona. O arada bir kaç müşteri de gelmiş ve patronla birlikte gülmeğe koyulmuşlardı. Şarabını ısıtıp verdiğim vakit, paramparça ceketinin cebinden dört metelik çıkarıp avucuma bıraktı, ve çamurlu olduğunu gördüm elinin. Elleriyle sürünerek geldiğini anladım dükkâna kadar. Nitekim şarabını içtikten sonra da, tek elinin üzerinde yavaş yavaş sürünerek uzaklaşıp kayboldu. Herkes gene katılıyordu gülmekten...

Bu olaydan sonra bir daha görünmedi Kong Yi-Ki. Yıl sonunda kara tahtayı gözden geçirirken:

— Kong Yi-Ki bize hâlâ on dokuz metelik borçlu... dedi gene patron.

Öteki yılın Dragon bayramında da aynı şeyi söyledi:

— Hâlâ on dokuz metelik borçlu bize Kong Yi-Ki...

Sonbahar Ortası bayramında ise artık bir şey demedi patron; ve bir daha da hiç görmedim Kong Yi-Ki'yi, lâfını da işitmedim: Ölmüş olsa gerekti.

İLÂÇ

I

Sonbaharda bir şafak vaktiydi. Aydede çoktan kaybolmuştu gökyüzünden, ama henüz güneş doğmamıştı. Siyah bir mavilik içindeydi gökyüzü. Geceleri oradan oraya kol gezen ruhlar bir yana bırakılırsa, herşey uykudaydı.

İhtiyar Hua Şuan ansızın yatağında doğrulup oturdu. Bir kibrit çaktı, gaz lâmbasını yaktı bununla, beyaz bir ışık yayıldı lâmbadan ve çayevinin iki odasını birden aydınlattı.

— Küçük Şuan'ın babası, şimdi mi gidiyorsun oraya? dedi bir ses, yaşlı bir kadın sesiydi bu.

Sonra öksürük sesleri geldi içeriki odadan.

— Evet, diye cevap verdi ihtiyar Şuan, hem karısının öksürüklü aksırıklı sesine kulak veriyor, hem gömleğinin düğmelerini ilikliyordu. Karısına uzattı elini ve şöyle dedi: «Ver onu bana.»

Hua kadın, bir süre yastığının altında gezdirdi ellerini; gümüş «yuan» dolu bir paket bulup çıkardı sonunda ve yaşlı kocasına uzattı. İhtiyar paketi aldı, elleri titreyerek koynuna yerleştirdi ve üstüste iki defa paranın yerli yerinde olup olmadığını kontrol etti. Büyük feneri yaktı, lâmbayı söndürdü ve içeriki odaya yürüdü, aksırık seslerinin yanısıra belirsiz bir mırıltı yükseliyordu oradan. Öksürük seslerinin dinmesini bekledi, sonra alabildiğine alçak bir sesle konuştu:

— Küçük Şuan... sakın kalkma yerinden, anacığın düzeltir ortalığı.

Oğlu cevap vermiyordu ona, ihtiyar Şuan onun yeniden uyuduğuna hükmetti. Dışarıya çıktı.

Henüz aydınlanmamıştı ortalık, heryer karanlıktı ve alabildiğine ıssızdı sokak; yol ıssız ve gri bir leke hâlinde uzayıp gidiyordu önünde. Fenerin ışığında düzenli adımlarla ilerliyordu İhtiyar Şuan. Birkaç defa köpekler çıktı önüne, fakat nedense hiçbiri havlamadı onu görünce. Evin sıcaklığından sonra, yürüdükce hatırı sayılır bir soğukla burun buruna olduğunu farkediyordu İhtiyar, ama garip bir dirilik vardı içinde; sanki birdenbire gençleşmişti ve insanlara hayat verecek olağanüstü kuvveti yaşatıyordu avuçlarında. Kocaman adımlarla yürüyordu. İlerle-

dikçe, yol daha aydınlanıyor ve gün gittikçe daha beyazlıyordu çevresinde.

İhtiyar Şuan, öylesine dalgındı ki, kendisini birdenbire T şeklinde kesişen iki yolun birleştiği kavşakta buluverince yerinden sıçradı. Birkaç adım gerilędi önce ve henüz kapalı bir dükkânı gözüne kestirerek gizlendi, dükkânın kapısına dayadı sırtını, saçağın altına sığınarak bekledi. Bir zaman sonra, soğuğun iliklerine işlediğini ürpererek hissetti.

— Bak! Bir İhtiyar dikiliyor burada! dedi bir ses.

— Bizi seyretmek hoşuna gidiyor anlaşılan!.. dedi bir başkası.

İhtiyar Şuan yeniden irkildi o zaman, gözlerini kocaman kocaman açtı, çok sayıda adamın önünden geçtiğini gördü. İçlerinden biri ona bakmak için geriye çevirdi başını, ilk gördüğü yiyeceklerin üzerine saldırmaya hazırlanan, aç bir adamın vahşi pırıltıları yanıp sönüyordu bakışlarında. Elindeki feneri hatırladı İhtiyar Şuan; fener çoktan sönmüştü. Cebini tekrar yokladı, paketin iç cebinde durup durmadığına baktı; paket yerindeydi. Başını kaldırıp çevresine bakındı ve tavırlarını hayli garip bulduğu pek çok adam gördü çevresinde —hayâletleri andırıyordu bu adamlar— ikili, üçlü guruplar hâlinde oradan oraya gidip geliyorlardı boyuna. Ama daha sonra, onlara daha dikkatle bakınca hiç de garip tavırlı ve olağandışı şeyler olmadıklarına inandı.

Zaten biraz sonra da askerler geldi oraya. Kocaman beyaz daireler çiziliydi üniformalarının göğsünde ve sırtında, çok uzaktan bakılınca bile belli oluyordu bu daireler. İyice yaklaştı askerler, o zaman üniformalarının kenarlarındaki nar çiçeği kırmızısı süsler iyice çıktı ortaya. Ansızın gürültülü ayak sesleri işitti Şuan ve bir anda hatırı sayılır bir kalabalık gördü karşısında, inanılmaz bir çabuklukla önünden geçip gitti bu kalabalık. O deminki ikili, üçlü insan gurupları bir anda birleştiler ve yükselen bir denizin coşkun dalgaları gibi akıp geçtiler; kavşak yerine varınca bir yarım daire çizerek durdu hepsi.

Onların durduğu tarafa doğru baktı Şuan, orada yanyana duran insanların sırtlarından başka birşey göremedi ama. Hepsi de öyle tılsımlı bir ahenkle ileriye uzatmışlardı ki boyunlarını, bu görünüşleriyle görünmeyen bir el tarafından enselerinden tutulup havaya kaldırılmış ördeklere benziyorlardı. Bir süre derin bir sessizlik kapladı ortalığı. Belli belirsiz bir kaynaşma oldu

sonra, ve kalabalık dalgalandı. Ardından kocaman bir uğultu koptu, gerisin geriye hızla dalgalandı kalabalık, o kadar ki bu kaynaşma sırasında İhtiyar Şuan'ı sırtüstü devireceklerdi nerdeyse.

— Parayı getirdinizse verin bana, ben de malı size teslim edeyim! dedi bir ses. Siyahlar giyinmiş bir adamdı bu, sivri hançer ucu gibi ürkütücü ışıltılarla dolu gözleri vardı ve Şuan'ın tam karşısında durmuştu, adamın gözlerine baktıkça içinin eridiğini farkediyordu Şuan. Kocaman elini iyice açarak ona uzatmıştı adam, buharda pişirilmiş kocaman bir ekmek tutuyordu öbür elinde, kıpkırmızıydı ekmek ve hamuru damla damla yere akıyordu.

Cebinden paraları çıkarmakta acele etti Şuan, titreyen eliyle avuçlayarak ona uzattı, ama adamın kendisine uzattığı ekmeği hemen almadı, bir süre kararsız kaldı. Adam sabırsızlandı ve bağırmaya başladı sonunda:

— Neden korkuyorsunuz canım? Neden almıyorsunuz bunu elimden?

Ama hâlâ kararsızdı Şuan, adam feneri çekip aldı onun elinden, fenerin kâğıdını yırtıp ekmeği sardı ve gene zorla Şuan'ın eline tutuşturdu ekmeği, içi para dolu pakete yapıştı sonra, paketi iyice evirip çevirip yokladı ve dişlerinin arasından «Deli İhtiyar sen de!..» diye homurdanarak uzaklaştı.

— Kimi iyileştireceksiniz bununla? dedi bir başka ses.

Bu sorunun kendisine yöneltildiğini gayet iyi anladı Şuan, ama hiç cevap vermedi. Elindeki ekmek paketinin üzerinde toplamıştı bütün dikkatini, tam on kuşak boyunca sürüp giden bir soylu ailenin tek mirasçısını kollarında taşıyordu sanki. Gerisi pek önemli değildi onun gözünde; paketin içindeki hayat ve dirilik iksirini kendi evine, yuvasına götürüyordu işte ve bu ekmek sâyesinde evinin büyük mutluluklarla dolacağına yürekten inanıyordu. Güneş yükselmiş ve önüsıra uzayıp giden anayolu pırıl pırıl aydınlatmıştı; yol kavşağındaki, üzeri artık solmuş, rengi kaçmış yaldızlı harflerle «Eski Pavyon Girişi...» yazılı tahta levhayı çoktan arkasında bırakmıştı.

II

İhtiyar Şuan eve dönünce, çay salonunu tertemiz buldu, çay

masaları da güzelce silinmiş, temizlenmiş ve özenle yanyana dizilmişti. Henüz hiç müşteri yoktu içerde, oğlu küçük Şuan dip taraftaki bir masaya oturmuş, kahvaltı ediyordu. İri ter taneleri birikmişti alnında, ceketi terden sırılsıklam olmuş, sırtına yapışmıştı, kürek kemikleri ceketinden dışarıya fırlayacaklardı nerdeyse ve uzaktan bakınca V şeklinde birleşmiş gibi duruyorlardı sırtında. Onun bu hâlini görünce Şuan'ın aydınlık yüzü kararadı, alnına kırışlar indi. O sırada, gözlerini kocaman kocaman belerterek telâşla mutfaktan çıktı karısı, dudakları titriyordu zavallının.

— Getirdin mi? diye sordu.

— Getirdim.

Birlikte mutfağa girdiler ve bir süre, başbaşa verip konuştular mutfakta; sonra Hua kadın çıkıp salona geldi ve elindeki kocaman ve kırmızı ekmeği çıkardı ve nilüfer yaprağına sarıp katladı. Küçük Şuan kahvaltısını bitirmişti, masadan kalkmak üzereydi. Onu gören anası telâşla seslendi:

— Küçük Şuan, oturduğun yerde kal şimdi, sakın gelme buraya!

İhtiyar Şuan, önce ocaktaki ateşi bir güzel karıştırıp harladı, yemyeşil yeşim taşı paketini ve fenerin kırmızılı beyazlı yırtık kâğıdını ocağa sürdü. Simsiyah ve kıpkırmızı bir alev yükseldi havaya, sonra garip, ama hoş bir koku yayıldı salona.

— Güzel kokuyor burası! Neler atıştırıyorsunuz bakalım?

Bay «Beş-Kanbur» girmişti içeriye. Her gün çay salonlarını dolaşarak vakit öldürürdü bu adam, ilk o gelir ve mutlaka herkesten sonra giderdi. Sokağa bakan köşedeki bir masaya tosladı girer girmez ve hemen oracığa çöreklendi. Deminki sorusuna aldırıp cevap veren bile olmamıştı.

— Pirinç kızartmasından çorba mı yapıyorsunuz yoksa? diye ısrar etti bu sefer.

Gene cevap alamadı. İhtiyar Şuan acele tarafından bir fincan dolusu çay getirip dayayıverdi onun önüne.

— Küçük Şuan, gel yanıma şimdi! Hua kadın içerki odaya çağırıyordu oğlunu. Odanın ortasına yerleştirdiği upuzun sıraya oturttu çocuğu ve bir tabakta simsiyah birşey getirdi ona, sonra sesini alabildiğine yumuşatarak küçük Şuan'ın kulağına fısıldadı:

— Ye bunu, iyileşeceksin.

Tabaktaki simsiyah şeyi avuçladı küçük Şuan ve bir süre merakla bakarak ne olduğunu anlamaya çalıştı. Ve bir garip-lik hissetti yüreğinde; bir yumak olmuştu hayatı ve sanki kendi avuçlarında tutuyordu onu. Büyük bir dikkatle kopardı elindeki şeyi. Bu artık kömürleşmiş hamur yumağından bembeyaz bir duman fışkırdı havaya; duman dağılınca, elindeki şeyin beyaz undan yapılmış iki kocaman ekmek dilimi olduğunu gördü küçük Şuan. Ve göz açıp kapayıncaya kadar kocaman ekmeğin zerresi kalmadı tabakta, çocuk ekmeği büyük bir hızla çiğneyip yutmuş ve hattâ tadını bile unutuvermişti, sadece boş tabak kalmıştı geriye. Bir tarafında babası duruyordu çocuğun, annesi ise öbür yanındaydı. Ve ikisinin de bakışlarında garip bir şey vardı; bu garip şey onun vücudundan birşeyi koparıp almak ve daha sağlıklı bir başka şeyi vermek için çırpınıyordu. Bunu farkedince çocuğun yüreği küt küt vurmaya başladı; onların bakışlarındaki bu şeyi elleriyle avuçlamak istedi; yeniden sarsılarak öksürdü o zaman.

— Git, yat biraz, iyileşeceksin.

Anacığının sözünü dinledi küçük Şuan ve öksürerek girdi yatağına. Çocuğun soluğu yatışsın diye bir zaman onun başında bekledi Hua kadın ve sonra yamalı örtüyü dikkatle örttü oğlunun üzerine.

III

Çay salonu çok kalabalıktı, Şuan baba üzüntü ve yorgunluktan mosmor kesilmiş gözlerine rağmen müşterilerine hizmet edebilmek için masaların arasında koşturuyordu. Elindeki, içi kaynar su dolu ibriği masadan masaya gezdiriyor ve her yeni gelen müşterinin önüne bir fincan çay koyuyordu.

— Şuan, dostum, hasta mısınız?.. Hasta değilsinizdir umarım? dedi bir ses, kırçıl sakallı bir adamdı bu.

— Hayır.

— Doğru. Yüzünüzde o kadar hoşnut bir ifâde var ki, gerçek bile olsa, kolay kolay inanamam hastalığınıza... dedi kırçıl sakallı, deminki sözlerinin kötü etkisini silmek istiyordu.

— Suan babanın çok işi var, bütün mesele bu. Bir de oğlu...

Fakat Bay «Beş-Kanbur» tamamlayamadı sözlerini. Haydut yüzlü bir adam ansızın girmişti içeriye. Düğmeleri çözülmüş

kapkara bir gömlek geçirmişti sırtına ve gene kapkara bir kemerle beli hizasından sımsıkı bağlamıştı. Girer girmez, bağırarak İhtiyar Şuan'a seslendi:

— Yedi mi? İyileşti mi? Dostum Şuan, çok şanslısınız aslında! Kulağımın delikliği sâyesinde oldu bu iş...

Şuan, bir elinde kaynar su ibriği, öbür elini saygılı bir tavırla bacakları hizasında tutarak, gülümsüyordu adama. Bütün öbür müşteriler de aynı ölçüde saygı göstererek dinliyorlardı yeni geleni. Gözaltları üzüntüden mosmor kesilip sarkmış olan Hua kadın bile, elinde bir fincan çayla çabucak adamın yanına koşturdu; bir de zeytin tanesi koymuştu çay yapraklarının üstüne, gülümsüyordu, Şuan baba onu tamamladı ve çay yapraklarını kaynar su dökerek ıslatıp fincanı doldurdu.

— Oğlunuz iyileşecek, çaresi yok, iyileşecek! Öyle, öbürlerine benzemiyor bulduğum ilâç. Sıcak sıcak alındığını düşünün bir kere! diye bağırarak devam ediyordu adam.

— Doğru, Kang amca yardım etmeseydi biz bulamazdık o ilâcı... diyerek cevap verdi Hua kadın, teşekkür dolu, şaşkın ifâdeler yanıp sönüyordu yüzünde.

— Çaresi yok, iyileşecek oğlunuz! Garanti veriyorum size! Sıcak sıcak yedi o ekmeği. İnsan kanına banılmış ekmektir o, bütün «veremlileri» bir çırpıda iyi eder!

«Veremli» sözünü duyar duymaz sarardı Hua kadın, şaşkınlığı iyice arttı. Ama gene de gülümsemek için zorladı kendini ve canının sıkıldığını belli etmemeye çalışarak uzaklaştı. Kang amca hiçbir şeyin farkında değildi, bangır bangır bağırarak konuşmaya devam etti. O kadar ki, odasında mışıl mışıl uyuyan küçük Şuan onun gürültüsüne uyandı ve çocuğun sonu gelmeyen öksürükleri adamın sesine karıştı.

— Şu küçük Şuan, şu sizin oğlunuz sahiden şanslı. Mutlak iyileşecek. Şimdi anlıyorum, bizim İhtiyar Şuan neden hep böyle gülümsüyor. İşte bunları söyleyerek yerinden doğruldu kırçıl sakallı adam ve usulca Kang amcanın yanına geldi, fısıltılı sesiyle sordu ona:

— Kang amca, bugün idam edilen suçlunun Hsia ailesinden olduğu söyleniyor. Kimin nesi, kimin fesi bu adam? Hem ne yaptı da idam ettiler onu?

— Kimin nesi mi? Moruk Hsia kadının oğlu, dördüncü oğlanın karısı olan o moruğun veledi! Rezilin biriydi canım!

Kang amca, salondaki herkesin kendini saygılı bir dikkat-

le dinlediğini farkediverince adamakıllı keyiflendi, keyfinden coştukça coştu, coştukça da verdi veriştirdi. Vahşi görünüşlü suratı daha da kararmış, gittikçe daha karanlık, daha insafsız bir ifâde almıştı, anlattıkça sesini yükseltiyordu:

— Hayatı beğenmiyordu o rezil, artık yaşamak istemiyordu. Bu sefer hiç kârım olmadı benim, bu sefer elbiselerini bile cellâda, Kırmızı Gözlü Ah Yi'ye bıraktım kepazenin. Ama dostumuz Şuan'ın istifadesi büyük oldu doğrusu, bir de Hsia ailesinin üçüncü oğlu kârlı çıktı bu işten. Tastamam yirmi beş ons mükâfat aldı ve üstelik metelik harcamadı.

Küçük Şuan usulca çıktı küçük odasından, iki eliyle göğsünü avuçlamış, hiç durmamacasına öksürüyordu. Mutfağa girdi ve soğuk pirinç çorbası çıkardı dolaptan, üstüne kaynar su döktü ve çorbayı içmek için hemen oracığa oturdu. Demindenberi onun ne yaptığını gözleyen anacığı, Hua kadın peşisıra mutfağa girdi, tatlı tatlı sordu:

— Küçük Şuan, eskisinden daha iyi hissediyor musun kendini? Gene eskisi gibi acıkıyor musun yoksa?

— Çaresi yok, iyileşecek oğlunuz! Garanti veriyorum size! diye bağırarak yan gözle çocuğu süzdü Kang amca; kendisini dinleyenlere dönerek devam etti sonra: Hsia ailesinin üçüncü oğlu kurnazın biri. Yeğenini ele vermeseydi, bütün aileyi ve tabii onu da idam edeceklerdi. Ama şimdi, mükâfat diye para bile verdiler herife! O idam edilen de pek kepaze, pek rezil birşeydi doğrusu, değersiz herifin tekiydi! Kodesteyken cellâdı bile isyana teşvik etti.

— Hayır, olamaz, işte bu imkânsız, dedi bir ses, yirmi yaşlarında gencecik bir adamdı ve adamakıllı şaşırmıştı.

— Evet, Kırmızı Gözlü Ah Yi gidip konuştu onunla. Rezil herif «Bu büyük Mançurya İmparatorluğu hepimizindir.» (*) dedi ona. Düşünün bir kere: Akıllı adamın edeceği söz mü bunlar? Kırmızı Gözlü, herifin yaşlı anasından başka kimsesi olmadığını biliyordu, ama bu derece yoksul olabileceğini de aklına getirmemişti doğrusu; sözün kısası, beş para sızdıramadı herif-

---

(*) *«Büyük Mançurya İmparatorluğu hepimizindir.»* Nisan 1919 1907 devresinin Çin devrimcileri halkı sürekli olarak Mançurya boyunduruğunu yıkmaya çağırıyorlardı. Bu devrimcilerin dilinde «Büyük Mançurya İmparatorluğu hepimizindir» deyimi şu anlama gelir: «Çin ülkesi Çinlilerindir.»

ten. Zaten para sızdıramadığı için kafası adamakıllı bozulmuştu; mahpus «kaplanın kellesini koparmak» filân gibisine lâflar edince, kendini tutamayıp iki şamar aşketti onun suratına.

— Kardeşimiz Kırmızı Gözlü yaman döğüşçüdür; şamarlar epey canını yakmıştır mahpusun, dedi Kanbur, iskemlesinde keyfinden hop oturup hop kalkıyordu.

— Elbette! Ama öyle dayaktan filân çekindiği yoktu o sefilin. «Sana acıyorum» bile dedi cellâda.

Kırçıl sakallı adam karıştı söze:

— Hayvanın böylesine acımayacaksın. Eline sağlık, pek iyi etmiş de döğmüş pisi.

Kang amca küçümseyen gözlerle süzdü adamı ve yüzünün ifâdesini aşağılayan bir gülücükle süsleyerek devam etti:

— Ne dediğimi anlamadınız. Mahpus «Sana acıyorum» dedi cellâda, Ah Yi'ye acıdığını söyleyen o.

Oradaki herkes sustu; şaşkınlık dolu bir ifâde gelip yerleşti hepsinin suratına. Küçük Şuan pirinç çorbasını henüz yeni bitirmişti; terden sırılsıklam olmuştu ve alnından buharlar fışkırıyordu.

— Ah Yi'ye acıyor muymuş!.. Deli o herif! Kaçığın biri!.. diye bağırdı kırçıl sakallı adam, Kang amcanın ne demek istediğini henüz anlayabilmişti.

— Elbette kaçık! dedi yirmi yaşındaki delikanlı, o da henüz kavramıştı durumu.

Sonra tekrar eski gürültülü hâline döndü çay salonu; yeniden kahkahalarla gülerek yârenliğe koyuldu müşteriler. Küçük Şuan umutsuz çırpınışlarla yeniden öksürmeye başladı. Kang amca yanına geldi ve sırtını sıvazladı küçüğün:

— Mutlaka iyileşeceksin, garanti veriyorum sana! Küçük Şuan! Bırak, öksürme böyle, mutlaka iyileşeceksin, söz veriyorum sana!

— Deliymiş o herif, diye söyleniyordu Bay «Beş-Kanbur» ve hiç durmadan iki yana sallıyordu başını.

IV

Şehir surlarının dibinde başlayan ve Batı Kapısının ötelerine kadar uzanan boş arazi Devlete aitti. Tam ortasından, kendilerine kestirme yol arayan yayaların gide gele düzledik-

leri eğri büğrü ve daracık bir toprak yol geçiyordu: Bu yolun sol tarafına düşen kısımda cezaevlerinde ölen mahpuslarla, idam edilen suçlular gömülüydü, yoksulların gömüldüğü mezarlık ise yolun sağ tarafındaydı. Fakat yolun her iki tarafı da üstüste yığılmış mezar taşlarıyla kaplıydı; zengin evlerinde düzenlenen yıldönümü eğlencelerindeki ekmek bolluğunu hatırlatıyorlardı insana.

Ölüler Bayramının (*) yaklaştığı bu mevsimde, geçen yıllara kıyasla hava çok daha soğuk, çok daha insafsızdı: söğüt dallarındaki tomurcuklar hiç büyümemişti bu yüzden, ufacık pirinç taneleri gibiydiler. Gün henüz yeni doğmuş, ortalık henüz yeni ağarmıştı ve Hua kadın henüz yeni kazılmış, toprağı bile taze bir mezarın başına çökmüş, evden getirdiği dört tabakla, kâse dolusu pirinç lâpasını çoktan koymuştu mezarın önüne. Ağladı, getirdiği kâğıt külçelerini tutuşturdu sonra ve uzun bir süre oturduğu yerde hiç kımıldamadan bekledi; beklenecek hiçbir şey olmadığını gayet iyi bildiği halde, olağanüstü bir olayı bekler gibiydi. Geçen yıldan bu yana daha da beyazlamış olan saçlarını hafif bir rüzgâr usul usul okşuyordu.

O sırada, daracık toprak yolda bir başka kır saçlı kadın belirdi. Üstü başı perişan, giysileri lime lime olmuş bir kadındı bu. Kırmızı lakeden yusyuvarlak bir sepet vardı elinde ve dizi dizi kâğıt külçeler bağlanmıştı sepete. Sık sık duraklıyor ve soluk alıyordu yürürken. Ansızın, yerde oturan Hua anaya takıldı gözleri, kadının dikkatle kendisine baktığını gördü; bir an kararsızlık gelip yapıştı yüreğine ve solgun yüzü utanmışlığın kırmızısıyla alevlendi. Ama gene de bütün cesaretini topladı ve yolun sol tarafına yürüdü, oradaki mezarlardan birinin önüne bıraktı sepetini.

Küçük Şuan'ın mezarıyla aynı sıradaydı bu mezar, aralarından yol geçiyor ve sadece yol ayırıyordu onları. Hua ana, öbür kadının mezara dört tabakla kâse dolusu pirinç lapası bırakışını, sonra doğrulup hüngür hüngür ağlayışını ve kâğıt külçelerini ateşe verişini gözlerini dört açarak seyretti. «Oğlunun

---

(*) *«Ölüler Bayramı»:* Bu bayram baharda olur ve genellikle Paskalya'dan birkaç gün öncesine rastlar. O gün bütün aileler ölülerini ziyarete gider, pirinç lâpası ve ölülerin ruhlarına sunulmak üzere hazırlanmış tabak-çanak getirirler. Yaldızlı veya gümüşlü kâğıt külçeleri de yakarlar, öbür dünyada ölülerin para ihtiyacını dile getiren bir anlamı vardır bunun.

mezarıdır mutlak» dedi kendi kendine. Tam o sırada çevresine bakındı yaşlı kadın, tir tir titriyordu, gözlerini belli bir noktaya takmıştı ve bakışlarında anlaşılmaz bir korkunun ürpertisi geziniyordu, sendeleyerek geriye çekildi. Onu görünce, oğlunun acısıyla aklını kaçırmak üzere olduğuna hükmetti Hua ana; yerinden fırladı, çabuk adımlarla toprak yolu aşıp kadının yanına ulaştı, fısıltılı sesiyle şunları söyledi ona:

— Nineciğim, üzmeyin kendinizi, hadi gidelim isterseniz?

Yaşlı kadın «evet» anlamına başını salladı, ama gözlerini hâlâ deminki noktadan ayırmamıştı, usulca ve kekeleyerek sordu:

— Baksanıza... Kim koydu bunu?

Hua ana önündeki mezara dikkatle baktı. Henüz sahici otlar bürümemişti mezarın çevresini, yer yer sarı toprağın çizdiği yeşilsiz lekeler, boşluklar vardı, ama mezarın başucuna kırmızılı beyazlı güzel çiçeklerden bir çelenk yerleştirilmişti. Yaşlılık yüzünden gözleri pek iyi görmediği için ikisi de ilk bakışta farketmemişlerdi bunu. Sayıca çok değildi bu çiçekler, fakat geniş bir daire şeklinde konmuşlardı toprağa; öyle güçlü, kökleri sağlam çiçekler gibi durmuyorlardı üstelik, ama hünerli bir el tarafından yerleştirildikleri belliydi. Kendi oğlunun mezarına, çevresindeki öbür mezarlara göz gezdirdi Hua kadın, oraya buraya serpiştirilmiş tek tük beyaz çiçeklerden başka çiçek göremedi, gördükleri de soğuktan kavrulmuş, tazeliklerini yitirmişlerdi zaten; bu manzara müthiş bir boşluk duygusu verdi ona; nedense bu haksız yalnızlığı kafasında derinleştirmeye cesaret edemedi. Öbür kadın yeniden yaklaşmıştı oğlunun mezarına, dikkatle bakıyor ve kendi kendine söyleniyordu: «Toprağa kök salmamış bu çiçekler, kendi kendilerine yerden bitemezler ya! Fakat kim gelmiş olabilir buraya? Çocuklar pek sokulmazlar böyle yerlere. Ailemizden de kimsenin geldiği yok. Öyleyse ne anlamı var bu çiçeklerin?» Bir süre sessiz kaldı, düşündü yaşlı kadın, sonra yaşlı gözlerle ve sesini gittikçe yükselterek konuştu:

— Yu, güzel çocuğum benim, anlıyorum, büyük haksızlık ettiler sana ve sen unutamıyorsun bunu. Çektiğin acıyı bana anlatabilmek için bir işaret mi bu çiçekler?

Çevresine bakındı ve biraz ilerde bir ağacın yapraksız dallarına tünemiş bir karga gördü.

— Biliyorum Yu, biliyorum oğulcuğum, diye devam etti; öldürdüler seni, ama bir gün, mutlaka görecekler bunun cezasını, bir gün mutlaka hesap verecekler. Tanrı herşeyi biliyor. Huzur

içinde uyu sen... Buradaysan ve sözlerimi duyuyorsan, şu kargayı mezarının başına çağır, işaret ver bana.

Rüzgâr kesilmişti, kavruk ve kuru otlar bakır teller gibi duruyordu toprakta. Önce bir hıçkırık sesi dolandı havada, titrek ve inatçıydı bu ses, yavaş yavaş eridi ve sonra kayboldu, katı bir ölüm sessizliği çöktü ortalığa. Kuru otların ortasında ve ayakta bekliyor ve çıplak daldaki kargaya bakıyorlardı; kafasını omuzlarının arasına gömmüştü kuş ve bir heykel kadar kıpırtısızdı.

Aradan epey zaman geçti. Başka insanlar belirdi mezarlıkta, yaşlı insanlar ve çocuklar bir görünüp bir kaybolmaya başladı mezar taşlarının arasında.

Nedenini pek çözemediği hâlde, çok ağır bir yükten kurtulmuş kadar hafif ve rahat hissetti kendini, garip bir huzura kavuştu Hua kadın; artık gitmesi gerektiğini düşündü ve yol arkadaşını da beraber götürmek istedi:

— Artık gitsek iyi olur.

İçini çekti yaşlı kadın yılgınlık dolu hareketlerle pirinç lâpasını ve tabakları yerleştirdi, kısa bir an kararsızlık içinde oyalandı ve sonra doğrularak ağır adımlarla yürüdü, mırıltılı sesiyle kendi kendine soruyordu yürürken:

— Ne anlamı olabilir?..

Topu topu otuz adım yürümüşlerdi ki, geriden kopan bir çığlık ürpertti ikisini: «Kavuk! Kavuk!». Sıçrayarak döndüler geriye ve baktıkları yerde, kanatlarını çırparak gök boşluğuna doğru uzaklaşan kargayı gördüler.

Nisan 1919

ÖNEMSİZ BİR OLAY

Pekin'e yerleşmek üzere köyümden çıkalı tastamam altı yıl oldu. Bu süre içinde «Devlet İşleri» ile ilgili pek çok şey görüp dinledim, fakat hiçbiri belirli bir iz bırakmadı kafamda. Görüp işittiklerimin beni nasıl etkilediğini sorsalardı, karakterimi bozmaktan, beni zıvanadan çıkarmaktan başka işe yaramadığını hiç çekinmeden söylerdim. Sözün doğrusu, yaşadıkça daha fazla küçümsüyorum insanları.

Fakat ne yalan söyleyeyim, küçücük ve belki önemsiz bir olay, tanık olduğum bir olay hep takılmıştır aklıma ve sanıyorum, bu olayın belirli bir anlamı var gözümde. Bu önemsiz olay kötü yürekliliğimden utandırdı beni, büyük çaba gösterdiğim hâlde bir türlü unutamıyorum.

1917 kışıydı. Öfkeli bir Kuzey rüzgârı kasıp kavuruyordu ortalığı, ama aç kalmamak için çalışmak, kendime bir iş bulmak zorundaydım, bu yüzden sabahın erken saatlerinde sokağa fırlıyordum. O saatlerde kimsecikler olmazdı sokaklarda; şehrin «S» kapısına gitmem gerektiği günlerde bile, o bizim ülkemize has, arabacı tarafından çekilen tek kişilik faytonlardan birini bulmak, gideceğim yere ulaşmak çoğu zaman büyük mesele olurdu. Kuzey rüzgârı biraz hafiflemişti o sabah; önce büyük bir hınçla esmiş, yolların tozunu silip süpürmüştü, bu yüzden sokaklar pırıl pırıl ve bembeyaz uzanıp gidiyordu önümde. Bindiğim faytonu çeken adam hızla koşturmaya başladı. «S» kapısına iyice yaklaştığımız bir sıradaydı, ansızın biri çıktı faytonun önüne, faytonun bir yerine takıldı galiba ve tam önümüzde yere yuvarlandı.

Üstündeki giysileri lime lime olmuş, kır saçlı bir kadındı. Kaldırımdan ansızın yola fırlamış ve dosdoğru faytonun üzerine doğru koşmuştu. Faytoncu, kadının geçebilmesi için mümkün olduğu kadar kenara çekilmişti, ama sırtındaki ceketin düğmeleri açık olduğu için, faytonun koluna takılmıştı kadın. Allahtan faytoncu durumu sezmiş ve iyice yavaşlamıştı, yoksa sert bir darbe yiyerek devrilebilir ve ağır yara alabilirdi.

Kadın düştüğü yerden kalkmayınca, faytoncu durdu. İhtiyarın yaralanmadığını adım gibi biliyordum, üstelik olayı gören hiç kimse yoktu çevremizde, durmasına bir anlam vereme-

diğim için adamakıllı öfkelendim faytoncuya: Hem durduk yerde başına iç açacak, hem boşu boşuna vakit kaybettirecekti bana!

Hemen seslendim:

— Siz yolunuza devam edin, birşeycik olmadı kadına!

Faytoncu pek önemsemedi sözlerimi hattâ belki de duymadı bile. Faytonu yere bıraktı ve yaşlı kadını usulca kollarından tutarak doğrulmasına yardım etti, bir yandan da merakla soruyordu:

— İyisiniz ya?

— Canım yandı.

Ben şöyle düşünüyordum: Be kadın, usulca düştün yere, bu kadarcık şeyle nasıl canın yanarmış? Numara yapıyorsun, ahlâksızlık sayılır bu! Ya sen, faytoncu, ne diye boka sokarsın burnunu, şimdi başına iş açılsa bile bunu fazlasıyla hakettin sen; kurtarabilirsen kurtar kendini!

Yaşlı kadının sözleri üzerine, faytoncu hiç düşünmeden onun koluna girdi, ağır adımlarla uzaklaştılar. Şaşırmıştım, yürüdükleri tarafa bakınca polis karakolunu gördüm. Hava rüzgârlı olduğu için karakolun önünde kimsecikler yoktu. Faytoncu koluna girdiği yaşlı kadını karakolun büyük kapısına doğru götürdü.

İşte o anda bir garip duygu uyandı içimde; faytoncunun tozlu sırtı inanılmaz bir hızla büyümeye başladı gözümde; adam benden uzaklaştıkkça hayâli büyüyor, devleşiyordu, o kadar ki onu görebilmek için başımı iyice kaldırmak zorunda kaldım. Üstelik, tehditler ve ürkütücü anlamlarla dolu bir baskı gibiydi üzerimde, içimde saklı o küçücük «Ben» duygusunu ezdikçe eziyordu.

Hayatım sanki durmuş, o noktada dondurulmuştu. Düşünemiyor, kımıldanamıyor, oturduğum yerde bekliyordum; neden sonra, bir polis memurunun bana yaklaştığını gördüm ve ancak o zaman faytondan inmeyi akıl edebildim.

Polis memuru yanıma geldi:

— Başka fayton bulun kendinize, bu sizi götüremez.

Hiç düşünmedim, paltomun cebinden bir avuç para çıkardım ve polise uzattım hepsini:

— Bunları faytoncuya verin lütfen.

Rüzgâr iyiden iyiye kaybolmuştu, sokak ıssız ve alabildiğine sessizdi. Hem yürüyor, hem düşünüyordum, ama kendim hakkında düşünmekten müthiş korkuyordum. Önceki olayları bir

yana bırakmıştım, faytoncuya avuç dolusu para göndermekle neyi hâlletmiştim, ne yapmak istemiştim, bunun anlamı neydi? Mükâfat mı vermiş oluyordum? Faytoncuyu yargılamaya, değerlendirmeye hakkım var mıydı? Olumlu bir cevap bulamıyordum kafamda büyüyen sorulara.

Sık sık aklıma takılır da hep bu olayı düşünürüm. Sık sık kendimle başbaşa kalmayı, sonunda kendi kendimden tiksinsem bile, sırf bu olay yüzünden isterim. Şu son yılların siyasal ve askerî olaylarından hiçbiri kalmadı aklımda, okul çağında papağan gibi ezberlediğim klâsikleri şimdi ne kadar hatırlamıyorsam, işte onları da o kadar hatırlamıyorum, bugün; fakat şu size anlattığım küçücük ve belki de önemsiz olay sık sık gözümün önüne geliveriyor. Yaşadığım boyutları içinde tekrar tekrar seyrediyorum onu ve her seferinde kendi kendimden utanmayı öğretiyor bana, içimdeki cesareti ve umudu ayakta tutmama yardım ediyor.

Temmuz 1920

ÇAY FİNCANINDA FIRTINA

Batan güneşin altın ışıkları nehir boyunca uzanan topraklardan yavaş yavaş çekilmişti. Nehrin çevresinde yetişen ve bugün artık kurumuş reçine ağaçları yeniden soluk almaya başladılar, bu ağaçların dallarında gezinen rengârenk çubuklu sinekler kanat çırparak sağa sola uçuştular. Nehrin tam karşısındaki köy evlerinin tepesinde, mutfak bacalarından fışkıran dumanlar gittikçe azalıyor, havada eriyip kayboluyorlardı; kadınlar ve çocuklar kapı önlerini suluyor, alçak masalar ve tabureler çıkarıyorlardı dışarıya; herşey onların akşam yemeğine hazırlandığını gösteriyordu.

Erkekler ve yaşlılar taburelere çöreklenmiş, palmiye yapraklarından örülmüş kocaman yelpazelerini sallayarak yârenliğe koyulmuşlardı. Çocuklar koşarak önlerinden geçiyordu; reçine ağaçlarının dibinde yere çömelerek çakıl taşlarıyla oynayan çocuklar görülüyordu. Buğulama olarak pişirilmiş kuru sebze ve pirinç dolu tencereler taşıyorlardı kucaklarında, tencerelerden sıcacık ve kokulu buharlar yükseliyordu havaya. Bir nehir gemisi geçiyor ve gemideki aklı evvel okumuşlar bu manzarayı görünce birdenbire romantikleşip «Ah! Ne güzel kaygısızlık! Kır hayatının en büyük mutluluğu budur işte!» diyorlardı birbirlerine.

Ama okumuşların bu yargısı gerçeğin ifadesi değildi; yaşlı Bayan Dokuz Parmak'ın ağzından çıkanları duymamışlardı çünkü. Oysa adamakıllı öfkeliydi Bayan Dokuz Parmak ve palmiye yapraklarından örülü yırtık yelpazesini hınçla taburesine vurarak şöyle diyordu:

— Bugün yetmiş dokuz yaşımdayım, yeteri kadar yaşadım, ailemin çöküşünü görmek istemem... vakitli ölmek isterim. Yemek saati şimdi, ama sen kızarmış bakla yiyip duruyorsun karşımda, ailemizi mahvetmeye mi niyetlendin yoksa?

Torununun torunu Altı Parmak ona doğru koşturuyordu, avuç dolusu kızarmış bakla vardı elinde, ama ninesinin öfkesini görünce yolunu değiştirip dosdoğru nehir boyuna indi ve orada, bir reçine ağacının arkasına saklandı, kulaklarının arkasından sarkan topuzlarını bilgiç bilgiç havaya savurarak söylendi:

— Moruk, sen de bir türlü ölmek bilmiyorsun!

Yaşlı Bayan Dokuz Parmak, yaşlılığına rağmen kulakları iyi işittiği halde, bu sefer küçük kızın sözlerini duymadı ve demin başladığı öfkeli konuşmasına devam etti:

— Nesiller gün geçtikçe kötüleşiyor, bozuluyor doğrusu!

Torununun karısı, yani gelini, genç bayan Yedi Parmak sofraya pirinç sepetini getiriyordu o sırada; ansızın ve hırsla masaya bıraktı sepeti, bozuk bir sesle cevabı bastırdı:

— Büyükanne, gene mi ipe sapa gelmez şeyler konuşuyorsunuz? Söyleyin bana, Altı Parmak doğduğunda altı okka beş bölü ağırlığında değil miydi yani? Sizin terazilerin ölçüsü başka; okkayı onsekiz bölüden ölçüyor sizinkiler, ama Altı Parmak'ı okkayı onaltı bölüden ölçen terazide tartsaydık yedi okkadan fazla çekerdi. Büyükbabam, babam dokuz okka, sekiz okka değillerdi doğduklarında, eminim buna; okkayı ondört bölüden tartan terazide ölçseydik Altı Parmak'ı...

— Ettiğim lâfı bilirim ben, nesiller gittikçe bozuluyor!

Gelini Yedi Parmak cevap verecekti, tam o sırada kocası Yedi Parmak'ı gördü sokağın başında ve hiç vakit kaybetmeden en saldırgan tavrını takınarak bağırdı ona:

— Leş kargası, nereye cehennem olup gittin, gene bu kadar geç dönüyorsun evine? Sofraya oturmak için seni bekliyor herkes, senin umrunda bile değil!

Yedi Parmak köylüydü, doğduğundan beri köyde oturuyordu, ama uzun zamandır yaşadığı çevreden kurtulmak, yükselmek hırsıyla yanıp tutuşuyordu. Üç kocaman nesil boyunca, ailesinde hiçbir erkek kürek sapı tutmamıştı. Dedesi ve babası gibi kayıkçılık yapıyordu o da; günde bir kere Lu kasabası ile şehir arasında gidip geliyordu. Sabah erkenden yola çıkar, akşam karanlık basmak üzereyken dönerdi. Çevrede olup bitenlerden günü gününe haberli olurdu. Sözgelimi, Gazap Tanrı'sının habis ruhlu birini nerede, ne zaman boğduğunu, hangi köyde hangi kızoğlankızın şeytan doğurduğunu herkesten önce o öğrenirdi. Köyde büyük saygı gösterirlerdi ona, el üstünde tutulurdu, fakat köy gelenekleri akşam yemeğinin hava kararıp lâmbalar yanmadan yenilmesini emrettiği için, eve geç döndü diye karısından lâf işitmesi çok olağandı.

Bambu ağacından oyulmuş benekli piposu elindeydi, —ucu fildişinden ve köz yeri beyaz bakırdan upuzun bir pipoydu bu—, başını öne eğmişti, hiç telâşa kapılmadan ağır adımlarla geldi,

taburenin birine oturdu. Altı Parmak babasının gelişini fırsat bilip tekrar ortaya çıktı; «hoşgeldin» diyerek gelip babasının yanına oturdu, babası ona cevap vermedi nedense.

— Nesiller bozuluyor! dedi Bayan Dokuz Parmak.

Yedi Parmak ayağa kalktı, derin derin içini çekti ve kendi kendine konuşuyormuş gibi mırıldandı:

— İmparator yeniden çıktı tahtına.

Bir an şaşkınlıkla ona baktı karısı, sonra ansızın cevap verdi:

— İyi ya işte, «genel af» ilân edilecek demektir!

Yedi Parmak yeniden göğüs geçirdi.

— Başımda püskülüm kalmadı...

— «Herkesin püskülü olmalı» mı diyor bizim İmparator?

— Evet...

— Sen nereden biliyorsun peki? diye sordu karısı, yüreği korkulu bir ürpertiyle dolmuştu.

— Hsien Heng meyhanesinde kim varsa böyle söylüyor, İmparator «herkesin püskülü olmalı başında» diyormuş.

Karısı Yedi Parmak işlerin tekrar karışmaya başladığını ve durumun yeniden kötülemeye yüz tuttuğunu o saat anladı, Hsien Heng doğru haberlerin ilk ulaştığı yerdi çünkü. Kocası Yedi Parmak'ın kesik saçlarına gözü takılınca içinde küllendirdiği öfkesi tekrar kabardı: Kocasının yüzünden! Tekrar düşman gibi görmeye başladı erkeğini, çaresizlik içinde pirinç lâpası doldurdu tabağa ve hınçlı bir tavırla kocasının önüne sürdü:

— Eh, çabuk tıkın öyleyse! Ağlasan da püskül bulamazsın nasıl olsa!

Güneşin son ışıkları da kaybolmuştu şimdi, nehir gittikçe kararıyordu, belirsiz de olsa serin bir rüzgâr çıkmıştı. Nehir boyunca uzanan topraklarda habire atıştıran insanların gürültüsünden başka şey duyulmuyordu artık. Yedi Parmak, üstüste üç kâse pirinç lâpasını mideye indirdikten sonra çevresine bakındı ve yüreği küt küt atmaya başladı: Reçine ağaçlarının arasından onlara doğru yaklaşan bir karaltıyı tanımıştı; kısacık boyu ve tostoparlak gövdesiyle Bay Çao geliyordu yanlarına, gök mavisi giysiler içindeydi.

Bay Çao, komşu köydeki Mao Yuan meyhanesinin sahibiydi. Onbeş kilometre çapında bir daire çizilirse, bu dairenin içinde kalan topraklar üzerinde okuma yazma bilen tek insandı Bay Çao. Bu bilgeliği yüzünden artık ölmüş bir geçmişin kalıntıları

hâlâ yaşardı onun kişiliğinde. King Şeng Tan'ın yorumladığı «Üç Kırallığın Romanı» isimli ünlü eserin on-oniki cildi vardı elinde. Ne zaman dükkânına uğrasalar, dalgın dalgın önündeki kitabı okurken bulurlardı onu. Beş ünlü «kaplan generalin» (*) isim ve künyelerini ezbere bilmesi yetişmiyormuş gibi, meselâ Huang Song'un öbür adının Han-Şeng olduğunu da biliyor ve Mao Çao'ya Meng-Ki dendiğini de gayet iyi hatırlıyordu. Devrimden sonra, saçlarını Taocular gibi taramaya başladı; püsküllünü başının tam tepesinde düğümlüyordu. Sık sık içini çekiyor, «Çao Tse-Long (**) yaşasaydı, İmparatorluk bu hâle düşmezdi» diye söyleniyordu. Yedi Parmak kadının gözleri keskindi; Bay Çao'nun saçını Taocular gibi toplamadığını hemen farketti; alnının ön tarafındaki saçları kökünden kazımış, ensesindeki simsiyah saçlarını iyice parlatmış ve püskül biçimi örmüştü. Yedi Parmak onu görür görmez İmparatorun tekrar tahta çıktığını anladı, bundan böyle bir püskül bulup saç örmek gerektiğini ve kocasının hapı yutmak üzere olduğunu hissetti. Üstelik sırtındaki şu mavi giysileri çok olağanüstü durumlarda giyerdi Bay Çao, koskoca üç yıl boyunca topu topu iki defa giymişti şimdiye kadar; Dört Donuk Surat'la kavga ettiğinde, adamın hastalanıp yataklara düştüğünü öğrenince giymişti ilkinde, bir de meyhanesinde hır çıkaran Bay Lu'nun ölümünde giymişti. Şimdi sırtında gene mavi giysiler bulunduğuna göre azılı düşmanlarından birinin ölüme yaklaşmasına seviniyor, bu olayı kutluyor demekti.

Yedi Parmak ansızın birşeyi, bundan tam iki yıl geride kalmış bir olayı hatırladı; o gün dut gibi sarhoştu kocası ve o sarhoşluk arasında «Soysuz» demişti Bay Çao'ya; kadınlığının verdiği önseziyle bugün kocasının sahiden tehlikede olduğuna iyice inandı, yüreği heyecandan küt küt atmağa başladı.

Bay Çao'nun geçtiğini gören erkeklerin çoğu ayağa fırlıyor, sofrayı ve yemekleri işaret ederek şöyle sesleniyorlardı ona:

— Bay Çao, buyrun, yemeğimizi paylaşın bu zevki esirgemeyin bizden! Fakat o, başını sallayarak teşekkür ediyor ve şöyle cevap veriyordu:

— Zahmet etmeyin! ve yoluna devam ediyor, her adımda

(*) *«Kaplan Generaller»:* «Üç Krallar» devrinin önemli tarihî kişileri. Huang Çong ve Mao Çao bunların en önde gelenleridir.

(**) *«Çao Tse Long»:* «Kaplan Generallerden biri».

Yedi Parmak'ların sofrasına doğru yaklaşıyordu. Yedi Parmak ve ailesi ayağa fırlayarak selâm verdiler ona, Bay Çao oralı bile olmadı, sadece gülümseyerek baktı onlara:

— Rahatsız olmayın! Sonra sofraya çevirdi bakışlarını.

— İşte güzel kokulu bir kuru sebze. Haberi duydunuz mu?

Yedi Parmak'ın tam arkasında, ayakta duruyordu Bay Çao; Yedi Parmak kadının karşısına geçmişti.

— İmparator tekrar tahta çıktı, diye ona cevap verdi Yedi Parmak. Karısı ise, zorla gülümseyerek söze karıştı:

— İmparator tahta geçti demek, «genel af» ne zaman peki?

— Af mı? Onun zamanında bir «af» çıkacak elbette.

Sonra katı bir ifâdę belirdi Bay Çao'nun yüzünde:

— Fakat kocanızın püskülü nerede? Püskül çok önemli artık «Uzun saçlılar»ın (*) ihtilâl yaptığı günlerde püsküllülerin boynu vuruluyordu, ölmek istemiyenler saçlarını kestiriyorlardı tabii...

Yedi Parmak ve karısı okuma yazma bilmedikleri için bu sözlerin gerisinde yatan gizli anlamı pek kavrayamadılar, ama Bay Çao'nun konuşma tarzından durumun çok ciddi, önü alınamayacak kadar zor ve tehlikeli olduğuna, ve hattâ idam fermanlarının hazırlandığına hükmettiler; kulaklarında sancılı bir vınlama peydahlandı, ikisinde de konuşacak hâl kalmadı.

— Her gelen nesil bir öncekinden berbat çıkıyor!..

Yaşlı Bayan Dokuz Parmak hiç hoşnut değildi, sessizliği fırsat bilip Bay Çao'ya döndü:

— Bugünkü ihtilâlciler insanların saçındaki püskülü kesiyorlar sadece, taocular veya papazlardan farklı oluyor görünüşleri. Eski ihtilâlciler böyle değildi. Yetmiş dokuz yaşındayım, çok yaşadım, çok gördüm. «Uzun saçlılar» eskiden, kıpkırmızı saten kumaşlarla bağlarlardı saçlarını, kumaşı da yere kadar sarkıtırlardı üstelik... Sarı satenden... kırmızı satenden... hepsini gördüm, yetmiş dokuz yaşımdayım...

Bayan Yedi Parmak yerinden kalktı, kendi kendine söylenmeye başladı:

— Ne yapabiliriz? Yaşlılar ve çocuklar var ailemizde, hepimize kocam bakıyor...

Basını salladı Bay Çao:

— Yapılacak birşey yok, hasırı olmayanlara verilen cezalar

(*) *«Uzun Saçlılar»:* Tayping'li ihtilâlcilere verilen isim (1851 - 1864).

kanun kitaplarında yazılı. Kanun aileleri düşünmüyor.

Demek kocasının cezalandırılacağı kanun kitaplarında bile yazılıydı; Bayan Yedi Parmak'a bütün umudunu kabettirdi bu sözler. O hırsla kocasına olan düşmanlığı tekrar kabardı, pirinç çubuklarını hışımla sallayarak içini boşalttı:

— Leş kargası, sen hakettin bunu! İsyan çıktığı zaman söylemedim mi sana, «şehre gitme», «kayığı alma» demedim mi sana! İnat ettin, şehirde püskülünü kestiler tabii. Güzel, simsiyah ve parlak bir püskülün vardı eskiden, ama kuşa döndün şimdi, ne papaza benziyorsun, ne taoculara. Sersem herif! Ceza görürsen n'olacak, bizim ne suçumuz var? Sersem. leş kargası...

Bay Çao'yu gören köylüler yemeklerini aceleyle atıştırıp soframdan kalkmışlar, Yedi Parmak'ların çevresine birikmişlerdi.

Onların gözünde önemli adam olduğunu biliyordu. Yedi Parmak, hepsinin önünde karısından hakaret yemek ağırına gitmişti, kişiliğini kurtarmak için dikleşti:

— Şimdi böyle konuşuyorsun, ama o zaman...

— Sersem! Leş kargası!..

Oradakilerin en yufka yüreklisi Bayan Sekiz Parmak Bir Ons'tu. Kocasının ölümünden sonra doğurduğu iki yaşındaki oğlunu kucaklamış ve Bayan Yedi Parmak'ın yanına oturmuştu; onun ölçüyü iyice kaçırdığını, kocasına düpedüz hakaret ettiğini görünce ortalığı yatıştırmak, Yedi Parmak'ı yumuşatmak istedi:

— Yenge, bırak canım, boşuna kızıyorsun kocana. Erkekler Tanrı değildir; hem ilerde ne olacağını önceden kestirmek kolay iş mi? O zaman, püskülsüz erkek daha yakışıklı oluyor dememiş miydin? Yamen'in en büyük adamı son sözünü daha söylemedi bile...

Bayan Yedi Parmak kulaklarına kadar kızarmıştı, olanca hışmıyla genç kadına döndü, onun sözünü bitirmesine fırsat bırakmadan verip veriştirdi:

— Ay! Ne anlatıyorsun sen! Aklı başında kadınım ben, nasıl söylerim o saçmalıkları? Püskülünü kestikleri vakit tam üç gün üç gece ağladım, kahrımdan gözyaşı döktüm, herkes gördü bunu. Şu zavallı çocuk bile, Altı Parmak bile ağladı üzüntüsünden...

Altı Parmak pirinç lâpası dolu kocaman kâseden henüz kaldırmıştı başını, bağırarak kâseyi yeniden doldurmalarını istedi. Öfkesi burnundan fışkıran annesi elindeki pirinç sopasıyla vurdu onun kafasına, ve hışımlı sesiyle bağırdı:

— Kes sesini utanmaz!..

«Paf!» Boş kâse Altı Parmak'ın elinden kurtuldu ve gürültüyle yere düşerek parçalanıverdi. Bayan Yedi Parmak yerinden fırladı; kâseyi yakaladı, kırık parçaları bitiştirmeyi denedi, sonra gürültülü bir şaplak indirdi kızına, küçük kız yere yuvarlandı. Ağlamaya başladı; yaşlı Bayan Dokuz Parmak çocuğun elinden tuttu, kalkmasına yardım etti ve söylenerek uzaklaştırdı onu:

— Her nesil bir öncekinden berbat!

Bayan Sekiz Parmak Bir Ons'un da öfkesi kabarmıştı, yengesine bağırdı:

— Yenge, zavallı çocuktan alıyorsunuz hıncınızı!..

Bay Çao gülümseyerek seyretmişti olanları, fakat aslında «Yamen'in en büyük adamı son sözünü söylemedi daha» lâfına irkilmiş, bayağı keyfi kaçmıştı. Çoktan masadan kalkmış, söylenerek uzaklaşmaya başlamıştı:

— Hıncını zavallı bir masumdan almak, bu da neyin nesi oluyor? İmparator orduları pek yakında gelecekler buraya. Başlarında Mareşal Çang var, biliyor musunuz? Çeng Yi-teh'in (*) soyundandır o, onsekiz ayak uzunluğunda mızrak taşır elinde ve öylesine cesur, öylesine döğüşkendir ki onbin adamı önüne katar, sürüp kovalar rahatça. Kim başa çıkacak onunla?

Elleriyle görünmeyen bir mızrağı avuçlamış gibiydi, döndü ve Bayan Sekiz Parmak bir Ons'un üzerine yürüdü:

— Siz mi baş edeceksiniz onunla?

Sekiz Parmak Bir Ons kucağında sinirli hareketlerle sallıyordu çocuğunu, ama Bay Çao'nun gözlerini dikerek kendisine baktığını görünce adamakıllı ürktü, adamın yağlı ve terli suratına daha fazla katlanamadı, cevap vermeden uzaklaştı. Bay Çao da fazla durmadı orada. Oradakiler başkasının işine burnunu soktuğu için Sekiz Parmak'ı suçlayarak yol açtılar. Bay Çao kendilerini görmesin diye telâşla saklandılar, ama zaten ince eleyip sık dokumaya niyetli değildi Bay Çao; kalabalığın arasından salına salına yürüdü, reçine ağaçlarına uzanan kıvrımı döndü, son bir daha deminki sorusunu tekrarladı: «Siz mi baş edeceksiniz onunla?», nehrin öbür tarafına köprü niyetine uzatılan kalasların üzerinde yürüdü ve gözden kayboldu.

Oldukları yere mıhlanıp kaldı köylüler ve bir süre düşün-

(*) *Çeng Yi-teh :* Kaplan generallerden biri daha.

dükten sonra, Çang Yi-teh ile başa çıkacak kudrette olmadıklarına karar verdiler, herkes Yedi Parmak'a ölüme mahkûm bir adam gözüyle bakmaya başladı sözün kısası. Öyle ya, İmparator'un emirlerini dinlememişti Yedi Parmak, ona karşı gelmişti; şehirdeki olayları anlatırken takındığı fiyakalı tavrı, uzun piposundan dumanlar savurarak çalım satmasını doğru bulmuyor, «yapmamalıydı» diyorlardı. İşte bunları hatırlayınca kanun karşısında suçlu duruma düştüğüne inanıyorlardı onun ve bu durumdan anlatılması güç garip bir zevk alıyorlardı aslında. İşi daha da ileriye götürüp bu konuda gevezelik etmeyi çok istiyorlardı, gelgelelim birbirlerine açılmaya da korkuyorlardı. Çıplak omuzlarını yalayarak kalabalık bir sinek sürüsü geçti başlarının üstünden, ordu hâlinde reçine ağaçlarına hücum etti sinekler. Ancak o zaman, sineklerin korkusundan dağıldı köylüler, herbiri kendi evine sığındı, kapıları kapatıp yataklara girdiler. Bayan Yedi Parmak homurdanarak sofrayı kaldırdı, masayı ve tabureleri içeri aldı, evinin kapısını kapattı ve yatağına uzandı.

Yarım kalan çubuğunu aldı Yedi Parmak, kapı eşiğine oturdu, ağır ağır tüttürdü. O kadar kederliydi ki, bir zaman sonra çubuğunu tüttürmeyi bile unuttu; bambu ağacından oyulmuş, benekli piposunun beyaz bakırla kaplanmış köz deliğindeki tütün söndü, tükendi. Gayet tehlikeli buluyordu kendi durumunu; birşeyler yapması, çare bulması gerektiğini düşündü, fakat herşey alabildiğine bulanıktı kafasının içinde, bütün çabasına rağmen aklını başına toplayamıyor, ne yapacağını bir türlü kestiremiyordu.

«Püskül, püskülüm nerde? Onsekiz ayak uzunluğunda bir mızrak var elinde. Her nesil bir öncekinden daha berbat çıkıyor! İmparator tekrar tahta geçti. Kâseyi şehre götürüp onarmak gerekiyor. Hanginiz baş edecek onunla? Kanun kitaplarına bir bir yazmışlar hepsini. Allah kahretsin!..»

Ertesi sabah, gene Lu kasabasına indi Yedi Parmak, oradan da şehre geçti. Öğleden sonra döndü kasabaya, akşam vakti de köye girdi, upuzun çubuğunu bir eline almıştı, şehirde sekiz yerinden yama vurduğu kâseyi tutuyordu öbür eliyle. Her yama için üç metelik ödemişti, yani kâsenin onarılması tastamam kırksekiz meteliğe patlamıştı ona.

Anası, yaşlı Bayan Dokuz Parmak çok sinirlendi bunu duyunca:

— Her nesil bir öncekinden berbat! Bir yama üç metelik eder miymiş! Eskiden hiç böyle değildi. Eskiden yama... Tam yetmiş-dokuz yıl yaşadım ben...

Gene her Allahın günü şehre inmeye devam etti Yedi Parmak, ama ailesinin başında tehlike bulutları dolaşmaya başlamıştı bir kere. Köylüler yanına bile gelmiyorlardı artık, gördükleri yerde yol değiştiriyor, boyuna kaçıyorlardı ondan, artık hiç kimse gelip «yeni haber» sormuyordu. Karısının kızgınlığı hâlâ geçmemişti, gene sık sık «Sersem herif!» diyerek çatıyordu ona.

Aradan on-oniki gün geçti, eve dönünce hiç beklemediği kadar keyifli gördü karısını; daha o ağzını açmamıştı bile, gene şehirden haber sordu karısı:

— Ee, neler duydun şehirde, anlat bakalım?

— Yeni birşey yok.

— İmparator tekrar tahta çıkmış mı bari?

— Duymadım ki.

— Hsien Heng meyhanesindekiler de birşey bilmiyor mu?

— Onlar da bilmiyor.

— Eminim, İmparatorun tahta filân çıktığı yok. Bay Çao'nun meyhanesinin önünde durdum bugün. Baktım, gene eskisi gibi kitap okuyor, püsküllünü kafasına sarmış gene ve artık o uzun mavi giysileri yok sırtında.

— .....

— İmparatorun tahta dönmediğine inanmıyor musun yani?

— Galiba haklısın, İmparator tahtına dönmedi.

Yedi Parmak gene eskisi gibi, karısı tarafından sayılan, el üstünde tutulan bir adam oldu, köylüler de eskisi kadar sayıp seviyor onu. Yaz mevsimlerinde gene evinin önüne kurduruyor sofrayı, kim görse yerlere kadar eğilip selâm veriyor, gülümsüyor ona.

Yaşlı Bayan Dokuz Parmak seksen yaşını kutlayalı çok oluyor; gene eskisi kadar hırçın ve geçimsiz, ama eskisinden daha dinç, canlılık dolu.

Küçük Altı Parmak'ın saçları uzadı, kocaman bir püskül sarkıyor şimdi ensesinden, ev işlerinde yardım ediyor annesine; sekiz yerinden yamalı çorba kâsesini kaptığı gibi fırlıyor dışarıya, evin önünde oradan oraya sekerek koşturuyor.

Ekim 1920

ATALARIMIN KÖYÜ

Ortalığı kırıp geçiren soğuğa meydan okuyarak bin kilometrelik yolu aştım, aşağı yukarı yirmi yıl önce terkettiğim köyüme ulaşmak için göze aldım bu yolculuğu.

Kış mevsiminin en soğuk günlerini yaşıyorduk o sırada. Bindiğimiz yelkenli köye yaklaştıkça hava kapanıyordu, zehir zenberek bir rüzgâr kasıp kavurdu gemiyi, kamaralar rüzgârın iniltisiyle sarsıldı. Kıç taraftaki tentenin yarıklarından bakınca, yerle göğün kesiştiği sapsarı çizgi boyunca uzanan, oraya buraya serpiştirilmiş, cansız, hareketsiz, yavan görünüşlü köyler gördüm. Yüreğim sızladı.

Nasıl! Tam yirmi yıldır hayallerimde yaşattığım köy, atalarımın köyü de böyle miydi acaba?

Öyleyse kafamın içinde dolanan çocukluk anılarımdaki köye hiç benzemiyordu. Çocukluğumun köyü gördüklerimden kat be kat güzel ve canlıydı çünkü. Ama, hani «anlat bakalım şu çocukluğunun köyünü» deseler, biliyorum, beceremezdim; geriye alabildiğine bulanık izlenimler kalmıştı kafamda. Demek buydu benim köyüm! Düşünmeye başladım: Köy hep aynı köydü, hiç değişmemişti aslında. Bir arpa boyu ilerlememiş, gelişmemişti belki, fakat gene de şu şimdi karşımda gördüğüm kederli ve donuk yer değildi eskiden. Değişen benim duygularımdı aslında, doğruydu, alabildiğine kederli olan bendim.

Köye tekrar gelişimde gizliydi bu hüzün; bu sefer bir daha hiç dönmemek üzere terkedecektim köyümü. Yıllar yılı ailemin, atalarımın yaşadığı eski evi satalı çok olmuştu, o yılın sonuna kadar yeni sahiplerine teslim etmek gerekiyordu evi. Alıştığımız, içli dışlı olduğumuz bu yuvayı yıl başında kesinlikle terketmek zorundaydık, köyümüzü bırakacaktık ve ekmek parası kazanmak için yerleştiğim şehrin, o yabancı, vurdumduymaz şehrin havasına kendimizi alıştırmak zorundaydık şimdi. İşte bu yüzden acele ediyor, köye çabucak varmak istiyordum.

Ertesi gün, sabahın ilk saatlerinde evimin kapısını çaldım. Damda yaban otları büyümüş, çoğalmıştı ve rüzgâr bir sağa, bir sola savuruyordu otları; sadece bu bile, evin sahip değiştirmesi gerektiğini yeteri kadar anlatıyordu. Ailemiz halkından bir kısmı çoktan yola koyulmuş, evi çoktan terkedip gitmiş olmalıydılar, ortalık ıssızdı çünkü, çıt çıkmıyordu. Bizimkilerin kal-

dığı binanın önünde annem karşıladı beni; peşinde sekiz yaşlarında bir çocuk vardı: Hong-öl'dü bu, yeğenim Hong-öl.

Annem çok mutlu görünüyordu; gerçekte üzüntüsünü benden saklamaya çalışıyordu. Hemen bir köşeye oturttu beni, çay verdi, dinlenmem için ısrar etti, ama tek kelime bile konuşmadı taşınmamız konusunda. Hong-öl ilk defa görüyordu beni, uzakta duruyor, yan gözle bana bakıyordu, hep beni süzüyordu.

Fakat sonunda, evi nasıl boşaltacağımızı konuştuk annemle. Şehirde bir yer tuttuğumu, ufak tefek mobilya aldığımı, buradaki eşyayı satıp parasıyla eksikleri tamamlamak gerektiğini bir bir anlattım anneme. Bana hak verdi; eşyasını toplayıp denk yapmıştı, hattâ taşınması zor bir kısım eşyayı da çoktan satmıştı. Yalnız parasını bir türlü alamıyordu.

— Birkaç gün dinlen burada, yan gelip yatarsın, buradaki hısım akrabayı görürsün, sonra gideriz, diyerek tamamladı sözünü.

— Peki, tamam öyleyse.

— Juen-tu da buralarda. Her gelişinde ısrarla haber soruyor senden. Mutlaka görmek istiyor seni. Geleceğin günü kestirebildiğim kadarıyla söyledim ona, herhâlde şu önümüzdeki bir iki gün içinde piyasaya çıkar.

Birdenbire, hayli eski, ama alabildiğine garip bir hayâl canlanıveriyor kafamda; yusyuvarlak, nar kırmızısı bir aydedenin ışıklandırdığı koyu mavi bir geceydi, ve o gece, yemyeşil karpuz bostanlarının yanısıra uzanan sahili, sahildeki kumsalı hatırlıyorum. Ve onbir, oniki yaşlarında bir çocuk, boynuna gümüş zincir takmış bir çocuk beliriyor gözlerimin önünde, ayakta duruyor ve var gücüyle elindeki kocaman çelik çatalı fırlatıyor ilerdeki hayvan karaltısına; fakat ansızın geriye dönüyor porsuk ve bacaklarının arasından süzülerek ondan kaçıyor.

İşte bu anlattığım çocuktur Juen-tu. Tam otuz yıl önce tanıdım onu, o zaman on yaşımdaydım ben de. Babam daha ölmemişti, yaşıyordu, hâlimiz vaktimiz yerindeydi o zaman ve ben, kelimenin tam anlamıyla bir «küçük beydim». Atalarımıza büyük kurban hazırlamak sırası bizimkilerdeydi o yıl. Her otuz yılda bir sıra geliyordu bizim aileye; kutlama işi alabildiğine geniş tutuluyor, gösterişe önem veriliyordu. Ataların resimleri önüne hediyeler götürülüyordu Ocak ayında; dinsel törenler için özel olarak hazırlanan bu eşyalar gayet değerliydi, göz kulak olunmazsa çalınabilirlerdi. Oysa tek hizmetkârımız vardı ve üs-

telik aylıkçı bir adamdı bu. (Benim ülkemde üç sınıfa ayırırlar hizmetkârları; aynı ailenin yanında bütün bir yıl kalıp çalışanlara «yıllıkçı» deriz biz, birkaç günlüğüne gelenlere «gündelikçi», belirli mevsimlerde, meselâ hasat zamanı çalışmaya gelenlere veya yeni yıl başında gelen, ama gerçekte kendi toprakları olan, bir belli süre çalıştıktan sonra gene kendi topraklarına dönenlere de «aylıkçı» deriz.) Yanımızdaki tek hizmetkâr, yapılması gereken işlerin çokluğu yüzünden adamakıllı yalnız kalıyor, her tarafa yetişemiyordu; demin anlattığım değerli dinsel eşyalara bekçilik etmesi için kendi oğlunu teklif etti bize.

Babam kabul etti, en çok ben sevindim buna, Juen-tu'yu ötedenberi tanıyor, yaşıtım olduğunu biliyordum çünkü. Onüçüncü ayda (*) doğmuştu ve falında toprak unsuru (**) yoktu, babası bu yüzden Juen-tu ismini vermişti ona, «onüçüncü ayın toprağı» demişti yani. Küçücük kuşları kolayca avlıyabiliyor, ustaca tuzak kuruyordu onlara.

Yılbaşını sabırsızlıkla beklemeye başladım, zirâ Juen-tu o gün gelecekti evimize. Derken Aralık ayı göz açıp kapayıncaya kadar geçti. Juen-tu'nun geldiğini ilk önce annem söyledi bana, haberi alır almaz yerimden fırladım, mutfakta buldum onu. Yusyuvarlak bir yüzü, kıpkırmızı yanakları vardı, küçük bir takke giymişti başına, boynuna da parlak gümüşten bir zincir takmıştı. Sadece bu bile babasının onu ne kadar sevdiğini gösteriyordu, gerçekten onu çok seviyordu babası, oğlu ölecek diye ödü patlıyordu adamcağızın. Buda'ya adak adamış ve oğlunu kötülüklerden (***) koruması için bu gümüş zinciri takmıştı boynuna. Juen-tu alabildiğine sıkılgan bir çocuktu; çevresindeki insanlar içinde ona korku vermeyen tek insandım ben, herkes dağılıp da başbaşa kalınca rahatladı ve benimle konuştu. Çok değil, birkaç saat sonra arkadaş olduk onunla.

Birbirimize neler anlattık o gün, hatırlamıyorum; Juen-tu adamakıllı sevinmişti, hâlinden memnundu; şehirde yepyeni ve

---

(*) *Onüçüncü ayda doğmuştu:* Bazı aylar 29, bazıları 30 gün çektiği için bir süre sonra, onüç aylık bir yıl oluyor bu fazla günlerin toplamından; onüçüncü ay deyimi buradan gelir.

(**) *Toprak unsuru:* Beş gerçek madde (maden, tahta, su, ateş, toprak) bir çocuğun falında bulunmazsa bu eksik olan şey ismine eklenir.

(***) *Kötülükler:* Boynundaki zincir cinlere ve perilere onun yeryüzünde bir işe adandığını, ölüme sürüklenemeyeceğini belirtir.

değişik şeyler gördüğünü söylüyordu bana.

Ertesi gün, kuş yakalamasını istedim. O zaman şöyle cevap verdi:

— İmkânsız; kar yağmalı, karı beklemek gerek. Ancak o zaman istediğim gibi avlayabilirim kuşları. Bizim buralarda toprak kumludur, kar yağınca hafiften eşelerim toprağı, bambu dallardan örülmüş bir sepet yerleştiririm oraya, ucuna da bir sopa bağlarım, en alta boncuk büyüklüğünde pirinç yumakları dizerim sonra; kuşlar pirinçlerin başına üşüşünce, uzakta durur ve iş kıvamına gelince, sopaya bağladığım ipi çekiveririm, sepet havalanır ve tekrar kapandığında sepetin altında hapis kalır kuşlar. Her cins kuş yakalanır bu usûlle; sülün, çulluk, guguk kuşu, o sırtı masmavi kuşlar...

Onun bu sözleri, karlı havalara karşı dayanılmaz bir özlem uyandırdı içimde.

Devam etti Juen-tu:

— Bizim oraları soğuktur şimdi, fakat yazın mutlaka gelmelisin bize. Sahilde istiridye kabukları toplamaya gideriz seninle, kıpkırmızı kabuklar vardır bizim sahillerde, yeşil olanları vardır, «Şeytan Ürküten»ler, «Buda'nın Elleri» cinsinden olanlar vardır. Akşamları, babamla karpuz beklemeye giderken sen de gelirsin bizimle.

— Hırsızlar çalmasın diye mi bekliyorsun karpuzları?

— Hayır. Yoldan geçen biri çok susamış ve bir karpuz koparıp yemişse, buna hırsızlık demeyiz biz. Kirpilere ve porsuklara karşı koruyacağız karpuzları. Ayışığında karpuzları birbir kemirirler çünkü; direni kaparsın o zaman, usul usul yaklaşırsın onlara...

Daha porsuk nedir, o kadarını bile doğru dürüst bilmiyordum —hâlâ bilmem—, fakat nedense, bir çeşit vahşi ve yırtıcı köpek sanıyordum.

— Porsuk insanı ısırır mı?

— Einde diren var ya! Porsuk biraz ötede duruyorsa, direni kaptığın gibi batırırsın, deşiverirsin karnını. Yalnız, çevik hayvandır porsuk, üzerine doğru atılır, derisi kaygandır, çoğu zaman bacak arasından kaçar gider, yağ gibi kayıverir...

Bütün bu işittiklerim yepyeni şeylerdi benim için; ne yalan söyleyeyim, böyle şeylerin var olabileceğini hiç aklıma getirmemiştim şimdiye kadar; sahillerde renk renk midye ve istiridye kabuklarının bulunabileceğini, karpuzları büyük tehlikelerin bek-

lediğini hiç düşünmemiştim. Karpuzlar hakkında bütün bildiğim manav dükkânlarında satıldıklarıydı.

— Bizim sahillerimizde sular yükselince, havaya sıçrayan çeşit çeşit balıklar vardır... kurbağalar gibi iki ayaklı şeylerdir bunlar...

Ne müthiş, ne olağanüstü hazinelerle doluydu Juen-tu'nun kafası! Daha önceki arkadaşlarımın onun bildiği şeylerin hiçbirinden haberleri yoktu. Deniz kıyısında yaşıyordu Juen-tu, sahil çocuğuydu, oysa öbür arkadaşlarım da benim gibi, avludaki dört duvarın arasına sıkıştırmıştık çocukluğumuzu, dört köşe bir gök parçasını görebiliyorduk topu topu.

Ne yazık ki Ocak ayı çabuk geçti ve Juen-tu evine dönmek zorunda kaldı. O gidecek ve ayrılacağız diye hıçkıra hıçkıra ağlıyordum, Juen-tu mutfağa kapanmıştı, ağlıyor, eve gitmek istemiyordu, ama çaresizdik; babası onu zorla götürdü sonunda. Aradan epey zaman geçti, günün birinde, babası için istiridye kabuklarıyla dolu bir paket getirdi bana, Juen-tu alacalı kuş tüyleri de koymuştu pakete ve hediye olarak göndermişti hepsini; bir iki defa ben de hediye gönderdim ona, ama bir türlü kısmet olmadı, tekrar görüşmedik.

Annem Juen-tu'dan bahsedince, bir şimşek çaktı kafamın içinde ve çocukluğumun onunla paylaşılmış bütün anıları bir anda başıma üşüştüler, kısa bir süre için bile olsa eski ve güzel köyümü tekrar karşımda bulduğumu sandım. Şöyle dedim anneme:

— Peki! Peki, nasılmış... işleri iyi miymiş bari?

— Sıkıntı çekiyor, zor kazanıyor hayatını... Hem konuşuyor, hem pencereden dışarıya bakıyordu annem;

— Gene geldi bu meret karılar! Eşya almaya gelmiş gibi çörekleniyorlar başıma, ama aslında ne aşırabiliriz diye bakıyorlar. Gidip başlarında durayım ben.

Yerinden kalktı annem ve dışarıya çıktı. Avludan kadın sesleri geliyordu. Hong-öl'ü yanıma çağırdım, yârenliğe başladım onunla. Yazı yazmasını bilip bilmediğini sordum önce, «yolculuk etmesini seviyor musun» dedim arkasından.

— Trenle mi gideceğiz burdan?

— Trenle gideceğiz.

— Vapura da binecek miyiz?

— Önce vapura bineceğiz...

— Ah! Ta kendisi! Ne kadar uzun bıyığı var! diye bağıran

cırtlak bir ses inletti ortalığı.

Yerimden sıçradım ve, başımı kaldırınca, elli yaşlarında bir kadın gördüm karşımda. Elmacık kemikleri çıkık, dudakları inceydi, bacaklarını aralamış, ellerini beline koymuştu. Ayağında pantolon vardı, bu duruşuyla pergeli hatırlatıyordu insana; kolları aşağıya doğru gittikçe incelen bir pergel.

Şaşırmıştım.

— Tanıdınız mı beni? Vaktiyle sizi kucağımda taşımıştım.

Daha çok şaşırdım. Bereket, o sırada annem girdi odaya ve güç bir durumdan kurtardı beni:

— Evden ayrılalı hayli zaman geçti, belki unutmuştur... Sonra bana döndü:

— Yang yenge tam karşımızda oturuyor, soya satıyor dükkânında, hatırladın değil mi?

Evet! Hatırlıyordum. Çocukluğumda bile Yang yenge hükmediyordu o dükkâna. «Soya güzeli» diyorlardı ona. Ama, allıklı pudralı bir kadındı eskiden, avurtları şimdiki kadar çökmemişti, dudakları bu kadar ince değildi ve hiç ayakta görmemiştim onu, pergele benzediğini hiç hatırlamıyorum bu yüzden. Dükkânın onun sâyesinde iyi çalıştığını söylüyorlardı. Belki de yaşımın küçüklüğündendir, bilemiyorum; fakat göklere çıkarılan güzelliği, çekiciliği, kadınlığı hiç etkilememişti beni, onu şimdi hatırlamayışımın sebebi de budur belki. Bu pergel görünüşlü kadın hayli içerledi bana, kendisini hatırlamadım diye bayağı öfkelendi ve hemen kasıldı, Napolyon'u tanımadığını söyleyen bir Fransıza, ya da Washington'dan haberi olmayan bir Amerikalıya rastlamış gibi diklendi karşımda, sinirli sinirli gülerek lâf attı bana:

— Beni unuttunuz demek! Tenezzül edip de bana bakacak değilsiniz, çok üstün, yüksek bir «şahsiyet» oldunuz, gayet iyi anlıyorum...

— Yok canım... Hiç değil... ben... Ayağa fırladım, sinirli bir tavırla cevap vermeye başladım,

— N'olursunuz, beni dinleyin, Sin-keh-öl. Bakın, zengin olmuşsunuz, eşyalarınızın taşınması çok zor, hem bu artık posası çıkmış eşyaları ne yapacaksınız, zaten işinize yaramaz? Bırakın da ben alayım onları; bari bizim gibi fakir fukaranın işine yarar.

— Zengin filân değilim ben. Mutlak satmak zorundayım bu eşyaları...

— Hadi canım! Koskoca eyâlet valisi olmuşsunuz, hâlâ «zengin değilim» diyorsunuz bana? Tam üç tane metresiniz var, fay-

tonunuzu sekiz adam çekiyor ve hâlâ zenginliği kabul etmiyorsunuz? Hadi canım, hiçbir şeyi gizleyemezsiniz benden:

Anladım ki ne söylesem faydasız, sustum ve hiç kıpırdamadan oturdum yerimde.

— Ah! Bu zenginler, öyle cimri oluyorlar ki! Cimri oldukları için de zengin oluyorlar zaten!.. diye sinirli sinirli söylendi kadın. Kapıya yürüdü sonra, kapı eşiğinde annemin eldivenlerini görünce hemen eğildi, şaşırtıcı bir umursamazlıkla eldivenleri aldı, pantolon kemerinin arasına sıkıştırıverdi.

Daha sonra köydeki hısım akraba üşüştüler eve, hepsi de beni görmeye gelmişlerdi. Onlarla haşır neşir olmak hayli vakit aldı, eşyaları yerleştirmek için çekip gitmelerini sabırsızlıkla bekledim; köydeki üç-dört günüm hep böyle geçti.

Bir gün, hava adamakıllı soğuktu, kahvaltımı henüz bitirmiş, çayımı yudumluyordum, odaya hiç beklenmedik birinin girdiğini hisseder gibi oldum. Kim olduğunu anlamak amacıyla başımı çevirip baktım ona ve görür görmez, yerimden sıçradım; hemen ayağa kalkıp adetâ koştum yanına.

Juen-tu gelmişti. İlk bakışta tanımıştım onu, tanımıştım ama, çocukluk anılarımdaki Juen-tu ile pek ilgisi kalmamıştı artık. Çocuk çehresi iki misli büyümüş, ve vücudu alabildiğine irileşmişti şimdi; eskiden kıpkırmızı ve yusyuvarlak olan çehresi solmuş, derin çizgiler kaplamıştı yüzünü. Gözkapakları şişmiş, kıpkırmızı kesilmişti; babası gibi. Sanıyorum, sürekli şekilde deniz rüzgârı yedikleri için, böyle kıpkırmızı oluyordu sahil insanlarının gözleri. İyice yıpranmış bir takke vardı başında ve sırtına incecik partallaşmış bir gömlek geçirmişti; soğuktan tir tir titriyordu, çok üşümüştü. Kâğıda sardığı bir paket vardı elinde, öbür eliyle de upuzun çubuğunu kavramıştı. Ve eli, o benim bildiğim, kırmızı, etli ve kıvrak insan eli değildi artık; katı, yamru yumru, hünersiz bir el oluvermişti, çam ağacının kabuklu gövdesi gibi pütür pütürdü derisi.

Çok sevinmiştim onu gördüğüme, ama sevincimi anlatacak kelimeleri bulamıyordum.

Şunları haykırabildim sonunda:

— Ah! Juen-tu, kardeşim benim!.. Sensin demek!..

Çok şeyler anlatmak isterdim ona, sözler, inci taneleri gibi dökülmeliydi dudaklarımdan; istiridye kabuklarını, çullukları, porsukları, havaya sıçrayan balıkları bir bir hatırlatmalıydım... ama, kafamda dolanan sözleri boğazımda düğümleyen, beni ko-

nuşturmayan garip bir şey vardı içimde.

Juen-tu ayakta duruyordu; hem aşırı bir sevinç, hem aşırı bir keder okunuyordu yüzünde. Dudakları kıpırdadı, fakat hiç ses çıkmadı ağzından, hiçbir ses ulaşmadı bana. Daha saygılı bir tavır takındı sonra ve sadece şunu söyledi:

— Bey!..

Soğuk bir ürperti dolaştı bütün vücudumda. Aramızda kalın, aşılmaz bir duvarın varlığını o zaman anladım. Ve söyleyecek söz bulamadım.

Başını çevirerek tekrar konuştu Juen-tu:

— Şuey-Şeng, gel yanıma da beyimizi selâmla! O zaman arkasındaki çocuk belirdi karşımda. Yirmi yıl öncesinin Juen-tu'suydu bu çocuk, biraz daha zayıf, biraz daha rengi soluktu belki ve gümüşlü zinciri yoktu boynunda.

— Beşinci çocuğum bu, insan içine pek çıkmadı şimdiye kadar, utanıyor tabii, yabancılardan kaçıyor...

Annem ve peşisıra Hong-öl üşüştüler yanımıza, anlaşılan sesimizi duymuş, kimin geldiğini merak etmişlerdi.

— Mektubunuzu aldım, bayancığım. Beyin dönüşüne öyle sevindim ki... dedi anneme.

— Bu saygı gösterisi de nerden çıktı? Eskiden «kardeşim» diyordunuz birbirinize, yalan mı? Sin-öl'e «kardeşim» deyin gene, eskisi gibi olsun... diye gülerek cevap verdi annem.

— Ah! Artık nasıl cesaret edebilirim, bayancığım?.. O zamanlar, hiçbir şeyden haberi olmayan bir çocuktum, bilmiyordum... ve Juen-tu, oğluna, eğilerek anneme selâm vermesini emretti, fakat çocuk sıkılmış, hattâ bunalmıştı, babasının arkasına saklandı.

— Demek Şuey-Şeng bu, beşinci çocuğunuz? Utangaçlığı hiç şaşırtmadı beni, tanımadığı o kadar çok insan var ki burada! Bizim Hong-öl'le gidip dışarda oynasa, daha iyi, dedi annem.

Hong-öl, küçük çocuğun yanına gitti, Şuey-Şeng çabuk kaynaştı onunla, en küçük bir sıkılganlık belirtisi göstermedi üstelik. Juen-tu'ya oturmasını söyledi annem, kısa bir kararsızlıktan sonra oturdu Juen-tu ve uzun çubuğunu masaya bırakarak eğildi, öbür elindeki paketi bana uzattı:

— Kışın, ikram edilecek doğru dürüst birşey yetiştiremiyoruz. Evde hazırlanmış kuru fasulye getirdim size, düşündüm taşındım ve ne olursa olsun deyip getirmeye karar verdim. Uma-

rım ki bey...

Nasıl yaşadığını, neyle geçindiğini sordum ona; başını salladı:

— Zaman çok kötü. Altıncı çocuğum bile çalışıyor evde, bize yardım ediyor, ama gene de yiyecek bulamadığımız günler oluyor... Sık sık ortalık karışıyor buralarda... Dört bir taraftan para istiyorlar, belli bir kanunu yok bu vergi işinin... Hasat kötü, ürettiğini de çarşıya pazara götürdün mü o kadar vergi kesiyorlar ki, sonunda zararına satmış oluyorsun elindekini. Pazara götürüp satmadın mı hasat evde çürüyor...

Hep başını sallıyordu konuşurken. Derin çizgiler belirmişti yüzünde, konuşurken hiçbiri kıpırdamıyordu ama; bir taş heykelden farksızdı. Eminim, mutsuz hissediyordu kendini, fakat bu mutsuzluğunu bir türlü dile getiremediği için sustu, bir süre sonra çubuğunu yaktı ve sessizce tüttürmeye başladı.

Vakti olup olmadığını, burada kaç gün kalacağını sordu annem ona, işinin çokluğundan dem vurdu Juen-tu, «yarın sabah eve dönmem gerek» dedi. Onun henüz kahvaltı etmemiş olduğunu öğrenince mutfağa koştu annem, pirinç kavurmaya gitti.

Juen-tu yanımızdan ayrılınca, annemle ben çok acıdık onun haline; epey çocuk yapmıştı, açlık çekiyor, ağır vergiler ödüyor, askerlere, eşkiya çetelerine, memurlara, toprak ağalarına boyun eğmek zorunda kalıyordu, çektiği acılar katı bir adam yapmıştı onu. Evdeki götürülmesi imkânsız eşyalardan bir kısmını seçip almasını teklif etti annem.

Juen-tu öğleden sonra seçti eşyaları: İki uzun masa, dört iskemle, bir buhurdan, iki şamdan ve bir yaylı koltuk götürecekti evine. Ocakta biriken bütün külleri de kendisi almak istiyordu (bizde, mutfaktaki ocaklarda saman yakılır, kumlu topraklarda gübre yerine geçer bu küller); bizim hareketimizden önce kayıkla gelecek, hepsini toplayıp evine taşıyacaktı.

Gecenin geç saatlerine kadar sohbet ettik onunla, fakat pek önemsiz şeylerden konuştuk. Sabah erkenden, oğlunu da alarak evden ayrıldı.

Aradan dokuz gün geçti; artık evi terkediyor, şehre gidiyorduk. Sabahın erken saatlerinde geldi Juen-tu; oğlu Şuey-Şeng'i evde bırakmıştı bu sefer, kayığa gözkulak olsun diye beş yaşındaki kızını getirmişti yanında. O gün, ikimizin de işi o kadar başımızdan aşkındı ki, karşılıklı iki lâf edecek vakit bile bulamadık. Evin içi uğurlamaya gelen ziyaretçilerle doluydu, iş için gelenler de vardı aralarında, bazıları da artan eşyalardan

bir kısmını istemeye gelmişti. Akşam karanlığı çökerken evin içi boşalmış, çırılçıplak oluvermişti; ne varsa, eskiliğine, kırık dökük lüğüne bakmadan alıp götürmüşlerdi.

Güneşin ölgün ışıkları arasında ilerliyordu bindiğimiz gemi; sahil boyunca upuzun ve sivri bir şerit hâlinde uzanan yeşil dağlar gittikçe renk değiştiriyordu, koyu mavi bir renk alıyor ve yavaş yavaş pupa yerinin arkasında kalıyor, gittikçe gözden kayboluyorlardı.

Hong-öl yanımdaydı; bulunduğumuz bölmenin açık penceresinden dışarıya, bulanık hatlar hâlinde yayılan manzaraya bakıyorduk onunla. Birdenbire sordu bana:

— Amca! Bir daha ne zaman döneriz buraya?

— Dönmek mi? Doğru dürüst uzaklaşmadık daha, şimdiden dönmeyi düşünüyorsun demek!

— Şey... Şuey-Şeng evlerine çağırdı beni, oynamak için... kocaman siyah gözleri dalgın ve kederliydi bunları söylerken.

Küçüğün davranışı annemle beni bayağı efkârlandırdı, ikimiz de Juen-tu'yu hatırlamış, bir tuhaf olmuştuk. Eşyaları toplamaya başladığı günden beri Yang yengenin peşini hiç bırakmayışından şikâyet ediyordu annem, her Allahın günü başına musallat olmuştu kadın, hep orayı burayı karıştırmış, bir türlü rahat vermemişti anacığıma; geçen gün ocaktaki küllerin arasında bir düzine kadar tabak-çanak bulup çıkarmış, onları herhalde Juen-tu koydu oraya, herhalde; külleri götürürken onları da götürecekti. Tabak-çanağı bulduğu için «Köpek Kudurtan»ı kıstırmıştı koltuğunun altına, kendi kendini mükâfatlandırmak niyetiyle olacak, anneme danışmayı bile gereksiz görmüş, koşarak çıkmıştı dışarıya (Üzeri parmaklıklarla örülü tahtadan oyulmuş bir çanaktır «Köpek Kudurtan»; tavuk yemi konur içine, gagalarını uzatıp rahatça yemi alır tavuklar, ama köpekler parmaklıkları aşıp çanağın içine uzanamadıkları için öfkeden kudururlar). O biçimsiz, eğri büğrü ayaklarıyla böylesine hızlı koşacağı kimin aklına gelir?

Atalarımın yıllar yılı oturduğu, yaşadığı evden uzaklaşıyorduk işte, köyümün dağları ve sahilleri gittikçe geride kalıyordu, bu ayrılık gerçekte pek üzmüyordu beni. Görünmeyen, fakat alabildiğine yüksek dört duvar arasına hapsolmuş gibi hissediyordum kendimi, bu kapatılmışlık müthiş bir sıkıntı veriyordu içime. Boynunda gümüşlü zincir taşıyan küçük çocuğun aydınlık, pırıl pırıl hayali, karpuz yığınlarının önünde bekleyen karaltısı bile yavaş yavaş bulanıklaşıyordu kafamda ve en çok

buna, bu hayalin bahtsızlığına üzülüyordum.

Annem ve Hong-öl çoktan uyumuşlardı.

Yatağıma uzanmış, suyun çalkantısını dinliyordum; kendi yoluma gittiğimi gayet iyi biliyordum. Şunu düşündüm; Juen-tu ile bir daha birleşmemek üzere ayrılmıştı yollarımız, oysa onun çocuğu ve benim yeğenim kirletilmez bir inatla anlaşıyorlardı; Hong-öl, Şuey-Şeng'i düşünüyordu. Bizim başımıza gelen, dilerim, gelmesin onların başına, dostluklarını hiçbir şey bozamasın... Ama, dost yaşamak isteği ikisinin de belini bükmemeli; ne benimki gibi iniş-çıkışlarla, sürekli mücadelelerle, ne de Juen-tu'nun katı ve öldürücü hayatını yaşıyarak kirlensinler; böylesine acılı bir hayat sürmelerini hiç istemem. Yepyeni, bizim hiç tanımadığımız, bilmediğimiz, tadına varamadığımız, yeni bir hayatı yaşasınlar.

Umutlanmak birdenbire korkuttu beni. Juen-tu, benden buhurdanı ve şamdanları istediği zaman, gizliden gizliye alay etmiştim onunla; hâlâ hayranlıkla bakıyordu putlara, onlardan bir türlü kurtulamıyordu! Güzel, ama benim «Umut» diye isimlendirdiğim şey, kendi kendime yarattığım bir put değil midir aslında? Juen-tu ile aramızdaki tek fark şu; o günlük yaşantısındaki başarılar ve kolaylıklar için dua ediyor, ben de gerçekleşmesi hayli uzak ihtimaller için dua ediyorum.

Uykumun arasında, deniz kıyısına kadar uzanan, dört bir yanı yemyeşil karpuz bostanlarıyla kaplı ve uçsuz bucaksız bir düzlüğün hayalini düşledim, aydede som altından bir tekerlek kadar yusyuvarlaktı gökyüzünde. Şöyle dedim kendi kendime: Umut dediğimiz şey hem varolan, hem olmayan birşeydir. Yeryüzündeki yolların hikâyesine benzer biraz. Başlangıçta yol filân yoktu yeryüzünde, ama her seferinde çok sayıda insan aynı iz üzerinde yürüyünce, yol haline geldi orası, yavaş yavaş şekillendi.

TANRILARIN TİYATROSU (*)

Yirmi yıldanberi topu topu iki defa gittim Çin tiyatrosuna. Meselâ ilk on yıl kapısına bile uğramadım tiyatronun, hem canım istemedi, hem fırsat bulamadım. İkinci on yıl içinde, o da sadece iki defa gittim tiyatroya, ama iki defasında da hiçbir şey göremeden dışarıya çıktım.

İlk defa 1912 yılında gittim. Pekin'e yeni gelmiştim daha, karşılaştığım bir dostum «Bütün Çin'i dolaşsan Pekin tiyatrosundan iyisini bulamazsın; sakın kaçırma, mutlaka gör!» demişti. Pekin'de ilgi çekici bir opera seyretmenin mümkün olabileceğini düşündüm o zaman. Ve hemen, şimdi ismini hiç hatırlamadığım, sokak gürültülerinin uğultusuyla yankılanan bir tiyatroya daldım, piyes çoktan başlamıştı ben girdiğimde. Salona ulaşabilmek için kalabalık arasında itişip kakışmak gerekti; iç gıcıklayıcı renklerle süslü bir sahne çıktı karşıma ve insan kafalarından örülmüş bir duvarla karşılaştım. Ancak epey zaman sonra toparlayabildim kendimi ve dikkatle çevreme bakındım; salonun orta kısmında tek tük boş koltuklar gördüm. Hemen oraya yürüdüm, gözüme kestirdiğim bir koltuğa tam oturacaktım ki biri yolumu kesti ve pek anlayamadığım birşeyler anlatmaya başladı bana. Tamtam gürültüleri yüzünden hiçbir şey anlamak mümkün değildi, dikkat kesildim ve adamın son sözlerini işitebildim sadece: «İmkânsız, bu yerler tutuldu!»

Salonun dip tarafına çekildik arkadaşımla; biraz sonra başının püskülü ışıl ışıl yanan bir görevli geldi yanımıza ve bizi salonun kenarına sürükledi, boş koltuklar vardı gösterdiği yerde. Upuzun ve gösterişsiz bir sıraydı bize gösterdiği, iyice dar ve yüksekliği ayaklarımın boyunu iki misli aşan bir sıraydı. Tabii, bir kere o kadar yükseğe tırmanmayı göze alabilecek cesaretim yoktu, üstelik bu sıra bir işkence âletini hatırlatıyordu bana; iliklerime kadar ürperdim ve dışarıya zor attım kendimi.

(*) *Tanrıların tiyatrosu :* Her tapınağın Tanrı'sını yılda iki kere, ilk ve sonbaharda şehrin sokaklarında gezdirirler. Bu dinsel törenleri çoğu zaman tiyatro gösterileri izler. Oyuncuların parası köylüler tarafından ortaklaşa ödenir. Sahnenin tam karşısına bir taht kurulur ve Tanrı'lar oraya yerleştirilir. Civar köylerden gelen kalabalık önünde tiyatro başlar ve gecenin geç saatlerine kadar devam eder.

Arkadaşım peşimden seslendiği zaman epey yol almıştım:

— Ne düşünüyorsunuz, söyleyin bakalım?

Başımı çevirip baktım ona. Çok şaşırmıştı halime, merakla sordu:

— Neden böyle hızlı yürüyorsunuz allahaşkına? Üstelik soruma cevap bile vermediniz?

— Kusurumu bağışlayın, dedim ona, tamtamların uğultusu hâlâ kulaklarımda; bu yüzden işitemedim sesinizi.

Bu olay ne zaman aklıma gelse şaşkınlığım bir kat daha artar; kimbilir belki de gerçekten kötü bir piyes çıkmıştı karşıma, belki de tiyatrodan hiç anlamıyordum o günlerde?

Tiyatroya ikinci gidişimi şimdi doğru dürüst hatırlamıyorum bile; Hupey'de sel felâketine uğrayanlar için para yardımı toplanmıştı o yıl ve **Tan Kiao-tien** (*) henüz hayattaydı. İki **yuan** karşılığında satıyorlardı biletleri ve bütün gelir su baskınına uğrayanlara gönderiliyordu; bileti olanlar bütün tiyatrolara rahatça girebiliyor ve başta Tan Kiao-tien olmak üzere en ünlü oyuncuların rol aldığı piyesleri doya doya seyredebiliyorlardı. Şırf su baskını için para toplayan adamın gönlü olsun diye ben de bir bilet almıştım, gelgelelim başkalarının işine burnunu sokmayı pek seven bir tanıdığım çıktı karşıma ve ünlü oyuncu Tan Kiao-tien'i mutlaka seyretmem gerektiğine inandırdı beni, hem öylesine inandırdı ki daha önceki tiyatro macerâsının bendeki kötü anısını, kulakları tırmalayan tamtam gürültülerini bile unutup tiyatro seyretmeye karar verdim. Biletlerin pahalı oluşu da hayli etkiledi bu kararımı; bu kadar para verdikten sonra gitmemek, bileti yırtıp atmak olmazdı. Neyse, sorup soruşturdum, Tan Kiao-tien'in geç vakit sahneye çıktığını ve «Birinci Tiyatro»nun modern bir yapı olduğunu, yani itişip kakışmadan orada yer bulmanın mümkün olduğunu öğrendim. İçime bir güven duygusu geldi, bu yüzden gece tam dokuzda çıktım evimden, ama tiyatroya gelip de salonu ağzına kadar dolu görünce nerdeyse şaşkınlıktan küçük dilimi yutuyordum! Ayakta durabileceğim bir yeri bile zar zor buldum ve kalabalıkta ezilmemeye dikkat ederek yaşlı kadın rolü oynayan (**), şarkı söyleyen oyuncuyu seyretmeye koyuldum. Alev alev yanan iki uzun kâğıt sopa sıkıştır-

---

(*) *Tan Kiao-tien :* O devirde Pekin'de yaşayan en ünlü klâsik opera oyuncusu.

(**) *Kadın rolü oynayan :* O devrin klâsik operasında bütün roller erkek oyuncular tarafından canlandırılırdı.

mıştı ağzının kenarlarına ve bir cehennem bekçisi duruyordu yanıbaşında. Kendi kendime uzun uzun düşündüm; Mu Lien'in (*) annesi olmalıydı bu yaşlı kadın; çünkü bir süre sonra bir papaz belirdi sahnede. Yaşlı kadın rolündeki erkek oyuncunun ismini bilmediğim için, yanımdaki şişman adama sordum bunu. Adam önce küçümseyen, aşağılayan bakışlarla süzdü beni, sonra adetâ tükürür gibi «Kong Yun-Fu» (**) dedi. Pot kırdığımı anlamıştım, tiyatro konusundaki bilgisizliğimden ötürü kulaklarıma kadar kızardım ve bir daha hiçbir şey sormamaya karar verdim. Seyretmeye devam ettim; genç bir kadın rolünü canlandıran bir erkek oyuncu geldi sahneye, onu genç kız rolündeki bir başkası, ihtiyar rolünde bir üçüncüsü, sonra bir dördüncüsü izledi; sonra birdenbire ortalık karıştı, sahnedeki üç dört adam müthiş bir kavgaya tutuştular... Vakit ilerliyordu, saat on oldu, onbir oldu... Onbir buçuk oldu... geceyarısını bulduk sonunda, ama ünlü aktör Tan Kiao-tien bir türlü görünmek bilmiyordu!

Şimdiye kadar hiçbir şeyi bu kadar sabırla beklememiştim hayatımda. Fakat birdenbire bu bekleyişin bana hiç yakışmadığını farkediverdim; yanımdaki şişman adam astımlı bir hasta gibi soluyordu; binlerce renk yanıp sönüyordu sahnede; ziller, çıngırak sesleri gırla gidiyordu, davullar çalıyor, gong gürültüleriyle ortalık inliyordu; vakit geceyarısını çoktan geçmişti... Sırtımı sahneye döndüm ve kalabalık arasında kaçacak bir delik aradım kendime. Benden boşalan yeri hemen bir başkası doldurdu; yanımdaki şişman adamdı herhalde. Önüm kapalıydı; çevremdekileri iterek kendime yol açmaktan başka çarem yoktu. Müşteri bekleyen tek kişilik faytonlardan başka taşıt bulamadım tiyatronun önünde; sokaklar ıssızdı. Tiyatronun kapısında beş-on kişi toplanmıştı program afişlerinin önüne, daha ilerde nereye baktığı, neyi seyrettiği belli olmayan bir başka kalabalık birikmişti. «Tiyatronun dağılmasını bekliyor bunlar, içerden çıkacak kadınları seyredecekler galiba» dedim kendi kendime, «ve daha çok bekleyecekler anlaşılan; öyle ya, Tan Kiao-tien henüz sahneye bile çıkmadı!»

Hava o kadar serindi ki dışarda, insanın içine işliyordu;

(*) *Mu Lien :* Buda'nın en yaman ve ünlü öğrencisi. Annesini kurtarabilmek için cehenneme indi. Annesinin ağzındaki kâğıt kibritler, konuşurken tüküdüğü ateş yığınları olarak kabul edilir.

(**) *Kong Yun-fu :* O devirde yaşlı kadın rollerini canlandıran tanınmış bir oyuncu.

Pekin'e geldiğimden beri bu kadar güzel hava görmemiştim.

İşte o gece kesin bir «elvedâ» çektim Çin tiyatrosuna ve bir daha hiç aramadım, hiç gözlemedim tiyatroyu. Ne zaman bir tiyatronun önünden geçsem, müthiş bir kayıtsızlıkla bakardım afişlere, gösteri sanatlarının bu çeşidine karşı o geceden beri bir direnme belirmişti kafamda.

Birkaç gün önce, bir raslantı eseri olarak Çin tiyatrosu üzerine Japonların yazdığı bir kitap geçti elime — kitabın ve yazarının ismini unuttum ne yazık ki. Kitabın bir bölümü aşağı yukarı şunu anlatıyordu: O kadar bol tamtam gürültüsü, şamata, çığlık ve atlama sıçrama vardır ki Çin tiyatrosunda, çoğu zaman seyircinin başı döner; sahne düzeni kapalı salonlara göre değildir üstelik, ama geniş alanlarda, yani açık havada ve uzaktan seyredildiği vakit garip bir çekiciliği vardır bu tiyatronun... Bu sözlerin benim düşüncelerimi de yansıttığını o zaman anladım, bunları ben de düşünmüş, ama bir türlü şekillendirememiştim kafamda.

Yıllar önce, açık havada Çin tiyatrosunun çok başarılı örneklerini gördüğümü hatırlıyorum. Galiba biraz da bunun etkisiyle Pekin'de tiyatro seyretmeyi göze aldım. Ve şimdi, o kitabın ismini nasıl olup da unuttuğuma üzülüyorum; gerçekten yazık oldu!

Yıllar önce, açık havada tiyatronun iyisini seyrettiğimi söylüyordum ya, işte onbir oniki yaşlarında bir çocuktum o zaman. Lu kasabasının kendine özgü gelenekleri vardı benim çocukluğumda; gelin gittikleri evin sorumluluğunu ve yükünü henüz sırtlanmamış kadınlar, yaz gelince mutlaka kendi analarının yanına dönerlerdi. Babaannem hâlâ sapasağlam ve işbilir bir kadındı, ama evin idaresinde asıl söz sahibi annemdi, bu yüzden evi bırakıp koca yaz mevsimini kendi anasının yanında geçirmek hakkına sahip değildi. Gene de, Ölüler Bayramını (*) bahane bilip birkaç günlüğüne ana evine giderdi ve her seferinde beni de alırdı yanına, böylece anneannemi görmüş olurdum. Düz Köprü civarındaki kulübeciğinde otururdu anneannem, nehir üstündeydi kulübesi ve denize çok yakındı. Topu topu otuz kulübe vardı orada, küçücük bir bakkal dükkânından başka dış hayatla bağlantılı hiçbir özelliği yoktu. Ya tarımla,

---

(*) *Ölüler Bayramı :* Baharda, Nisan başında olur bu bayram. Tarladaki çalışmalar henüz kıvamına girmediği için köylüler bu mevsimde boş kalır.

ya da balıkçılıkla geçinirdi oranın insanları. Ama, bir cennetten farksızdı benim için; bir kere krallar gibi karşılanırdım, üstelik orada kaldığım süre içinde «Dua Kitabı»nı elimden atar, dönünceye kadar bir daha elimi sürmezdim.

Kendi yaşımda pek çok arkadaşım vardı; uzak yolları aşıp gelmiş bir konuk sayıldığımdan, benimle oynamalarına göz yumulur, tarlada iş göreceklerine benim yanıma gelirlerdi. Küçük köylerde gelenektir bu; bir eve konuk gelmişse bütün köyün konuğu sayarlar o insanı. Aşağı yukarı aynı yaşlardaydık hepimiz, fakat değişik kuşakların çocuklarıydık; arkadaşlarımın çoğu birbirinin dayısı, yeğeni, büyük dayısı oluyordu; bütün köy halkı aynı soydan geliyor ve hepsi aynı soy ismini taşıyordu. Gayet iyi geçiniyorduk birbirimizle ve meselâ yeğenlerden biri kavga çıkarıp büyük dayısını pataklayıverse, köyde hiç kimse «büyüklere saygısızlık» olarak yorumlamazdı bunu. Köy halkının yüzde doksan dokuzu okuma-yazma bilmezdi.

Zamanımızın büyük kısmını solucan yakalamakla geçirirdik, bakır bir çengele asardık tuttuğumuz solucanları, bazan da nehir kıyısında yüzükoyun uzanır, yengeç avlamak için pusuya yatardık. Suda yaşayan hayvanların en budalasıdır yengeçler; uzattığımız çengeli kendi ayaklarıyla adamakıllı yerleştirirlerdi ağızlarına, birkaç saat içinde kova dolusu yakalardık bunlardan. Geleneklere göre bu yengeçler benim şerefime tutulmuş sayılıyordu. Kimi zaman da öküz ve mandaları otlatmaya giderdik; kibirli hayvanlar olduklarından mı, yoksa yabancıları sevmediklerinden mi nedir, aram hiç iyi değildi onlarla. Yanlarına bile yaklaşmaya cesaretim yoktu, hep uzak dururdum onlardan. Hâlimi gören arkadaşlar «Dua Kitabı»nı ezbere okuyuşuma, okuma-yazma bilişime aldırmıyor, çekinmeden alay ediyorlardı benimle.

Orada asıl büyük bir heyecanla, hattâ sabırsızlıkla beklediğim şey Çao köyündeki tiyatro gösterileriydi. Bizimkinden daha büyük, daha önemli bir köydü burası, Düz Köprü'ye bir kilometre uzaklıktaydı. Bizim köyün insanları tiyatroyu köye getirecek kadar kalabalık ve paralı değillerdi, bu yüzden Çao köyündekilerle paylaşırlardı tiyatronun masraflarını; iki köy halkı birlikte seyrederdi gösteriyi. O devirde, nasıl olup da hep aynı mevsimde tiyatro seyrettiğimi düşünür, ama bunun nedenini pek kurcalamazdım, oysa şimdi, neden hep aynı mevsimde bu gösterilerin yapıldığını biliyorum; bahar dolayısıyla her köyün Tanrı'lara bir armağanıydı bu, Tanrı'ların tiyatrosuydu.

Büyük sabırsızlıkla beklediğimiz gün, tiyatro seyredeceğimiz gün geldi çattı sonunda. Aksilik bu ya, bizi Çao köyüne götürecek taşıt aracı yoktu o sabah! Zaten topu topu bir kayık vardı Düz Köprü köyünde, sabah erkenden çıkar, ancak hava kararduktan sonra dönerdi köye; bu kayığı kiralayacak, bütün gün emrimizde tutacak gücümüz de yoktu. Köydeki bütün öbür kayıklar böyle bir yolculuk için yeterli değildi, ufacık şeylerdi hepsi. Büyük bir kayık bulup getirsin diye komşu köye gönderdik birisini, eli boş döndü; o köyün kayıkları bile önceden kiralanmıştı. Anneannem çok öfkelendi bu işe, kayık meselesini vaktinde halletmedikleri için durmadan söylendi çocuklarına. Annem yatıştırmaya çalıştı onu; Lu kasabasındaki tiyatronun, köylere gelen tiyatroların hepsinden üstün ve eğlenceli olduğunu söylüyor, «bu tiyatroyu sık sık seyredebildiğimize göre» diyerek sözü bağlıyordu, «bugünkünü seyretmesek de olur» diyordu kısacası. O kadar üzülmüştüm ki, dokunsalar ağlayacaktım, hâlimi görünce üzülmemi istemedi annem, anneannem farkederse adamakıllı öfkelenecek, demediğini bırakmayacaktı. Üstelik öbür ailelerle bile, Çao köyüne gitmemi yasakladı; anneannemin beni pek merak edeceğini, tedirgin olacağını ve gün boyunca huysuzluk edeceğini söyledi.

Herşey bitmişti, tiyatroya gitme umudu kalmamıştı artık... Öğleden sonra, hemen hemen bütün arkadaşlarım çekip gittiler; hele tiyatronun başlama saati gelince, iyiden iyiye kendimi kaybetmiştim; gong ve davul sesleri uğulduyordu kafamda, gözlerimi yumuyor ve sahnenin hemen önünde görüyordum arkadaşlarımı, keyifli keyifli soya sütü içiyorlardı...

Üzüntüden iştahım kaçmıştı, pek sevdiğim halde yengeç avlamaya bile çıkmamıştım. Annem de üzülüyordu şanssızlığıma, ama elinden hiçbir şey gelmiyordu. Akşam yemeğinde anneannem üzüntümü yüzümden okudu, üzülmekte yerden göğe kadar haklı olduğumu söyledi, «seni hiç düşünmedik» dedi; ona sorarsanız şimdiye kadar köye gelen hiçbir konuk bu kadar kötü ağırlanmamıştı. Yemekten sonra çocuklar tiyatrodan döndü, hepsi çevreme toplandılar ve büyük bir neşeyle bir bir anlattılar gördüklerini. Ben hep susuyordum, hâlime acıyarak üzüntüyle göğüs geçirdiler. İçlerinde en akıllısı, Çifte Keyif birden toparlandı ve işin kolayını buluverdi: «Kayıkla gidilmiyor mu oraya? Ne duruyoruz öyleyse, Sekizinci büyük amcanın kayığı burda ya?» Öbür çocuklar da katıldılar onun fikrine ve hepsi «seni biz götürelim tiyatroya» diyerek dayattılar. Neşem yerine geldi. Fakat

anneannem bu işe pek razı görünmedi önce; ona sorarsanız çocuklara güvenilmezdi. Annem de, ertesi sabah erkenden işe kalkacak bir adamı geç vakitlere kadar uykusuz bırakmanın haksızlık olacağını söylüyordu. Çifte Keyif, meselenin hangi noktada düğümlendiğini hemen anladı; bir anda hallediverdi meseleyi ve sesini gittikçe yükselterek şunu söyledi bizimkilere: «Kaza filân olmayacak, garanti veririm hepinize! Kayık büyük, üstelik kardeşimiz Sin öyle azgın bir çocuk değildir, kayık idare etmeyi iyi bilir, ayrıca hepimiz yüzme biliyoruz!»

Doğru söylüyordu, oradaki bütün çocuklar balık gibi yüzüyorlardı, hattâ bir ikisi birinci sınıf yüzücüler ayârındaydı.

Bizimkilerin de aklı yattı bu işe; ikisi de güldü ve artık karşı koymadılar. Hep birlikte ayağa fırladık ve bir koşuda dışarıya çıktık çocuklarla.

Yüreğimde çöreklenen ağırlık ansızın kaybolmuştu, kuş kadar hafiftim artık ve bütün vücudumda güzel bir rahatlık hissediyordum. Düz Köprü altında, karaya bağlanmış, üstüne bembeyaz branda örtülmüş kocaman bir kayık gördük. Şimşek hızıyla biniverdik kayığa. Çifte Keyif ön taraftaki küreğin başına geçti, Talih arkaya oturdu, içimizde en iri yapılı olanlar da pupa yerine çörekleniverdi. Peşimiz sıra sahile inmişti annem, «Dikkatli olun, çocuklar!» diyebildi sadece, fazlasını söyleyecek vakit bırakmadık ona, kayık yola koyulmuştu bile. Kürekleriyle köprünün kazıklarına tutunarak yol açtık kayığa, manevra yaparak döndük ve hızla köprünün altından geçtik. Sonra, her küreğin başına ikişer çocuk oturdu; yarım kilometre kadar onlar çekeceklerdi kayığı, yoruldukları zaman başkaları geçecekti kürek başına. Seslerimizin, kahkahalarımızın gürültüsüne karışarak eriyordu suyun sesi; iki yanımızda yemyeşil buğday tarlalarıyla kaplı sahil uzanıyordu; Çao köyüne doğru adetâ uçuyordu kayığımız.

Bakla ve buğday tarlalarının, nehir kenarındaki sazlıkların hoş kokusu akşamın sisli rüzgârına karışıyor ve yüzümüzü usulca okşuyordu; gökte, hafif bir sis bulutu kaplamıştı ayın çevresini. Koyu lekeler halinde dizi dizi dağlar görünüyordu uzakta, bir noktadan öbürüne sıçramaya hazırlanan yaylı demir yığınlarına benziyorlardı, kayığın hızına eş bir hızla kayıp geçiyorlardı önümüzden; ama ben öylesine sabırsızdım ki, kayığın hızlı gittiğine bir türlü inandıramıyordum kendimi. Dört defa nöbet değiştirdi kürektekiler ve sonunda, belirsiz bir karaltı halinde, çok uzakta belirdi Çao köyü; ahenkli bir müziğin belirsiz,

hafif ve iniltili yankısını duyar gibiydim. Tek tük ışıklar vardı önümüzde. «Tiyatronun ışıkları» diyordum kendi kendime — kimbilir, belki de balıkçı kayıklarının ışıklarıydı bunlar.

Kulağımıza gelen müzik sesi bir flütün nağmeleri olmalıydı; içimi dinlendirdi ve yüreğimdeki sıkıntıları yatıştırdı bu ses, müziğin akışına bıraktım kendimi, sazlardan, bakla ve buğday tarlalarından yükselen güzel kokuların ve sis yumaklarının arasında kendimden geçtim.

Dakikalar ilerledikçe bize yaklaşıyordu karşımızdaki ışıklar; balığa çıkmış kayıkların ışıklarıydı bunlar. Ve anladım ki, demin gördüğüm karaltı Çao köyü değildi; kocaman çam ağaçlarıyla kaplı bir koruluk belirmişti önümüzde, geçen yıl gezmeye gelmiştim bu koruluğa. O zaman, yana devrilmiş, taştan oyma kocaman bir at heykeli görmüştüm orada, yanında taştan oyulmuş bir kuzu yatıyordu. Koruluğu geçer geçmez küçücük bir koya girdi kayığımız ve birdenbire Çao köyü çıkıverdi karşımıza.

İlk bakışta dikkatimizi çeken şey, köyün dışına kurulan tiyatro sahnesi oldu; nehrin kıyısında, boş bir arazi üzerine kurmuşlardı sahneyi. Uzaktan bakınca belirsiz görünüyordu ayışığında, bu koyu karanlık içinde tiyatronun büyüklüğünü kestirmek imkânsızdı zaten. Resimlerde gördüğüm periler ülkesinin karşımda belirdiğini sandım önce. Kayık hızını arttırdı ve bir süre sonra, gözalıcı renklerle süslü giysiler içindeki oyuncuların sahnedeki kaynaşmasını rahatça görmeye başladık. Nehrin tiyatroya en yakın olduğu yerde, çok uzaklardan gelmiş seyircilerin kapkara yelkenli kayıkları duruyordu.

— Ön tarafta boş yer yok, dedi Talih, iyisi mi uzaktan seyredelim.

Kayığın hızını kestik ve yanaştık. Gerçekten de tiyatroya yakın bir yere ulaşmak imkânsızdı, sahnenin tam karşısındaki bir yere, ama çok uzağa, nehir yatağına çakılmış bir kazığa bağladık kayığımızı. Beyaz yelkenleri vardı kayığımızın, öbür kapkara yelkenli kayıkların arasına girmek istemezdi elbette, hoş istese de yer bulamazdı onların arasında...

O telâş içinde, birdenbire sahnedeki upuzun ve kapkara sakallı oyuncuya takıldı gözlerim, tam dört tane küçücük bayrak (*) iliştirilmişti sırtına; elinde bir mızrak vardı ve karşısındaki yarı çıplak adamlarla boğuşuyordu. Çifte Keyif kulağıma fısıl-

---

(*) *tam dört tane küçücük bayrak:* Bu, oyuncunun general rolü canlandırdığına işarettir.

dadı bu oyuncunun adını; «Demir Kafalı İhtiyar» diyorlardı ona, üstüste seksen dört takla atabiliyordu havada; öğleden sonraki gösteri sırasında Çifte Keyif gözleriyle görmüştü bunu, taklaları bir bir saymıştı üstelik.

Sahnedeki kavgayı daha iyi görebilmek için kayığın ön tarafına üşüştük hepimiz, fakat bütün bekleyişimize ragmen «Demir Kafalı İhtiyar» hiç takla atmadı. Yarı çıplak adamlardan bazıları birkaç takla atıp sahneden çekildiler. Sonra, genç bir kadını canlandıran bir aktör belirdi sahnede, boğuk sesiyle şarkı söylemeye başladı. Çifte Keyif tekrar eğildi kulağıma:

— Geceleri pek seyirci olmuyor, hem «Demir Kafalı İhtiyar» epey yorgun. Tabii, kimse bomboş sıraların önünde yormak istemez kendini, bütün hünerini ortaya koymaz!

Çifte Keyif haklıydı; pek kalabalık yoktu içerde, sıraların çoğu boştu. Ertesi sabah işe kalkacak köylülerin büyük bir kısmı tiyatrodan çıkmıştı, topu topu Çao köyünden üç-beş düzine insan kalmıştı içerde. Çevrenin zengin aileleri de gelmişlerdi sahile, kara yelkenli kayıklarının içinde oturuyorlardı, ama tiyatroyu pek umursadıkları yoktu, meyve, kavun çekirdeği veya pasta gibi şeyler tıkınmak tiyatro seyretmekten daha iyi geliyordu onlara. Tiyatro boştu sözün kısası.

Benim de ille takla atan adam seyretmek gibi bir tutkunluğum yoktu aslında, asıl «yılan» rolüne çıkan oyuncuya bayılıyordum ben; beyaz bezlere sarıyordu vücudunu, kollarını havaya kaldırıp başının üstünde birleştiriyordu ve ucunda sahici bir yılan kafası bulunan değneği iki eliyle sımsıkı kavrıyordu. «Kaplan» rolüne çıkan oyuncu hoşuma gidiyordu bir de; sapsarı bir giysi vardı adamın sırtında. Çok beklediğim halde, bu iki numarayı da seyredemedim. Genç kadın sahneyi terketti; «jönprömiye» kılığına bürünmüş, tiridi çıkmış, moruk mu moruk bir oyuncu geldi karşımıza. Canım sıkılmaya başlamıştı, üstelik yorulduğumu hissediyordum; Şeker Kamışı (*) oturuyordu yanımda, bana soya sütü bulmasını rica ettim. Biraz sonra döndü, istediğimi bulamamıştı:

— Kalmamış, soya sütü şatan sağır herif çekip evine gitmiş. Öğleden sonra satıyordu, iki kâse dolusu içtim burda. İstersen gidip su getireyim sana.

İstemedim, bütün dikkatimi tekrar sahnede toplamaya ça-

(*) *Şeker Kamışı:* Çocuk sekizinci ayda doğmuştu. Şeker Kamışı bu ayda filizlenir.

lıştım. Fakat «gördüklerini anlat» deseler, imkânı yok beceremezdim; oyuncuların çehresi bile bir garip görünüyordu bana; gözleri, burunları, ağız ve kulakları alabildiğine düz bir duvara yapışıyor ve birbirine karışıyor sanki. Arkadaşlarımın bir kısmı esniyordu, yaşça daha büyük olanlar da kendi aralarında yârenlik ediyorlardı. Derken, kıpkırmızı giysiler içinde bir soytarı fırladı sahneye, oradaki bir direğe bağladılar onu, kırçıl sakallı bir adam belirdi sonra, elindeki kamçıyı havada döndürüp şaklatarak soytarıyı pataklamaya başladı; üzerimizdeki ağırlık biraz olsun çözüldü ve onları seyrederken az da olsa güldük. Gecenin en hoş numarası da buydu galiba.

Sonra yaşlı bir kadın çıktı sahneye. Hiç sevmediğim numara buydu işte, hele «kadın» rolündeki oyuncu bir kenara çöküp de şarkı söylemeye başlayınca iyice sıkılıyor, sıkıntıdan boğulacak hale geliyordum. Arkadaşlar da huysuzlanıyordu, onların da benim gibi adamakıllı sıkıldığını anladım. Önce, sahnede bir baştan öbürüne yürüdü yaşlı kadın, bir zaman böyle gezinerek şarkı söyledi, sonra sahnenin tam ortasına bırakılan iskemleye çöktü. İşte o anda müthiş bir huzursuzluk kapladı içimi; Çifte Keyif ve yanındakiler homurdanmaya ve zaman zaman sunturlu küfürler savurmaya başladılar. Bir süre daha sabırla bekledim; bir ara elini havaya kaldırdı kadın, kalkıp gidecek sandım, ama düşündüğümün aksi oldu; elini indirip tekrar eski yerine koydu ve bet sesiyle devam etti şarkısına. Bazı arkadaşlar oflayıp puflamaya başladılar, bir kısmı da esne babam esniyordu. İlk patlayan Çifte Keyif oldu, dayanamadı ve «Bıraksan yarın sabaha kadar anırır bu, biz gidelim en iyisi» dedi. Herkes aynı fikirdeydi, birdenbire canlanıverdik, üç dört çocuk telâşla pupa yerine koştular, bir kısmı küreklere yapıştı, sahilden uzaklaştırdılar kayığı, sonra iterek dönüş istikametine çevirdiler, kürekleri yerine taktılar sonra ve yaşlı kadın rolündeki oyuncuya dümdüz giderek küfürü bastılar. Koruluğu hedef alarak suya açıldık.

Ay, tam tepemizde ve çok yukardaydı; öyle uzun boylu vakit harcamamıştık tiyatroda, Çao köyünü terkettiğimiz zaman ay daha pırıl pırıl, daha şavklıydı gökyüzünde. Tiyatro ışık içindeydi, başımı çevirince gözüm takıldı onun ışıklarına ve gelirken olduğu gibi, bu sefer de aynı ürpertili şaşkınlık uyandı içimde. Pembe bulut yumakları kaplamıştı çevresini, perili tepeye kurulmuş bir ev gibiydi. Ahenkli bir flüt sesi tekrar doldurdu kulaklarımızı; bet sesli moruk o tatsız şarkısını bitirmiş ve sahneden inmiş olmalıydı, çok istediğim halde «tiyatroya dönelim» diye-

medim kimseye, bir türlü cesaret edemedim buna.

Çam ağaçlarıyla süslü koruluğu çabuk geçtik. Hızla ilerliyordu kayığımız ve gittikçe karanlıklara gömülüyorduk; vakit hayli geç olmuştu anlaşılan. Tiyatroya ve oyunculara kalayı basıyor, bir yandan da küreklere asılıyordu arkadaşlar, çoğu zaman da kahkahalarla gülüyorlardı. Suyun şıpırtısı şimdi daha belirli ve daha gürültülüydü. Sırtına çocukların sımsıkı bağlandığı beyaz ve kocaman bir balığa benziyordu kayık. Gece çalışan yaşlı balıkçılar çıktı yolumuza, teknelerini durdurup seslenerek selâmladılar bizi.

Düz Köprü köyü ile yarım kilometre kadar bir uzaklık kalmıştı aramızda, kayık hızını kesti. «Çok yorulduk» diyordu kürekçiler. Kaç saattir kursaklarına birşey girmemişti üstelik, karınları adamakıllı acıkmıştı. Bu sefer Şeker Kamışı'nın aklına parlak bir fikir geldi. Bakla mevsiminde olduğumuzu hatırlattı; kayıkta kesilmiş odun istifi bulunduğuna göre biraz bakla çalınırsa, pişirip yiyebilirdik... Bu teklife kimse «hayır» diyemedi; iri taneli baklaların boy verdiği sahile yanaştırdık kayığımızı.

— Hey Talih, şimdi söyle bakalım! diye bağırdı Çifte Keyif. Burası sizin bakla tarlası, burası da ihtiyar Altıda Bir (*) amcanın. Hangi tarlanın baklasını çalacağız, karar ver!

Hepimiz kayıktan indik. Talih şöyle cevap verdi Çifte Keyif'in sorusuna:

— Biraz bekle, baklaları bir göreyim de...

İki tarlaya girip inceden inceye baklaları yokladı, sonra eğildiği yerden doğrularak seslendi:

— Bizimkiler daha olgun, bizim baklaları çalacağız!

— Tamam! diye hep bir ağızdan bağırarak cevap verdik ona; o hızla Talih'lerin tarlasına dalıverdik. Kucak dolusu bakla kopardık tarladan ve hepsini kayığa doldurduk. «Daha fazla koparacaksak» dedi Çifte Keyif, «Talih'in annesi duyarsa, kafasını kırar oğlanın»; bu sefer de hep birlikte Altıda Bir amcanın tarlasına yöneldik, ondan da kucak dolusu bakla kopardık.

Bu sefer büyükler geçti kürek başına, ölçülü bir ağırlık içinde çekmeye başladılar kürekleri, pupa yerindeki ocak yakıldı ve benim gibi, yaşça ufak olanlara da bakla ayıklamak düştü. Göz açıp kapayıncaya kadar pişiverdi baklalar; kayığımızı, suyun akışına bıraktık, hepimiz yemeğin başına çöreklendik ve parmaklarımızla atıştırmaya koyulduk. Yemek faslı bitince, tek-

(*) *Altıda Bir :* Doğduğunda altı okka bir ons ağırlığındaydı.

rar yol aldı kayık; kirlenen kap kacak çabucak yıkanıp temizlendi, bakla kabukları suya atıldı; işlediğimiz suçun bütün belirtilerini böylece ortadan kaldırmış olduk. Çifte Keyif gene de tedirgindi; Büyük Sekiz Parmak amcanın odununu ve tuzunu kullanmıştık yemekte, cin gibi bir ihtiyardı o, durumu mutlaka farkedecek ve hepimizi azarlayacaktı. Uzun uzun bu konuyu tartıştık aramızda ve sonunda korkulacak birşey olmadığına karar verdik. Büyük Sekiz Parmak amca bizi azarlarsa, susmayacak, biz de karşılık verecektik; geçen yıl, gizlice sahilden kaldırdığı çam ağacını geri isteyecektik ondan, üstelik bir de «Uyuz Sekiz Parmak!» diye bağıracaktık suratına.

— Hepimiz geri döndük işte, söz verdim size, birşey olmaz dedim ya! diye avazı çıktığı kadar bağırıyordu Çifte Keyif; kayığın burnunda, ayakta duruyordu.

İleriye bakınca Düz Köprü köyünü gördüm, sonra bir karaltı dikkatimi çekti; köprünün orda, ayakta bekliyordu bu karaltı ve annemdi. Anneme sesleniyordu Çifte Keyif. Kayığın burun yerine ilerledim, köprüyü hızla geçip yanaştık sahile. Yere atladık. Annem kızgındı; neden geç kaldığımızı soruyordu; gerçekten de vakit geceyarısını geçmişti. Neyse ki çabuk yatıştırdık onu, yüzü tekrar güldü ve herkesi eve, pirinç çorbası içmeye çağırdı.

Herkes teşekkür etti ona, «Karnımız tok, gelemiyeceğiz» dediler, uyumak istediklerini öne sürdüler, herkes evine dağıldı.

Ertesi gün öğleye doğru uyandım, Büyük Sekiz Parmak amcanın odun ve tuz meselesi ortaya çıkmamıştı. Öğleden sonra, her günkü gibi, gene yengeç avına, nehir kenarına indim.

— Çifte Keyif ve hepiniz, küçük şeytanlar sizi! Tarlamdan bakla çaldınız, değil mi? Doğru dürüst toplasaydınız canım yanmazdı! Çoğunu ezmişsiniz!

Başımı kaldırdım ve Altıda Bir amcayı buldum karşımda, küçücük kayığının içindeydi, baklalarını pazara götürmüştü, satıştan dönüyordu.

— Doğru, konuğumuzu ağırlamak istedik. Hem zaten, başlangıçta sizin baklalara dokunmak istemedik. Durun biraz! Yengeçlerimi kaçıracaksınız! dedi Çifte Keyif.

Beni görünce durdu ve gülümsedi Altıda Bir amca:

— Konuğumuza ziyafet çektiniz demek? İyi yaptınız öyleyse. Sonra bana döndü:

— Sin, dün geceki tiyatro hoşuna gitti mi bari?

«Evet» anlamına salladım başımı:

— Çok...

— Peki ya baklalar, baklalar güzel miydi?

Gene başımı sallayarak cevap verdim ona:

— Çok güzeldi.

Bu cevap, bütün şaşkınlığıma rağmen, müthiş sevindirmişti Altıda Bir amcayı. Baş parmağını sallayarak şunları söyledi bana:

— Herşeyin değerini şehirden gelenler anlıyor ancak, okuyup öğrenenler anlıyor! Ben hep seçerim baklalarımı, ekmeden önce bir bir ayırırım onları. İyiyi kötüden ayırmasını bilmez bizim köylüler, baklalarımın değersiz olduğunu söylerler bu yüzden. Annene de götüreceğim, hele bir tatsın bakalım... ve tekrar asıldı küreklere.

Akşam yemeğine gittiğimde kocaman bir tencere dolusu bakla buldum sofrada; Altıda Bir amca hediye olarak getirmişti bunu. Ve galiba hakkımda çok iyi şeyler söylemişti anneme: «Ufacık çocuk, ama iyiyi kötüden ayırmasını biliyor! Doktorasını da (*) yüz akıyla ve birincilikle verecektir, eminim. Geleceğiniz garantide, bayancığım!» Ama bu sefer getirdikleri, bir gece önce yediğim baklalar kadar hoşuma gitmedi...

Gerçeği neden saklamalı; o gece yediğim baklaların daha güzelini, daha lezzetlisini ömrüm boyunca yemedim bir daha... ve o geçe seyrettiğim operanın daha iyisini ömrüm boyunca seyretmedim.

Ekim 1922

(*) *Doktora:* İmparatorluğun en önemli ve en yüksek sınav derecesi.

YENİ YIL İÇİN VERİLEN KURBAN

Sahici bir yıl sonunu, onüçüncü ay yılının (*) son günleri kadar, hiçbir şey hatırlatmaz insana. Yeni yılın yaklaştığı sadece kasaba ve köylerde değil, ciğerlerimize çektiğimiz havada bile hissettirir kendini. Akşam karanlığı çökünce, gökteki ağır ve kasvet yüklü bulutlar ışıklı şimşeklerle aydınlanır, insan patlamalardan şaşkına döner; Ev Tanrısı'na (**) iyi yolculuk dilemek için havaya fırlatılan patlangaç ışıkları ve gürültüsüdür bunlar. Yakın mesafede patlayanların şamatası öylesine şiddet doludur ki, insanın kulakları uğuldar, kolay kolay kaybolmaz bu vınlama ve koyu bir barut kokusu dolar genzimize. Atalarımın yaşadığı yere, Lu kasabasına işte böyle bir gecede, Ev Tanrı'sının şenlik fişekleriyle yolcu edildiği bir gecede girmiştim ben. Bu kasaba atalarımın yurdudur, ama artık burada oturmuyor ailemiz; geçici bir süre için ve bir konuk sıfatıyla, dosdoğru Bay Dördüncü Lu'nun evine indim bu yüzden. Babamın babası olacak yaşta bir adamdır Bay Lu; «dördüncü amcam» diyebilirim ona. Bu seferki karşılaşmamızda eskiye kıyasla pek farklı bulmadım onu; sadece biraz daha yaşlanmıştı, fakat hâlâ sakal bırakmıyor, hâlâ sinekkaydı traş oluyordu. «Hoşgeldin» ve «hoşbulduk» sözlerinden sonra, tepeden tırnağa süzdü beni ve «şişmanlamışsın» dedi; sonra nasıl oldu bilmiyorum, açtı ağzını yumdu gözünü ve bütün öfkesiyle reformculara verdi veriştirdi; sürekli şekilde Kang Yeu-vey'e (***) hücum ettiği için hakaret dolu sözlerini üstüme almadım; onunla bu tarz bir konuşmaya girmek gene de zor geldi bana, bir zaman sonra çevreme bakındım ve onun yazıhanesinde tek başıma buldum kendimi.

Hayli geç saatte uyandım ertesi sabah ve öğle yemeğinden

(*) *Onüçüncü ay yılı... :* Çinlilerde onüçüncü ay yılı, Ev Tanrısı'nın gidişiyle, yani onikinci ayın 23'ndę başlar, yeni yılın ilk ayının 15'ne kadar devam eder.

(**) *Ev Tanrısı :* Bu Tanrı her yıl TanrılarTanrısı'na rapor vermeye gider. Bu yüzden, herkes onun gözüne girmeye, kendileri hakkında iyi rapor vermesini sağlamaya çalışır. Ayın 30'nda geri döner bu Tanrı, yıl başından bir gün önce tekrar insanların arasında olur.

(***) *Kang Yeu-vey :* Tsîng hanedanının hükmettiği son devrelerde gelişen reformcu hareketin önderi.

sonra, bazı akraba ve dostlarımı görebilmek umuduyla sokakta aldım soluğu; bir sonraki gün gene aynı şeyi yaptım. Biraz daha yaşlanmış, bunun dışında hemen hiç değişmemiş, ve nasıl bıraktıysam gene öyle kalmışlardı bütün tanıdıklarım. Hepsi aynı telâş içindeydi, durmadan sağa sola koşturuyorlardı; bütün aileler yeni yıl için kurban (*) vermeye hazırlanıyordu çünkü. Lu kasabasında yılın sonunu noktalayan bir büyük törendir bu; insanların Tanrı'lara sunduğu bir armağandır, Bereket Tanrısına hazırlanan bir karşılama törenidir ve yeni yıl içinde bütün aileye şans vermesi için bir yakarıştır. Kasabanın dört bir tarafında tavuk ve kaz kesiliyor, domuz satın alınıyor ve her yerde kesilen etler yıkanıp temizleniyordu. Kollarında, bilekten dirseğe kadar gümüş bilezikler sallanan kadınların teni kıpkırmızı kesilmişti çalışmaktan. Etler hazır olunca, uzun çubuklar batırılır ve «adak» denir bunlara. Büyük bir saygıyla Tanrı'lara sunulur «adaklar», özellikle Bereket Tanrısı'na götürülür; hepsi, mumlarla ve kutsal suya batırılmış değneklerle süslü kürsülere yerleştirilir. Sadece erkekler katılır bu törene; «adak» sunulduktan sonra yeniden patlangaçlar sıkılır havaya! Her yıl ve her aile tarafından mutlaka tekrarlanır bu tören — tabii, «kurban» kesecek ve patlangaç atabilecek parası olanlar katılır şenliğe. O yıl, bu eski ve köklü gelenek bozulmadı, gene eskisi kadar saygılı törenler düzenlendi.

Hava iyice kararmıştı o gün, öğleden sonra kar düştü zaten. Erik çiçeği büyüklüğündeki kar tanecikleri, havada uçuşan patlangaçların yarattığı karışıklık ve kasaba sâkinlerinin telâşlı kaynaşması bir anda ayağa kaldırmıştı kasabayı. Amcamın yazıhanesine döndüğümde karşıki binanın damı çoktan karla örtülmüş ve bu beyazlık benim bulunduğum odayı daha aydınlık, daha ışıklı hâle getirmişti. Duvardaki kırmızı panoda, Taocu papaz Şeng Tuan'ın (**) «Uzun ömürlü olmak» yazısı okunuyordu. Bu panoyu bütünlemesi gereken iki panodan biri kopmuş, buruş buruş olup ön taraftaki uzun masanın üzerine devrilmişti. Öbür pano yerindeydi, «Anlayışlı ve sâkin olmak» yazısı okunuyordu üzerinde. Ne yapacağımı kestiremiyordum, aval aval çev-

---

(*) *yeni yıl için kurban :* Yıl boyunca alınan nimetlere teşekkür amacıyla Tanrı'lara sunulan armağana verilen isimdir.

(**) *Şeng-Tuan :* Song hanedanı devrinde yaşamış, bir çeşit peygamber kabul edilmiş, üstüste birkaç gün aralıksız uyuması ile ün yapmış bir papaz.

reme bakınarak pencere önündeki masaya ilerledim, oradaki kitapları karıştırmaya başladım; **Kang Hsi Sözlüğü'nün** bazı ciltleri vardı orada, sözlük tamam değildi ama; **Yeni ve Yorumlu Felsefe yazıları** (*) ile **Dört Kitabın Açıklanması** (**) da ilişti gözüme. Ertesi sabah oradan kesinlikle ayrılmaya karar verdim; ne pahasına olursa olsun basıp gidecektim.

Üstelik Siang-lin Yenge (***) ile karşılaşmamızı hatırladıkça ağır bir sıkıntı gelip çörekleniyordu içime. Geçen gün, bir dostumun, kasabanın doğu kesimindeki evinden çıkarken, kapı önünde rastlamıştım ona. Nehir boyunca yürüyordu, gözlerini bana diktiğini farkedince beni hayli uğraştıracağını, uzun boylu lâfa tutacağını hemen anladım. Kasabada rastladığım eski tanıdıkların arasında alabildiğine değişen tek insandı o; çok değil, bundan beş yıl önce, saçları henüz ağarmaya yüz tutmuştu; oysa şimdi çoktan bembeyaz olmuşlardı; hiç kimse, bu görünüşüyle, onun kırk yaşında olduğuna inanamazdı. Alabildiğine zayıf ve kemikliydi yüzü; teni solgunlaşmış, toprak sarısından beter olmuştu, ama o eski acılı ifade kaybolmuştu çehresinden; adetâ tahtadan yontulmuş, kıpırtısız bir çehresi vardı şimdi. Yüzünde kıpırdayan ve yaşadığını belirleyen tek şey gözleriydi. Sorgun ağacından bir sepet vardı elinde ve sepette yamru yumru, boş bir kâseden başka bir şey yoktu; boyunu aşan bir bambu sopasını tutuyordu öbür eliyle; sözün kısası dilencilik yapıyordu.

Durdum onu görünce ve yanıma gelip benden de para istemesini bekledim.

— Siz gene döndünüz mü buraya? dedi önce.

— Geldim ya.

— İsabet oldu, bilgili insansınız, çok gezip dolaştınız, çok şey gördünüz. Birşey sormak istiyorum size... Işıltılarla donandı donuk gözleri.

Şaşkınlıktan kımıldanacak hal kalmamıştı bende; doğrusu bu ya, böyle akıllı uslu konuşacağını hiç ummamıştım.

(*) *Yeni ve Yorumlu Felsefe Yazıları :* Song hanedanı devrinde yavınlanmış ve Tsing hanedanı zamanında Kiang Yong tarafından yorumlanmış bir eserdir.

(**) *Dört Kitabın Açıklanması :* Bu eser, Konfiçyüs'ün ve Mençiyüs'ün bütün öğretilerini açıklar ve anlatır.

(***) *Siang-lin Yenge :* Çin'de, taşra köylerinde ve kasabalarda orta yaşlı kadınlara verilen isim, kadınlar soy ismi olarak gene kocalarının adını kullanırlar.

— İşte... İyice yaklaştı bana, sesini iyice alçaltarak ve bir sır verir gibi «İnsanın ruhu ölümünden sonra da yaşar mı acaba?» dedi.

Belirsiz bir dehşet duygusuna kapıldığımı hissettim. Bana çevirdiği gözlerine baktıkça soğuk bir ürperti dolaştı sırtımda. Öğrencilik günlerimde, ansızın ve hazırlıksız yakalandığım zaman, öğretmen tepeme dikilmişken bile bu kadar sinirli ve tedirgin olmamıştım. Aslında, «İnsan ölünce ruhu yaşar mı, yaşamaz mı» diye merak edip hiç düşünmedim şimdiye kadar, fakat şimdi nasıl cevap vermeli bu kadına? Bir an kararsız kaldım. Şöyle düşündüm: Herkes ruhlara inanıyor burada, ama bu kadın kuşkulu, inanmak istemiyor belki - umut ediyor sadece, ruhların ölümden sonra bile yaşayabileceğini düşünüyor ve umut ediyor, ruhların yokluğuna da inanmak istiyor aynı zamanda... Öyleyse, bu zavallı kadının acılarını deşmek, alabildiğine çoğaltmak neden? En iyisi, ruhların ölümden sonra bile yaşadığını söylemektir ona.

— Galiba evet... diyorum kadına, sesim boğuk ve kararsız.

— Cehennem de var öyleyse?

— Cehennem mi? Yeni bir şaşkınlık, yeni bir darbe bu. Soruyu geçiştirmek, işitmemiş olmak istiyorum. Cehennem mi?.. Mantık gerektiriyor cehennemin varlığını... olmayabilir ama... Hem ne önemi var bunun?..

— Aynı ailenin insanları, öldükten sonra, orada buluşabilirler öyleyse?

— Orada birleşip birleşmeyeceklerine pek bir şey diyemem... Esaslı bir budala olduğumu o zaman anladım işte; çok çaba gösterdiğim hâlde doğru dürüst cevap verememiştim sorduklarına. Kendime olan güvenimi kaybettim, gene yan çizmeye çalıştım:

— Yani şey, pek emin değilim... Doğruyu söylemek gerekirse, ruhların ölümden sonra yaşadığına da emin değilim.

Kadın sustu, onun suskunluğundan yararlanarak çabuk adımlarla oradan uzaklaştım. Kafam allak bullak olmuştu, dosdoğru amcamın yanına sığındım. «Verdiğim cevaplar kadıncağıza felâket ve mutsuzluk getirmese bari!» diyordum içimden. Herkes «adak» hazırlarken, kendi kimsesizliğini anladı ve bu yüzden böyle hiç umulmadık şeyler sordu bana; acaba, başka düşünceler, başka kuşkular da yaşıyor muydu kafasında? Yoksa hiç bilinmedik önseziler mi hükmediyordu ona? Ölüme sığınmak gibi bir niyeti varsa, benim cevaplarım bu ölümü çabuklaştıran bir bahane, bir yan etken olabilir pekâlâ. Kendi kendimle alay

ettim sonunda: Öyle ya, baştan sona bir rastlantı eseri karşıma çıkmıştı bu kadın ve hiç de önemli olmayan şeyler konuşmuştuk onunla! Bazı ruhbilimcilere şimdi hak veriyordum; benim bal gibi «ruh hastası» olduğumu söylemişlerdi çünkü. Üstelik «... pek emin değilim» demiş, baştan söylediklerimin hepsini inkâr etmiştim. Kadın kendine kıysa bile, sorumlusu ben olmayacaktım.

«Pek emin değilim...», hayli yararlı bir söz dizisi bu. Atak ve cesurdur gençler, tecrübesizdirler, başkalarının derdi, sıkıntısı söz konusu olunca pek düşünmezler, kestirip atarlar; doktora gitmenizi salık verirler sözgelimi, sonunda iş kötülerse suçu doktorda bulur, gene aradan sıyrılıverirler. İnsan, her sözünü «Pek emin değilim...» cümlesiyle bitirse sorumluluktan kurtarmış olur kendini. Meselâ ben, dilimden düşürmüyordum bu cümleyi, bir dilenci kadınla konuşurken bile vazgeçemiyordum.

İçimdeki sıkıntı dağılmadı. Kadınla karşılaşmamızı bir gece sonra bile unutamamıştım; felâketin yaklaştığını önceden hissediyordum sanki. Kar yüklü bulutlarla dolu yavan bir gökyüzü vardı tepemde ve bu yazıhanede canım müthiş sıkılıyor, yüreğimdeki gerginlik gittikçe büyüyordu. «En iyisi, çekip gideyim buradan» diyordum kendi kendime; ertesi gün şehre dönecektim. «Mutluluk» lokantasında, tabak dolusu köpek balığı yüzgeci bir yuan'a satılıyordu; lezzetli ve ucuz bir yemekti bu, ama şimdi, fiyatların yükselmediğini kim, nerden bilecek? Eskiden o lokantaya beraber gittiğimiz arkadaşların hepsi teker teker dağıldı, kaybolup gittiler; ama, tek başıma da olsa, gidip tabak dolusu köpek balığı yüzgeci yiyeceğim o lokantada... ne olursa olsun, yarın gideceğim buradan, şehre döneceğim.

Sık sık başıma gelmiştir bu; önsezilerim çoğu zaman gerçekleşmiştir, aslında hiç istememişimdir, fakat gene de arzuladıklarımın hep tersi olmuştur. Bu sefer de böyle oldu, o hiç beklenmedik şey geldi başıma. Vakit akşamüstüydü; içerki odada sesler duydum; önemli bir kohuyu tartışır gibiydiler, ama çok sürmedi, biraz sonra hepsi sustu. Sadece amcamın gürleyen sesi geldi kulağıma ve hemen arkasından dışarıya fırladı:

— Ne geç, ne erken, şimdi bizim işimize yaramaz!

Bayağı şaşırdım, koyu bir sıkıntı kapladı içimi, benden bahsedildiğini sanıyordum çünkü. Kapıdan içeriye baktım, fakat kimseyi göremedim. Neler olup bittiğini, ancak epey zaman sonra, uşak çay getirince öğrenebildim:

— Biraz önce, amcam kimden bahsediyordu acaba? dedim

uşağa.

— Kimden olacak, Siang-lin yengeden! diye cevap verdi bana.

— Siang-lin yenge mi? Nesi var onun?

— Öldü.

— Öldü mü? Yüreğim burkuldu, rengim sarardı, kalbim küt küt atıyordu; bereket, uşak gözlerini yerden kaldırmadan konuşuyordu benimle, bu yüzden farketmedi bendeki değişikliği. Heyecanıma gem vurmaya çalışarak sordum ona:

— Ne zaman ölmüş acaba?

— Dün gece, belki de bu sabah. Bilmiyorum.

— Neden ölmüş?

— Neden olur? Açlık ve sefaletten tabii! dedi, gayet sâkin ve kayıtsızdı sesi, gene gözlerini yerden hiç ayırmadan dışarıya çıktı.

İçimi kaplayan şiddet duygusu kısa sürdü; uğursuz önsezilerim gerçekleştiğine göre, «Pek emin değilim...» veya «Açlık ve sefaletten tabii!» gibi sözlerin arkasına sığınmak zorunda değildim artık. Yüreğimdeki katılık yavaş yavaş çözüldü, fakat gene de belirsiz bir ağırlık vardı içimde. Akşam yemeği için sofra kurulmuştu; amcam, bütün ciddiyeti ile beni yemeğe çağırdı. Siang-lin yengenin neden ve nasıl öldüğünü sormak istiyordum ona; batıl inançlara çok bağlı elduğunu bildiğim için cesaret edip soramıyordum bir türlü. «Ruhların ve Tanrı'ların birer tabiat olayı sayıldıklarını» okumuştu, ama «kurban» töreni sırasında ölümden ve hastalıktan söz açılmasına izin vermezdi. Çok gerekirse, yengenin ölümünden ancak üstü kapalı şekilde söz açılabilirdi yanında; yasak kelimeleri kullanmamak, bunların yerine eş anlamlı ve daha yumuşak sözler bulmak şarttı; gelgelelim, benim becerebileceğim bir iş değildi böylesi, defalarca niyetlendiğim, yengenin ölümü defalarca dudaklarımın ucuna geldiği hâlde kendimi tuttum. Amcamın yüzündeki katı ifâdeyi gördükçe kuşkulanıyor, beni «işe yaramaz biri» kabul ettiğini düşünüyordum; öyle ya, «ne geç, ne erken», tam «kurban» törenleri sırasında gelip rahatını bozmamış mıydım? Keyfi yerine gelsin, içi rahat etsin diye, ertesi sabah kasabadan ayrılacağımı ve şehre döneceğimi söyledim ona. «Biraz daha kal» demedi, fazla üstelemedi, ağır ve yavan bir hava içinde bitirdik yemeğimizi.

Kış gelince günler kısalır, hele bir de kar bastırırsa... Hava çoktan kararmış, karanlık çökmüştü kasabanın üstüne. Sokak

lâmbalarının altında karaltılar vardı, fakat sokaklar hareketsiz ve suskundu dışarda. Toprağın üstündeki kalın ve bembeyaz şilteye hışırtılı sesler çıkararak düşüyordu kar taneleri ve bu, içimdeki yalnızlık duygusunu gittikçe arttırıyordu. Odayı sapsarı bir ışıkla aydınlatan yağ kandilinin önüne oturmuş, Siang-lin yengeyi düşünüyordum. Toplum, içinden söküp atmıştı bu zavallı kadını; artık sevilmeyen, varlığı umursanmayan, bozuk bir oyuncak gibi fırlatıp atmıştı sokağa; hayatı mutluluk içinde geçenler, onun bu sefaleti bile yaşamak için direnişine hayret ediyorlardı belki, ama işte olan olmuş, Tanrı'lar öbür dünyaya çekip alıvermişlerdi zavallıyı. Ruhların yaşayıp yaşamadığını bilmiyorum, fakat insan anlamsız bir hayatı sürdürüyorsa, varlığı çevresindekileri bıktırıyorsa, bu insan için bir kurtuluştur ölüm; çevresindekiler, yani onun varlığından sıkılanlar için de bir kurtuluştur aslında. İşte, hem aklımdan bunları geçiriyor, hem, usul usul yağan karın sesine kulak veriyordum; sonra yavaş yavaş gevşedim, yatağıma uzandım ve kendimden geçtim.

Sonra tekrar toparladım kendimi; Siang-lin yengenin hayatı üzerine bütün bildiklerim yavaş yavaş belirdi kafamda, gitgide netleşti bunlar ve birbirini tamamlayarak onun hayatını bütünlediler kafamda...

Lu kasabasında doğmamıştı Siang-lin yenge. Yıllar önce bir gün, amcam yanına yeni bir hizmetçi almak isteyince, yaşlı Vei kadın araya girdi ve Siang-lin yengeyi ilk defa o tanıştırdı amcama. Lin yenge, yirmialtı yirmiyedi yaşlarında, ve genç görünüşlü bir kadındı o zamanlar. Mavi bir bluz, siyah bir eteklik ve beyaz bir hırka geçirmişti sırtına, saçlarını da beyaz bir kurdelâ (*) ile bağlamıştı. Yaşlı Vei kadın «Siang-lin yenge» diyordu ona. Onu anasının komşusu olarak tanıtıyor, genç kadının dul kalınca çalışmak istediğini söylüyordu. Amcam kaşlarını çattı ve teyzem, onun bu kadını hiç sevmeyeceğini hemen anladı; kadın duldu (**) çünkü. Ama, kadının alçakgönüllü, suskun ve onurlu hâli, kocaman elleri ve ayakları teyzemin dikkatini çekti, amcamın kaş çatmasına aldırmadı ve yanına aldı onu. İlk günler soluk almadan çalıştı kadın; dinlenmek, bir kenara oturmak ağırına gidiyordu sanki. Bir erkek kadar güçlü kuvvetliydi. Gel-

---

(*) *beyaz kurdelâ ile...* : Saçı beyaz kurdelâ ile bağlamak yas işaretidir.

(**) *kadın duldu* : Dul kadınların uğursuzluk getirdiğine inanılırdı. Adam öldüğüne göre, kocasına bile uğursuzluk getirmiş sayılırdı.

diğinin üçüncü günü evdekilerin gözüne girdi; artık kesinlikle işe alınmıştı. Ayda beşyüz metelik ödeyeceklerdi ona.

Evde herkes «Siang-lin Yenge» dedi kadına ve kimse gerçek ismini sormadı; fakat onu bulup getiren ihtiyar Vei'nin dağlılarındandı, komşu olduklarına göre yengenin gerçek ismi de, sanıyorum, Vei idi. Ağzı sıkı bir kadındı, hemen hiç konuşmaz, ancak bir şey sorulduğu zaman cevap verirdi; kısa ve kesik cevaplardı bunlar. Gelişinden ancak on gün kadar sonra, evde bir üvey annesi ve oniki yaşlarında bir üvey kardeşi olduğunu; üvey annesinin ona karşı çok sert davrandığını öğrendik. Kocası da, üvey kardeşi gibi oduncuydu; on yaş küçüktü ondan (*) ve geçen baharda ölmüştü. Yenge hakkında bütün bildiklerimiz bu kadardı zaten.

Zaman inanılmaz bir çabuklukla akıp geçti; Yenge hiç gevşemiyordu, gene eskisi kadar çalışkandı, önüne ne konsa ses çıkarmadan yiyor ve sıkıntı çekmekten, eziyete katlanmaktan kaçınmıyordu. Çevrede bile adı çıkmıştı; «Bay Lu'nun hizmetçisi bir erkekten daha çok iş görüyor» diyorlardı. Yıl sonunda bütün evin temizliğini tek başına yaptı; tavukları, kazları bir bir kesip temizledi, Tanrı'lara sunulacak yemekleri hazırladı. Tek başına yaptı herşeyi, ona yardımcı bile tutmadılar. Memnundu kendi payına; güzel bir gülümseme belirdi dudaklarında; yüzüne kan geldi.

Yeni Yıl şenlikleri henüz bitmişti; günün birinde, nehirde pirinç yıkamaya gitmişti Lin Yenge, suratı allak bullak olmuştu döndüğünde, nehrin öbür kıyısında, kocasının dayısına benzeyen bir adam görmüştü dediğine bakılırsa, adamın peşine takılmasından korkuyordu. Çok şaşırmıştı teyzem, korkusunun sebebini sordu ona; Siang-lin yenge konuşmak istemedi ama, kimseye anlatmadı gerçeği. Olayı duyduğu zaman amcamın kaşları gene çatıldı:

— Fena alâmet, dedi. Demek, kocasının ailesinden kaçıp geldi buraya.

Bir süre sonra, amcamın bu tahmini doğru çıktı; kadın, kocasının ailesinden kaçıp gelmişti yanımıza.

Aradan on gün geçti, bu olay nerdeyse unutulacaktı ki, ansızın ihtiyar Vei kadın geldi eve, yanında otuz yaşlarında bir başka kadın vardı; ihtiyarın dediğine bakılırsa, Lin yengenin

---

(*) *on yaş küçüktü ondan:* Köylerde, bazan küçük yaştaki çocuklarla evlendirirlerdi genç kızları.

üvey anasıydı bu kadın. Bir dağ köylüsü olduğu hâlde kendinden çok emin görünüyordu, konuşması da etkili ve inandırıcıydı. Hoş beşten sonra fazla beklemedi, işin özüne geçti; üvey kızını gelip aradığı için bağışlanmasını rica ediyordu, ama mevsim bahardı ve evde yapılacak çok iş vardı, ailede eli ayağı tutan erkek yoktu, bütün erkekler alabildiğine yaşlıydı, onlardan ve bir küçük çocuktan başka kimsesi yoktu.

— Üvey anası çağırdığına göre, elimizden bir şey gelmez, dedi amcam.

Yengeye olan borcumuz hesaplandı; 1.750 metelik alacaklıydı bizden. Hiç dokunmamıştı kazandığı paraya, saklasın diye teyzeme vermişti. Bütün para üvey anasına teslim edildi, Lin yengenin giysilerini bile, bohçalayıp analığına verdiler, teşekkür etti kadın ve Lin yengeyi önüne katarak uzaklaştı. Onlar gittiklerinde vakit öğleyi bulmuş, yemek saati yaklaşmıştı.

— Peki ama, bizim pirinçler nerde? Lin yenge pirinç yıkamaya gitmemiş miydi bugün? diye bar bar bağırdı teyzem. Karnı acıkmıştı, yemek istiyordu.

Herkes pirinç sepetini arıyordu evin içinde. Bu sepeti uzun bir süre mutfakta, salonda ve yatak odasında aradı teyzem; bulamadı bir türlü, sanki yer yarılmış ve sepet içine girmişti. Amcam, sepeti bulmak umuduyla sokaklara fırladı; fakat nafile. Ancak nehir kenarında bulmak mümkün oldu sepeti; iskelede, bir sebze paketinin yanına bırakınışlardı onu.

Ne olup bittiğini, olayı görenler anlattılar amcama; sabahın erken saatlerinde beyaz yelkenli, büyük bir kayık belirmişti nehrin o kesiminde; yelkeni o kadar büyük ve genişti ki, kayıktakileri görmek, tanımak mümkün olmamıştı. Zaten başlangıçta kimsenin dikkatini çekmemişti bu kayık; ne olduysa soonradan oldu. Siang-lin yenge pirinç yıkamaya gelmişti oraya; nehir kenarına henüz çömelmişti ki, görünüşlerinden dağ köylüsü oldukları anlaşılan iki adam kayıktan fırlayıp onun üstüne atıldılar. Bir tanesi kollarından kıskıvrak yakaladı ve öbürünün yardımıyla kayığa sürükledi Lin yengeyi. Kadın bar bar bağırıyor ve ağlıyordu, bir zaman sonra sustu; onu adamakıllı döğmüşlerdi herhâlde. Derken iki kadın bindi kayığa; ihtiyar Vei kadındı bir tanesi, öbürünü kimse tanımıyordu. Olayı görenler yelkenlerin ardında ne olduğunu anlamak için epey uğraştılar; söylediklerine bakılırsa, kayığın dip tarafında baygın yatıyordu Lin yenge ve galiba eli kolu sımsıkı bağlıydı.

— İğrenç bir şey bu yaptıkları! dedi amcam.

Ve o gün teyzem hazırladı yemeği; oğlu, Küçük Boğa da ocağı ateşledi.

Yemekten sonra, ihtiyar Vei kadın tekrar çıktı ortaya.

— Iğrenç birşey bu yaptıkları! dedi amcam.

— Nasıl? Hangi cesaretle geliyorsunuz evimize? diye, burnundan soluyarak ayağa fırladı teyzem, öfkesinden önündeki çamaşırı bile unutmuştu. O zavallı kadını siz getirmiştiniz bize, bu sefer nasıl olur da, zorla kaçırırsınız onu; rezalet bu yaptığınız! Ne demek yani? Herkesin diline mi düşüreceksiniz bizim aileyi, alay konusu mu yaptıracaksınız?

— Ah! Beni de aldattılar, hanımcığım. Herşeyi anlatmak için geldim size. Lin yenge, kendisine iş bulmamı istediği zaman kuşkulanmış, üvey anasından habersiz davrandığını düşünmüştüm. Bayım ve Bayancığım, gerçekten çok üzgünüm ve beni bağışlamanızı rica ediyorum. Artık morukladım, üstelik aptallığım yüzünden siz değerli müşterilerimin de keyfini kaçırdım. Aileniz, hep anlayışlı ve cömert davranmıştır bana karşı; biliyorum, bizim gibi küçük insanlara karşı zalim değilsiniz. Ama bu sefer, adamakıllı bir hizmetçi kadın bulup getireceğim ve kendimi bağışlattıracağım...

— Fakat... dedi amcam, gerisini getiremedi nedense.

«Siang-lin Yenge» olayı böyle kapandı işte; aradan çok geçmedi, herşey unutulup gitti.

Sadece teyzem anardı Siang-lin yengenin adını; kimini tembel, kimini obur bulurdu yeni hizmetçilerin, ne zaman şikâyet etse, sözü mutlaka Lin yenge ile bağlardı; eve sonradan gelen hizmetçilerin hiçbirinden memnun olmadı zaten. Hizmetçilere öfkelendiği anlarda, içini çekiyor ve «Lin, şimdi ne yapıyor acaba?» diye söylenip duruyordu. Lin Yengeyi tekrar yanında görmeyi çok istiyordu. Fakat aradan koca bir yıl daha geçip de Yeni Yıl eğlenceleri başlayınca onun dönüşünden umudunu kesti.

Yeni Yıl eğlenceleri bitmek üzereydi ki, ihtiyar Vei kadın tekrar göründü, o gün hayli suratlı ve keyifsizdi nedense. Yeni Yıl'ı kutlamakta geciktiği için özür diledi önce; birkaç günlüğüne anasının yanına gitmiş, bu yüzden gecikmişti. Sohbet koyulaşınca, lâf lâfı açtı, teyzem ona Lin yenge'yi sordu.

— O mu? diye neşeyle cevap verdi ihtiyar kadın. Onun rahatı yerinde şimdi. Üvey anası, biliyorsunuz, zorla kaçırdı onu; Ho köyünde, Ho ailesinin altıncı çocuğu ile evlendirmek istiyordu çünkü, Ho ailesine söz vermişti. Eve getirdikten birkaç gün sonra, bir gece vakti, gizlice köye gönderdiler Lin'i.

— Ne üvey anaymış yani!.. diye kızgınlığını belirtti teyzem.

— Ne güzel konuşuyorsunuz, hanımcığım, soylu aile kadınları gibi konuşuyorsunuz! Ama, bizim dağ köylerinde, pek öyle kötü bir iş kabul etmezler böyle olayları! Evlenme çağında, gencecik bir üvey kardeşi vardı; Lin'i evlendirmeselerdi, nerden para bulacak, oğlana alacakları kız (*) için nasıl başlık ödeyeceklerdi? Öyle becerikli, işbilir kadın ki üvey anası! Lin'i dağda değil de, köyde evlendirseydi, şimdi aldığı paranın yarısını bile alamıyacaktı; fakat, dağın tepesine, öyle her kadının gitmeyi göze alamıyacağı bir köye gönderdi bizimkini; seksen bin metelik aldı karşılığında. Oğlunu da evlendirdi şimdi; üstelik gelin aldığı kıza, başlık parası olarak topu topu elli bin metelik saydı. Ayrıca düğün masraflarını da aradan çıkardı, sonunda bu işten on bin metelik kâr etti. Görüyorsunuz ya, nasıl aklı eriyor herşeye, nasıl hünerli ve becerikli bir kadın!..

— Peki ama, Siang-lin razı geldi mi bu işe...

— Bizim orda, kadının fikri alınmaz böyle durumlarda. Başlangıçta, biraz huysuzluk etti tabii, «istemem» filân dedi. Gelgelelim, ona aldıran olmadı. Fayton iskemlesine sımsıkı bağladılar ve kaldırıp, kocası olacak adamın evine taşıyıverdiler; bir gelin tacı taktılar başına, zifaf odasına, herifin koynuna soktular, mesele ossat hâlledildi. Ama, Siang-lin öbür kadınlardan farklı tabii, epey uğraştırmış herifi; okumuş yazmış ailelerin yanında çalıştığı için öbür kadınlara pek benzemiyordu. Böyle, yeniden başgöz edilen çok gelin gördüm, bayancığım: Kimi ağlar, bağırır; kimi kendini öldürmeye kalkar. Bazısı da nikâh sırasında mazarrat çıkarır, mumlara saldırır, eline ne geçerse kırıp dökmeye bakar. Yalnız, duyduğuma göre, çok başka türlü davranmış bizimki. Yol boyunca, hep bağırıp küfretmiş, bu yüzden Ho köyüne geldiğinde sesi kısılmış, ama gene de boyun eğmemiş; Tanrı'ların önünde diz çökmemiş, iki adam ve üvey kardeşi yere bastırdıkları hâlde bir türlü diz çöktüremediler ona. Derken, yorulmuşlar tabii, bir an gevşemişler, bizimki fırsattan yararlanıp ayağa fırlamış ve olanca hızıyla masaya vurmuş kafasını, kocaman bir delik açılmış kafasında! Boyuna kan fışkırıyor ve kanı durdurmak gittikçe güçleşiyormuş; iki avuç kül bastırmışlar yarasına, sonra iki kırmızı çaput parçası sarmışlar, fakat kan durmamış. Sonunda, orada ne kadar erkek varsa, hepsi çullan-

---

(*) *oğlana alacakları kız :* Eskiden, erkeğin ailesi, kızın ailesine «başlık» parası verirdi.

mışlar üstüne ve zorla zifaf odasına sokmuşlar onu... Orada bile bar bar bağırıyormuş... Ya! Başını salladı, gözlerini yere indirdi ve sustu.

— Sonra ne oldu? dedi teyzem.

— Ertesi gün yataktan çıkmayı reddetmiş galiba, diye teyzeme bakarak cevap verdi Vei kadın.

— Peki sonra?

— Sonra? Kalkmış ayağa. Yıl sonunda bir oğlan çocuk doğurdu kocasına; Yeni Yılda (*) iki yaşına bastı çocuk. Ben anamın yanındayken, yukarıya, Ho köyüne çok giden oldu; dönüşte anlattılar, Lin'i ve çocuğunu görmüşler, tostoparlak ve gürbüz bir bebekmiş, anası da şişmanlamış şimdi. Üvey anası ona hükmedemiyor artık; kocası gayet dişli ve çalışkan bir adam, üstelik oturdukları ev de kendilerininmiş. Talihi var bana sorarsanız!

Vei kadının bu gelişinden sonra, teyzem Lin yengenin adını bir daha ağzına almadı.

Ne var ki, Vei kadının gelişinden tam üç yıl sonra, bir gün «Siang-lin Yenge» belirdi amcamların kapısında. Yatağını ve bohçasını duvarın dibine bıraktı, elindeki sepeti de masaya koydu. İlk gelişinde olduğu gibi, bu sefer gene mavi bir bluz, beyaz bir hırka vardı sırtında ve gene beyaz kurdelâ ile bağlamıştı saçlarını. Yüzü solgundu, yanaklarında o eski, alıştığımız pembelik yoktu artık. Gözleri hep yerdeydi, sessizce ağlıyordu; gözbebeklerinde o eski canlılık bile yoktu şimdi. Bu sefer, gene ihtiyar Vei kadın getirmişti onu, Lin'e acıdığı hâlinden belliydi. Beklenmedik bir yumuşaklık, bir duyarlık vardı sesinde:

— Şimşek hızıyla olup bitti herşey! Güçlü kuvvetli adamdı kocası, bu kadar genç yaşta tifodan ölüp gideceği kimsenin aklına gelmezdi doğrusu! Sağlığı gittikçe düzeliyordu, bir kâse dolusu soğuk pirinç lâpası yedi o gün ve birdenbire fenalaştı. Allahtan Lin'in oğlu vardı yanında. Çalışkan kadındır Lin; odun kesmek, çay yetiştirmek, ipek böceği büyütmek gelir elinden. Geçinip gidiyordu, ama günün birinde, ansızın kurt kapıp götürdü çocuğunu. Mevsim bahardı o mevsimde köye kurt ineceği kimin aklına gelir? İşte gene, cascavlak ve kimsesiz kaldı hayatta. Kocasının ağabeyi de belâ kesildi zavallının başına, evden kovdu

---

(*) Eski Çin'de, çocuk doğar doğmaz bir yaşında kabul edilirdi, Yeni Yıl gelince de iki yaşına girdiğine inanılırdı. Siang-lin'in çocuğu iki aylıktı aslında.

kadıncağızı. Ortada kaldı şimdi. Ne yapacağını, nereye gideceğini bilemiyor. Tek çaresi, siz eski patronlarına başvurmak. Takıntısı filân da yok artık, Bayancığımın hizmetçi aradığını bildiğim için gene size getirdim onu... «Eve alışkın bir insan daha yararlı olur» dedim kendi kendime...

— Sahiden budalaymışım ben, dedi Siang-lin, konuşurken boş gözlerle bakıyordu çevresine. Kışın karlı havalarında, yiyecek bulamayan yırtıcı hayvanların köylere kadar indiğini biliyordum, fakat baharda gelebileceklerini hiç düşünmemiştim. Sabahın erken saatinde, ardına kadar açtım evimizin kapısını; sepet dolusu bakla koydum bebeğin önüne, kapı eşiğine oturup onları ayıklamasını söyledim. Çok uysal çocuktu benim oğlum, dediğimi yaptı. Evin arkasında odun kesmeye gittim, pirinç yıkadım, ocağa koydum. Bakla pişirecektim, kapı önünde kimse yoktu döndüğümde; seslendim, kimse cevap vermedi, baklalar yere dağılmıştı, ama çocuğum orada değildi. Oynamak için başka yere de gitmezdi; komşuları bir bir dolaştım, kimse görmemişti onu. Üzüntüden deliye dönmüştüm, köyümüzün adamlarına yalvardım, çocuğumu aramalarını istedim. Gidip her tarafı aradılar; öğleden sonra, ayakkabısının tekini, bir dağ yamacında bulmuşlar. «Fena haber bu, kurt götürdü galiba!» dediler, gerçekten de bir zaman sonra, bir kurt ininde can çekişirken buldular onu; karnını deşmiş, bebeğimin vücudunu delik deşik etmişti kurt, dişleriyle kemirmişti çocuğumu, ama bebek, elindeki küçük sepeti gene de bırakmamıştı... Lin başladı ağlamaya, gerisini anlatamadı.

Önceleri, onu tekrar yanına almaya pek niyetli değildi teyzem, fakat Lin başına gelenleri anlatınca çok üzüldü, gözleri nemliydi. Bir an düşündü ve Lin Yengeye, «sepetini, yatağını hizmetçi odasına götür, bırak» dedi. İhtiyar Vei kadın rahat bir soluk aldı, ağır bir yükten kurtulmuş gibiydi. Lin yenge de artık o kadar huzursuz değildi; fazla beklemeden hizmetçi odasına taşıdı eşyalarını. Ve o gün yeniden hizmetçiliğe başladı.

Evdekiler gene eskisi gibi, «Siang-lin Yenge» diye çağırdılar onu.

Fakat Lin Yenge çok değişmişti. Gelişinden iki üç gün sonra, onun artık eskisi kadar canlı ve çalışkan olmadığını, herşeyi çabuk unuttuğunu ve ne olursa olsun, hiç gülmediğini farkettiler. Teyzem pek hoşnut olmadığını belirtti. Amcam, geçen defa olduğu gibi, bu sefer de kaşlarını çatmıştı; ama, iyi hizmetçi bulmanın zorluğunu bildiğinden, direnmemiş, teyzemi gizlice uyar-

makla yetinmişti: «Bu cins insanlar, acınacak hâlde bile olsalar, ahlâksız yaratıklardır. Önemsiz işleri ona bırakabiliriz, fakat değerli eşyaları emanet etmekte sayısız sakıncalar vardır. Atalara sunulacak şeyleri biz hazırlamalıyız, yoksa bu armağanların değeri kalmaz, atalarımız istemez sonra, geri çevirirler.»

Amcamların gözünde, atalara sunulan değerli armağanlar herşeyden daha önemliydi; eskiden, bu armağanları hazırlamak için çok ter dökerdi Lin Yenge, çok yorulurdu. Fakat bu yıl, iş düşmedi ona. Kutsal kürsü niyetine kullanılan masa salonun ortasına yerleştirilince, Lin Yenge şarap bardaklarının ve çubukların yerini hatırladı, masayı kendisi hazırlamak istedi.

— Siz bırakın, Siang-lin! Ben yerleştireceğim onları! dedi teyzem ve ona engel oldu.

Utanarak geri çekildi Lin Yenge, şamdanları getirmeye gitti.

— Bırakın! Onları da ben alacağım! dedi teyzem, sesinde kızgınlık, kuşkulu bir öfke okunuyordu.

Şaşkın şaşkın salonun içinde dolandı kadıncağız, yapacak iş kalmadığını görünce kararsız adımlarla dışarıya çıktı. O gün, gördüğü tek iş, ocağın ateşini kurcalamak oldu.

Kasabanın insanları gene eskisi gibi, «Siang-lin Yenge» diyorlardı ona, ama şimdi, daha başka, küçültücü ve soğuk bir ifâdeyle söylüyorlardı bunu (*). Lin Yenge pek aldırmıyordu onlara; önüne kim gelirse, yüreğini kemiren sıkıntıyı dışa vuruyor, herkese çocuğunun ölümünü anlatıyordu:

— Sahiden budalaymışım ben. Kışın karlı havalarında, yiyecek bulamayan yırtıcı hayvanların köylere kadar indiğini biliyordum, fakat baharda gelebileceklerini hiç düşünmemiştim. Sabahın erken saatinde, ardına kadar açtım evimizin kapısını; sepet dolusu bakla koydum bebeğin önüne, kapı eşiğine oturup onları ayıklamasını söyledim. Çok uysal çocuktu benim oğlum, dediğimi yaptı. Evin arkasında odun kesmeye gittim, pirinç yıkadım, ocağa koydum. Bakla pişirecektim, kapı önünde kimse yoktu döndüğümde; seslendim, kimse cevap vermedi, baklalar yere dağılmıştı, ama çocuğum orada değildi. Oynamak için başka yere de gitmezdi; komşuları bir bir dolaştım, kimse görmemişti onu. Üzüntüden deliye dönmüştüm, köyümüzün adamlarına yalvardım, çocuğumu aramalarını istedim. Her tarafı aradılar; öğleden sonra, ayakkabısının tekini, bir dağ yamacında bul-

---

(*) *küçültücü ve soğuk bir ifâdeyle...* : Tekrar evlenen dul kadına değer verilmez, böyle kadınlar küçümsenirdi.

muşlar. «Mahvoldu çocuk! Kurt parçalamıştır mutlaka!» dediler, gerçekten de bir zaman sonra, bir kurt ininde can çekişirken buldular onu; karnını deşmiş, bebeğimin vücudunu delik deşik etmişti kurt, dişleriyle parçalamıştı çocuğumu, bebek gene de elindeki küçük sepeti bırakmamıştı ama...

Gözyaşlarını tutamıyor, ağlamaya başlıyordu, hıçkırıklar sesini bastırıyordu.

Anlattığı hikâye çok etkiliyordu çevresindekileri; onu dinleyen erkekler artık alay etmiyor, dalgın dalgın uzaklaşıyorlardı yanından; kadınlar hemen bağışlıyorlardı (*) Lin Yengeyi; bu kadarla yetinmiyor, onu küçümsedikleri için kendilerinden utanarak kederini paylaşmak istiyor, onunla birlikte gözyaşı dökü-yorlardı. Hikâyesini işiten bazı yaşlı kadınlar, sokakta yolunu kesiyor, acıklı hikâyesini bir de kendi ağzından dinlemek amacıyla başına üşüşüveriyorlardı. O ağlayınca, yaşlı kadınlar da kendilerini tutamıyor, ve neden sonra, iyice boşalmışlığın verdiği rahatlıkla yanından ayrılıyorlardı.

Herşeyden çok bu kederli hikâyeyi anlatmaktan zevk alıyordu Lin Yenge ve bazan, üstüste dört - beş kişiyi çeviriyordu sokakta, hepsine ayrı ayrı anlatıyordu başına gelenleri. Sonunda kasabada bilmeyen kalmadı, en sulugöz budist kadınlar bile artık tek damla gözyaşı dökmeden dinliyorlardı bu hikâyeyi. Kasaba sâkinleri kelimesi kelimesine tekrarlayabilecek kadar çok dinlemişlerdi Lin Yengenin serüvenlerini, tekrar işitince sıkıntıdan oflayıp puflamaya başlıyorlardı.

— Sahiden budalaymışım ben, diye başlıyordu her seferinde.

— Evet, kışın karlı havalarında yiyecek bulamayan yırtıcı hayvanların köylere kadar indiğini biliyordunuz, fakat baharda gelebileceklerini hiç düşünmemiştiniz, diye hep bir ağızdan cevap veriyor, sonra arkalarına bile bakmadan yanından kaçıyorlardı.

Lin Yengenin ağzı bir karış açılıyordu o zaman, şaşkın şaşkın bakıyordu onların ardından, bir süre hareketsiz bekliyor ve sonra kendi yoluna gidiyordu. Bebek hikâyesini anlatmaya bayıldığı için, başka bir şekle soktu; küçük sepetleri baklaları, bebekleri karıştırdı işin içine. Ne zaman iki üç yaşlarında bir çocuk görse, derin derin göğüs geçiriyor ve şöyle diyordu:

— Ah! Bebek yaşasaydı, büyüyecek, bunlar kadar olacaktı

(*) *kadınlar hemen bağışlıyorlardı Lin Yengeyi...* : Dul kaldıktan sonra tekrar evlenince, günaha girmiş, büyük suç işlemiş sayılıyor ya...

şimdi!..

Çevresindekilerin, hikâyesini uzun bir süre doya doya dinledikten sonra şimdi istemediklerini, suyu emildikten sonra posası yere tükürülen bir meyve gibi tükürdüklerini farketmemişti galiba. Gerçi bunu farketmemişti, ama gülüşlerindeki soğukluğu ve insanı küçültücü anlamları sezmişti, hiç bir şey anlatmamaya karar verdi bu yüzden; hiç konuşmuyordu artık, onlara sessizce bakmakla yetiniyordu.

Lu kasabasında, Aralık ayının yirmisi oldu mu, Yeni Yıl eğlenceleri için bir hazırlıktır başlar, gelenek olmuştur bu. O yıl, bir yardımcı tuttu teyzem, adam her işe yetişemediğinden, yardımcı olarak bir de kadın verdi yanına: Lieu Ma isimli bir kadındı bu. Budistti Lieu Ma; et yemiyor ve hiçbir canlı hayvanı öldürmek istemiyordu; atalara armağan edilecek tavuk ve kazların hiçbirini kesmedi tabii. Sadece kutsal yemeklerin konduğu kapları yıkamayı kabul etti, o kadar. Siang-lin Yenge, kendisine ocağı yakmaktan başka iş düşmediği için, sessizce Lieu Ma'nın yanına oturdu ve bulaşık yıkarken dalgın dalgın seyretti onu. Ansızın kar bastırmış, iri taneler hâlinde yağmaya başlamıştı.

— Ah! Sahiden budalaymışım ben, diye söze girdi, kendi kendine konuşuyordu sanki. Sonra gökyüzüne çevirdi bakışlarını, içini çekti.

— Siang-lin Yenge, başladın gene, dedi Lieu Ma, kızgın ve sabırsızlık dolu gözlerini Lin'e çevirmişti. Asıl şunun cevabını ver bana; şu alnındaki yara, şu yara ikinci evliliğinden kalmadı mı sana?

— Evet ya... dedi Lin, boğuk ve belirsizdi sesi.

— Anlatsana, böyle bir evliliğe nasıl razı oldun sen?

— Ben mi?

— Sen tabii, razı olmasan... nasıl...

— Nasıl güçlü kuvvetli adamdı benim kocam, bilmiyorsun ki!

— İnanmıyorum sana. Sen de kuvvetlisin, isteseydin direnir, onu yanına yaklaştırmazdın, yalan mı? Sen de istiyordun o zaman, suçu üzerinden atmak için böyle konuşuyorsun şimdi.

— Ah... doğrusu seni de görmek isterdim onun karşısında... dedi Lin, kahkahalarla gülüyordu konuşurken.

Lieu Ma bile bastı kahkahayı, zaten kırış kırış olan yüzü, daha da kırıştı ve bir ceviz kabuğuna benzedi. Küçücük, donuk bakışlı gözlerini tekrar Lin Yengenin alnındaki yaraya çevirdi; iki kadın gözgöze geldiler sonra. Lin Yenge rahatsız oldu onun

bakışlarından; gülmesi kesildi ve sessizce, yağan karı seyretmeye koyuldu.

— Siang-lin Yenge, kötü bir iş yaptın, biliyor musun? dedi Lieu Ma, gizli anlamlar vardı sesinde. Direnmeliydin ona, baktın ki karşı koyamıyorsun, masaya daha hızlı vurmalıydın kafanı, ölüp gitmeliydin; senin için daha hayırlı olacaktı böylesi. Oysa şimdi, iki yıllık bir evliliğin keyfine karşılık, kocaman bir günahın kefaretini ödeyeceksin. Düşünsene; ölülerin yanına gittiğinde, iki kocan karşı karşıya gelecekler senin yüzünden ve belki de birbirlerini boğazlıyacaklar, hangisine ait olacaksın orada? Cehennem Tanrısı, seni ikiye bölmek ve vücudunun yarısını birine, yarısını öbürüne vermek zorunda kalacak. Sahiden şey buluyorum bu...

Korkulu bir ifâde yayıldı Lin'in yüzüne; dağ köyünde bu konuyu hiç kurcalamamıştı, kimse böyle bir gerçeğin varlığından söz açmamıştı ona.

— Şimdiden başının çaresine bakmalısın, bana sorarsan. Koruyucu Tanrı'nın tapınağına git hemen, bir eşik (*) armağan et ona. O zaman, armağan ettiğin eşiği çiğneyecekler senin yerine, günahlarının cezasını ödeyeceksin böylece; ölümünden sonra acı çekmezsin hiç olmazsa.

Bir zaman hiç konuşmadı Lin, ona cevap vermedi; ama, çok üzülmüştü aslında, ertesi sabah göz altlarında simsiyah halkalar belirmişti. Kahvaltıdan hemen sonra, dosdoğru Koruyucu Tanrı'nın tapınağına koşturdu, bir eşik sunmaya geldiğini söyledi. Tapınağın bekçisi pek umursamadı önce, ama kadının direndiğini, hüngür hüngür ağladığını görünce, hiç istemediği hâlde, razı oldu; onun tapınağına girmesine izin verdi. Oniki bin meteliğe patlıyordu bir eşik.

Uzun zamandır kimse yanaşmıyordu Lin Yenge'ye, herkes bebek hikâyesinden bıkıp usanmıştı çünkü, fakat Lieu Ma ile konuşmasını duyunca yeniden ilgilenmeye başlamışlardı onunla, çok kimse konuşturmak, dalga geçmek amacıyla Lin'in yolunu çeviriyordu gene. Artık herkes «alnındaki yaradan» dem vurarak söze giriyordu.

— Lin Yenge, söylesenize kuzum, nasıl oldu da tekrar evlenmeye razı oldunuz? diye soruyordu birisi.

(*) *bir eşik armağan et :* Eşik, onu armağan eden kişinin yerini tutan bir çeşit semboldür, suç işleyen insanın ceza görmesi gerekiyorsa, onun yerine armağan ettiği eşik ayaklar altında çiğnenir.

— Ne yazık! Hiç uğruna yaralanmışsınız, diyordu bir başkası ve onun alnındaki yaraya dokunuyordu parmaklarıyla.

Gülüşleri, seslerinin tonu huzursuzluk veriyordu ona, kendisiyle alay ettiklerini seziyor, hiç ses çıkarmadan dik dik bakıyordu sadece; bir zaman sonra, başını çevirip bakmaktan bile vazgeçti. Günlerce ağzını açmadığı oluyordu, o yarayı bir yüz karası gibi taşıyordu alnında; sokaklarda sessizce geziniyordu; gene garip bir suskunlukla evi temizliyor, sebzeleri ve pirinci yıkayıp ayıklıyordu. Aşağı yukarı bir yıl geçti aradan ve bir gün, Lin Yenge, biriktirdiği paraları istedi teyzemden; metelikleri verip karşılığında oniki gümüş puan aldı, izin istedi ve kasabanın batısına gitti. Fakat çok çabuk dönmüştü; rahatlamış bir hâli vardı döndüğünde, gözlerinde alışılmadık bir pırıltı yanıp sönüyordu. Alabildiğine keyifliydi ve Koruyucu Tanrı'ya bir eşik sunduğunu anlattı teyzeme.

Atalara sunulmak üzere yiyecekler hazırlanırken bütün gücüyle çalıştı; teyzemi ve oğlu, Küçük Boğa'yı, salondaki masanın başında görünce gidip kendiliğinden şarap bardaklarını ve şamdanları taşıdı salona.

— Bırakın onları, Lin! diye bağırdı teyzem.

Hemen elini çekti Lin Yenge, sanki ateşe dokunmuştu; rengi kül gibi oldu, hiç kımıldamadan durdu. Kutsal suyun ateşlenişi sırasında, amcam kenara çekilmesini söyleyince de odayı terketti. Bu olay büyük bir değişiklik yarattı onun davranışlarında; ertesi sabah gözleri mosmor kesilmiş, Lin Yenge iyiden iyiye çökmüştü. Bu olaydan sonra korkaklaştı; gece karanlıktan, gölgelerden, evdeki insanlardan korkmaya başladı. Gün ortasında deliğinden sürülüp çıkarılmış bir fare gibiydi. Bazan da, budalaca bir hareketsizliğe gömülüyor, yerinden kımıldamıyordu; tahtadan oyulmuş bir heykelden farksızdı böyle anlarda. Altı ay içinde saçları kırlaştı. Artık herşeyi unutmaya başlamıştı, o kadar ki pirinç yıkaması gerektiğini bile sık sık unutuyordu.

— Siang-lin Yenge neden böyle oldu, nesi var ki? Bu sefer keşke almasaydım onu yanıma, diye ve sesini özellikle Lin Yengenin duyabileceği kadar yükselterek sızlanıyordu teyzem, aklınca Lin Yengeyi uyarıyordu.

Lin Yenge değişmiyordu oysa; durumu iyiye gideceğine, kötülüyordu. Baktılar ki olacak gibi değil, onu evden çıkarmaya, ihtiyar Vei kadının yanına yollamaya karar verdi bizimkiler. Ben oradayken, onu evden atmamışlardı, bu işin sözü ediliyordu sadece; ama, sokakta dilenirken gördüm zavallıyı, demek ki

ben ayrıldıktan sonra evden çıkarmışlard onu. Amcamın evinden ayrılınca mı dilenmeye başlamıştı? Yoksa bir süre için Vei kadının yanında mı kalmıştı? Bilmiyorum.

Çok yakınımda üstüste patlayan eğlence fişeklerinin gürültüsüne uyandım; yağ kandiline diktim gözlerimi; fasulye büyüklüğünde sarı bir alevle yanıyordu. Küçük eğlence fişeklerinin patırtısı sürüp gidiyordu dışarda: Amcamın Yeni Yıla adadığı «kurban» kutlanıyordu yani. Sabahın beşi, altısı olmuştu. Bir rüyadaymışım gibi kulak veriyordum eğlence fişeklerinin gürültüsüne, artık benden çok uzaktaydılar, bütün kasaba kocaman bir gürültü bulutunun içine girmişti sanki ve bu bulut lâpa lâpa yağan kar taneleriyle kucaklaşıyordu. Beklenmedik bir huzur, bir rahatlık duygusu yerleşti içime. Gün boyunca benliğimi kemiren, hattâ geceleri uykularımı kaçıran sıkıntılı hava dağılmıştı, «kurban» eğlencelerinin gürültüsünde eriyip kayboluvermişti bütün sıkıntılarım. Gökyüzünün ve yeryüzünün bütün Tanrı'ları, kendilerine sunulan armağanları almış, şarapları içip kokuları sürünmüş, o şarhoşlukla aramızda dolaşmaya başlamışlardı sanki ve Lu kasabasının sâkinlerine sınırsız bir mutluluğu armağan etmek üzereydiler.

KAHVEDE

Kuzey'den Güney Doğu'ya uzanan bir yolculuğa çıkmıştım, bir ara atalarımın köyüne uğramak için yol değiştirdim ve oradan S. şehrine geçtim. Bu şehir tam onbeş kilometre uzaktır köyümüze; tam bir yıl öğretmenlik yaptım orada; köyden birkaç saatlik yol çeker. Mevsim kıştı bu sefer, kar yeni yağmıştı üstelik; hava soğuk ve kederliydi. Birdenbire geçmiş günleri hatırladım; garip bir hüzün, bir uyuşukluk çöktü üzerime, yola devam etmedim bu yüzden ve orada konakladım; Lu Se otelinde bir oda tuttum kendime (öğretmenlik yaptığım sıralarda yoktu bu otel, henüz yapılmamıştı o zaman).

Büyük değildir şehir; eskiden tanıdığım öğretmenleri tekrar görmek istiyordum; ama hevesim kursağımda kaldı, şehri çoktan terketmişlerdi hepsi, kimse nerde olduklarını, nereye gittiklerini bilmiyordu. Öğretmen olarak çalıştığım lisenin önünden geçtim, ama görünüşü eskisinden çok farklıydı şimdi; ismini bile değiştirmişlerdi. Bildik bir yerde değil, yabancı bir diyârdaydım sanki; otele inişimden iki saat sonra bütün keyfim kaçmış, alabildiğine soğumuştum bu şehirden, gerçekten çok pişmandım burada konakladığıma.

Kaldığım otelde yemek verilmiyordu; yandaki bir lokantadan yemek getirttim kendime; tatsız tuzsuz birşeydi. Kirli bir duvara bakıyordu odamın penceresi; duvarın cephesi de yosun bağlamıştı. Bir renksizlik, sevimsiz bir kurşun donukluğu vardı gökyüzünde. Kar tanecikleri uçuşuyordu havada. Karnımı doğru dürüst doyuramadığım ve sıkıntıdan patladığım için şaşkın şaşkın dolanıyordum odada, birdenbire «Varilli Ev» isimli küçük kahve aklıma geldi. Gayet iyi bildiğim bir yerdi burası, otele de pek uzak değildi. Kapımı güzelce kilitledim, aslında içmek için değil, otel odasının sıkıntılı havasından kurtulmak için kahvenin yolunu tuttum.

Nasıl bıraktıysam, gene öyleydi «Varilli Ev», gene daracık, ıslak ve karanlıktı ön cephesi, kapısındaki tabelâ gene paslı ve silikti; fakat içeriye girince, kasadaki görevliden garsonlara varıncaya kadar herkes yabancıydı bana; bu şehirde, «Varilli Ev» gibi bildik bir yerde bile yabancıdan farkım kalmamıştı. Giriş kapısının hemen yanındaki merdivenleri tırmandım, birinci kata çıktım. Eskiden olduğu gibi, gene beş küçük tahta masa vardı orada; sadece dipteki pencerenin tahta parmaklıklarını söküp

yerine cam takmışlardı; gördüğüm tek değişiklik buydu.

— O sarı Şaosing şarabından yarım litre getirin bana! On tane soya köftesi istiyorum ayrıca, salçası acılı ve bol olsun!

Peşimsıra gelen garsona istediklerimi ısmarladıktan sonra dip tarafa, pencereye yürüdüm, pencerenin hemen önündeki masaya oturdum. Salonun boşluğundan yararlanmış ve en iyi yeri seçmiştim kendime; terkedilmiş bir bahçe görünüyordu dışarıya bakınca. Kahvenin bahçesi değildi orası; eskiden de aynı yere çok oturmuş ve aynı pencereden seyretmiştim bu bahçeyi, karlı günlerde de görmüştüm; ama, kaç zamandır Kuzey'in vahşi manzarasına alıştığım için, bu defa hayli şaşırdım. Yaşlı erik ağaçları vardı bahçede; karlara meydan okuyor gibiydiler, tepeden tırnağa çiçek açmışlardı; adetâ kış mevsimiyle alay ediyorlardı. Şimdi bir harabeden farksız olan küçücük kulübenin yanıbaşında, kocaman bir kamelya yığını vardı; kar ortasında birer alev gibi parıldıyordu çiçekleri; duruşları alabildiğine küstahtı ve kendilerini hayranlıkla seyreden yabancılara meydan okuyor, bu öfkeli görünüşleri içinde seyredenleri küçümsüyorlardı. Güney'de karın nasıl sulu ve yapışkan olduğunu hatırladım birdenbire; düştüğü yere hemen yapışır orada ve kristal gibi parıldar, oysa kupkurudur Kuzey'in karı ve toz gibi ufalanır yere düşerken; ne zaman sert bir rüzgâr çıksa, döne döne havalanır, dolaş babam dolaşırlar gökyüzünde...

— Şarabınız, bayım... dedi garson, büyük bir umursamazlık vardı tavrında. Bardağı, pirinç çubuklarını, tabağı ve şarap testisini masaya bıraktı. Pencereden çevirdim başımı, peçeteyi önüme açtım ve şarap doldurdum bardağıma. Kuzeyli değildim, ama uzun zaman ayrı yaşadıktan sonra tekrar Güney'e dönünce bir yabancıdan farkım kalmamıştı şimdi. Kuzey'deki karların kuruluğuna, Güney'dekilerin ıslak ve yapışkan oluşuna da yabancıydım. Biraz hüzünlüydüm, dalgın dalgın şarabımı yudumladım. İyi bir şaraptı önümdeki, soya köfteleri de nefis şeylerdi, ne yazık ki salçanın acısı kıvamında değildi; S. şehrinin insanları acılı ve biberli şeyleri zaten pek sevmezler.

Vakit öğleyi henüz geçmişti, kahvenin pek kahveye benzer tarafı yoktu henüz. Üstüste üç kadeh şarap içtim, benden başka müşteri yoktu içerde: öbür dört masa hâlâ boş duruyordu. Aşağıdaki bahçeyi seyrediyordum, ağır bir yalnızlık duygusuna kaptırmıştım kendimi; başka müşterilerin gelmesini de beklemiyordum aslında. Ne zaman merdivende ayak sesleri işitsem, keyfim kaçıyor, yüzümü buruşturuyordum, fakat her seferinde ya-

bancı bir müşteri beklerken garsonu görünce rahatlıyor, derin bir nefes alıyordum. Derken, üstüste iki kadeh daha içtim.

«Bu seferki müşteri olmalı!» dedim kendi kendime; garsonun ayak sesinden çok değişik, çok daha ağırdı bu. Ayak seslerini merdiven başında hissedince, isteksiz bir ifâdeyle kaldırdım başımı ve o tarafa baktım; ama, müthiş şaşırdım ve yerimden fırlayarak ona doğru koştum. Burada eski bir dostla karşılaşacağımı hiç düşünmemiştim. Eski bir sınıf arkadaşımdı yeni gelen, üstelik birlikte öğretmenlik de yapmıştık onunla. Adamakıllı değişmişti çehresi, gene de görür görmez tanıdım onu; hareketlerine garip bir ağırlık, bir yavaşlık gelip yerleşmişti ama, eski delikanlı günlerimin arkadaşı Liu Vei'nin canlılığından eser kalmamıştı onda.

— Ah! Veil Sen misin? Seni burada göreceğimi aklıma bile getirmezdim!

— Sensin demek!.. İnan ki, hiç beklemiyordum bu karşılaşmayı...

Masama çağırdım onu; istemedi önce, bir süre kararsız kaldı; neden sonra, ben çok dayatınca oturdu. Bu davranışı tuhaf geldi bana, hattâ canım sıkıldı. Dikkatle ve tepeden tırnağa süzdüm onu; gene karmakarışık ve bakımsızdı saçları, upuzun ve solgun bir yüzü vardı, fakat hayli zayıflamıştı, alabildiğine yorgundu ve bu yorgunluk ilk bakışta farkediliyordu. Sessizdi, çaresizdi belki, umudunu yitirmişti anlaşılan. Kalın kara kaşlarının altındaki gözlerinde eski canlılık yoktu; salonu kolaçan etti, sonra aşağıdaki bahçeye takıldı bakışları, öğrencilik günlerimizden iyi tanıdığım, canlı, ışıl ışıl yanan alevlerle aydınlandı gözbebekleri.

— On yıl oluyor görüşmeyeli! dedim, sesimde keyifli, ama biraz da yapmacıklı bir ifâde vardı. Epey oluyor, Tsinan'da yaşadığını duydum tanıdıklardan, fakat tembelin biriyimdir, çok istediğim hâlde, bir türlü elim değip de mektup yazamadım sana...

— Ben de sana yazamadım! Zaten pek kalmadım Tsinan'da, Taiyuan'a geçtim oradan, aşağı yukarı iki yıl oluyor, annem de yanımda şimdi. Onu almaya geldiğim zaman öğrendim senin gittiğini; buradaki bütün bağlarını koparmışsın galiba.

— Taiyuan'da ne yapıyorsun şimdi? dedim ona.

— Öğretmenlik tabii...

— Daha önceleri ne yapıyordun?

— Daha önce mi? Cebinden bir sigara çıkarıp yaktı, savurduğu dumana takıldı gözleri, dalgın, bir tavırla cevap verdi:

Önemsiz işlerle vakit öldürdüm, birşey yapmadım diyebilirim.

Sonra o bana sordu; ayrıldığımızdan bu yana neler yaptığımı öğrenmek istiyordu. Hayatımın kısa bir hikâyesini anlattım ona; garsona da ekmek ve kadeh getirmesini söyledim, sonra testiden şarap oldurdum kadehine. İki litre şarap ve yemek ısmarladım ayrıca. Gençliğimizde bu kadarcık şey için birbirimize teşekkür etmeyi bile gereksiz bulurduk, oysa şimdi, öyle fazla ve gereksiz incelik gösterisi yaptık ki birbirimize, sonunda hangi yemeği yiyeceğimizi şaşırdık. Baktık, olacak gibi değil, garsonun salık verdiği dört yemekte karar kıldık; rezene tohumu ile süslenmiş bakla, söğüş domuz eti, soya köftesi ve kuru balık istedik.

— Buraya ayak bastığım andan beri gülünç buluyorum kendimi. Gülümsemek için kendini zorluyor, bir elinde sigarasını evirip çeviriyor, öbür eliyle de şarap kadehiyle oynuyordu konuşurken. Sinekleri ve arıları merakla seyrederdim gençliğimde; ne zaman korksalar, bulundukları yeri çabucak terkediverir onlar, ama şöyle bir dolanır, sonra gene aynı yere gelip konarlar sonunda. Gülünç gelirdi bu bana, onlara acırdım. Bir gün onlardan hiç farkım kalmayacağını aklıma bile getirmezdim o zamanlar. Dönüp dolaşıp tekrar buraya geleceğimi nerden bilebilirdim? Hele seni burada bulacağımı? Bari sen dönmeseydin, çekip uzaklara gitseydin, olmaz mıydı?

— Cevap vermek zor. Galiba ben de hep aynı dairenin çevresinde dolanıp durdum, dedim ve gülümsemek için kendimi zorladım. Fakat, nasıl oldu da buraya geldin sen?

— Düz ve yavan bir hikâye bu. Kadehindeki şarabı bir solukta yudumladı, sigarasından derin bir nefes çekti ciğerlerine, gözlerini kocaman kocaman açtı: Yavan bir hikâye, ama mutlaka dinlemek istiyorsan, anlatırım sana.

Garson şarabı ve yemekleri getirdi, masaya koydu. Soya köftelerinin verdiği sıcaklıkla ve sigaralarımızın dumanıyla bayağı şenlenmişti salon; dışarda, kar gittikçe yoğunlaşıyor, lâpa lâpa yağıyordu.

— Belki bilirsin, dedi, küçük bir kardeşim vardı eskiden! Üç yaşında öldü zavallı ve buraya gömüldü. Çehresini bile doğru dürüst hatırlamıyorum şimdi, fakat annem, çok sevimli bir çocuk olduğunu ve beni çok sevdiğini anlatır durur. Ne zaman ondan bahsetse gözleri dolar, ağlamaklı olur. Baharda, yeğenlerimden biri mektup yazdı; nehrin suları boyuna kabarıyor ve kardeşimin mezarını tehdit ediyormuş; en kısa zamanda harekete

geçip bir çare bulmamız gerektiğini yazıyordu yeğenim. Annem çok telâşlandı tabii, geceleri uyku filân uyuyamaz oldu; okuma yazma bildiği için mektubu kendi okumuş ve yüreği kabarmıştı. Fakat ne yapabilirdim, elimden ne gelirdi? Bu işle ilgilenmek, mezarı başka yere kaldırmak imkânı yoktu ki elimde; parasızdım, vaktim de elverişli değildi, işi askıda bıraktım tabii.

Ancak şimdi, Yeni Yıl eğlencelerini fırsat bilip geldim buraya.

Bir bardak şarap daha içti, pencereye baktı:

— Kuzey'de bu manzarayı göremeyiz işte, kar altında bile tomurcuklanan çiçekleri göremeyiz orada, buzların bile donduramadığı çiçekler bunlar... Neyse, geçen gün, küçük bir tabut yaptırdım şehirde; «öbür tabut kaç yıldır toprak altında, mutlaka çürümüştür» diyordum. Dört adam tuttum, koltuğumun altına bir çuval pamuk sıkıştırdım, adamları peşime takıp kardeşimin mezarına gittim. Birdenbire garip bir mutluluk duydum içimde; kardeşimin, beni ölesiye seven bu çocuğun mezarını açmak, onu tekrar görmek için sabırsızlanıyordum adetâ üstelik bu, yepyeni bir aşamaydı benim hayatımda. Mezarın bulunduğu yere varınca, nehir sularının orayı basmak üzere olduğunu anladım; sularla kardeşimin mezarı arasında topu topu iki adımlık mesafe kalmıştı. İki yıldır kimse gelmemişti mezarın başına, iyice bakımsızdı bu yüzden. Dizlerimize kadar kara gömülmüştük hepimiz, mezarı gösterdim adamlara ve «Hadi bakalım! Açın bunu!» dedim. Aslında sıradan bir insanım ben, ama o an, bir gariplik vardı sesimde, bütün hayatım boyunca verebileceğim bütün emirlerin en önemlisini veriyordum onlara. Buna rağmen, pek aldırış etmedi adamlar; mezarı kazmaya başladılar. Çukuru iyice açtılar, o zaman mezarın yanına sokuldum ve çürümüş de olsa, bir tabut bulacağımı umut ederken, şekli bozulmuş üç beş tahta parçası gördüm karşımda. Yüreğim küt küt atıyordu, küçük kardeşimden bir parça görebilirim diye tahtaları araladım. Hiç beklemediğim birşey vardı karşımda; tahta parçalarının altında, kardeşimin ölüsünü belirleyen hiçbir iz kalmamıştı geriye; ne giysileri, ne kemikleri ve ne de, ölüsünü sardıkları çarşaftan eser vardı. «Herşey yokolup gitmiş» dedim kendi kendime, sonra ansızın aklıma geldi: saçların uzun bir süre bozulmadan toprak altında kalabildiğini duymuştum bir zamanlar, belki saçları kalmıştır diye bakındım oraya? Toprağı bile eşeledim ellerimle, gene de birşey bulamadım. Ne yazık ki, küçük kardeşimden hiçbir iz kalmamıştı!

Vei'ye baktım ve ansızın, gözlerinin kıpkırmızı kesildiğini farkettim; ama sonra, gözlerini kızartan şeyin şarap olduğunu anladım. Önündeki yemeklere pek dokunmuyor, durmadan içiyordu. Aşağı yukarı bir litre şarap içince, eski donukluğundan kurtulur gibi oldu, canlandı ve öğrencilik günlerimin arkadaşı Liu Vei'ye biraz olsun, benzedi. Garsonu çağırdım yanıma, iki litre daha şarap ısmarladım, kadehimi elime alıp tekrar geçtim karşısına ve sessizce dinledim.

— Gerçekte, başka bi mezara taşınacak hiçbir şey yoktu orada; mezarın çevresini düzelttirsem, yeni aldığım tabutu götürüp geri versem, mesele kapanıverecekti. Gerçi, henüz alınmış bir tabutu götürüp satmak hayli tuhaf kaçacaktı; ama fiat kırsam, tabutçu hiç söylenmeden onu geri alacaktı benden; hiç olmazsa üç beş kadeh şarap içerdim o parayla. Fakat böyle yapmadım. Getirdiğim örtüyü yere yaydım; açtığımız çukurdan bir avuç toprak aldım, pamukların üzerine serpiştirdim toprağı; örtüyü tekrar sardım sonra ve tutup yeni aldığım tabutun içine yerleştirdim, babamın mezarına kadar taşıttım tabutu. Yeni bir çukur açtırdım, tabutu oraya koydurdum, adamları bütün gün çalıştırıp mezarı hazırlattım, ben de başlarında bekledim. Neyse, hiç olmazsa annemin içi rahat etti böylece, gerçeği bilmiyordu, ama içi rahattı. Neden öyle bakıyorsun bana? Çok mu değişmişim? Evet doğru, değiştim galiba; hatırlar mısın, buda'ların sakalını yolmaya, Koruyucu Tanrı'nın tapınağına giderdik seninle; Çin'de nasıl devrim yapılabileceğini tartışırdık günlerce, o kadar çekişirdik ki, bazan birbirimizi yumrukladığımız bile olurdu. Ama bak, ne hâle girdim şimdi; her an tâviz vermeye hazır, görünüşü kurtarmaktan başka tasası olmayan bir insan oldum ben. Bazan, «eski dostlarım görseler, tiksinir, palas pandıras kaçarlar yanımdan» diyorum kendi kendime. İşte, ne hâldeyim, görüyorsun...

Yeni bir sigara çıkardı cebinden ve yaktı:

— Ama sen, benden henüz umudu kesmedin galiba. Eskisi kadar dikkatli değilim, fakat gene de çabuk farkediyorum bazı şeyleri, bazan çabuk koku alıyorum. Bana güvenin var hâlâ, sana teşekkür borçluyum, ama çok huzursuzum; bana umutla bakan, hâlâ güvenen eski bir dostu hayâl kırıklığına uğratmamak gerektiğini biliyorum, ve bu acı veriyor bana...

Sustu, üstüste iki üç nefes çekti sigarasından ve o acelesiz sesiyle anlatmaya devam etti:

— Bugün, buraya gelmeden önce önemsiz bir iş daha hâl-

lettim ben, hem bile isteye yaptım. S'de otururken bir komşumuz vardı, kayıkçıydı adam, Uzun Talih derdik ona, Uysal adında bir de kızı vardı; eve gelip giderken mutlaka görmüşündür bu kızı, ama hatırlamazsın, o zamanlar ufacık birşeydi çünkü. Büyüdükten sonra da öyle güzel, ahım şahım bir kız olmadı zaten; zayıf, yusyuvarlak ve iyice solgundu yüzü. Gözleri çok güzeldi sadece; kocaman gözbebekleri vadı, kirpikleri upuzundu, gözlerinin akı lekesiz ve pırıl pırıldı. Bulutsuz bir gecede gökyüzü nasıl lekesiz ve ışıltılıysa, öyleydiler. Kuzey'deki gökyüzünü söylüyorum tabiî, rüzgârsız havalarda rastladığımız o apaydınlık gökyüzünü; burada benim anlattığımdan çok farklıdır gökyüzü. Neyse, hünerli bir kızdı Uysal. Henüz on yaşındayken annesini kaybetmişti, annesinin ölümünden sonra o baktı babasına, küçük kardeşlerine analık etti; bu ağır işin üstesinden geldi. Çok tutumluydu, önceleri farkına bile varmadılar, ama onun sâyesinde ev bereketlendi. Bütün komşular öve öve bitiremiyor, göklere çıkarıyorlardı onu; hele babası, nasıl teşekkür edeceğini bilemiyordu adamcağız. Annem Güney'e döneceğimi biliyordu, birdenbire bu kızı hatırladı yaşlı insanlarda yaşanmış anıların garip bir unutulmazlığı vardır. Bir zamanlar, yoldan geçen bir kadının saçlarında kadife çiçekler görmüş bu kız, o da bu kadife çiçeklerden takmak istemiş saçlarına; ama alamamış, parasızlığına yanıp bütün gece ağlamış. Durumu farkeden babası ona okkalı bir dayak çekmiş, bu yüzden kan bürümüş kızın gözlerini, iki gün kan çanağına dönmüş gözlerle dolaşmış zavallı. Kuzey köylerinde yaparlar kadife çiçekleri, «S» şehrinde arasan da böyle çiçek bulamazsın; nerden bilsin, zavallıcık? Güney'e giderken, fırsattan yararlanmamı ve kızcağıza iki üç kadife çiçek götürmemi rica etti annem. Anacığımın ricasını kıramazdım; Uysal'ı sevindirecek, gönlünü alacak birşeydi bu, ancak mutluluk verirdi bana. Annemi almak için döndüğümde, Uzun Talihle karşılaştım ve nasıl oldu bilmiyorum, karşılıklı oturup uzun uzun yârenlik ettik onunla. Beni yemeğe çağırdı sonra, kendi eliyle kara buğday unundan çorba hazırlayacağını söyledi. Dediğine bakılırsa, beyaz şeker de ekecekti üzerine. Anlıyorsun herhâlde, beyaz şeker yiyebilen bir balıkçı ailesi zorda sayılmaz, parasız değildir; zaten yiyecek konusunda, öyle paraya filân pek aldırmıyordu Uzun Talih. O kadar üsteledi ki, çağrısını kabul etmek zorunda kaldım. Fakat önce, bir çorba ikram etmesini şart koştum. Uzun Talih yaşamasını biliyordu, hemen gerekeni söyledi kızına: «Okumuş, yazmış adamdır bunlar, karın-

ları acıkmaz, biraz çorba ver ona, ama bol şeker koy!» dedi. Uysal çorbayı getirdiğinde, şaşkınlığımdan nereydeyse havaya sıçrayacaktım: Önümde o kadar büyük bir kâse vardı ki, hepsini içsem, bütün gün başka yiyecek aramazdım; oysa, Uzun Talih'in önündeki kâseye kıyasla benimki ufacık kalıyordu. Üstelik, hayatımda ilk defa ağzıma koyuyordum kara buğday lâpasını, ne yalan söyleyeyim, şekerli olduğu hâlde hiç sevmedim. «Biraz atıştırıp, kalanı bırakırım» diyordum içimden, ama odanın öbür ucunda, ayakta bekleyen Uysal ilişti gözüme, onun hâlini görünce cesaret edip çorbayı bırakamadım. Gerçekten de, alışmadığım, bana tuhaf gelen bir ifâde vardı kızın yüzünde; ürkeklik ve korkunun umutla sarmaş dolaş olduğu bir ifâde oturmuştu yüzünün hatlarına; çorbayı iyi pişirememiş olmaktan korkuyor, ama bir yandan da sevip, beğenmemizi istiyor, umutla bekliyordu. Sonuna kadar içmezsem, ona aşağılık duygusu vereceğimi, yüreğine eziklik düşüreceğimi hemen anladım. Bu yüzden, kâsede ne varsa içip bitirmeye karar verdim, yudumlamaya koyuldum: ben de Uzun Talih gibi hızla atıştırıyordum. İsteksiz yenen yemeğin insana nasıl sıkıntı verdiğini, nasıl güç geldiğini o zaman anladım; böylesi bir kere daha başıma gelmişti çocukluğumda, o zaman da şekere banılmış solucan ilâcı yutturmuşlardı bana. Ama gene de, çorbayı içtiğime «pişman olmadım» desem yeridir, çektiğim acıya karşılık kızın gülümseyişi, çorba beğenildi diye sevinişi beni oyaladı. Gerçi hazımsızlık çektim, sık sık kâbus gördüm ve kötü bir gece geçirdim; gene de kızcağızın mutluluğu, gelecekte iyi ve rahat bir hayat yaşaması için dua ettim. Fakat aslında gençliğimin yitirilmiş hayâllerinden arta kalan şeylerdi bunlar. Aradan çok geçmeden, kahkahalarla güldüm hâlime, sonra da çabucak unuttum herşeyi.

Kızın bir kadife çiçek yüzünden dayak yediğini bile bilmiyordum, annemden öğrenince, çorba hikâyesini hatırladım ve işi gücü bırakıp dükkân dükkân dolaşmaya başladım. Taiyuan'da bulamadım o çiçekleri, Tsinan'da sadece bir defa...

Bahçe tarafından hışırtılı bir ses geldi kulağımıza, ikimiz de pencereden dışarıya baktık; kamelya dalının üstüne yuvalanmış bir kar yumağı kopmuş ve gürültüyle yere devrilmişti. Dal tekrar havalandı, koyu yeşil yaprakları ve kan kırmızısı çiçekleriyle bir süre boşlukta dalgalandı. Gök biraz daha kararmış. Akşam karanlığını hissetmiş olmalılar ki, cik cik ötüşmeye başladı küçük kuşlar ve galiba, kar örtüsünü didik didik ettikleri hâlde yiyecek bulamadıkları için feryâdı basıyor, erkenden yuvalarına

dönüyorlardı.

— Sadece Tsinan'da bir defa... Bir süre pencereden dışarıyı seyretti, sonra, kadehindeki şarabı bir yudumda boşalttı, sigarasından üstüste birkaç nefes aldı ve devam etti: kadife çiçek buldum. Ona dayak yediren çiçekler, benim bulduklarımın eşi miydi, bilmiyorum; fakat, benim aldıklarım da kadifeydi. Belki daha açığını, belki de daha koyusunu isterdi; bir tanesini pembe, öbürünü de kırmızı kadifeden seçtim, iki çiçek getirdim ona.

Çiçekleri iletebilmek için birgün uzattım yolculuğumu. Bugün, öğle yemeğimi yer yemez, Uzun Talih'in evine koştum. Ev, gene o bildik evdi ve bıraktığım günkü hâliyle karşımdaydı; yalnız bu sefer, kederli bir hava esiyordu çevrede; kimbilir, belki de gerçekte böyle birşey yoktu da, kafamda kendi kendime uydurduğum bir masaldı bu. Uzun Talih'in oğlu ve öbür kızı Işık, kapı önündeydiler; adamakıllı büyümüşler ikisi de. Işık hiç benzemiyor ablasına; dünya çirkini birşey bu kız. Yaklaştığımı farkedince içeriye kaçtı. Oğlundan, Uzun Talih'in dışarda olduğunu öğrendim. «Ablan evde yok mu?» dedim. «Ne istiyorsunuz ondan?» diye bozuk ve öfkeli bir sesle cevap verdi. Nerdeyse üzerime saldıracaktı. Uluorta bir cevapla geçiştirdim sorusunu, çabuk adımlarla oradan uzaklaştım. İşte görüyorsun, ne hâldeyim şimdi; doğrusu başıma belâ sarmak niyetinde değilim...

Bilmem farkında mısın, oraya buraya ziyarete gidince, nedense büyük tatsızlıklar çıkıyor karşıma. Çevremdekilerin canını sıkıyorum ben, öfkelendiriyorum onları; kimsenin yanına yaklaşmamam gerekir öyleyse? Fakat ne olursa olsun, annemin ricasını yerine getirmek zorundaydım; gerisin geriye döndüm, Uzun Talih'in evinin tam karşısındaki oduncuya başvurdum. Oduncunun anası Fa kadın vardı içerde, görür görmez tanıdı beni, içeriye buyur edip yer gösterdi. Şurdan burdan konuştuk önce derken lâf döndü dolaştı, Uzun Talih'e ve çocuklarına geldi. Buraya kadar gelişimin nedenini anlattım kadına. O zaman içini çekti Fa ana: «Yazık! Kızın talihi yok, bu çiçekleri takamıyacak saçlarına...» dedi.

Ve bütün ayrıntılarıyla, Uysal'ın hikâyesini anlattı bana: Geçen yılın baharında, ansızın zayıflamıştı Uysal, rengi gittikçe soluyordu. Sonra, sık sık ağlarken görmüşlerdi onu; nedenini sordukları zaman cevap vermiyordu. Bazan, gece sabahlara kadar ağlıyordu, o kadar ki babası iyice öfkeleniyor, onun bu hâlini gördükçe bağırıp çağırıyor, «evlendirmeli bunu, kız çıldıracak yoksa» diyordu. Sonbaharda bir titreme peydah oldu kızın

başına, hep üşüyordu, derken yatağa düştü ve bir daha kalkmadı. Ölümünden birkaç gün önce babasına gerçeği anlattı; o da annesinin yakalandığı hastalığa tutulmuştu, sürekli kan tükürüyor, geceleri soğuk terler döküyordu. Endişelenmesin diye, şimdiye kadar hiçbir şey söylememişti babasına. Amcası Uzun Hayat, sık sık başına ekşiyor, gelip para istiyordu kızdan; bir akşam vakti gene gelmiş, gene para istemiş, Uysal'dan yüz bulamayınca, kötü kötü gülerek şöyle demişti kıza: «O kadar kasılma, kocan olacak herif benden de beter.» İşte o günden sonra, bir türlü silkip atamadığı bir korku girmişti kızın yüreğine; utanıyor ve derdini kimseye dökemiyor, işin aslını kimseye soramıyor, içi içini yiyor ve boyuna ağlıyordu. Gerçeği öğrenince, kocası olacak adamı ona uzun uzun anlattı babası, «şöyle iyi, böyle iyi» diyerek adamın özelliklerini bir bir sayıp döktü, gelgelelim vakit geçmişti. Babasının sözlerine artık inanmıyordu kız, «Ben bu hâldeyken, zaten ne önemi var» deyip duruyordu.

Fa kadın şunu da ekledi sözlerine: «Uzun Hayat gibi kötü bir insan değildi nişanlısı! Tavuk hırsızının tekidir Uzun Hayat! Ama, kızın cenazesinde kendi gözlerimle gördüm çocuğu; üstü başı tertemizdi, düzgün bir adama benziyordu. Gözleri yaşlıydı, hayatının yarısını kayık çekerek geçirdiğini ve buna sırf biraz para biriktirip evlenebilmek için katlandığını anlatıyordu çevresindekilere, nişanlısının ölümü onu yıkmıştı, başını taştan taşa vuruyordu zavallı! Belli ki namuslu bir adamdı, Uzun Hayat yalan söylemişti kızcağıza. O hayvanın yalanına inandı Uysal, boşuna telef olup gitti. Gene de ölümünden kimseyi sorumlu tutamam; kızın kaderi böyleymiş, «mutlu olmayacak» diye yazılmış alnına.

Görevim bitmişti. Fakat, çiçekleri ne yapacaktım? En iyisi, Uysal'ın kardeşine, Işık'a göndermekti onları; Fa kadına teslim etmek, kurtulmaktı. Aslında pek istemiyordum bunu; beni görünce kurt görmüş gibi davranmıştı küçük kız, çiçekleri ona vermeye pek niyetli değildim, sonunda «ne olursa olsun» deyip Fa kadına teslim ettim, benim adıma Işık'a vermesini rica ettim, dönüşte Uysal'ın çok sevindiğini söyleyeceğim anneme. Zaten ne önemi var? Saçma sapan, incir çekirdeğini doldurmayan şeyler bunlar. Yeni Yıl'a giriyoruz, ama büyük bir umursamazlık var içimde, şu eğlence faslı biter bitmez gene öğretmenliğe vereceğim kendimi, gene eski ve büyük Çin klâsiklerini öğreteceğim çocuklara.

— Nasıl, nasıl? Çin klâsiklerini mi öğretiyorsun? dedim, çok şaşırmıştım.

— Elbette! İngilizce öğretecek değilim ya! Sadece iki öğrencim vardı başlangıçta. Dua Kitabını öğreniyordu bir tanesi, öbürü de Mençiyüs'le haşır neşir oluyordu. Geçenlerde bir kız öğrenci buldum. Genç Kızın Kitabı'nı okutuyorum ona. Matematik bile öğretmiyorum öğrencilere, ana ve babaları istemiyor çünkü.

— Sahi mi? Kırk yıl düşünsem, böyle kitaplarla uğraşacağın aklıma gelmezdi...

— Ne yapayım, babaları böyle istiyor; benim için pek farketmiyor zaten. Ne önemi var ki! Hayatta, biraz da olduğu gibi kabullenmeliyiz herşeyi.

Suratı kıpkırmızı kesilmişti, onu görseler, fıçı dolusu alkol içtiğine hükmederlerdi; gözlerindeki ışıltı da yavaş yavaş sönmüş, kaybolmuştu. Söyleyecek söz bulamadım. Sessizce göğüs geçirdim. Tam o sırada merdivenler gürültüyle gıcırdadı ve hiç tanımadığımız müşteriler girdi salona; ufak tefek, yusyuvarlak suratlı bir adam vardı en önde, peşinden uzun boylu ve kıpkırmızı burunlu bir adam geliyordu. Onların arkasında daha başkaları belirdi, döşeme tahtaları ayaklarının altında gıcır gıcır ötüyordu. Başımı kaldırıp arkadaşım Liu Vei-fu'ya baktım, o da bana bakıyordu. Garsondan hesabı istedim.

— Aldığın para yetiyor mu sana? dedim kalkarken.

— Yetmiyor tabii.

— İlerde ne yapacaksın?

— Ne mi yapacağım? Bilmiyorum ki. İkimiz de, çok önceden tasarladığımız şeylerin hiçbirini gerçekleştiremedik daha. Ben hiçbir şeyden emin değilim artık, yarın bile ne yapacağımı bilmiyorum. Hattâ bir dakika sonrasını bile.

Garson hesabı getirdi. Liu Vei, bu sefer, karşılaştığımız anki kadar huzursuz davranmadı, rahat rahat sigarasını içerek seyretti beni; hesabı ödedim.

Kahveden birlikte çıktık. Otellerimiz ayrı yönlerde olduğu için kapıda ayrıldık. Tek başıma otelime yürüdüm; soğuk bir rüzgâr yüzüme savuruyordu kar taneciklerini, ama bu keyif veriyordu bana, rahatlatıyordu. Akşam karanlığının usul usul bastırdığı bu saatte, gökyüzü, binalar ve sokaklar beyaz bir tülün gerisine saklanmış gibiydiler ve kar hızını kesmeden devam ediyordu.

16 Şubat 1924

MUTLU BİR AİLE

Hsiu Kin-ven'in hayâlinde yaşattığı gibi...

«...Ancak canı isteyince yazmalı insan. Ve yazınca da gerçek bir sanat eseri çıkarmalı ortaya; demirle taşın sürtüşmesindeki gibi basit bir kıvılcım olmamalı bu, güneş ışınlarına benzemeli, sonsuza uzanan bir ışık kaynağının yansıması olmalı, ancak o zaman gerçek bir sanatçı sayılabilir yazar. - Oysa... Benim yazarlığım...»

Birdenbire yatağından doğruldu, yere atladı. Kaç gündür, «mutlak birşeyler yazmalıyım, evin paraya ihtiyacı var» diyordu kendi kendine; yazacağı hikâyeyi, «Mutluluk» isimli aylık dergiye göndermeyi bile tasarlamıştı kafasında, bu dergi daha iyi para veriyordu çünkü. Fakat asıl mesele, uygun bir konu bulmaktı; yoksa hikâyesini beğenmez, geri çevirirlerdi ve emeği boşa gitmiş olurdu. Tamam, mutlaka uygun bir konu bulacaktı... Günümüzün gençlerini hangi meseleler daha fazla ilgilendiriyor şimdi?.. Elbette, pek çok derdi var onların, ama bunların büyük çoğunluğu aşk ve evlilikle, aile hayatıyla bağlantılı değil mi?.. Evet, bu konulara ilgi gösteren gençler çoğunlukta bugün. Tamam öyleyse, aile hayatını konu alacağım hikâyeme. Fakat nasıl kotarmalı, nasıl süsleyip okura sunmalı bu konuyu?.. Hikâyenin beğenilmesi, geri çevrilmemesi de şart... Mutsuzluğun sözünü edip de ne olacak sanki? Ama...

Yataktan fırladı, dört beş adımda çalışma masasına ulaştı, oturdu ve çekmeceden, yeşil çizgili bir kâğıt çıkardı, içinde gittikçe büyüyen «aşağılık bir iş yapıyorum» duygusunu boğmaya çalışarak, kesin ve kararlı bir tavırla hikâyenin adını yazdı kâğıda: «Mutlu Bir Aile».

Durdu. Tavana dikti gözlerini, bu mutlu aileyi nereye yerleştirmesi gerektiğini düşündü. Pekin'de otursalar? Yok, alabildiğine ölü bir şehir Pekin, havası bile kokuyor. Yüksek duvarlarla çevrili bir evde bile yaşasalar, Pekin'in zehirli havası boğar onları. Hayır, bu imkânsız! Kiangsu veya Çekiang'da otursalar; iyi ama, savaş belâsının buralara sıçraması gün meselesi şimdi; Fukien de farklı bir yer değil. Sezuan? Kanton? İç savaş yüzünden toprağın altı üstüne geliyor oralarda. Peki, Şantong veya Honan olamaz mı?.. Yok, yok... Kahramanlarımdan birini eşkiyalar dağa kaldırır bakarsın, bu aile mutsuz bir aile olur o zaman. Şangay ve Tien - tsin'de kiralar ateş pahası... Yabancı bir

ülkede yaşayamazlar mı? Hadi canım, bu kadarı da gülünç olur artık! Yunnan ve Kuey şeu'da durum nedir pek bilmiyorum, ama oraları da yolu yordamı olmayan, kuş uçmaz kervan geçmez yerler!..

Uzun uzun düşündüğü hâlde, «mutlu aile»yi yerleştirecek uygun bir yer bulamadı, çaresizliğinden A. adında hayâli bir şehir yarattı kafasında. Tam o sırada, ansızın başka birşey geldi aklına: «Avrupa alfabesi pek sevilmiyor ülkemizde; üstelik hikâye kahramanlarını veya yer isimlerini tek bir harfle belirtince okurun ilgisi azalıyormuş, uzmanlar söylüyor bunu. Hikâyemde, böyle tek harfli numaralara girmesem iyi olacak galiba... Tamam ama, kahramanlarım nerede yaşayacak? Honan'da savaş var; Dairen'de karşımıza kira meselesi çıkıyor ki, savaştan beter. Çahar, Kirin, Helong Kiang gibi bir yer seçiversek... oralarda da eşkiyadan soluk almak bile imkânsızmış, öyle diyorlar; yok, bu iş iyice karıştı, yürümeyecek!!..»

Yeniden uzun uzun düşündü, hikâyesine ve kahramanlarına uygun tek bir yer bulamadı. Sonunda, kafasının doğrusuna giderek karar verdi; A. şehrinde yaşayacaktı bu «mutlu aile».

«Gerçekte de, onlar için en uygunu A. şehri; artık bu konuyu daha fazla kurcalamak bile gereksiz. Şimdi, bir karı koca var mutlu ailede, sevişerek evlenmişler. Kırk maddelik bir evlilik sözleşmesi imzalamışlar aralarında, ikisine de tam bir eşitlik ve büyük bir özgürlük tanıyor bu sözleşme. İkisi de okumuş yazmış, kültürlü insanlar, «aydın» çevrenin insanları... Japonya'da öğrenim görmüş olsalar; yok, bunun modası çoktan geçti eh, öyleyse şey diyelim, bir Avrupa ülkesinde öğrenim görmüş ikisi de. Adam Avrupalılar gibi giyiniyor evinde. Kadının alnında toplanan, kıvır kıvır ve yumuşacık saçları var, serçe yuvasını andırıyor bu kıvrımlar. Fildişi beyazı dişleri görünüyor güldüğü zaman, fakat o, Çinli kadınlar gibi giyiniyor...»

— Hayır, olmaz! Tastamam yirmibeş okka!

Penceresinin altından yükselen bu erkek sesiyle irkildi, o tarafa döndü, perdeler kapalıydı; üstelik o kadar sert bir güneş vardı ki dışarda, gözleri yandı. Odun parçalarının toprağa vurarak çıkardığı boğuk gürültü geldi kulağına. «Benimle ne ilgisi var!» dedi kendi kendine, hikâyesini düşünmeye çalıştı. «Yirmibeş okka ne?.. İkisi de aydın çevrenin insanları, edebiyatı seviyorlar. İyi aile çocukları bunlar, Rus romanlarını sevmiyorlar... Rus romanlarının büyük çoğunluğu, bayağı ve pespaye insanların hayatını anlatır çünkü; kahramanlarının seviyesinde değil

hiçbiri, düşük yaratıklar...»

«Yirmibeş okka? Kafamı buna yormamalıyım şimdi Peki ama, en çok hangi kitaplar okunur bu ailede? Byron'nun, Keats'in şiirlerini mi severler? Yok canım, pek inandırıcı değil... Tamam, buldum; Oscar Wilde'ın kitabına bayılıyorlar, gözleri «İdeal Koca»dan başka kitap görmüyor; daha ben okumadım bu kitabı, fakat üniversite profesörleri bile göklere çıkardığına göre, onlar da hoşlanabilir pekâlâ. Hem, ikisi de aynı anda okuyorlar kitabı, iki tane «İdeal Koca» var evin içinde...»

Birdenbire, bir kazınma, bir boşluk hissetti midesinde, kalemi bıraktı ve başını avuçlarının arasına aldı.

...Yemek yiyorlar meselâ, karşılıklı oturmuşlar sofrada, diye geçirdi aklından. Göz kamaştırıcı beyazlıkta bir örtüsü var masanın; ahçı servis yapıyor; Çin yemekleri getiriyor sofraya. —Yirmibeş okka ne? Kafamı buna yormamalıyım şimdi— Neden Çin yemekleri? Yabancılar Çin mutfağını beğeniyor çünkü, «Çin mutfağı en güzel, sağlığa en uygun yemeklerin olduğu mutfaktır» diyorlar, bunu bildikleri için bizim kahramanlarımız da Çin yemeklerini seçiyorlar tabii. İlk yemeği getiriyor ahçı. İlk yemek ne olabilir öyleyse?

— Kışlık odun...

İrkildi ve başını çevirince, sol yanında, ayakta duran karısını farketti. Karısı, karanlık ve kederli gözleriyle ona bakıyordu.

— Ne var? dedi, yaratıcı bir çaba içindeyken rahatsız edilmesine sinirlenmişti, bunun hoşnutsuzluğu vardı sesinde.

— Odunumuz kalmamıştı, biraz odun aldım. On okkası yirmi dört metelik ediyordu eskiden, ama şimdi yirmi altı metelik istiyorlar. Yirmibeş metelik vereceğim, ne dersin?

— İyi ya, yirmibeş metelik ver.

— Fakat oduncu istemiyor, yirmidört buçuk okkadan hesaplamak istiyor, ben de yirmiüç buçuktan olsun diyorum.

— İyi ya, yirmiüç buçuktan olsun.

— O zaman, beş kere beş yirmibeş, üç kere beş onbeş...

— Nasıl... beş kere beş yirmibeş, üç kere beş onbeş... O da hesabın sonunu getiremedi. Kısa bir duraklamadan sonra, kalemini aldı, «Mutlu Aile» yazılı kâğıdı rakamlarla dolduruverdi. Biraz sonra, kâğıttan başını kaldırarak cevap verdi karısına:

— Fllisekiz metelik.

— Öyleyse, param yetişmeyecek; sekiz dokuz metelik daha gerekli bana.

Sıkıntıyla masanın çekmecesini açtı, oradaki otuz meteliği avuçlayarak karısına uzattı. Karısı uzaklaşıncaya kadar arkasından baktı, sonra tekrar masaya çevirdi yüzünü. Başı nerdeyse çatlayacaktı, öylesine ağır geliyordu; canını yakan bir sürü dikenle doluvermişti sanki. Beş kere beş yirmibeş. Beyninin içinde, dört bir yana doğru dağılmış rakamlar uçuşuyordu. Derin derin soluk aldı, sonra; ciğerlerine doldurduğu havayı hışımla dışarıya savurdu; böylelikle hem kışlık odunu, hem beş kere beş yirmibeşi, hem rakamları kafasından koparıp attığına inanıyordu âdeta. Ama biraz sonra, gerçekten daha rahat hissetti kendini. Yeniden hikâyesine, kafasının içinde hâlâ bulanık ve kesinleşmemiş hatlarla dolanan düşüncelere verdi bütün dikkatini.

«Hangi yemekleri yer bunlar? Olağanüstü yemekleri seçebilirler pekâlâ. Şekerli ve sirkeli pirzola yiyebilirler, yengeçli denizhıyarı da gelebilir sofraya. Yok, hep bilinen, sıradan yemekler bunlar. Hayır, ben mutlaka «kaplanla ejderhanın kavgası»nı yedireceğim onlara. Fakat bu yemek nasıl yapılır, bilmiyorum ki? Kanton'da yapılıyormuş galiba ve sadece büyük şölenlerde sunuluyormuş konuklara; dediklerine bakılırsa, kedi ve yılan etiyle hazırlanıyormuş. Ama yanılmıyorsam, ben bu yemeği Kiang-su'daki bir lokantanın listesinde gördüm. Hadi canım, Kiang-su'da, kimse kedi ve yılan eti yemez bir kere. Sakın kurbağa ve yılan balığı etinden yapılmasın bu yemek? İyi ama, yeni bir mesele çıkıyor o zaman, hangi eyaletin insanı sayacağız kahramanlarımızı? Neyse, buna boş verelim en iyisi. Nereli olurlarsa olsunlar, kedi ve yılan eti yiyebilirler —hiç olmazsa, kurbağa ve yılan balığı eti yiyebilirler—, «mutluluklar» tehlikeye filân düşmez herhâlde. Önce «kaplanla ejderhanın kavgası»nı yesinler öyleyse. Başka yemek düşünmeyelim artık.»

«Kaplanla ejderhanın kavgası» sofraya konunca, karı koca çubuklarını aynı anda alır ve gülümseyerek birbirlerine bakarlar.

— Mydear, please! (*)

— Please, you eat first, my dear.

— Oh no, please you!

«Ve ikisi de, aynı anda tencereye uzatıyorlar çubuklarını, bi-

(*) İngilizce:

— Lütfen, hayatım!

— Önce sen ye, şekerim.

— Hayır, lütfen sen başla!

rer parça yılan eti koparıyorlar. Hayır, olmadı. Bu «yılan eti» hiç inandırıcı değil; en iyisi, «yılan balığı eti koparıyorlar» diye yazayım.» «Kaplanla ejderhanın kavgası», kurbağa ve yılan balığı etinden hazırlanmış demek ki. İkisi de eşit büyüklükte yılan balığı eti koparıp alıyorlar tabaklarına. —Beş kere beş, yirmibeş... Bırak şimdi bunu— Lokmaları aynı anda ağızlarına götürüyorlar...» Arka tarafta öyle telâşlı ve gürültülü bir git gel başlamıştı ki, dayanılmaz bir «arkaya dönüp bakmak, olup bitenleri anlamak» isteği uyandı içinde, ama tuttu kendini, dalgın dalgın düşünmeye devam etti:

«Gereğinden fazla abartılmış oluyor galiba; böyle duygusal şeyler pek yoktur aile hayatında. Öf, hem, kafam neden bu kadar dağınık böyle? Ürkmeye başladım, galiba bitiremeyeceğim hikâyeyi; yazık olacak, çok güzel bir isim de bulmuştum üstelik...»

— «Kimbilir, belki de Avrupa'da öğrenim görmüş olmaları bile şart değil; bir Çin üniversitesinde de okumuş olabilirler; ikisi de aydın çevrenin insanları... Adam yazar, karısı da yazar; karısı, koyu bir edebiyat meraklısı olsun, daha iyi. Ya da, en iyisi şair olsun kadın, kocası da koyu bir şiirsever, koyu bir «feminist» aynı zamanda. Ya da...»

Sonunda dayanamadı, başını çevirip baktı.

Hemen arkasındaki kitaplığın yanıbaşında, kocaman bir lâhana yığını vardı; en altta üç, ortada iki ve en üstte bir lâhanadan kurulu A biçimi bir yığın buldu karşısında.

«Oh!», şaşkın şaşkın göğüs geçirdi; ansızın bir sıcaklık düştü yanaklarına, sırtında karıncalanmalar hissetti. «Demek ki...» Belkemiğinin çevresinde beliren karıncalanmaları kovmak istercesine derin derin soluk aldı, hikâyesine devam etti:

«...Bu mutluluk yuvası evde, oda sayısı da fazla olmalı. Bir yüklük olmalı meselâ; böyle lâhana, ya da buna benzer şeyleri oraya koyabilmeli insan. Adamın özel bir çalışma odası da olmalı, sıra sıra kitap rafları bulunmalı duvarlarda ve kitapların yanında, lâhana filân çıkmamalı karşısına. Çince ve yabancı dillerde yazılmış kitaplarla dolup taşmalı bu raflar, iki tane de «İdeal Koca» olmalı kitaplıkta. Yatak odası ayrı olmalı, bakır bir karyola koymalılar oraya, ya da daha gösterişsiz, daha sıradan bir karyola; Bir Numaralı Cezaevi'nde mahkûmların yaptıkları cinsten, yani karaağaçtan oyulmuş bir karyola yerleştirmeli odaya; yatağın altı da temiz, güzel görünmeli...» Kendi yatağının atlına baktı; yakacak odun kalmamıştı, sadece ölü bir yılan misâli, hareketsiz ve upuzun, hasır bir ip duruyordu yatağın al-

tında.

«Yirmiüç buçuk okka». Başı çatlıyordu ağrıdan, garip bir önsezi vınlıyordu beyninde, odunlar büyük bir gümbürtüyle üzerine devrilecekti sanki. Telâşla yerinden kalktı kapıya yürüdü. Kapıyı kaparsa, öfkesine yenilmiş olacağını düşündü, hemen vazgeçti, sadece kapının perdesini indirdi. Dört duvar arasına kapanmaktan daha iyiydi böylesi ve üstelik kapının açık kalmasından doğan bütün sakıncalardan korunmuş oluyordu.

Yerine dönerken «Hep kapalı durmalı adamın çalışma odası» diye düşündü. «Biri onu görmek istese bile, önce gelir ve kapıyı vurur ve ancak izin aldıktan sonra girebilir içeriye. Doğrusu da budur zaten. Kocası odasında çalışıyorken, kadın bile önce kapıyı vurup, girmek için izin istemeli ondan... Ama nasıl olsa, bu adam şaşkınlık ve heyecandan hop oturup hop kalkmaz yerinde; karısı, kucak dolusu lâhanayı getirip onun odasına bırakmaz çünkü.

— **Come in, please, dear (*).**

«Ya karısıyla edebiyat tartışmalarına girişecek, vakti yoksa, işi başından aşkınsa? O zaman, karısı usulca kapıyı tıkırdatsa bile cevap vermez adam. Yok, işte bu imkânsız. «**İdeal Koca**»da buna benzer durumlarda ne yapmak, nasıl davranmak gerektiği yazılıdır herhâlde - galiba güzel bir roman o. Şu hikâyenin parası elime geçer geçmez o kitaptan ben de alayım bir tane...»

Şak!

Oturduğu yerde âdeta kaskatı kesildi, «Şak!» gürültüsünün hangi anlama geldiğini biliyordu; ezberlemişti artık; üç yaşındaki kızlarının ensesine karısının indirdiği şaplağın sesiydi bu.

«Bu mutlu ailede...» dedi içinden ve sırtında o deminki tutukluk, kızının hıçkırıklarına kulak verdi, «Çocuklar daha sonra gelmeli. Ya da, hiç çocuk yapmamaktır en güzeli. İkisi başbaşa, daha iyi. Neden otelde, bir daireye yerleşmiyorlar öyleyse; yemek içmek de dahil, hepsi için belli bir para ödeseler, olmaz mı? Aslında, sadece bir kahramanım olsa, daha basitleşecek bu hikâye...»

Çocuğun hıçkırıkları çoğalınca, yerinden kalktı ve perdenin öbür tarafına geçti, bir yandan düşünüyordu.

(*) İngilizce:

— **Girsene içeriye, hayatım.**

Kendi odasına bakan öbür odayı da geçip dış kapıyı açtı; ağır bir petrol kokusu doldu burnuna. Kapının sağ tarafında, yüzükoyun yatmış ve boylu boyunca yere uzanmıştı kızı, babasını görünce yaygarayı bastı.

— Hadi, yeter. Ağlama artık; benim uslu kızımsın sen. Onu kaldırmak için yere eğildi. Çocuğunu kucaklayıp geri döndü ve tam o sırada, kapının sol tarafındaki karısını buldu karşısında. Kaskatı kesilmiş bir hâli vardı onun da ve pek öfkeli görünüyordu; elleri belindeydi, âdeta jimnastik yapmaya hazır bekliyormuş gibi duruyordu.

— Sen bile iş çıkarıyorsun benim başıma! Bana yardımcı olacağına, herşeyi altüst ediyorsun evin içinde bak, bu sefer de petrol lâmbasını devirdin. Ne yapacağız şimdi, karanlıkta mı oturacağız bu gece?

— Hadi, yeter artık, ağlamayı bırak. Karısının öfkeli sesini duymazlıktan gelerek odaya götürdü kızını, usul usul saçlarını okşuyordu çocuğun.

— Benim uslu ve cici kızımsın sen, diyerek yere bıraktı çocuğu. İskemleyi çekip oturdu, küçüğü de dizlerinin arasına aldı ve elini sallayarak şunları söyledi:

— Ağlama, benim cici kızım. Bak şimdi, kedi nasıl yalanır, babacığın onu gösterecek sana!

Boynunu uzatarak dilini dışarıya çıkardı, avucunu yalıyormuş gibi yaptı, havada daireler çizerek elini yüzünde dolaştırdı.

— Ah! Çiçek bu! diye gülerek haykırdı çocuk.

— Çiçek ya! Tabii, Çiçek! Elini tekrar yüzünde dolaştırdı, sonra durdu; kızı, yaşlı gözleriyle gülerek kendisine bakıyordu. Birdenbire, kızının bu ufacık ve lekesiz çehresine tıpatıp benzediğini farketti. Dudakların kırmızılığı bile aynıydı. Güneşli bir kış gününü hatırladı; uğruna bütün engelleri aşacağını, gerekirse herşeyi feda edeceğini söylediği zaman, tıpkı böyle bakmıştı ona karısı, gözlerinden boşanan yaşlara aldırmadan böyle gülümsemişti. Birdenbire bir keder kaplamıştı içini, sarhoş bir adama benziyordu bu hâliyle.

— «Ah! O güzel dudaklar...» diye düşünüyordu. Ansızın kapının perdesi aralandı ve kışlık odun gümbürtüyle girdi odasına.

Kendini toparladı ve çocuğun, gözleri hâlâ yaşlı, küçük ve pembe dudakları yarı aralık, hâlâ kendisine baktığını gördü. «Dudaklar...» Yana çevirdi başını ve bir süre, kucak dolusu içeriye taşınan odunları seyretti.» Kimbilir, belki o da «beş kere

beş yirmibeş, dokuz kere dokuz seksenbir» diye sayıklayıp duracak ilerde... ve belki bir gün, onun gözlerini de keder bürüyecek...» Bunları geçiriyordu aklından, sonra birdenbire, yeşil çizgili kâğıdı aldı masasından, «Mutlu Bir Aile» başlığını koyduğu ve bir yığın rakamla doldurduğu bu kâğıdı avucunda buruşturuverdi; ama sonra, tekrar düzeltti ve kızının gözyaşlarını, burnunu bu kâğıda sildi.

— Hadi, şimdi uslu uslu oyna bakalım.

Kapıya doğru kışkışladı çocuğu ve buruş buruş ettiği kâğıdı çöp sepetine fırlattı.

Ama, çocuğa karşı sert davrandığına hemen pişman oldu dalgın dalgın, öyle tek başına ve kös kös gidişine baktı bir süre. Yatağın altına yerleştirilen odunların gürültüsüyle dolmuştu kulakları. Toparlanıp yeniden masaya çökmek ve çalışmak istedi; masaya oturunca gözlerini yumdu, bütün sıkıntıları, kendisine tasa veren bütün düşünceleri kovdu kafasından.

Yusyuvarlak, simsiyah ve ortasında portakal rengi süsler olan bir çiçek resmi gözkapaklarının arasından süzülerek girdi hayâline; salınarak sağ gözünden sola geçti, sonra kayboldu. Yeşil bir çiçek belirdi sonra, yürek biçimi ve koyu yeşil bir süs vardı ortasında; son olarak da, A biçimi ve kocaman bir lâhana yığını girdi rüyasına.

18 Mart 1924

YABAN

I

Vei Lien-şu aklıma geliyor da, gene bir tuhaf oluyorum, dostluğumuzun şaşırtıcı bir hikâyesi var çünkü; onunla bir ölü yıkanırken dost olduk ve gene, bir ölü yıkanırken koptuk birbirimizden.

Ben «S» şehrinde oturuyordum o zamanlar, çevrede sık sık onun sözü edilirdi; hayli «tuhaf» bir insan sayarlardı onu. Zooloji (*) öğrenimi görmüş, ama lisede tarih öğretmeni olmuştu; çevresindekilere karşı yumuşak ve anlayışlı değildi ve üstelik herkesin işine burnunu sokardı; «aile müessesesinin yıkılması gerektiğini» savunur, fakat nedense, aylığını alır almaz, olduğu gibi büyük annesine postalardı. Daha başka «tuhaflıkları» yüzünden şehirde herkesin diline düşmüştü, sözün kısası «S» şehrinde, hemen bütün gün onu konuşurdu insanlar. Bir sonbahar mevsimiydi, Hanşeşan köyündeki bir akrabamın yanına gitmiştim; o da, bizim Lien-şu gibi Vei soyadını taşıyordu, Lien-şu ile, uzak da olsa dedelerden gelen bir akrabalık vardı aralarında. Vei'nin, kendi ailesi içinde bile anlaşılmadığını, hattâ pek sevilmediğini işte orada öğrendim; akrabaları bir yabancı sayıyorlardı onu, «bize benzemez o» diyorlardı.

Şaşırtıcı birşey değildi bu; gerçi, Çin ülkesinde yirmi yıl öncesinden modern okullar kurulmuştu, ama Hanşeşan'da henüz bir ilkokul bile yoktu. Lien-şu, bu dağ köyünü terkedip okumaya giden tek insandı aralarında, onu bu yüzden «acaip» buluyorlardı, aslında biraz da kıskanıyor, çok para kazandığı için çekemiyorlardı.

Sonbaharın son günlerinde, amansız bir dizanteri salgını yayıldı köye; ben bile bayağı kuşkulanmış, en kısa zamanda şehre dönmeye karar vermiştim. Lien-şu'nun büyükannesi de dizanteriye yakalanmıştı ve üstelik yaşlılığı yüzünden, hastalığa dayanamayacak kadar hâlsizdi, çok ağırdı durumu Lien-şu'nun hayattaki tek büyüğü, âdeta herşeyi sayılırdı bu kadın; anne ve babasını daha çocukken kaybetmişti Lien-şu, o zaman büyükanne yanına almıştı onu, yıllarca bakıp büyütmüş, Vei koca bir delikanlı olana kadar kanat germişti ona. Kadıncağız sıkıntılı,

(*) *Zooloji*: Hayvanların özelliklerini konu alan bilim dalı.

perişan günler yaşamıştı eskiden, ama şimdi, kendisine bakan, her ihtiyacına koşan bir hizmetçi vardı yanında; sade, gürültüsüz ve mutlu bir hayat sürüyordu. Fakat, bir ölüm sessizliği sürüp gidiyordu evinde; genç bir kadının ve çocukların eksikliği hissediliyordu. Lien-şu evlenmemişti çünkü, hâlâ bekârdı; galiba, biraz da evlenmediği için pek sevilmiyor, «tuhaf» bir adam olarak kabul ediliyordu çevrede.

Köyden şehre inen yol, karadan elli kilometre çeker, bu uzaklık nehir yolundan otuzbeş kilometreye iner; Lien-şu'ya haber uçurulsa, ancak dört gün sonra köyde olabilirdi bizimki. Bu kaybolmuş, kuş uçmaz kervan geçmez dağ köyünde, böyle hastalık haberleri bile olağanüstü bir heyecan uyandırır insanlarda; hastalığının henüz ikinci gününde büyükannenin ağır hasta olduğunu, torununa haberci çıkarıldığını bilmeyen kalmamıştı. Zaten, hastalandıktan üç gün sonra öldü kadın; son sözleri şuydu: «Lien-şu'yu neden bırakmıyorsunuz yanıma, bana neden göstermiyorsunuz onu?»

Ailenin yaşlı büyükleri, yeğenler, büyükannenin akrabaları ve işi gücü olmayan bir sürü insan doluştular eve, büyük bir merak içinde Lien-şu'yu bekliyordu hepsi, ölü yıkanmadan yetişeceği ve köye geleceğini umuyorlardı. Kadının tabutu ve elbiseleri (*) çoktan beri hazırdı zaten, bu konuda yapılacak herhangi bir iş yoktu. Asıl mesele, kadının tek mirasçısı olan bu «tuhaf» adama, ölü yıkanırken gerekli sayılan ve artık yerleşmiş, köklü birer gelenek olmuş alışkanlıkları kabul ettirmekti. Uzun tartışmalardan sonra, Lien-şu'ya üç temel geleneğin şart koşulmasına karar verdiler: Önce, Lien-şu'ya beyaz bir yas elbisesi (**) giydireceklerdi; ikincisi, ölünün başucunda, yere diz çökerek secdeye durmasını ve üçüncü olarak da, eve budist ve taocu papazlar çağrılıp dualar indirilmesini şart koşacaklardı. Yani, herşey, gene eskisi gibi ve geleneklere en uygun biçimde hâlledilecekti.

Bu karardan hemen sonra, yeni bir anlaşma yaptılar aralarında; Lien-şu eve girerken, karşılıklı iki sıra hâlinde kapı önüne dizilecek ve öyle karşılayacaklardı onu, alınan kararları ka-

---

(*) *tabutu ve giysileri çoktan hazırdı*: Elli yaşını geçip de durumları elverişli olan Çinli kadınlar, tabutlarını ve ölünce sırtlarına giyecekleri çamaşır ve giysileri önceden hazırlatırlardı.

(**) *beyaz yas elbisesi*: En büyük acıyı, ölümü belirtmek için beyaz yas elbisesi giyilir Çin'de.

bul ettirmek ve en küçük bir açık vermemek için de birbirlerini sonuna kadar destekleyecek, Vei ile girişilecek pazarlıkta birbirlerine yardım edeceklerdi. Köyün hemen hemen bütün sâkinleri daha şimdiden keyifliydiler; Vei'nin bir an önce gelmesini istiyor, sabırsızlanıyorlardı. «Yenilik taraftarı bir partili» ve «Avrupa geleneklerinin savunucusu» olarak bellemişlerdi Lien-şu'yu, şimdiye kadar akıllı uslu davrandığını hatırlamadıkları için, «mutlaka gürültü koparacak» diye düşünüyor, kavga bile çıkabileceğini hesaplayarak merakla bekliyorlardı; gerçekten de böyle bir olaya tanıklık etmek hiç fena bir eğlence değildi.

Lien-şu, eve o gün öğleden sonra geldi galiba; büyükannenin ölüsü başında, hafifçe eğilmekle yetindi. Ailenin büyükleri, önceden kararlaştırdıkları şekilde harekete geçtiler; salona çağırdılar onu ve uzun bir girişten sonra, şartlarını bir bir söylediler. Hepsi aynı anda konuşuyor ve bu yüzden, birinin söylediğine öbürü cevap veriyor, konuş babam konuşuyor, ama bir türlü Lien-şu'ya ağız açtırmıyorlardı. Yoruldular sonunda ve müthiş bir sessizlik kapladı ortalığı. Artık herşey, Lien-şu'nun iki dudağının arasından çıkacak cevaba bağlıydı; fakat o, en ufak bir heyecan belirtisi bile göstermeden, kuru bir ifâdeyle cevap verdi:

— Peki, dediğiniz gibi olsun.

Hiç beklemedikleri bir sonuçtu bu, hepsi ağır bir yükten kurtulmuş gibi rahat bir soluk aldılar, ama sonra, garip bir tedirginlik gelip çöreklendi yüreklerine; o kadar beklenmeyen, o kadar «tuhaf» bir cevap vermişti ki Lien-şu, hepsi kuşkulanmakta haklı gördüler kendilerini. Merakla bekleşen köylüler, umduklarını bulamamanın şaşkınlığı içindeydi; haber, bir anda kulaktan kulağa yayıldı. «Tuhaf!, «Peki» dedi. Bakalım, şimdi ne olacak!» Ölünün yıkanışında, geleneklere saygı gösterileceğine göre, seyredilecek bir durum da kalmamıştı aslında, fakat onlar, gene de birşeyler olacağını umut ediyor, dağılmıyorlardı; güneş batar batmaz salona doldular.

Ben de aralarındaydım; kucak dolusu mum göndermiştim önceden, salona girdiğimde ölüye yeni elbiselerini (*) giydiriyordu Lien-şu. Ufak tefek yapılı, zayıf, suratı köşeli ve kemikli bir adamdı, saçları alnına düşmüş ve yüzünün bir kısmını kapatmıştı.

(*) *ölüye yeni giysilerini giydiriyordu*: Ölü tabuta konmadan önce, iç çamaşırları ve yeni giysiler verilir sırtına; yakınları ağlar ve kederli anlamlar taşıyan müzik parçaları çalınır.

Kalın kaşları, kocaman ve simsiyah bir bıyığı vardı. Karanlıkta ışıl ışıl yanıyordu gözleri. Ve ölüyü, öylesine büyük bir ustalıkla giydiriyordu ki, hani tanımayan biri görse, ölü yıkama uzmanı sanabilirdi onu; gösterdiği ustalık ve hüner oradakileri adetâ büyülemişti. Hanşeşan'da yerleşmiş geleneklere uygun olarak, ölünün ailesi erkeğin ailesinden şikâyetçi olur ve bunu, ölü giydirilir veya yıkanırken yüksek sesle herkese söylerdi. Lien-şu bütün bu yakınmaları, kendisi ve ailesi hakkındaki şikâyetleri ses çıkarmadan dinliyor ve söylenenleri kendisi de tekrarlıyordu. Tam önümde duran, kır saçlı ve alabildiğine yaşlı kadın hayranlıkla seyrediyordu onu, zaman zaman da bu hayranlığını belirleyen homurtular çıkarıyordu.

Tören, şaşkınlık ve hoşnutsuzluk havası içinde bitti. Herkes, bir an önce oradan uzaklaşmak çabasındaydı, fakat Lien-şu yerinden bile kıpırdamıyordu; hasırın üstünde, kendi âlemine dalmış, adetâ kendinden geçmişti. Sonra ansızın, gözlerinden yaşlar süzüldü yanaklarına, bir süre için soluğu kesildi, peşinden uzun, upuzun ve iniltili bir hıçkırık koyverdi. Bozkırda yara almış bir kurt iniltisine benziyordu bu ses, acının ve öfkenin sarmaş dolaş olduğu bir sesti. Ağlamanın bu türlüsü, geleneklere aykırıydı; hiç beklemedikleri bir anda gafil avlandıklarından çok şaşırmış ve aval aval ona bakmaya başlamıştı oradakiler. Kısa bir kararsızlık hâkim oldu hepsine, neden sonra toparlandılar ve bazıları Lien-şu'ya yanaşarak, hem teselli etmek, hem de susturmak için çevresine üşüştüler. Kalabalık gittikçe büyüdü; salonda kim varsa, hemen hepsi onun yanına gitti, ama o, bir bronz heykel kadar hareketsizdi, gene hasırın üstünde oturuyor ve gene, iç paralayıcı feryâtlar koparârak ağlıyordu.

Çevresindekiler şaşkındı, yavaş yavaş dağıldılar. O devam etti ağlamaya, yarım saat kadar böyle hıçkıra hıçkıra ağladı ve sonra, birdenbire sustu, onu teselli etmeye gelmiş insanları umursamadan, ağzını açıp tek lâf etmeden odadan çıktı. Onun ne yaptığını gözetleyenler vardı, sonradan şunu anlattılar bize: Büyükannenin odasına girmişti Lien-şu, yatağa yüzükoyun uzanmış ve bir süre sonra, derin bir uykuya dalarak mışıl mışıl uyumuştu.

İki gün geçti; ertesi sabah şehre hareket edecektim, köylüler arasındaki bir tartışmaya tanık oldum; öylesine hınçlı ve öfkeliydiler ki, insan ilk bakışta «ruhlarını şeytana satmış bunlar»

diye düşünebilirdi. Lien-şu'nun, evdeki mobilyaların büyük kısmını yakmak ve büyükannenin ruhuna armağan etmek (*) istediğini anlatıyorlardı; geri kalan eşyayı da, büyükanneye ömrü boyunca bakan, ölümüne herkesten fazla ağlayan hizmetçisine verecekti. Ustelik evi de, belirsiz bir zaman için hizmetçiye bırakacaktı. Ailenin öbür mirâsçıları, onu bu kararından caydırabilmek amacıyla, epey yırtınmış, dil dökmüş, ama başaramamışlardı.

Yola çıkmadan önce, ne yaptığını, ne hâlde olduğunu merak ettim, evine uğradım, üzüntümü bildirdim. Adamakıllı yıpranmış beyaz elbiseler vardı sırtında ve bana ölüsünün yıkandığı günkü kadar soğuk davrandı gene. Üzüntüsünü paylaştığımı belirtecek şeyler söylüyordum ona, fakat kısa ve çoğu zaman tek heceli homurtularla cevap veriyordu, neden sonra şunu söyledi:

— İlginize teşekkür ederim.

II

Üçüncü defa, aynı yıl, kışın başında karşılaştık onunla. «S» şehrinde, bir kitapçıda gördük birbirimizi. İkimiz de başımızı hafifçe eğerek selâmlaştık, birbirimizi tanımıştık. Fakat ancak, yıl sonuna doğru, işimden ayrıldıktan sonra arkadaş olduk onunla. O günden sonra sık sık evine gittim; boş vaktim vardı çünkü ve ayrıca onun, güç durumda kalan insanlara sempati duyduğunu, çabuk ısındığını işitmiştim. Yıllarca dost kaldığı kimse yoktu çevresinde, hayat öyledir zaten; insan ne kadar zorda olursa olsun, bir çaresini bulur ve durumunu düzeltiverir. Hakkında söylenenlerin doğruluğunu ilk gidişimde hemen anladım; kartımı uzatır uzatmaz, beni içeriye buyur etti. Orta büyüklükte, dört köşe bir salonu vardı, süslü filân bir yer değildi; eşya olarak, topu topu bir masa, birkaç iskemle ve kitap yüklü etajerler vardı salonda. Azılı bir «yenilik taraftarı» kabul edildiği hâlde, pek fazla modern kitap yoktu kitaplığında. İşten çıkarıldığımı daha önceden biliyordu; «hoşgeldin», «hoşbulduk» faslı bitince, konuşacak birşey kalmadı aramızda. Sessizlik gittikçe koyulaşıyor ve dayanılmaz hâle geliyordu, birdenbire yerinden fırladı, sönmek

---

(*) *büyükannenin ruhuna armağan etmek...*: Genellikle, kâğıttan evler, eşyalar ve arabalar yakılır ölünün ardından; öbür dünyada, bunlara ihtiyaç duyacağı düşünülür.

üzere olan sigarasını yere attı.

— Sigara içsenize, dedi ve kendisi de yeni bir sigara yaktı.

Ben de bir sigara aldım, öğretmenlikten ve kitaplardan söz açtım ona, fakat nedense havasız, zorlama, tadı tuzu olmayan bir konuşmadan öteye geçemedik. Kalkıp gitmeyi düşünüyordum, kapının ardında gürültüler ve çocuk sesleri işiterek bekledim, sonra kapı açıldı ve itişerek içeriye daldı çocuklar. Dört çocuktular, en büyükleri sekiz dokuz yaşlarındaydı, en ufakları da dört beş yaşında gösteriyordu. Hepsinin de elleri ve yüzleri kir pas içindeydi, üstelik hepsi de birbirinden çirkin çocuklardı. Ama onları görür görmez, Lien-şu'nun gözleri aydınlandı, hemen ayağa fırladı, yan odaya yürürken onlara seslendi:

— Erdem I, Erdem II, ufaklar siz de, hepiniz yanıma gelin bakalım! Dün istemiştiniz ya, hepinize «armonika» aldım!

Onun peşinden koştu çocuklar ve bir süre sonra ellerindeki armonikaları öttürerek çıktılar odadan. İtişe kakışa salonu geçtiler ve dışarıya çıkar çıkmaz, müthiş bir kavga koptu aralarında; bir tanesi ağlamaya başladı.

— Kavga etmeyin, hepinizin armonikası var, hepsi birbirinin aynı, baksanıza! diyerek onlara yürüdü Lien-şu.

— Kimin çocukları bunlar? dedim ona.

— Ev sahibinin. Anneleri ölmüş, anneanneleri bakıyor onlara.

— Demek, ev sahibiniz «dul»?

— Evet, üç dört yıl önce karısı ölmüş, adam tekrar evlenmemiş; evli olsaydı, benim gibi bir bekâra kiralamazdı burayı, dedi. Soğuk bir gülümseme belirlenmişti dudaklarında.

Neden evlenmediğini sormak istiyordum kendisine, fakat cesaret edip açılamadım, henüz içli dışlı olmamıştık çünkü.

Karşısında iyi tanıdığı biri varsa, severek konuşuyordu. Uzun uzun anlatıyor, çoğu zaman da şaşırtıcı şeyler söylüyordu. Beni asıl yoran, hattâ bıktıran şey, evine girip çıkan bazı adamların davranışıydı. Kimbilir, belki gereğinden fazla roman okumuştu bu adamlar, çünkü kendilerinden söz ederken, hep «zavallı genç adam» deyimini kullanıyorlardı. Miskin yengeçler gibi, pozlar alarak geniş iskemlelere yayılıyor ve alınlarını yapmacıklı bir ifâdeyle kırıştırarak göğüs geçiriyor, durmadan sigara içiyorlardı. Bir de ev sahibinin çocukları öfkelendiriyordu beni. Hep kavga ediyor, tabak çanak, önlerine ne çıkarsa yere deviriyor, boyuna yiyecek istiyorlardı. Kafam şişiyordu onlara kulak vermekten. Ama nedense, Lien-şu onları ne zaman görse keyifleniyor, o eski soğukluğundan eser kalmıyordu; kendi hayatından

bile daha fazla değer veriyordu çocuklara. Günün birinde Erdem III kızamık çıkarmış, onun hastalığı Lien-şu'yu o kadar üzmüş ki, zaten karanlık olan suratı bir kat daha kararmış; bereket, hastalığı hafif atlatmış çocuk, çocukların anneannesi Lien-şu'nun bu ilgisine öyle sevinmiş ki, kapı kapı dolaşarak herkese anlatmış, kiracısının ne iyi yürekli adam olduğunu bütün komşularına ilân etmiş.

— Çocuklar her zaman iyidir. Suçsuz, lekesiz yaratıklardır dedi Vei; özellikle öfkeli bir günümde, bu hâlimi fırsat bilerek sokuşturuverdi lâfı.

— Her zaman değil, diye bir solukta cevap verdim ona.

— Yok, her zaman iyidir çocuklar. Büyüklerin kusurlarını göremezsiniz onlarda. Sonradan kötü oluyorlarsa, şimdi bazılarında kusur olarak kabul ettiğiniz aşırılıklar varsa, bilin ki bunun nedeni, yaşadıkları çevre tarafından zehirlenmiş olmalarıdır. Yapısında kötülük yoktur çocuğun, masûm bir yaratıktır o... Bana sorarsanız, Çin'in bütün umudu çocuklarındadır, derim.

— Ben sizin gibi düşünmüyorum. Çocukların içinde kötülük tohumu yoksa, büyüyünce nasıl kötü olabiliyorlar? Bir tohumu düşünelim; sonradan açtığı yaprakların ve çiçeklerin özü yok mudur bunda, verdiği meyvelerin özü yok mudur? Nedeni olmayan sonuç var mıdır?

İşlerini güçlerini terkedince et düşmanı kesilen ve kendilerini budizme veren adamlar gibi, ben de, işten kovulur kovulmaz budist kitaplara vermiştim bütün dikkatimi. Aslında budizm'den birşey anladığım yoktu; ama öyle, hiç düşünmeden, aklımdan ne geçiyorsa hepsini bir çırpıda söylüyordum.

Fakat, Lien-şu çok kızdı bu davranışıma; öfkeyle baktı bana ve bir daha hiç konuşmadı. Kimbilir, belki cevap yerine geçecek söz bulamadı, belki de cevap vermeyi gereksiz gördü; gene o alıştığım soğuk ifâde yerleşti suratına, sigara üstüne sigara içmeye başladı, boyuna dişlerini gıcırdatıyordu. Üçüncü sigarasını içiyordu ki, artık dışarıya çıkmam, oradan uzaklaşmam gerektiğini anladım.

Tam üç ay, bana karşı adamakıllı soğuk davrandı, ancak üç ay sonra, evimin kapısını çaldı. Bu değişikliğin ilk nedeni, aramızda geçenleri unutmuş olmasıydı, üstelik o «çok masûm» çocukların göründükleri kadar masûm olmadıkları da kafasına dank etmişti artık, ev sahibinin o çok sevip okşadığı çocukları bile şimdi düşman kesilmişlerdi ona, artık, çocuklar hakkındaki kötümser tavrımı «bağışlanabilir» bir durum olarak yorumluyor-

du galiba. Öyle sanıyorum. Sunduğum şarabı yudumladıktan sonra, başını hafifçe yana eğerek, kederli bir ifâdeyle konuştu:

— Aklıma geldikçe çok şaşırıyorum, inanın. Demin, küçücük bir çocuk çıktı karşıma. Bir saz kamışı vardı elinde, kamışı bana doğru salladı ve «Vururum seni!» dedi. Ufacıktı oysa; eminim, henüz öğrenmişti yürümesini.

— Çevresi tarafından zehirlenmiş olmalı.

Onunla alay ettiğim için pişmanlık duydum; ama o, ne söylediğimi anlamamış gibi davrandı, aralıksız şarap ve sigara içti.

— Hatırlamışken, size birşey sorayım, dedim, konuyu değiştirmek istiyordum. Kolay kolay kimsenin kapısını çalıp aramazsınız siz; nasıl oldu da, bugün bana geldiniz, merak ediyorum? Aşağı yukarı bir yıllık bir ahbaplığımız var, ama ilk defa geliyorsunuz evime.

— Zaten onu anlatacaktım ben de; sakın bana gelmeyin bugünlerde. Başında, tadı tuzu olmayan bir herifle çocuğu var şimdi, ikisi de zehirden daha tehlikeli; insan olduklarına inanmak için bin tanık ister.

— Bir herifle bir çocuk mu? Peki kimdir, neyin nesidir bunlar? dedim, şaşırmıştım.

— Yeğenim ve oğlu. Oğlan, hıh demiş, babasının burnundan düşmüş!

— Şehri gezmeye geldiler ve sizin başınıza belâ kesildiler, öyle mi?

— Hayır, iş konuşmaya, pazarlığa geldiler benimle; oğlanı evlât edinmemi istiyorlar.

— Nasıl! Oğlanı evlât mı edineceksiniz? diye bağırdım, şaşkınlığım büyümüştü. Güzel ama, daha evli bile değilsiniz ki!

— Evlenmiyeceğimi biliyorlar. Zaten, evli de olsam, umurlarında değil; Hanşeşan'daki o kırık dökük ev var ya, eve sahip çıkmak bütün dertleri. Tek servetimdir o; bunu biliyorlar; siz de gördünüz, elime geçen bütün parayı harcarım ben, tutmam. Evden başka da mülküm yok. Baba oğul sadece bunu düşünüyorlar; yaşlı hizmetçiyi atıp evin üstüne oturacaklar.

Anlattığı şeyin ısırıcılığı, hattâ iğrençliği ürküttü beni. Onu yatıştırmaya çabaladım:

— Böyle kötü insanlar olduklarını sanmıyorum, biraz kurnazca davranmak istiyorlar herhâlde. Büyükanne öldüğü zaman hüngür hüngür ağlamıştınız; o gün, hepsi başınıza toplandılar, teselli vermeye çalıştılar, unuttunuz mu...

— Babam öldüğünde de, evi almak istemişlerdi elimden. Kâ-

ğıdı imzalatmak için sıkıştırıyor, durmadan baskı yapıyorlardı, o zaman da hüngür hüngür ağlamıştım ve o zaman da çevreme toplanmışlardı, yapmacıklı sözlerle o zaman da teselli vermişlerdi bana...

Gözlerini tavana dikmiş, boşluğa bakıyordu, anlattığı sahneyi tekrar yaşıyordu sanki.

— Meselenin özü şu aslında, çoluk çocuk sahibi değilsiniz. Fakat söyler misiniz, neden evlenmiyorsunuz siz? Ansızın, konuyu değiştirecek tılsımlı anahtarı bulmuş ve üstelik, ne zamandır sorup öğrenmek istediğim bir şeyi de sormuştum ona; fırsatın bundan iyisini bir daha yakalayamazdım.

Şaşkınlık okunuyordu gözlerinde, sonra yere indirdi bakışlarını, sigarasından derin bir nefes çekti. Sorum cevapsız kaldı.

III

Bu yavan tekdüzen yaşantısını bile sürdürmesine izin vermediler. Ufak ufak, küçük gazetelerde çıkan imzasız yazılarla başladılar işe, sonra suçlamalar çoğaldı ve büyüdü, onunla ilgili dedikodular aldı yürüdü öğretmenler arasında; eskiden olduğu gibi alaycı ve basit sözler değildi bunlar; ciddi, kötü niyetli ve insafsız suçlamalardı. Bunlara, bir zamanlar yazdığı yazıların sebep olduğunu gayet iyi biliyordum, bu yüzden hiç önemsemedim. «S» şehrinin insanları garip yaratıklardır; hayatta en çok kızdıkları şey, bir insanın düşündüklerini rahatça yazması ve herhangi bir korku belirtisi, ya da ürkeklik göstermemesidir; böyle durumlarda kalleşçe saldırırlar o adama, tuzak kurarlar. Hep böyle sürüp gitmiştir bu, Lien-şu da ötedenberi bilir bunu. İlkbaharda lisedeki görevinden uzaklaştırıldığını haber alınca, hem şaşırdım, hem anlatılması zor bir acı çöreklendi yüreğime. Aslında, «S» şehri sâkinlerinin hep kullandıkları bir öç alma şekliydi bu, dostumu rahat bırakacaklarını umuyor ve böyle bir kazık yiyeceğini hiç beklemiyordum.

O sıralarda, ben de harıl harıl iş arıyordum kendime. Eylülde, okullar açılır açılmaz, Şangay'daki bir liseye öğretmen olarak girebilmek amacıyla sağa sola koşturuyordum, Lien-şu'yu arayıp soracak vaktim yoktu. Zaten, ancak üç ay sonra rahatlayabildim, fakat gidip onu bulmak aklıma gelmedi. Günün birinde, bir kaldırım kenarında, eski kitaplar satan bir yaymacının önünde durmasam ve **Sema Tsien'in Tarih Yıllıkları Üzerine Yo-**

rumlar isimli kitabın eski ve değerli bir baskısına rastlamasam, Lien-şu'yu gene hatırlamayacaktım, ama Lien'in kitaplığında gördüğüme emindim o kitabı. Koleksiyon meraklısı değildi, fakat kitapları severdi, üstelik bu kitap onun en fazla değer verdiği eserdi, biliyorum. Böyle bir eseri sattığına göre, iyiden iyiye parasız kalmış demekti. İki üç aylık bir işsizlik onu nasıl da bu duruma düşürmüştü? Para biriktirmediğini biliyordum; kazandığını harcıyordu. Hemen ziyaretine gitmeye karar verdim; yolda bir şişe şarap, iki paket kabuklu fıstık ve buğulanmış iki balık kafası aldım.

Kapısı kapalıydı; üstüste iki kere seslendim, kimse cevap vermedi. Uykuda olabileceğini hesaplayarak daha hızlı bağırdım ve kapıyı vurdum.

— Mutlaka dışarıya çıkmıştır! Sabırsız bir sesti bu, başımı çevirince kır saçlı, kurnaz bakışlı, tostoparlak bir kadın gördüm karşı pencerede; Erdem midir nedir, o çocukların anneannesiydi galiba.

— Nereye gitti? diye sordum.

— Nerden bileyim? Girin içeriye, bekleyin, gecikmez nasıl olsa, birazdan gelir.

Kapıyı açıp salona geçtim. Çok değişmişti burası! Boşalmış ve kederli bir görünüş almıştı; hemen hiç mobilya kalmamıştı içerde ve raflarda, «S» şehrinde alıcısı olmadığından, yabancı dilde yazılmış kitaplardan başka kitap yoktu artık. Eskiden çevresinde cömert ve melankolik genç adamların toplandığı —dehâsı anlaşılmamış kimselerdi bunlar— ve kir pas içindeki çocukların eğlencesi olan yuvarlak masa yerindeydi, salonun ortasında duruyordu gene, ama alabildiğine sessizdi şimdi, yoğun bir toz tabakası kaplamıştı üstünü. Şarap şişesini ve paketleri masaya bıraktım, bir iskemle çekip oturdum; yüzümü kapıya verdim.

Gerçekten de, kısa bir süre sonra kapı açıldı ve arkadaşım Lien-şu, bir gölge sessizliği ile içeriye süzüldü. Belki hava kararmış için böyle gelmişti bana, fakat ilk bakışta, daha da kararmış buldum çehresini; yüzünün ifâdesi pek değişmemişti ama.

— Ah! Siz misiniz! Çok oldu mu geleli? Bayağı sevinmişti beni gördüğüne.

— Çok olmadı, dedim; ya siz, nerden geliyorsunuz bakalım?

— Hiç, şöyle bir dolaştım da.

Bir iskemle çekip yanaştı masaya ve oturdu. İçmeye başladık, işinden nasıl ve neden kovulduğunu sordum ona. Bu konuda, öyle uzun boylu lâf ebeliği yapmaya niyetli görünmüyordu;

«beklediğim birşeydi» dedi sadece, «ilk defa başıma gelmiyordu böylesi». Olağanüstü bir olay saymıyor, üzerinde tartışmayı bile gereksiz görüyordu. Her zamanki gibi çok içiyordu ve boyuna toplum ve tarih hakkındaki görüşlerini sıralıyordu bana. Tesadüfen, bakışların boş kitap raflarına takıldı ve sokak yaymacısında gördüğüm, **Sema Tsien'in Tarih Yıllıkları Üzerine Yorumlar** isimli kitabı hatırladım, belirsiz de olsa, kederli bir yalnızlık duygusuna kapıldım.

— Salonunuzun boş ve kimsesiz havası var... bugünlerde gelen gideniniz azaldı galiba?

— Azalmak ne söz, kimse gelmiyor. Can sıkıcı bir adam olduğuma hükmediliyor artık, benimle yârenliğin çekici bir yanı yokmuş gibi davranıyorlar şimdi. Asık suratlı adamlar, nedense tuhaf bir rahatsızlık duygusu uyandırırlar başkalarında. Bilirsiniz, kışın kimse gezintiye çıkmaz, parklara kimse uğramaz...

Şarabından üstüste iki yudum daha aldı ve gene, alabildiğine dalgın, bir süre sessiz oturdu. Sonra, birdenbire başını kaldırarak bana baktı ve sordu:

— Hani o, girmeyi umud ettiğiniz iş vardı, galiba henüz hâlledilmedi, değil mi?

Biraz fazla içtiğini farkediyordum, buna rağmen konuşma tarzı hoşuma gitmemişti, bayağı huzursuzlandım, tam cevap verecektim ki, dışarıya kulak kabarttığını gördüm ve sustum; bir avuç fıstık aldı ve dışarıya fırladı. Kapının öbür tarafından Erdem kardeşlerin gürültülü çığlıkları ve gülüşmeleri geliyordu kulağıma. Lien-şu dışarıya çıkınca sesler kesildi; çocuklar onu görünce kaçışmış, oradan çarçabuk uzaklaşmışlardı, peşlerinden gitti ve birşeyler söyledi onlara, fakat işitmedim ne konuştuğunu. Gene, bir gölge kadar sessiz, salona döndü ve avucundaki fıstıkları tekrar pakete boşalttı.

— Verdiğimi bile almıyorlar artık, dedi. Fısıltılı sesinde, kendi kendisiyle alay eden ifâdeler yanıp sönüyordu.

— Lien-şu, dedim ona ve gülümsemek için kendimi zorladım, bakıyorum da, eziyet çekmekten zevk alır gibi bir hâliniz var; aşırı derecede kötümser gözlerle bakıyorsunuz insanlara...

Acı ve alaylı bir kahkaha koyverdi.

— Bekleyin de sözümün sonunu getireyim. Sanıyorsunuz ki, zaman zaman kapınızı çalan, sizi arayan insanlar, yani benim gibiler, sırf vakit öldürmeye, hattâ dalga geçmeye geliyorlar yanınıza?

— Yok, ama evet, doğru; bazan böyle düşünüyorum. Ya da

sonradan, dışarıda, çevreye anlatılacak birşeyler buluruz umuduyla arıyorlar beni.

— Yanılıyorsunuz. Kimse bunun için gelmiyor ziyaretinize. Sahiden ipek böcekleri gibi davranıyorsunuz siz; kendi kendinize bir kabuk yaratıyor, sonra da onun içine giriveriyorsunuz. Daha iyimser gözlerle seyretmelisiniz dünyayı, dedim ve göğüs geçirdim.

— Belki. Ama, asıl şunun cevabını verin bana; o kabuğu yaratacak ipeği nerden buluyorum ben? Elbette, bana benzeyen başka insanlar da var yeryüzünde. Büyükannem, meselâ. Damarlarımda onun kanı dolaşmıyor, galiba gene de, onun kaderini paylaşacağım sonunda. Fakat, biliyor musunuz, bu bile pek önemli sayılmaz, çünkü onun ölümüne ağlarken, biraz da kendi kaderime ağladım...

Büyükannenin kefene sarılıp tabuta konduğu günü hatırladım.

— Neden öyle, birdenbire ve hıçkırarak ağladınız, bir türlü anlayamadım... dedim.

— Anlayamazsınız. Lâmbayı yaktı ve sâkin bir sesle devam etti: Ve sanıyorum, orada gözyaşı döktüğüm için yakınlık duydunuz bana, ağladım diye benimle dost oldunuz. Büyükanne, babamın kaynanasıydı aslında; kendi annesini üç yaşındayken kaybetmişti babam.

Düşünceli bir ifâde yerleşti çehresine, sessizce içti ve buğulanmış bir balık kafası yedi.

— Başlangıçta, böyle olduğunu ben de bilmiyordum. Küçüklüğümde, bu mesele adamakıllı aklımı kurcalıyordu. Babam henüz hayattaydı; hâlimiz vaktimiz yerinde olduğundan, Yeni Yılda bütün atalarımızın, bütün büyüklerimizin resimleri asılırdı duvarlara ve «kurban» kesilir, hepsine güzel ve değerli armağanlar sunulurdu. O güzel giysiler içindeki büyüklerin resimlerini hayranlıkla seyreder, müthiş zevk alırdım. Bana dadılık eden kadın, her seferinde resimlerden birini işaret eder ve «İşte büyükanneniz! Eğilin önünde, o koruyacak sizi, sağlığınızın üzerine titreyecek ve çarçabuk büyüyeceksiniz» derdi. Ama ben, o kadının nasıl büyükannem olduğunu düşünür ve şaşardım, evdeki öbür büyükanne gibi yaşlı değildi çünkü; genç ve güzeldi, sırtında altın yaldızlarla süslü kıpkırmızı bir giysi vardı ve boynunda gözkamaştırıcı bir inci gerdanlık asılıydı; yüzü anneminkine benziyordu. Ona ne zaman baksam, onun da bana baktığını, beni seyrettiğini hissediyordum; belirsiz bir gülümseme düğümleni-

yordu dudaklarının kenarında, beni çok, ama çok sevdiğine emindim. Evdeki büyükanneyi de, o pencere kenarına oturup, bütün gün dikiş diken, telâşsız, suskun büyükanneyi de çok seviyordum. Gülüyor, yanında türlü soytarılıklar yapıyor, bağırıp çağırıyor, ama bir türlü güldüremiyor ve bu yüzden öbür büyükannelerden çok farklı buluyordum onu, soğuk bir kadındı... Gene de seviyordum. Sonraları, ben de ona soğuk davranmışsam, büyüklük tasladığımdan, ya da babamın kaynanası olduğunu öğrendiğim için değil, onu her Tanrı'nın günü, pencere kenarında oturmuş, dikiş dikerken görmekten usandığım içindir. Fakat hiç değişmedi; dikiş dikti, bana baktı, beni sevdi ve korudu. Babamın ölümünden sonra bile değişmedi, hep aynı kaldı. Öyle günler geldi ki, onun dikiş nakış işlerindeki ustalığı sâyesinde geçindik ve açlık çekmedik, hep alıştığım şekilde davrandı bana ve bu, ben okula gidinceye, köyü terkedinceye kadar böyle devam etti...

Salon gitgide kararıyordu, lâmbanın gazı iyiden iyiye azalmış olmalıydı. Lien-şu kalktı, küçük bir teneke bidondan petrol koydu lâmbaya; kitaplığın altından el yordamıyla çıkarmıştı bidonu.

— Petrol fiatları iki defa üstüste yükseldi bu ay... dedi, bir yandan lâmbanın fitilini düzeltiyordu. Sonra, hayatımız daha zorlaştı, geçinmek mesele oldu, ama büyükanne değişmedi, okulu bitirdiğim güne kadar hep aynı insan olarak kaldı. Ben iş bulup çalışmaya başlayınca, o da biraz rahatladı, maddi sıkıntılardan kurtuldu, fakat sanıyorum, yaşama tarzını pek değiştirmedi. Hastalık onun belini büktü...

Mutsuz yaşamadı son yıllarını, öldüğünde çok ihtiyardı, ağlamamam gerekiyordu ölümüne. Zaten, yeteri kadar gözyaşı döken vardı çevresinde, yalan mı? Onu yerden yere vurmak, aşağılamak, aldatmak isteyenler bile arkasından ağlıyor, üzüntülü görünmeye çalışıyorlardı! O anda, nasıl oldu bilmiyorum, onun bütün hayatı upuzun bir şerit hâlinde gözlerimin önünden geçti; yalnızlıktan bir kabuk örmüştü kendisine ve bu kabuğun içine çekilmiş, ömrü boyunca hep o yalnızlığı yaşamıştı. Yeryüzünde ona benzeyen çok insan olduğunu biliyordum, ona ağlarken onun gibi olanlara da ağlıyordum aslında; kimbilir, fazla duygulu bir adamım, belki ondandır...

Şimdi sizin bende kusur olarak gördüğünüz sevi, ben de bir zamanlar büyükannenin eksikliği kabul ediyordum; fakat, gerçekte haksızdım. Hattâ bu duygunun etkisiyle, büyüdükçe ondan

uzaklaşmış, adetâ soğumuştum...

Sustu, sigarasını parmaklarının arasında evirip çeviriyordu; başı eğikti, düşünüyordu. Lâmbanın alevi usul usul titriyordu önümüzde.

— Zaten ölümden sonra, kimsenin size ağlayamayacağı bir biçimde yaşamak çok zor! Adetâ kendi kendine konuşur gibi söylemişti bunu. Kısa bir sessizlikten sonra, bana bakarak devam etti:

— Sanıyorum, bana yardım edecek hâlde değilsiniz? En kısa yoldan bir iş bulmak zorundayım kendime.

— Size yardım edecek başka dostlarınız da yok mu? Kendime iş ayârlayacak gücüm yoktu, nerde kaldı bir başkasına.

— Evet, birkaç dostum var, ama onların durumu benden de feci...

Lien-şu'nun evinden çıktığımda, aydede yusyuvarlak ve ışıklı bir lekeden farksızdı gökyüzünde ve dünyamız, alabildiğine sessiz bir geceyi yaşıyordu.

IV

Şanyang'da öğretmenlik yapmak beni sevindirmiyordu, huzurlu değildim; işe başlayalı iki ay olduğu hâlde, daha maaş bile almamıştım, sıkışık durumdaydım, sigaraları bile hesaplayarak içiyordum. Lisenin öbür personeli şaşırtıyordu beni; ayda 15 - 16 yuan para alıyor, ama hayatlarından memnun görünüyorlardı. Hayatları galiba hep böyle geçmişti ve artık alışmışlardı buna; alabildiğine zayıf ve solgun çehreli insanlardı, tek dakika bile dinlenmeden, sabahın köründen akşama kadar çalışabiliyorlardı; bulundukları odaya ne zaman bir âmir girse, hemen ayağa fırlıyor, saygı duruşuna geçiveriyorlardı üstelik. «Yiyecek, içecek ve giyecek derdi yoksa, insan saygılı davranmayı çabuk öğrenir.» atasözünü yanıltıyor, haksız çıkarıyorlardı. Onların böyle aşırı saygılı davranışlarına tanık oldukça, hep Lien-şu'nun son günlerdeki ricası geliyordu aklıma. Hayatı, gün geçtikçe çekilmez bir hâle giriyordu o sıralarda, sıkıntısı ve tedirginliği artık yüzünden okunuyordu; eskisi kadar da içine kapanık değildi. Şehri terkedeceğimi haber alınca, bir gece geç vakit evime geldi; önce bir süre kararsız kaldı, ıkındı sıkındı, sonra, kekeleyerek bile olsa, içini döktü:

— Orada bir iş bulamaz mısınız bana? Ayda 20 veya 30

yuana fitim, kâtiplik bile deseler, kabul... ben...

Şaşırmıştım, verecek cevap bulamadım. Bu kadar tâviz vermeye hazır olduğunu hiç ummuyordum.

— Bir süre daha yaşamak istiyorum...

— Bir gideyim, arayacağım, elimden geleni yapacağım tabii...

Bir an olsun düşünmemiş, hemen yapıştırıvermiştim bu cevabı. Sonraları, sık sık hatırladım bu sözümü. Her seferinde, Lien-şu'nun hayâli de karşıma çıkıveriyordu, kekeleyerek: «Ben... bir süre daha yaşamak istiyorum...» diyordu. Çok uğraştım onun için, çeşitli kimselere başvurdum, fakat sonuç alamadım. İş az, işsiz çoktu şehirde, başvurduğum her yerde, arkadaşımı işe alamadıkları için özür diliyorlardı ve ben kötü haberi mektupla ona bildiriyor, elimden birşey gelmediği için de, kendi adıma özür diliyordum. Zaten, üçüncü ayın sonunda durumum adamakıllı kötüledi. Çevrenin nüfuzlu kişileri tarafından beslenen, Mantık isimli haftalık bir dergi, bana açıktan açığa hücum etti. Gerçi yazılarda ismim geçmiyordu, ama lisede huzuru bozduğum ileri sürülüyordu; Lien-şu'ya iş bulmak için giriştiğim temaslar, bir çeşit çete kurmak istiyormuşum gibi yorumlanıyordu.

Gürültü çıkarmamak, aşırı kabul edilecek davranışlardan kaçınmak zorundaydım. Dersim olmadığı saatlerde odama çekiliyor, sigaramın dumanı pencereden dışarıya havalansa, kötüye yorumlayacaklar diye ürküyordum. Tabii, artık Lien-şu'ya iş arayıp soracak cesaretim de kalmamıştı. Bu huzursuzluk kış ortalarına kadar sürüp gitti.

O akşam lâpa lâpa kar yağıyordu; zaten sabah başlamış ve bütün gün devam etmişti. Koyu bir sessizlik vardı dışarda, öyle ki kulaklarımda sessizliğin uğultusu vınlıyordu. Lâmbanın kör ışığı altında, hiçbir şey yapmadan oturuyordum, gözlerimi yumdum ve uçsuz bucaksız kar örtüsüne dökülen kar taneciklerini hayâlimde canlandırdım. Bizim oralarda Yeni Yıl hazırlıkları başlamış olmalıydı ve herkes, sanıyorum, garip bir telâş içindeydi şimdi. Çocukluğumu hatırladım: Kendim gibi küçücük arkadaşlarımla beraber evimizin arka avlusundaydık, kardan adam yapıyorduk. İki kömür tanesi, adamın gözleri oluyordu; kapkara şeylerdi bunlar; ansızın kıpırdamaya başladılar karşımda; birdenbire başkalaşmış ve Lien-şu'nun gözleri oluvermişlerdi.

— Bir süre daha yaşamak istiyorum, diyordu Lien-şu, sesi o eski ve bildik sesti.

— Neden? dedim, ama sorumun ne kadar budalaca olduğunu hemen anladım.

Sorduğum şeyin gülünçlüğü beni ayılttı. Uyukladığım iskemlede doğruldum, bir sigara yaktım ve pencereyi ardına kadar açtım; kar hızlanmıştı. Kapı vuruldu ve bir adam girdi odama; odacıydı bu, ayak seslerinden tanımıştım onu. Upuzun bir zarf uzattı bana; okunması güç, kargacık burgacık yazılar vardı zarfın üstünde, fakat «Gönderen: Vei» yazılı kısmı hemen okudum. Lien-şu'nun mektubuydu.

«S» den ayrıldığım gündenberi bana gönderdiği ilk mektuptu. Yazı yazmaktan sıkıldığını, üstelik tembel olduğunu biliyordum, mektuplarımı cevapsız bırakışına hiç şaşırmamıştım, ama orada ne yaptığını, durumunu zaman zaman merak etmiş, «keşke yazsaydı da beni habersiz bırakmasaydı» demiştim içimden. Mektubu hiç beklemediğim için, şaşırmış, hattâ telâşlanmıştım; zarfı çarçabuk yırtıp kargacık burgacık yazılarla dolu mektubu okumaya koyuldum.

«...Şen-fei,

«Nasıl çağırmalıyım sizi? Baş tarafı boş bırakıyorum, neyi uygun görürseniz ekleyin; tasanız olmasın, ne yazarsanız yazın, «hayır» demem.

«Ayrıldığımızdan bu yana tam üç mektubunuz geçti elime. Hiçbirine cevap yazmadım, nedeni çok basit: Pul almak için bile param yoktu.

«Size kendimden söz açar, durumumu anlatırsam belki sevinirsiniz? Hemen söyleyeyim: Ben yenildim artık, çuvalladım. Eskiden de yenik bir insan olarak görüyordum kendimi, ama o zaman böyle bir yargıya varmakta ne kadar haksız olduğumu şimdi anlıyorum; asıl şimdi, yenik bir insanım ben. Yaşamımı, hayat kavgasını sürdürmemi isteyen, beni buna zorlayan bir insan vardı eskiden. Bütün güçlüklere rağmen ben de yaşamak istiyordum. Oysa, yaşamamı gerektirecek hiçbir şey yok bugün, ama talihsizliğe bakın ki yaşamak zorundayım...

«Hayatım hep böyle mi sürüp gidecek?

«Yaşamaya zorlayan, beni ayakta tutan insan artık yok. Düşman tarafından tuzağa düşürüldü o, öldürüldü. Katili kim? Bilinmiyor.

«İnsanın hayatı nasıl da çabuk değişiyor! Son altı ay, dilencilik yapacaktım nerdeyse; hattâ «dilendim» diyebilirim. Fakat bir amacım vardı; amacıma ulaşmak için herşeye hazırdım; dilenecek, soğuğa ve açlığa katlanacak, yalnızlığı gözümü kırpmadan sırtlanacaktım, acı çekecek, çalışacaktım. Ama ölmek istemiyordum. Bakın ve beni ayakta tutan, hayat veren insan nasıl

güçlüydü, anlayın! Oysa şimdi, kimse yok, hayatımı değerli bulan kimse kalmadı. Üstelik, ben de yaşamaya lâyık görmüyorum kendimi; başkaları da lâyık değil yaşamaya. Ölümümü seyretmek isteyenlere inat, hayat kavgasına devam ediyorum; onurlu bir hayat sürmemi arzulayan insan yokolup gittiğine göre, arkamdan acı çekecek kimse kalmadı sayılır. Onun gibisine acı veremezdim, bu imkânsızdı. Fakat şimdi, ona benzeyen kimse yok çevremde, kimse! Ne rahatlık! Ne keyifli şey bu! Eskiden tiksindiğim, mahkûm ettiğim herşeyi, bile isteye yapıyorum şimdi; bütün inançlarımdan vazgeçiyorum, kavgayı terkediyorum artık. Yenildim, ama zafer benim.

«Belki de bunları okuyunca, aklımdan zorum olduğunu düşündünüz? Birdenbire, ülkenin başına bir kahraman kesildiğimi, ya da büyük bir adam oluverdiğimi sakın getirmeyin aklınıza; hayır, bunları düşünmeyin sakın. Gerçek çok basit, dinleyin; General Tu'nun yanına kapılandım, «müşâviri» oldum ve ayda 80 yuan geçiyor elime.

«Şen-fei...

«Neler düşüneceksiniz hakkımda? Hangi damgayı yakıştırırsanız yakıştırın, çekinmeden yazın bana, bileyim; itirazsız kabul edeceğim.

«Evimi, ilk tanıştığımız ve ayrılırken son konuşmayı yaptığımız salonu hatırlıyorsunuz herhâlde. Gene orada kalıyorum. Ama herşey değişik ve yeni şimdi: konuklar, getirilen hediyeler, övgüler, merhabalar, oyunlar, içkiler, küçümsemeler, tiksinmeler, uykusuzluklar, kan tükürmeler... Hepsi yeni.

«Son mektubunuzda, lisede zor durumlara düştüğünüzü yazmıştınız bana. Size de bir «müşâvirlik» bulayım mı, ister misiniz? İstiyorsanız, hemen yazın, çarçabuk öyle bir iş bulurum size. Ya da bir kapıcılık? Siz de o yeni, değişik havayı çekersiniz ciğerlerinize: konuklar, şaraplar, övgüler...

«Yoğun bir kar var burada. Bulunduğunuz yerde havalar nasıl? Gecenin yarısı oldu, demin iki avuç kan tükürdüm, zihnim açıldı. Sonbahardan beri tam üç mektup yolladığınızı hatırladım, üstelik kendi durumumu size mutlaka bildirmek istiyordum; umarım, çok şaşırmazsınız.

«Sanıyorum, size tekrar yazmam; beni ve huylarımı bilirsiniz. Ne zaman döneceksiniz buraya? Yakın bir gelecekte dönerseniz, gene görüşürüz. Fakat sanıyorum ki, aynı yolun yolcusu değiliz; öyleyse, sizin için yapılacak en iyi şey, beni hemen unutmaktır. Bana iş bulmak için çok çırpındınız, ne kadar teşekkür

etsem azdır. Şimdi, unutun beni. İşlerim iyi gidiyor.

Lien-şu, 14 Aralık.»

Mektubu okurken hiç şaşırmadım, sonra tekrar ve dikkatle okuyunca, sıkıntılı bir rahatlık hissettim. «Hiç olmazsa, hayatı garanti altında» dedim içimden; ağır bir sorumluluğun yükünden kurtulmuştum, gerçekten ona iş bulabilecek yeteneklerim yoktu. Birdenbire cevap yazmaya heveslendim, ama baktım ki söyleyecek sözüm bile yok, vazgeçtim.

Derken, yavaş yavaş unuttum onu. Yüzü, çehresi yavaş yavaş siliniyordu hayâlimden. Mektubu aldıktan on gün kadar sonra «S»'de çıkan haftalık dergiyi göndermeye başladılar. Bu cins dergileri para verip okumam ben; ama bedava gönderildiği için, zaman zaman alıp bir göz atıyordum. Sık sık Lien-şu'dan söz ediliyordu bu dergide; hakkında yazılmış şiirler, yazılar çıkıyordu boyuna; «Karlı bir gecede Bay Lien-şu'ya konuk olduk», ya da «Müşâvir Lien-şu'nun salonundaki şiir toplantısı» cinsinden başlıklarla onu göklere çıkarıyorlardı. Yazar, bir keresinde, onunla ilgili eski ve tatsız olayları da hatırlatmıştı yazısında, sonradan «ünlü bir adamın hayatından ilginç anılar» olarak isimlendirilen olayları, alaycı ve keskin bir ustalıkla çizivermişti. «Ancak olağanüstü bir adam, olağanüstü olaylar yaratabilir» sonucuna varıyor ve yazıyı bitiriyordu.

Bana onu sık sık hatırlatacak imkânlar çıkıyordu karşıma, ama nedense, Lien-şu gittikçe daha büyük bir hızla unutuldu hayâlimde ve söndü. Gerçekte, gün geçtikçe birbirimize daha fazla yaklaştığımızı hissediyordum. Ne zaman aklıma gelse, garip bir tedirginlik duyuyor ve ürperiyordum. Allahtan, o belânın belâsı derginin arkası kesildi, sonbahara doğru göndermediler. O günlerde, Mantık'da «Dedikodu ve Gerçek» başlığı altında bir yazı yayınlandı; bölgenin önemli bazı kişileri hakkında uygunsuz dedikodular çıkarılmıştı ve bunları çıkaranlar, yöneticiler tarafından isim isim tesbit edilmişti. Ben de aralarındaydım, tabii daha korkulu ve tedbirli davranmaya başladım; gene, sigaramın dumanı pencereden dışarıya çıkacak, diye ödüm kopuyordu. Fakat tedbirli olmak, insanın sürekli olarak içini kemiren bir acı, bir rahatsızlıktır, bu yüzden işi gücü bıraktım ve tabii Lien-şu'yu da düşünmez oldum. Kesinlikle unuttum, diyebilirim.

Aldığım bütün tedbirlere rağmen, ilkbahara kadar barınabildim orada; Mayıs sonunda, Şanyang'ı terketmek zorunda kaldım.

V

Şanyang'dan ayrılınca, dosdoğru Lişeng'e geçtim, oradan da Taiku'ya yöneldim; tam altı ay, oradan oraya giderek boşu boşuna iş aradıktan sonra, «S»'ye dönmeye karar verdim. Bir ilkbahar öğleden sonrasıydı şehre girdiğimde; gökyüzü bulutlu, hava koyu ve kapalıydı. Eskiden oturduğum evde, boş bir oda buldum gene ve yerleştim. Yolda Lien-şu geldi aklıma, yerleşir yerleşmez, yani akşam yemeğinden sonra onu ziyarete karar verdim. Venşi'den getirdiğim iki paket galetayı koltuğumun altına sıkıştırdım, miskin miskin uyuklayan köpeklerle dolu daracık sokaklardan geçerek kaldığı eve geldim. Bu ev, daha ışıklıydı şimdi. «Müşâvirlik» yapıyor, belki bu yüzden böyle ışıklandırması gerekiyor evini, dedim içimden, ama sonra, kıs kıs güldüm buna. Kapının her kanadına eşkenar dörtgen biçimi kesilmiş birer beyaz kâğıt (*) yapıştırılmıştı. Herhâlde çocukların büyükannesi ölmüştür diyerek girdim içeriye ve Lien-şu'ya ait bölmeye geçtim.

Yarı karanlık avluda, yere bırakılmış bir tabut dikkatimi çekti; üniformalı bir asker vardı tabutun yanında, belki de bir hizmet eriydi bu. Asker, Erdem kardeşlerin büyükannesi ile konuşuyordu. Avlunun dip tarafında birkaç hamal bekliyordu. Yüreğim kabardı. O sırada, yaşlı kadın bana döndü ve hemen tanıdı beni:

— Ah! Siz misiniz, demek döndünüz! Birkaç gün önce gelemez miydiniz sanki! dedi.

— Ki... kim öldü? diye sordum, oysa kimin öldüğünü çoktan anlamıştım.

— Bay Vei. Geçen gün öldü.

Çevreme bakındım. Lien-şu'nun ünlü salonu pek iyi aydınlanmamıştı, dairenin en büyük odasını bir perdeyle ortadan ikiye ayırmışlardı; ev sahibinin çocukları birikmişlerdi kapı önüne.

— İçerde yatıyor, dedi büyükanne ve parmağıyla odayı işaret etti. Bay Vei «müşâvirlik» görevine atanınca, kendi dairemi de ona kiraladım. Ölüsü orada.

Odayı ikiye ayıran perdenin önünde, upuzun bir masa ve ayrıca kare biçimi bir başka masa duruyordu; yemek tencereleri

---

(*) Kapının iki kanadına eşkenar dörtgen biçimi birer beyaz kâğıt yapıştırılmışsa, bu «evde ölü var» anlamına gelir.

koymuşlardı üstüne (*). Eşiği geçerken, bembeyaz yas giysileri içindeki iki iri yarı adam çıktılar karşıma, içeri sokmamak için yolumu kestiler. İkisinin de gözleri, ölmüş bir balığın gözlerine benziyordu, kuşkulu bir şaşkınlıkla bakıyorlardı bana. Hemen Lien-şu'nun çok eski bir arkadaşı olduğumu söyledim onlara, büyükanne de beni doğruladı, o zaman yakamdan çektiler ellerini ve beni kuşkulu gözlerle süzmekten vazgeçtiler. Hiç konuşmadılar, perdenin öbür tarafına geçip ölüyü selâmlamama izin verdiler.

Ölünün başucunda yere kapanmak üzereydim ki hıçkırık sesleri işittim. Toparlandım ve on yaşlarında bir çocuk gördüm önümde; ufacık bir hasırın üstüne diz çökmüştü, sırtında beyaz giysiler vardı; saçları kökünden kazınmıştı ve tepesinden kenevir ipleri (**) sarkıyordu aşağıya.

Oradaki adamlara üzüntülerimi bildirdim, bir tanesi Lien-şu ile kardeş çocuğuydu, öbürü de uzak yeğenlerinden biriydi. Ölüyü görmek istediğimi söyledim onlara, beni bu niyetimden vazgeçirmek için ne mümkünse yaptılar, zahmete katlanmamı (***) doğru bulmuyorlardı. Razı oldular sonunda ve ölünün üzerine atılan örtüyü kaldırdılar.

Lien-şu'nun ölüsüyle burun buruna geldim. İç çamaşırı kan lekeleriyle kaplıydı ve yüzü alabildiğine zayıflamıştı, fakat garipliğe bakın ki, gene o eski, bildik ifâde vardı yüzünde, daha kaybolmamıştı. Dudakları sımsıkı kenetlenmişti birbirine ve gözleri kapalıydı, rahat bir uykudaymış gibiydi; soluk alıp almadığını bir kere daha yoklamak, ölmüşlüğüne bir kere daha inanmak isteği uyandı içimde.

Sonra koyu bir sessizlik çöktü üstümüze; canlılar da, ölüsü kadar sessizdi.

Dışarıya çıktım, kardeş çocuğu olan adam da geldi benimle ve yanyana yürürken, «kardeşinin» en güzel, en verimli çağında, güzel bir geleceğin kapısını aralamışken ölüp gitmesinden duy-

---

(*) Masanın üstüne bırakılan yemek tencereleri, ölülere sunulan yemekleri ifâde eder.

(**) *tepesinden kenevir ipleri sarkıyordu...* : Kenevir ipleri veya kenevirden örülmüş külâh giymek ölüm acısı demektir ve bu külâhı giyen kişinin ölüye çok yakın olduğu, meselâ oğlu, anlamına gelir.

(***) *bu zahmete katlanmamı...* : Ölünün yakınları,gelenek ve kibarlık gereğince, dostlarından ölüye bakmamalarını isterler. Zaten bu, ölünün çok yakın arkadaşlarına tanınan bir haktır.

duğu üzüntüyü anlattı bana. Ataları için bir felâketti onun ölümü, aileyi sürdürecek bir evlât bırakmamıştı çünkü, dostları için de büyük, yeri doldurulmaz bir kayıptı. Lien-şu'nun ölümünü bağışlatmak istiyor gibiydi. Dağ köylülerinde, böyle güzel konuşanına rastlamak çok zor, çok inanılmaz bir şeydir. Sonra, birdenbire sustu adam ve gene koyu bir ölüm sessizliği çöreklendi üstümüze; ölü ve oradaki bütün canlılar sessizdiler.

Aşırı bir acı, bir üzüntü hissetmiyordum, fakat ne de olsa yıkılmıştım; büyükanneyi konuşturabilmek umuduyla avluya çıktım. Ölüyü yıkama töreni başlamak üzereydi, Lien-şu'ya giydirilecek giysiler bekleniyordu. Cenaze tabuta konurken fare, at, tavşan ve horoz burcunda doğanların (*) orada bulunmaması, dışarıya çıkması gerekiyordu. Konuşacak, bol bol içini dökecek birini bulduğuna çok sevinmişti kadın ve tabii, çenesi açılmıştı. Lien-şu'nun hastalığını, son günlerinde nasıl bir hayat sürdüğünü anlattı bana ve onda gördüğü bazı kusurları da sert bir dille eleştirmekten çekinmedi.

— Biliyor musunuz, başına talih kuşu konduktan sonra, çok değişti Bay Vei. Burnu kaf dağındaydı, herkese karşı bir İmparator pozu takınıyordu ve artık eskisi kadar içine kapanık, suskun değildi. Hatırlıyorsunuz değil mi, eskiden ne kadar az konuşurdu? Hattâ bu yüzden, onun dilsiz olduğuna inanasımız bile gelirdi. Önceleri hep «saygıdeğer bayan» diye konuşuyordu benimle, ama sonradan ağzı bozuldu, «ihtiyar cadı, büyücü» filân demeye başladı. Ah! Tuhaf adamdı doğrusu. Günün birinde, her derde devâ bir ot, safran otu getirdiler ona, pencereden önüme fırlattı bunu ve «İhtiyar cadı! Benim yerime, sen ye!» diye bağırdı. Durumu düzeldikten sonra çok ziyaretçisi geliyordu, evin bütün güzel odalarını ona kiraladım, kendim de çocukları alıp arka odalara çekildim. Bazan, şaka yollu hatırlatıyorduk kendisine, başına talih kuşu konduğundan beri değiştiğini söylüyorduk. Bir ay kadar önce gelseydiniz, siz de sefâ sürerdiniz burada; haftada birkaç gece ziyafet çekiliyordu çünkü, yeniliyor, içiliyor, şarkılar söyleniyor, mayong'lar çalınıyor, şiirler okunuyordu...

Eskiden, adamakıllı ürkekti çocuklara karşı, öyle ki çocuklar bile, onun kendilerinden ürktüğü kadar korkmuyorlardı babalarından. Fakat, sonra değişti; gülüp oynuyordu çocuklarla,

---

(*) *fare, at, tavşan ve horoz borcunda doğanlar...* : Ölünün burcuna göre, fare, at, tavşan ve horoz burcunda doğanların tabutun kapatıldığı sırada orada olmamaları gerekir, aksi hâlde felâkete uğrayacaklarına inanılır.

bizim Erdem'ler çok memnundular tabii, bütün boş vakitlerini onun yanında geçiriyorlardı. Türlü numaralar yapıyor, onları boyuna kızdırıyordu, oyunlar bulup çıkarıyor ve hep alay ediyordu çocuklarla; ne zaman «bize şunu al» deseler, ya köpek gibi havlamalarını, ya da başlarını yere vurmalarını şart koşuyordu. Sahiden çok eğlenceliydi burası! İki ay önce, Erdem II üstüste üç kere yere vurdu başını ve karşılığında Bay Vei bir çift pabuç aldı ona; Erdem hâlâ giyiyor onları, daha eskimedi pabuçlar.

Beyaz giysili adamlardan biri avluya çıkınca bizim ihtiyar sustu. Lien-şu'nun hastalığını sordum ona, pek fazla bilgisi yoktu bu konuda. Vei gitgide zayıflıyor, sararıp soluyordu, fakat hep neşeli göründüğü, kahkahalar koyverdiği için, kimse dikkat etmemişti zayıflığına. Bundan bir ay önce, onun kan tükürdüğünü öğrenmişti büyükanne. Ve galiba doktora filân da görünmemişti Lien-şu. Sonra, ansızın yatağa düşüvermişti. Ölümünden üç gün önce, sesi kısılmış, konuşamaz hâle gelmişti. Amca çocuğu Bay Onüçüncü, Hanşeşan'dan çıkıp geldi ve birikmiş parası olup olmadığını sordu ona, ama Bay Vei cevap veremedi. Bay Onüçüncü, başlangıçta onun kendisine numara yaptığını sandı, fakat hastayı ziyarete gelenler, «bazı veremlilerin ölüme yakın sesleri kısılır, konuşamazlar» diyerek yatıştırdılar onu; tabii, aslında gerçeği kimse bilmiyor...

— Bay Vei tuhaf adamdı doğrusu, dedi, sesini alçaltarak söylemişti bunu. Para biriktirmeye yanaşmıyordu nedense, su gibi para harcıyordu. Bay Onüçüncü bizden de kuşkulanıyor, Bay Vei'den birşeyler sızdırdığımızı sanıyor, fakat beş para vermedi ki bize! Bütün parasını budalaca harcadı; bir eşya alıyor, ertesi gün ya satıyor, ya da kırıyor, paramparça ediyordu onu; neden böyle yapıyordu, bilmiyorum. Öldüğünde beş kuruşu yoktu, elinde avucunda ne varsa, har vurup harman savurmuştu hepsini. Yoksa, daha fazla ziyaretçi gelirdi bugün, büyük bir kalabalık toplanırdı cenazesine...

Eğlenceden başka şey düşündüğü yoktu, ciddi şeyleri aklına bile getirmiyordu. Onun yerine ben düşünüyor ve güzel öğütler veriyordum ona. O yaşta evlenmesi, bir yuva kurması gerekliydi; durumu elverişliydi üstelik, rahatlıkla evlenebilirdi. Uygun kadın bulamasa bile, parayla bir veya iki metres tutabilirdi kendine; hiç olmazsa görünüşü kurtarırdı! Ama ben bunları söyledikçe, gülüyor ve şöyle cevap veriyordu bana: «İhtiyar cadı, neden başkalarının işlerine burnunu sokuyorsun?» Görüyorsunuz,

çok sulu, ölçüsüz bir adam olmuştu, kendisine verdiğimiz öğütlerin hiçbirini tutmuyordu. Beni dinleseydi, ölüler arasında kimsesiz kalmayacaktı şimdi, yakınlarının hıçkırıklarını duyacak ve teselli bulacaktı...

Koltuğunun altında bir giysi paketi, ufak tefek bir dükkân çırağı girdi avluya. Vei'nin akrabaları paketi açıp iç çamaşırı çıkardılar ve perdenin öbür tarafına geçtiler. Biraz sonra perde aralandı, o zaman dikkat ettim; temiz çamaşır giydirmişlerdi ölüye, sonra giysileri geçirdiler sırtına. Çok şaşırdım: Hâki bir pantolon geçirdiler ayağına, boydan boya uzanan, geniş bir kırmızı şeritle süslemişlerdi pantolonu ve omuzları rütbeli sırmalarla süslü asker ceketi giydirmişlerdi. Rütbesinin ne olduğunu, nasıl bu rütbeye çıktığını bilemiyorum. Tabuta yerleştirdiler ölüsünü; kaskatıydı, upuzun yatıyordu tabutun içinde, ayakucunda sarı meşinden yapılmış bir çift pabuç vardı, yanıbaşına kartondan kesilmiş bir kılıç uzatmışlardı ve başucunda, yaldızlarla süslü bir asker şapkası duruyordu.

Üç akrabası, dizlerini döverek hüngür hüngür ağladılar ölüsünün başında, bir süre sonra susup gözlerini kuruladılar ve başında kenevir ipleri bulunan küçük çocuk tabutun başından çekildi, o da Erdem III gibi fare, at, tavşan ve horoz burçlarından birinde doğmuş olmalıydı.

Hamallar tabutun kapağını getirdi, o zaman Lien-şu'yu son bir defa görebilmek için tabuta yaklaştım.

Üniformasının içinde zırhlanmış gibi duruyordu, gözleri kapalıydı, dudakları kımıldamıyordu bile; belli belirsiz, alaycı bir gülümseme dudaklarının kenarına yer etmişti sanki. Kendi cesedini böyle gülünç bir törenle yolcu edişine gülüyor gibiydi.

Tabut kapatılınca hıçkırık sesleri gene başladı. Bu gürültüye katlanamıyacağımı anladım ve avluya kaçtım.

Çabuk adımlarla yürüyordum; benliğimi çepçevre saran parmaklıkları zorluyordum adeta, ama aşamıyor, takılıp kalıyordum onlara. Tanımlayamadığım bir ses kulağımı zorluyor, kendini duyurmak istiyordu; uzun süre mücadele etti, patlamak için çırpındı, sonunda başardı: uzun ve korkulu bir çığlığı andırıyordu, ıssız bir bozkırda uluyan yaralı bir kurdun haykırışı gibiydi, acıyla korkunun birbirine karıştığı bir sesti bu.

Yüreğimin hafiflediğini hissettim, sâkin adımlarla devam ettim yoluma, ay ışığında ölgün ışıklarla gölgelenen, karanlık ve ıslak sokaklarda yürümeye koyuldum.

17 Ekim 1925

GEÇMİŞİN ÖZLEMİ

Kiuan-şeng'in izlenimleri

Tse-kiun'la birlikte geçirdiğim günleri, elimden geldiğince dile getirmek, çektiğim acıları ve özlemleri yazmak istiyorum.

«Taşralılar Evi»ndeki bu oda, öylesine yavan, bomboş, yalnız ve unutulmuş bir yer ki! Tse-kiun'u büyük bir aşkla sevdiğim günden bu yana, zaman nasıl da çabuk geçti; oysa Tse-kiun sâyesinde o yalnızlık dolu ve yavan odadan kurtulmuştum bir zamanlar; o güzel, mutluluk dolu hayatı kaybedeli yıl oluyor nerdeyse. Felâket öylesine tumturaklı ve ağırdı ki başımda, herşeyi kaybedip tekrar bu eve döndüğüm zaman, eskiden kaldığım oda boştu sadece. Gene, o camları kırık pencere karşıladı beni; pencerenin önünde, o eski ve yarısı kurumuş akasya ve gene o bildik kasımpatları; gene dörtköşe bir masa, buruş buruş olmuş duvarlar ve bu duvarlardan birine dayalı duran o tahta karyola. Gecenin çok geç bir vaktinde, tek başıma bu yatağa uzanıyorum ve herşey, Tse-kiun'la tanışıp sevişmeden önceki günlerimi hatırlatıyor bana; bir yıllık koskoca bir mutluluk devresini, sanki hiç yaşamamışım, sanki bu odayı hiç terkedip mutluluğa koşmamış gibiyim, «İyi Haber» sokağında küçücük ve alabildiğine sıcak bir mutluluk yuvasında, geleceğe umutla bakan küçük bir aileyi sanki ben kurmamışım.

Daha kötüsü var. Geçen yıl bile, böyle tatsız tuzsuz bir yer değildi bu oda, Tse-kiun'u heyecanla bekleyişimin sıcaklığıyla aydınlanıyordu geçen yıl. Uzun uzun beklemişliğin gerginliğini ve öfkesini yaşarken, onun kaldırım taşlarında yankılanan ayak seslerini işitiyor sevinçli çarpıntılarla kabarıyordu yüreğim! Ve sonra, yuvarlak, solgun yüzü, gülümseyen gamzeleri, ince ve beyaz kolları çizgili pamuk ceketi ve siyah etekliği ile karşımda buluyordum onu. Kendisiyle birlikte, yarısı kurumuş akasyanın güzel yapraklarını da getiriyordu penceremin önüne, kasımpatı çiçeklerini de karşıma koyuyordu.

Artık sadece boşluk, sadece yılgın bir keyifsizlik var çevremde; ve artık eminim, bir daha hiç dönmeyecek Tse-kiun, dönmeyecek yanıma, dönmeyecek...

Tse-kiun yanımda değilse, odamı süslemiyorsa, gözüm hiçbir şeyi görmüyordu. Müthiş bir yılgınlık çöküyordu üzerime, hiçbir şey beni oyalamıyordu ve ben, eline gelen herhangi bir

kitabı, büyük bir umursamazlıkla alıyor, okumaya çabalıyordum; ne olursa olsun, seçmeden okuyor, önemsemiyordum bile. Başımı eğip sayfalar dolusu okuyor, ama sonunda, tek kelimesini anlamadan on sayfa ilerlemiş olduğumu farkediyordum. Sadece kulaklarım yaşıyordu böyle zamanlarda, hep kirişte bekliyor, en ufak bir tıkırtıya bile, garip bir önsezi ile diklliveriyorlardı; kapımın önünde beliren bütün ayak seslerine dikkat kesiliyordum; Tse-kiun'un ayak seslerini büyük bir sevinçle hepsinden ayırıyordum... ama bazan, o geldi sanarak ayağa fırlıyordum, sesler uzaklaşınca da sevincim kursağımda kalıyordu. Kapıcının oğluna çok içerliyordum, ayak sesleri Tse-kiun'unkilere hiç benzemiyordu çünkü. Fakat asıl, yan avludaki binada oturan, suratını kadınlar gibi güzellik kremleriyle boyayan genç bir adama müthiş bozuluyordum; ayak sesleri tıpatıp sevgilimin ayak seslerine benziyor ve beni her seferinde yanıltıyordu.

Acaba bir kaza mı geldi başına, tramvaya mı çarptı? diye sinirimden hop oturup hop kalkıyor, ne zaman gecikse, sabırsızlıktan elim ayağım birbirine dolaşıyordu...

Böyle anlarda, çoğu zaman daha fazla dayanamıyor, şapkamı alıp onun evine gitmeye kalkıyordum, fakat sonra amcasının suratıma yağdırdığı hakaretler aklıma gelince, çaresiz yerime oturuyordum.

Ve birdenbire, onun ayak seslerini işitiyordum, gittikçe daha yoğunlaşarak yaklaşıyorlardı. Karşılamaya koşuyordum; kasımpatlarını aşmış oluyordu çoğu zaman ve görür görmez, gamzelerini göstererek gülümsüyordu bana. Demek amcasıyla takışmamıştı evde; yüreğime su serpiliyordu. Kısa bir süre, hiç konuşmadan birbirimizi seyrediyorduk; uzun, bitip tükenmek bilmeyen gevezeliklerimle doluyordu odamız; ailenin insanlar üzerindeki baskısını anlatıyordum ona, bu baskının ortadan kaldırılması gerektiğini söylüyor, kadının da erkek gibi, tam bir eşitliğe hak kazandığını belirtiyor ve boyuna İbsen'in, Tagor'un, Shelley'in sözünü ediyordum...

O hep gülerek, başını yere eğiyordu, çocuksu bir merakla pırıl pırıl yanıyordu gözleri. Duvarda, Shelley'i yarı çıplak gösteren bir gravür vardı; raptiyelerle tutturmuştum, onun en güzel resimlerinden biriydi, bir dergiden kesip asmıştım duvara. O resmi işaret ediyordum parmağımla; kaçamak gözlerle süzüyordu resmi ve utangaç bir tavırla, gene başını eğiyordu. Bu açıdan bakılırsa, Tse-kiun eski bazı alışkanlıklardan kendini henüz kurtaramamıştı. Daha sonraları, düşündüm taşındım, bu res-

mi kaldırıp Shelley'i suda boğulurken gösteren gravürü, ya da İbsen'in bir portresini asmayı daha uygun buldum. Ama, değişiklik yapmamaya, resmi yerinde bırakmaya karar verdim sonunda. Kimbilir, ne oldu o resim? Bilmiyorum.

«Ben kendimin malıyım, özel işlerime karışmaya kimsenin hakkı yok!»

Altı ay süren arkadaşlık günlerimizin sonunda, bir an düşünmüş ve bunu söylemişti bana. Amcasından, kendi köyünde yaşayan babasından bahsediyorduk. Kısa bir an içine kapanmış ve sonra alabildiğine sâkin bir tavırla, tane tane heceleyerek konuşmuştu. Daha önce, ona kendimden bahsetmiş, hayatımı anlatmış, düşüncelerimi açıklamış, kendi hatalarımı da sayıp dökmüştüm; ondan sakladığım pek az şey vardı ve sanıyorum, beni gerçekten anlamıştı. Ama şu üç beş kelimelik cümlesi fırtınalar yaratmıştı ruhumda; aradan hayli zaman geçtikten sonra bile kulaklarımda vın vın ötüyorlardı ve bu, çılgınca bir sevinç, susturulması imkânsız bir keyif veriyordu bana. Çinli kadının umudunu yitirmiş bir yaratık olmadığına, kötümser insanların hükümlerinin yanlışlığına inanmıştım; «yakın bir gelecekte güneşli ve pırıl pırıl ufuklar açılacak önümüze», diyordum içimden.

Her buluşmamızın sonunda, giriş kapısına kadar götürüyordum onu; artık alıştırmıştık kendimizi, aramızda on adımlık bir mesafe bırakarak yürüyorduk kapıya; yaşlı kapıcı her zaman bizim gürültümüze doğruluyor, sarkık bıyıklarını, toparlak suratını cama yapıştırıyor ve bizi seyrediyordu; ön avluya çıktığımızda, yüzünü güzellik kremleriyle boyayan genç adamı, penceresinden gizlice bizi gözlerken yakalıyor, suçüstü bastırıyorduk. Fakat Tse-kiun hiç sağa sola çevirmiyordu başını, dosdoğru önüne bakıyor, alabildiğine onurlu tavrıyla çabuk çabuk yürüyordu; hiçbir şey görmemiş oluyordu böylece ve ben, yüreğim gururla dolarak, dönüyordum odama.

«Ben kendime aitim, işlerime karışmaya kimsenin hakkı yok!». Bu gerçek, benden çok daha içtenlikle inandığı birşeydi kafasında. Güzellik kremi sürünmüş saksı suratlı adam, ya da toparlak yüzlü, yassı burunlu kapıcının ne değeri olabilirdi onun gözünde?

Şimdi hatırlamıyorum; o zaman, aşkımın gerçekliğini ve temizliğini acaba nasıl anlatmıştım ona? Aslında, yaşayıp geçtikten hemen sonra bile hatırlamadım o anı, herşey silinip kaybolmuştu; oysa, aynı gece, olup bitenleri tekrar canlandırmıştım hayâlimde, bir bir sıralayıp yeniden yaşamak istemiştim; ama kala kala, kopuk, bölük pörçük resimlerden başka birşey kal-

mamıştı galiba; üstelik, iki aylık beraberliğimizin sonunda, bu kopuk resimler bile silinmişti hayâlimden, bir rüya hızıyla uçup gitmişlerdi. Yalnız şunu hatırlıyorum; aşkımı söylemek için onbeş gün öncesinden hazırlığa başlamış, ona söyleyeceğim, ağzımdan çıkacak her sözü ölçüp biçmiş, reddedilirsem nasıl davranacağıma bile karar vermiştim. Fakat, bütün hazırlıklarım anlamını birdenbire yitiriverdi; bütün şaşkınlığıma rağmen, bir eşini ancak sinemada, filmlerde görebileceğim bir gariplikle yaşadım o anı.

O sahneyi her hatırlayışımda utancımdan kıpkırmızı kesiliyordum; fakat ne tuhaf, sadece o anı akıl almaz bir berraklıkla saklamıştım kafamda. Bugün bile, karanlık odamın içinde tek ışık olarak yaşıyor bu sahne ve Tse-kiun'un elini okşarken, önünde diz çökerek, yaşlı gözlerle ona yakarırken seyrediyorum kendimi.

Oysa, ne yaptığımı bilmeden yaşadım o anı, Tse-kiun'un davranışlarından, sözlerinden hiçbirine dikkat edemeiniştim. Sadece, beni reddetmediğini, aşkıma cevap verdiğini anlamıştım. Hayli silik, bulanık bir hayâl olarak hatırlıyorum şimdi; yüzü solmuştu önce, rengi kaçmış ve sonra kıpkırmızı kesilmişti. Daha önce böyle kızardığını hiç görmemiştim, daha sonra da görmedim. Çocuksu bir saflık, bir suçsuzluk ifâdesi vardı bakışlarında, acıyla sevincin birbirine karıştığı ışıltılarla aydınlanıyordu gözleri, ama bu hem kuşkulu, hem şaşkın gözlerle bir türlü cesaret edip bakamıyordu bana ve adetâ odadan kaçmak, pencereyi aşıp uzaklara gitmek istiyordu.

Onun da bana tutulduğunu haber veren bir tuhaf önsezi büyüyordu içimde, fakat bu sevgiyi ne zaman ve nasıl dile getirdiğini, hattâ bunu söyleyip söylemediğini bile kesinlikle bilmiyorum.

Benim her sözümü, her davranışımı, su gibi ezberlemişti oysa; bıkmadan usanmadan, virgülüne varıncaya kadar tekrarlıyordu. Gözlerinin önünde benim farkedemediğim bir perde vardı sanki ve bu perdede, alabildiğine canlı ve çarpıcı bir dille anlattığı olayları, özellikle benim bugün bile hatırlamaktan utandığım en önemli anı, bütün ayrıntılarıyla tekrar seyrediyordu. Gecenin ilerlemiş saatlerinde, insan seslerinin tükendiği ve gecenin herşeye hâkim olduğu saatlerde, yüzyüze gelip herşeyi tekrar yaşıyorduk. Boyuna sorular soruyor ve kesin cevaplar istiyordu benden; daha önceki sözlerimi bir bir tekrarlatıyordu bana ve her seferinde, unuttuğum, ya da eksik bıraktığım taraf-

ları büyük bir heyecanla düzeltiyordu; küçücük bir öğrenci durumuna düşüyordum karşısında.

Bu oyunu yavaş yavaş unuttuk. Gözlerini boşluğa çevirerek dalıyordu, işte o zaman yüzünün hatları daha yumuşuyor, gamzeleri daha güleç ifâdelerle donanıyordu, dersi tekrarlayan bir öğrenci gibiydi, ona bakınca aramızdaki herşeyi yeniden yaşadığını anlıyordum. Aşkımı söylediğim geceki hâlimi çok gülünç buluyor, o sahneyi hatırlamasın diye, içimden dualar ediyordum; ama sonra, düşününce, o sahneyi kaçınılmaz biçimde hatırlayacağını aklım kesiyor ve tabii kaderime razı oluyordum.

Aslında benim tavrımı gülünç filân bulmuyordu; benden farklı düşünüyordu bu konuda. Bunu biliyordum, çünkü beni gerçekten, yüreğinin bütün temizliğiyle seviyordu.

Geçen ilkbaharın son günleri, ömrümün en mutlu ve en telâşlı günleriydi. Yüreğim sâkindi, ama bütün vücudum ve beynim coşkun bir canlılık içindeydi. İlkbaharda, onunla birlikte çıkmaya başladık sokağa, defalarca parka gittik; çoğu zaman da, başımızı sokacak bir ev peşine düşüyorduk. Kolkola yürürken, çevremizdekilerin bizi sık sık alaycı, suçlayan, ya da küçümseyen bakışlarla seyrettiğini hissediyordum. Bir dakika bile zayıflasam, bütün vücudumun kaskatı kesildiğini farkediyor ve hemen gururuma, inatçılığıma sığınıyor, yenilmemeye çabalıyordum. Fakat Tse-kiun, benden çok cesurdu, çevremizde hiçbir şey yokmuş gibi, umursamaz bir rahatlıkla, kararlı adımlarla yürüyordu yanımda.

Ev bulmak gerçekten kolay değildi; çoğu zaman sudan bir bahane uyduruyor ve bizi başlarından savıyorlardı, bazan da biz gördüğümüz yeri «kendimize göre» bulmuyorduk.

İnce eleyip sık dokuyorduk başlangıçta; titizliğimizden değildi bu, beğenmediğimiz yerler, gerçekten oturulabilecek yerler değildi çünkü. Sadece bir tek şey ister hâle geldik sonunda: aman, diyorduk, biri çıkıp da bize evini kiralasa. Yirmi kadar ev gördük, geçici de olsa, bize uygun bir yer bulduk; «İyi Haber» sokağında, küçük bir evin iki odasını beğenmiştik. Akıllı uslu bir küçük memurdu sahibi; evin bir kısmında kendi ailesiyle birlikte oturuyordu. Hayatta karısından, henüz bir yaşındaki kızından başka kimsesi yoktu. Bir köylü kadın, hizmetçi olarak çalışıyordu yanlarında, ortalığı topluyor, her işe koşuyordu; küçük çocuk ağlamadığı, yaygara koparmadığı zamanlar evde, sessiz, gürültüsüz bir hayat yaşanıyordu.

Eşyamız kırık dökük tü; ama, o güne kadar biriktirebildiğim

paranın iki misline mal olmuştu bana. Tse-kiun, tek yüzüğünü ve küpelerini bile satmış, bana yardıma koşmuştu. Başlangıçta engel olmak istemiş, fakat başaramamıştım, kararlıydı çünkü; kararlı hâlini görünce fazla ısrar etmedim, engel olsam huzuru kaçacak, kendi yuvasında bile diken üstünde oturacaktı.

Zaten amcasıyla takışmış, hattâ aradaki bütün köprüleri atmaktan çekinmemişti. Ben de, kendi yönümden, karşıma dikilip sık sık sözde öğüt veren, ama gerçekte, ya beni kıskanan, ya hakkımda türlü kuşkularla yargıya varan dostlarımdan yavaş yavaş uzaklaşmış, bir bakıma kendimi kurtarmıştım. İkimiz de, sâkin ve gürültüsüz bir hayata kavuşmuştuk. Her gün, işimden ancak güneş batarken çıkabildiğim hâlde, kısa bir süre için de olsa, başbaşa kalıyor ve bizi eve götüren faytoncunun hareketlerindeki yavaşlığa pek aldırmıyorduk. Sessizce gözgöze geliyor, sonra da açık yürekle ve severek içimizi döküyorduk birbirimize, sonra yeniden sessizleşiyorduk. Başımızı öne eğip, derin düşüncelere dalıyorduk, ama hiçbir şeyi düşünmüyorduk gerçekte. Yavaş yavaş onun ruhunu ve vücudunu avucumun içi gibi öğrenmiştim. Üç haftalık bir beraberliğin sonunda, onu gitgide daha iyi anladığımı farkettim, başlangıçta yok sandığım farklar ve ayrılıklar vardı aramızda, tek tek gördüm ve hepsini aramızdan silip attım sonra.

Gittikçe daha canlı, daha hareketli bir insan oluyordu Tse-kiun. Ve aramızdaki ayrılıklar, gün geçtikçe beliriyordu. Çiçekleri sevmiyordu, meselâ; pazardan iki saksı dolusu çiçek getirmiştim eve, su yüzü görmedikleri için, dört günde sararıp soldu bu çiçekler, bir köşede kuruyup gittiler; zaten benim de böyle şeylere ayıracak vaktim yoktu. Çiçekleri sevmiyordu, ama hayvanları ölesiye seviyordu, bayılıyordu onlara; galiba ev sahibimizin karısından ona da geçmişti bu hastalık. Bir ayda, yeni çehreler katılmıştı ailemize; ev sahibimize ait on kadar civcivin yanında, bizim civcivler de boy göstermeye başlamıştı, dört taneydi bizimkiler ve oradan oraya koşturuyordu, avluda cirit atıyorlardı; Tse-kiun ve ev sahibimizin karısı, civcivlere iyice alışmışlardı, onların huylarını ve bütün özelliklerini artık ezbere biliyorlardı. Bembeyaz ve yer yer siyah tüylerle süslü, Pekin cinsi küçücük bir köpeğimiz bile vardı, onu da fuardan almıştık; Tse-kiun ismini de değiştirdi, yeni bir isim taktı ona ve Ah-suei (Koşturan) dedi. İsmini pek sevmiyordum, ama ben de öyle çağırıyordum hayvanı.

Aşkın yenilenmeye ve değişmeye ihtiyacı vardır. Tse-kiun'a

anlatmıştım bunu, beni dikkatle dinlemiş, anlayışla karşılayarak başını eğmişti.

Ah! Nasıl sâkin ve mutlu bir geceydi o!

Sessizlik ve mutluluk, öyle şeylerdir ki, mutlaka sağlamlaştırmak gerekir onları, işte biz onunla başbaşayken, hep mutlu ve hep sâkindik. Henüz «Taşralılar Evi»nde kaldığımız günlerde bazı konularda anlaşamadığımız oluyor, fikirlerimiz bazan çatışıyordu. Ama «İyi Haber» sokağındaki eve taşındıktan sonra, bu anlaşmazlıklar ortadan kalkıvermişti, gül gibi geçinmeye başlamıştık. Lâmbanın ışığında, gözgöze, dizdize oturuyor, hep keyifli ve sevinçli olayları tazeleyerek, tekrar yaşayarak geçiriyorduk vaktimizi; yeniden doğmak gibi birşeydi bu, kavgaların, küskünlüklerin bittiği noktada başlayan taze heyecanlara benziyordu.

Tse-kiun hayli şişmanlamıştı, yüzüne kan gelmiş, yanakları al al olmuştu. Ama, işi başından aşkındı. Bu yüzden, değil gezecek; okuyup öğrenecek, hattâ benimle gevezelik edecek vakit bile bulamıyordu. İkimiz de, bir hizmetçi tutmak gerektiğini çoktan anlamıştık ve birbirimize sık sık tekrarlıyorduk bunu.

Akşam eve dönünce, onun hoşnut olmadığını, ama hoşnutsuzluğunu belli etmemeye çalıştığını farkediyordum, ve tabii keyfim kaçıyordu; hele dudaklarında zorlama bir gülümsemenin düğümlendiğini görünce, canım daha çok sıkılıyordu. Allahtan, ondaki bu suratsızlığın nedenini çabuk öğreniyordum; ev sahibinin karısıyla, incir çekirdeğini doldurmayacak kadar önemsiz bir sebepten ötürü, kapışmış oluyordu çoğu zaman, bu hırlaşmaların asıl nedeni de bizim civcivlerdi. Fakat, neden işin başında anlatmamıştı bunu bana? Bağımsız evi olmalı insanın; böyle başkalarıyla içiçe yaşamak, bize göre birşey değildi aslında.

Hayatımın yönü de belliydi artık; haftanın altı günü işle ev arasında geçiyordu ömrüm. İşyerinde, sabahtan akşama kadar resmî evrakları ve mektupları çoğaltıp duruyordum, evde de ikimiz karşı karşıya oturuyorduk geceleri, ya da bazan, onun ocağı ateşlemesine, pirinç kızartmasına, ekmek fırınlamasına yardım ediyordum. Yemek yapmayı o zaman öğrendim zaten. «Taşralılar Evi»ndeki günlerime kıyasla, şimdi daha iyi gıda alıyor, daha iyi besleniyordum. Yemek yapmasını pek beceremiyordu Tse-kiun, ama müthiş bir inatla iyisini yapmaya çabalıyor, adetâ yırtınıyordu. Geceli gündüzlü çalıştığını gördükçe, ben de ona katılıyor, hayatımızdaki tatlı ve acılı herşeyi onunla paylaşıyordum. Her Tanrının günü, kan ter içinde kalmıyor, saçları terden sırılsıklam olup alnına yapışmıyor muydu, her geçen gün biraz daha

katılaşmıyor, nasır bağlamıyor muydu elleri?

Derdi bir değildi ki, Ah-suei'yi ve civcivleri besleyip büyütmesi de gerekiyordu ayrıca; görülmesi gereken her işte, doldurulması şart olan her boşlukta o vardı, vazgeçilmez birşeydi varlığı.

Yorulmaması, dinlenmesi için ne mümkünse yapıyordum; onu böyle yorgun, bitkin görmektense, aç kalmayı tercih ettiğimi söylüyordum meselâ. İlk defasında hiç cevap vermedi bana, sadece dik dik baktı, bütün çabasına rağmen bakışlarındaki kederli ifâdeyi gizleyemedi benden, ben de tekrar konuşacak cesareti bulamadım. Sözün kısası, gene ölesiye yordu kendini.

Ne zamandır uğursuz bir önseziyle beklediğim felâket gelip çattı. Çifte bayramdan (*) bir gün önceydi, garip bir miskinlik çökmüştü üstüme ve bu yüzden, bir köşeye kıvrılıp uzanmıştım, Tse-kiun bulaşık yıkıyordu, işte tam o sırada kapı vuruldu. Ben açtım; çalıştığım yerin odacısı karşımdaydı, daktiloda yazılmış bir kâğıt uzattı bana. Kesinlikle olmasa bile, bu kâğıdın hangi anlama geldiğini çözer gibiydim, lâmbanın ışığında okudum yazıyı; şöyle deniyordu bu yazıda:

Müdürün emriyle, Şe Kiuan-şeng'in işine son verilmiştir.

Sekreter

9 Ekim

Daha önce, «Taşralılar Evi»nde kaldığımız sırada bekliyordum bu darbeyi: oradaki komşumuz, o suratını güzellik kremleriyle boyayan delikanlı, benim çalıştığım şirketteki müdürün yakını, ortanca oğlunun oyun arkadaşıydı; herhâlde Tse-kiun'la yakınlığımızı çekememiş, müdüre yetiştirmişti. Bu kazığın neden daha önce atılmadığına şaşıyordum ben ve kuşkulandığım için, işin başında düşünmüş taşınmış, böyle bir durum karşısında ne yapabileceğimi kafamda tasarlamıştım bile; dışarda çalışacaktım, ayrıca ders verecektim, hayli yorucu olmasına rağmen, yabancı dilde yazılmış eserlerin çevrilmesine ayıracaktım vaktimi; **Hürriyet Dostları** isimli derginin yazışleri müdürünü iyi tanıyordum üstelik, defalarca karşı karşıya gelip konuştuğum bir adamdı, iki ay önce mektup bile yazmıştım kendisine. Fakat, gene de yüreğim kabardı, adamakıllı heyecanlandım. Alabildiğine cesur bir kız olmasına rağmen, Tse-kiun'un da rengi attı, onu bu hâlde görmek beni daha çok üzdü. Son günlerde, direncini kaybetmiş,

---

(*) 10 Ekim, Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar «millî bayram» günü kabul edilirdi. 1911 Devrim Hareketinin yıldönümüydü.

zayıf ve dayanıksız bir insan olmuştu.

— Ne önemi var? dedi. Olsun, başka şey yaparız öyleyse! Biz...

Cümleyi tamamlayamadı, sesi neden ve nasıl boğuk uğultularla eridi kulaklarımda; bunun sırrını hiçbir zaman çözemedim; yanımızdaki lâmbanın ışığı bile gitgide ölgünleşiyordu.

Gülünç bir hayvandan farksızdır insan, en önemsiz şeylerin bile etkisinde kalır. İlkin, sessizce birbirimize baktık, sonra karşılıklı oturup konuştuk, elimizde avucumuzda kalan parayı hesaplayarak, mümkün olduğu kadar ölçülü davranmaya, az harcamaya karar verdik. Ayrıca gazetelere küçücük ilânlar verecek, böylelikle özel ders verebileceğimiz kimseler, ya da evde yapabileceğimiz cinsten ek işler bulmaya çalışacaktık, **Hürriyet Dostları** dergisinin yazıişleri müdürüne de mektup yazacak, durumumuzu anlatıp yardım isteyecek, yaptığım çeviriyi kabul etmesini ve yayınlamasını rica edecektik.

— Hemen işbaşı yapalım! Yeni bir yol çizelim kendimize!

Ve vakit geçirmeden masaya oturdum. Susam yağı şişesini ve sirke dolu tabağı kenara çektim, Tse-kiun soluk ışıklı lâmbayı önüme getirdi. İlk ağızda, gazeteye verilecek küçük ilânı hazırladım, ardından Çinceye çevrilecek iyi bir kitap seçmek amacıyla raflara yürüdüm; eve taşındığımızdan beri elimi sürmemiştim kitaplara, toz içindeydiler. En sonunda mektubu yazdım.

Ve doğrusu mektup faslında büyük sıkıntı çektim ve defalarca kararsız kaldım, cümleleri nasıl kuracağımı çözemiyordum. Kalemi parmaklarımın arasında evirip çeviriyor, hem düşünüyor, hem lâmbanın kör ışığında, Tse-kiun'un bir gölge silikliği ile belirlenen çehresini seyrediyordum: yüzü alabildiğine kederli göründü bana. O hayat dolu, canlı insanın, böyle önemsiz bir olay karşısında dengesini kaybedeceğini, bu kadar değişebileceğini kırk yıl düşünsem aklıma getirmezdim. Gerçi biliyordum, son günlerde hayli değişmiş ve dayanıksız, çarçabuk çözülen bir insan olmuştu. Sonra ansızın, «Taşralılar Evi»nde, başbaşa yaşadığımız sâkin ve mutlu günler canlanıverdi hayâlimde, yüreğim kalktı. Gözlerimi daha fazla açabilmek, onu daha dikkatli seyredebilmek ve aramıza kederli bir gölge gibi giren lâmbayı yoketmek isterdim.

Çevremizden gelen baskılar, kendi kendimize yeni bir şekil verebilmek için uyarıcı ve yararlı unsurlardır. Bürokratların yaşantısı, biraz da kafese hapsedilmiş kuşlarınkine benzer. Azıcık yem sürülür kuşun önüne, bu semizletmez onu, belli bir süre

açlık duygusunu içinden silip atar sadece. Böyle bir yaşantı devam ederse, bir çeşit felç iner kuşun kanatlarına ve onu kafesinden dışarıya salıverseler bile, artık uçamaz. Kafesimden kurtulmuştum, henüz kanatlarıma da felç gelmemişti; artık uçacak, önümdeki yeni ufuklara doğru koşacaktım.

Gazetede yayınlanan küçük ilânımızın hemen etkili olmasına, bize çarçabuk iş sağlamasına imkân yoktu ve üstelik çeviri yapmak, öyle sanıldığı gibi, kolay değildi. Çevirinin başına oturur oturmaz, o güne kadar okuduğum ve anladığımı sandığım yüzlerce kitap bir anda başıma çöktüler, türlü zorluklarla, türlü kuşkularla doldu kafamın içi. Çeviri ağır gidiyordu. Bütün gücümü kullanmaya kararlıydım; parmaklarımın mürekkebi yepyeni bir sözlüğü kararttı, öylesine düzenli ve ölçülü çalışıyor, en ufak bir hatâ yapmamak için büyük çaba gösteriyordum. **Hürriyet Dostları**'nın yazılışleri müdürü cevap yollamıştı bana, edebiyat değeri yüksek çevirilerin gölgede bırakılmayacağını, mutlaka değerlendirileceğini söylemişti. Sâkin kafayla oturup çalışabileceğim bir oda yoktu, en fazla buna üzülüyordum; Tse-kiun eskisi kadar sinirsiz ve rahat değildi, beni rahat ettirmek için eskiden gösterdiği dikkati ve yakınlığı da artık göstermiyordu. Odanın dört bir tarafında kirlenmiş ve hâlâ temizlenmemiş yemek kapları, tabaklar kol geziyordu, zehir zenberek bir kömür kokusu vardı içerde; bu şartlar altında, sâkin kafayla çalışmam imkânsızdı. Tabii, kendimden başka kimseyi suçlu görmüyor, sadece kendime ait bir çalışma odası kuramadığım için kendi yeteneksizliğime ve ahmaklığıma öfkeleniyordum. Ah-suei ve bizim civcivler de işe karıştı sonunda, ve durumu daha da dayanılmaz bir hâle getirdiler. Civcivler büyümüştü artık, ev sahibimizle sık sık hırlaşmamızın baş nedeniydiler.

Nehrin suyu, nasıl tazelenmek ve beslenmek isterse, beslenmek derdi bizim karşımıza da öyle çıkıyordu. Ve zaten Tse-kiun, asıl hünerini de bu konuda gösteriyordu; her yemeğin bitişinde, bir sonraki öğün için para yaratmak, parayı bulduktan sonra da yeni yemekleri hazırlamak, Ah-suei ve civcivlerin karnını doyurmak. Bunların dışındaki herşeyi, özellikle eskiden pek özenle tekrarladığı incelikleri bile unutmuş görünüyordu ve yemek saatlerinde, sürekli ısrarlarla beni nasıl yorduğunu, kafamı nasıl altüst ettiğini farketmiyordu. Sofrada sık sık surat asıyordum ona; fakat aldırmıyor, bildiğini okuyor ve üstelik, gittikçe artan bir iştahla atıştırıyordu.

Ona, önümdeki işi, her gün, hep aynı saatte bırakmanın beni

nasıl yorduğunu, robotlaşmanın imkânsızlığını anlatabilmek için tam beş hafta uğraştım. Farketti sonunda ve pek muhtemeldir ki, keyfi kaçtı; nedense hiç bir şey söylemedi. Çeviri işi artık biraz daha çabuk ilerliyordu; kısa zamanda ellibin kelime üretmiştim. Şöyle bir gözden geçirdikten sonra, pekalâ **Hürriyet Dostları**'na gönderebilirdim elimdekileri, hazırladığım iki küçük makaleyi de yazdıklarıma ekleyebilirdim. Ama, ne yiyip ne içeceğimizi düşündükçe, sıkıntıdan boğulacak gibi ölüyordum. Her öğün soğuk şeyler yemek umrumda filân değildi, ama çoğu zaman yeteri kadar yiyecek bulamıyorduk; bazan pirincimiz tükeniyor, yenisini alamıyorduk; fazla çalışmak iştahımı kapatmıştı, üstelik hareketli bir hayat sürmediğim, bütün gün evde oturduğum için bu kadarı bile bana yetiyordu. Beni çileden çıkaran şey başkaydı; yemek meselesinde artık benden çok köpeği kayırıyordu Tse-kiun ve kırk yılın başında merhabalaştığımız koyun etini bile, bana değil, köpeğe saklıyordu. Ah-suei'nin gitgide zayıfladığını ve ev sahiplerinin bu yüzden bizimle alay ettiklerini ileriye sürüyor, onların hakaretine katlanamıyacağını söyleyerek direniyordu.

Benim artıklarımı da civcivlere veriyordu. Önceleri farkına varmadığım, daha sonra anladığım birşeydi bu; kişinin yerinin belirlenmesi konusunda, Huxley'in dediği gibi, «evrendeki yerim» köpekle civcivlerin arasındaydı. Onun direnmelerine, «hayır» diyerek dayatmasına rağmen, büyüyen ve dolgun birer piliç kadar semiren civcivlerimiz, sonunda iyi pişmiş etli yemekler olarak geldiler soframıza; aşağı yukarı onbeş gün, üstüste ziyafet çektik kendimize, bu işe özellikle Ah-suei sevindi. Fakat ne yalan söylemeli, hayli zayıf, eti kıt şeylerdi piliçler, son demlerinde doğru dürüst yem bulamadıkları için böyle cılız kalmışlardı. Bu olaydan sonraki günlerde, evimiz hayli sâkinleşti. Ama, piliçlerin kesilmesi Tse-kiun'a adamakıllı dokunmuştu; sıkıntı ve kederden patlayacak gibiydi, ağzını bıçak açmıyordu. Ah! diyordum, insan nasıl da çabuk değişiyor!

Derken, daha beteriyle yüzyüze geldik; bir zaman sonra köpeği besleyip barındırmak imkânsızlaştı. Bizi düştüğümüz koyu sefaletten kurtaracak bir mektuptan bile umudumuzu kesmiştik ve Tse-kiun, onunla oynaşmak hevesini çoktan kaybetmişti. Kış ürkütücü bir hızla yaklaşıyor ve soba meselesi, aşılması imkânsız denecek kadar güç bir dert olarak beliriyordu karşımızda; bu şartlar altında, Ah-suei gibi iştahı büyük ve sonsuz bir hayvan, aile için ağır bir yüktü, zaten bu yükü uzun zamandır güçlükle taşıyorduk. Köpeği bile barındıracak durumda değildik.

Pazar yerine götürüp satmaya kalksak, belki biraz para geçerdi elimize, ama bunu hem istemiyor, hem böyle yapmamak gerektiğini farkediyorduk.

Başına bir çuval geçirdim sonunda ve kucakladığım gibi, şehrin batısına, dış mahallelerin ötesine götürdüm hayvanı. Peşimden geliyor, yakamı bir türlü bırakmıyordu, başka çare kalmayınca, pek derin olmayan bir kuyuya attım onu.

Eve döndüğümde, Tse-kiun daha sâkindi, fakat yüzünün şaşırtıcı bir ifâdesi vardı; trajik bir ifâde. Onda ilk olarak gördüğüm birşeydi bu. Ve çehresine yerleşen acılı ifâdenin tek nedeni de köpekti. Bu işi böyle büyütmek, mesele hâline getirmek şart mıydı? Tabii, köpeği bir kuyuya attığımı söyleyemedim ona.

Gece, yüzünün o trajik ifâdesine, buz gibi soğuk bir hava eklendi.

— Olağanüstü birşey bu! Tse-kiun, bu gece nen var senin? dedim, artık dayanamamıştım.

— Ne varmış? diye ve üstelik bana hiç bakmadan cevap verdi.

— Bir tuhaflık var sende...

— Yok... hiçbir şeyim yok.

Ne derse desin, anlamıştım; benim taş yürekli bir insan olduğuma hükmetmişti. Tek başıma olsam, yaşamak güç gelmeyecekti bana. Aslında, aşırı gururum yüzünden ailemin öbür fertleriyle bütün bağlarımı koparmış, dünyadan elimi eteğimi çekmiş ve bütün eski tanıdıklarımı da aramamıştım; ama uzaklara gitsem, yeni bir çevre edinebilirdim kendime, hayatımı tekrar düzene sokabilirdim. Bu kadar sefil ve perişan kalışımın, bu hayata katlanışımın temelinde ona duyduğum sevgi yatmıyor muydu? Köpeği götürüşümün nedeni de bu değil miydi? Fakat nedense, Tse-kiun anlaşılmaz bir inatla, kısa görüşlü olmakta direniyordu ve üstelik, durumunun farkında değildi.

Fırsat kolladım ve gerçeği dolaylı bir şekilde söyledim ona; toparlanmasını salık verdim, anlamış gibi yaptı, başını sessizce öne eğdi. Fakat sonradan gördüm ki, anlamamış ve bana inanmamıştı.

Havanın ve çehresinde bir maske gibi duran ifâdenin soğukluğu beni sokağa, evden dışarıya sürükledi. Ama nereye gidebilirdim? Sokakta mı sürtecek, yoksa parkta mı pinekleyecektim? Olsun, soğuk ve asık suratlı bir kadınla burun buruna yaşamak zorunda kalmazdım hiç olmazsa; ne var ki, havanın soğukluğu ve rüzgârın sertliği dayanılır cinsten değildi; insanın derisi kas-

katı kesiliyor, çatlayacakmış gibi oluyordu. Sonunda, kütüphaneyi cennet olarak seçtim kendime.

Giriş parasızdı çünkü, elimi kolumu sallayarak girebiliyordum oraya; ayrıca salondaki koskocaman iki dökme soba bütün gün yanıyordu. Gerçi, ateşi çoğu zaman küllenmiş oluyor, insan pek ısınamıyordu, ama sobaları seyretmek bile içimi ısıtıyordu. Pek okunacak kitap yoktu orada, modası geçmiş kitaplardı çoğu.

Neyse ki, kitap okumak için gitmiyordum oraya. Salona, benden başka, on kişi daha toplanıyordu; üstü başı dökülen, yazlık giysilerle kışa yakalanmış, fukara adamlardı bunlar ve ısınmaya geliyorlardı; sırf orada oturabilmek, ısınabilmek amacıyla, herbiri birer kitap alıyor ve saatlerce içerde kalıyordu. Tam aradığım şeydi bu. Sokakta sürtsem, tanıdıklara rastlayabilir ve onların küçümseyen, aşağılayan bakışlarına katlanmak zorunda kalırdım. Oysa, kütüphanenin böyle bir tehlikesi yoktu; bütün tanıdıklarım, başka yerlerde, başka ateşlerin çevresinde, ya da evlerinde, sobalarının başında keyif çatıyorlardı şimdi.

Kütüphanede doğru dürüst birşey okumak imkânı yoktu, ama insan kafasını dinliyor ve bol bol düşünebiliyordu. Bir köşeye çekilip tek başıma oturuyordum, yerimden hiç kalkmıyor ve eski günleri hayâl ediyordum; işte, aşağı yukarı altı aydan beri kendimi kör bir aşkın pençesine kaptırdığımı, hayatın gerçek anlamını inatla inkâr ettiğimi o zaman farkettim. İlkin, yaşamak gerek; aşkın yardıma çağırdığı, kendi kendisini tamamladığı tek şey yaşantımızın içindedir, hayatın bir parçasıdır. Ve mücadeleyi terketmeyenler için, mutlaka bir çıkış yolu vardır sonunda; felçli değilim ben, kanat çırpabiliyorum hâlâ, eski günlerime kıyasla daha yenik ve yorgunum belki, ama hâlâ kendime güveniyorum...

Yavaş yavaş dalıp gidiyor, salonu ve oradakileri unutuyordum; azgın dalgalara kapılmış balıkçılar canlanıyordu hayâlimde; siperlerde savaşan askerleri, otomobil gezintisine çıkmış soylu kişileri, borsa spekülâtörlerini, dağı taşı titreten kahramanları, batan güneşin ölü ışıklarında idman yapan sporcuları, gece karanlığında iş peşinde koşan hırsızları görüyordum sonra... hep yalnızdım, Tse-kiun yanımda değildi... Bütün cesaretini yitirmişti artık, köpek aklına geldikçe pişmanlık dolu bir öfkeyle bakıyordu bana, ya da yemek yaparken derin derin göğüs geçiriyordu. Fakat ne tuhaf, çektiği üzüntü ölçüsünde zayıflamamış, biraz kilo vermişti sadece...

Birdenbire üşüdüğümü hissettim; soba çoktan sönmüş ve za-

ten, kütüphanenin kapanma saati de gelip çatmıştı. Gene «İyi Haber» sokağına dönmek, Tse-kiun'un asık suratıyla burun buruna yaşamak zorundaydım. Gerçi bir süredir, yumuşaklık ve şefkat dolu ışıltılar okuyordum gözlerinde, fakat bu çektiğim acıyı çoğaltıyordu. İyi hatırlıyorum, bir gece eve döndüğümde, Tse-kiun'un gözlerinde o eski ve dost parlaklığı, canlılığı bulmuştum; o gece «Taşralılar Evi»ndeki günlerimizi gülerek hatırlatmıştı bana, ama gene de zaman zaman korkulu, ürpertili ifâdeler yanıp sönüyordu yüzünde. Son günlerde, soğukluk ve vurdumduymazlık açısından onu yaya bırakmış ve işi azıtmıştım, şimdiden korku ve tedirginlik sinmişti yüreğine. Sıkıntısı dağılsın, yüreğine su serpilsin, diye gülmeye, konuşmaya çalıştım ve kendimi zorladım. Ne yazık ki isteksiz ve kendini ele veren sözler, kahkahalardı bunlar; içimde garip bir boşluk duygusu uyanmıştı; bu boşluk duygusu, gizlenmesi imkânsız yansımalar hâlinde gözlerime vuruyor, ağzımdan çıkan bütün zorlama sözler dayanılmaz birer sahtekârlık örneği olarak kulaklarımda vınlıyordu.

Tse-kiun galiba farketti bunu, eskisi kadar sâkin ve umursamaz değildi çünkü. Gizlemeye çalışıyordu, ama bütün çabasına rağmen içindeki sıkıntı ve tedirginlik belli oluyor ve bir türlü kaybolmuyordu. Herşey bir yana, artık daha yumuşak, daha sıcakkanlı davranıyordu bana.

Ne zamandır, onu karşıma oturtup herşeyi açık açık konuşmak istiyordum, ama tam karar vermişken, çocuksu çehresiyle karşımda bulunca keyifleniyor ve kendimi tutamayıp sırıtıyordum. Gerçi, bu durumu derhal yozlaştırıyordum kafamda ve dehşetli bir sululuk hâline sokuyordum; suratımdaki somurtkan ve ciddi görünüşlü maskenin hükmü de kalmıyordu tabii.

Israrla, birlikte geçen mutlu günlerimizi hatırlatıyordu bana. beni kendi kendimle başbaşa bırakıyordu, yeni aşamalara sürüklüyordu: yumuşak cevaplara, yani düpedüz sahtekârlığa zorladı sonunda. Dürüst davranmayı unutmuştum, sahtekârlık bir kalıp gibi yerleşti içime, o kadar ki soluk alamaz hâle geldim. Alabildiğine sıkıntılıydım, boyuna şöyle düşünüyordum: Gerçeği söyleyebilmek için insanın büyük cesaret sahibi olması gerek, kendini sahtekârlığın pençesine kaptıran adam, yeni bir hayatı denemekten âciz, yılgın bir adamdır mutlaka. İnsanlıktan çıkmıştır, sözün kısası.

Bir sabah, Tse-kiun'u gene pişmanlıklar ve kuşkular içinde gördüm. Buz gibi soğuktu hava. Şimdiye kadar, hiç böyle bir

ifâde görmemiştim yüzünde, ama belki de yanılıyordum, bunlar kendi hayâlimde yarattığım şeylerdi belki de. Havanın soğukluğuna öfkeleniyor ve sonra hâlime gülüyor, kendi kendimle alay ediyordum. Açık görüşlülük ve cesaret konusundaki bütün inançları boşluğa açılıyor, eninde sonunda boşlukta kalıyordu; kafasında yarattığı idealler bile boşluktaydı ama o, bir türlü farkedemiyordu bunu. Uzun zamandır, eline kitap almıyor, okumuyordu; hayatta insanın ilk ve en önemli amacının kendine bir yol çizmek olduğunu unutuyor ve bu hayatı arayanların mutlaka elele vermek zorunda olduklarını aklına getirmek bile istemiyordu; oysa buna yanaşmayan bir insanın mutlaka tek başına yaşaması gerekirdi. Fakat, yanındaki erkeğin ceketine sımsıkı yapışmaktan, onun peşinde sürüklenmekten başka hüneri olmayan kadın için, mücadele etmenin, savaşmanın nasıl zorlaştığını düşünmüyordu; oysa, erkeği müthiş bir savaşçı bile olsa, birlikte mahvolmaya mahkûmdular, ikisi birden yokolup gideceklerdi.

Ancak ondan ayrılırsam kurtulacağımı, yeni bir umut kazanacağımı hissediyordum. Hiç çekinmeden beni terkedebilmeliydi —ansızın, ölmesi gerektiğini bile düşünmüştüm, fakat sonra bunu düşündüğüm için kendimi suçlamış, çok pişman olmuştum. Bereket, sabahın erken saatlarıydı, önümde vakit vardı, doğru bildiğim herşeyi nasıl olsa anlatabilirdim ona. Aslında, yaşantıma yeni bir yön verip vermemem, biraz da buna bağlıydı.

Konuşma sırasında, sözü kasten döndürüp dolaştırıp geçmişteki günlerimize getirdim. Tabii, edebiyattan açtım ve yabancı yazarlardan, eserlerinden ve özellikle **Nora**'dan, **Denizden Gelen Kadın**'dan, cesur kararlar verebildiği için Nora'ya olan hayranlığımdan dem vurdum ona; geçen yıl, «Taşralılar Evi»ndeki ısısız odamızda, başbaşa yaşadığımız anlarda neler anlatmışsam, aşağı yukarı hepsini tekrarladım. Fakat, bu sözler gereksizdi artık, anlamlarını çoktan yitirmişlerdi, ağzımdan çıkıp kulaklarıma giriyorlardı; dalgacı bir çocuk, sanki üstlerine basa basa tekrarlıyordu bütün söylediklerimi ve büyük bir kötü yüreklilikle benimle dalga geçmek için, elinden ne gelirse yapıyordu.

Tse-kiun beni dikkatle dinledi, her zamanki gibi öne eğmişti başını, sonra sustu. Kendi payıma ben de, anlamsız, birbirini tutmayan cümlelerle bitirdim konuşmamı, adetâ boşlukta asılıp kalmıştı sesim.

— Evet, dedi, ve kısa bir sessizlikten sonra şunları ekledi: «Fakat... Kiuan-şeng, son günlerde çok değiştin sen. Doğru mu?

Açıkça söyle bana.»

O anda, başıma sopa yemiş gibi oldum. Ama hemen toparlandım, derdimi anlattım ona ve şunu teklif ettim: İkimiz de, yeni bir hayat kurmalıydık kendimize, boşu boşuna yıkılmaktan korunmalıydık. Kararlı bir ifâdeyle şunu da ekledim:

— Üstelik, artık hiçbir tasan olmamalı ve ileri atılmalısın. Daha açığını ister misin; öyle ya, madem ki birbirimize karşı dürüst olmalıyız, işte söylüyorum: Artık sevmiyorum seni! Hiç olmazsa, yüreğinde pişmanlık kalmaz, içindeki kuruntulara esir olmazsın, gider çalışırsın bir yerde...

Hüngür hüngür ağlayacağını sanıyordum, oysa derin bir sessizlik oldu. Ansızın yüzü sarardı ve bir ölü çehresine benzedi; ama çarçabuk toparlandı ve yüzüne tekrar renk geldi. Tertemiz ışıltılar birikti gözlerinde. Zorda kalıp annesinden medet uman şaşkın bir çocuk gibi, telâşla çevresinde gezdirdi bakışlarını, ama boşluktan başka şey bulamadı baktığı yerlerde, benimle gözgöze gelmekten de özellikle kaçındı.

Daha fazla katlanamadım bu hâline. Vaktin erken oluşunu fırsat bilip kütüphanede aldım soluğu, yüzümü soğuk dalgalar hâlinde kamçılayan rüzgâra bıraktım kendimi.

Kütüphanede, bana yeni bir güç aşılayan sevindirici bir olayla karşılaştım. **Hürriyet Dostları** dergisi, epey zaman önce yolladığım makaleleri yayınlamıştı. Barutumun tükenmezliğine inandım, ama gırtlağıma dayanan sefaleti göğüsleyebilmek için yeterli değildi bu.

Uzun bir süre arayıp sormadığım dostlarımı bir bir aramış, bulmuş, gene uğramaya başlamıştım onlara, iki üç defa gelip gittikten sonra üstelemedim ve peşlerini bıraktım. Alabildiğine sıcak ve bakımlı odalarda yaşıyorlardı çünkü ve bu, iliklerime kadar üşümüşlüğümü, kemiklerimdeki sızıyı bir kat daha arttırıyordu. Geceleri onların sıcak odalardan çıkıp, yeniden o buz gibi soğuk eve dönmek ağır geliyordu.

Ruhuma buzlu hançerler sokuluyordu sanki; bu acılı hareketsizlik, eli kolu bağlanmışlık sürekli bir ağırlık hâlinde çöküyordu içime. Önümde, sayısız yollar ve imkânlar bulunduğuna inanıyordum, üstelik kanatlarımın yolunmadığı, istesem yeni bir düzen kurabileceğim kanısındaydım. Sonra, gene ansızın ve bir kere daha Tse-kiun'un ölümünü düşündüm, gene müthiş bir pişmanlık duydum ve böyle birşeyi nasıl düşünebildiğime şaşarak, kendimi suçladım.

Kütüphanede dalgın dalgın otururken, arada bir, ansızın bir

şimşek çakıyordu kafamda; hayatımın yepyeni bir yöne hızla ilerlediğini farkediyordum; Tse-kiun bütün cesaretini topluyor ve beni gerçekten anlıyordu, üşümüşlüklerimizle dolu evi, en ufak bir eziklik duymadan terkediyordu. Ve ben, bulutlar kadar hafiflediğimi hissediyor, havalanıyordum; gökyüzünün mavisi tepemdeydi ve aşağıda sıra sıra uzanan yüksek dağları, uçsuz bucaksız denizi, büyük binaları, savaş alanlarını, otomobilleri, ticaret borsalarını, zengin evlerini, günlük güneşlik çarşıları, gecenin karanlığını görebiliyordum...

Ve hayatın, bu yeni cephesiyle karşıma çıkıp beni selâmlayacağına gerçekten inanıyordum.

Kötü şartlara rağmen, dayanılmaz sertlikteki kış mevsimini de atlattık sonunda, Pekin'in bu dillere destan kışını da geçirdik. Haylaz ve zalim çocukların pençesine düşmüş yusufçuk böcekleri gibi, iplerle kıskıvrak bağlanmıştık, bizimle alay ediyor ve hınçlı bir zevk duyarak eziyet ediyorlardı bize; belki ölmemiştik; ama yere yuvarlanmıştık ve can çekişiyorduk, ölüm yoldaydı, nasıl olsa gelecekti.

Hürriyet Dostları'nın yazılışleri müdürüne üstüste üç mektup yazdıktan sonra bir cevap alabildim. Zarfın içinden, para vermeden kitap satın almakta kullanılan iki senet çıktı sadece; bir tanesi yirmi, öbürü de otuz metelik değerindeydi. Oysa, bu parayı alabilmek için, posta masrafı olarak dokuz metelik harcamış ve bütün gün aç kalmıştım; herşey gene boşa gitmiş, sonuç gene sıfır olmuştu.

Benliğimi saran o garip önsezi gittikçe büyüdü ve beklediğim başıma geldi.

Bahara yaklaşmıştık, hava eskisi kadar serin, rüzgâr eskisi kadar sert ve hınçlı değildi artık; şimdi rahat rahat sürtüyordum sokaklarda ve geç vakitlere kadar dolaşıyordum, eve döndüğümde vakit geceyarısını çoktan geçmiş oluyordu. Kendimi pek keyifli hissetmediğim akşamlardan biriydi; geç saatlerde, kaldığımız evin kederli kapısına yaklaşmış ve yavaşlamıştım. Odama girdim, bir kibrit çakıp lâmbayı yaktım, derin bir sessizlik vardı içerde; tuhaf bir boşluk sezdim.

Şaşkınlığım daha geçmemişti, ev sahibinin karısı dışarıya çağırdı beni ve konuşmamız gerektiğini söyledi.

— Bugün, Tse-kiun'un babası geldi buraya, onu alıp götürdü, dedi.

Tam gerçekleştiği bir anda, bunca zamandır beklediğim şey, birdenbire inanılmaz bir olay hâline gelivermişti; yerimde ça-

kılıp kaldım, tek bir söz bile çıkmadı ağzımdan, sert bir cisimle başıma vurmuşlardı sanki.

Çok sonra toparladım kendimi ve sadece şunu sorabildim kadına:

— Gitti demek?

— Evet, gitti.

— Anladım... hiçbir şey söylemeden, haber filân bırakmadan mı gitti?

— Hayır, sadece gittiğini size haber vermemi istedi.

Önce inanmak istemedim, fakat oda bomboş ve sessizdi. Tsi-kiun'a rastlayabilirim umuduyla çevremi araştırdım. Rengi solmuş, birkaç kırık dökük eşyadan başka şey bulamadım, hem, onlar da o kadar uzaktaydılar ki birbirlerinden, aralarında kimsenin gizlenmesi mümkün değildi. Hiç olmazsa bir mektup, ya da bir pusula bırakmıştır, diye umutla araştırdım; birşey bulamadım. Tuz kutusunu, kuru biberleri, un ve yarım bir lâhana bırakmıştı topu topu ve ayrıca, on tane kadar madeni para koymuştu bir kenara. İkimizin de, elimizde avucumuzda kalan son paraydı bu; hepsini bana bırakmıştı; bir süre daha orada yaşamamı arzulamıştı anlaşılan.

Boğulacak gibiydim, avluya koştum, fakat zifiri karanlıktı orası. Yalnız, karşı pencerenin kâğıt perdesinde ışık vardı, ve annesi babası tarafından okşanıp sevilen küçük bir çocuğun silueti görülüyordu. Yavaş yavaş sâkinleştim, üstüme üstüme gelen bunaltıcı sıkıntıdan kurtulmanın çaresini aramaya koyuldum: Yüksek dağlar geldi aklıma, geniş okyanuslar, ticaret borsaları, elektrik ışığında verilen şölenler, siperler, gecenin en karanlık olduğu anlar, öfkeli bir bıçak darbesi ve sessiz adımlar, bir bir gözlerimin önünden geçti...

Yüreğimdeki sıkıntı ansızın hafifledi, sâkinleşti, çarpıntısı durdu. Yol masraflarını hesapladım kafamda, derin bir soluk aldım.

Yatağıma uzanınca, gelecekteki günlerin hayâli belirdi karşımda; düşlediğim şekliyle seyrediyordum hepsini, gözlerimi yummuştum, ve herşey, vakit geceyarısını henüz vurmuşken kayboluverdi. Karanlıkta, bir tencere dolusu yiyecek ve sonra, Tse-kiun'un solgun, renksiz yüzü, bana çevirdiği çocuksu ve yakarışlarla dolu gözleri belirdi bu sefer. Ama, toparlanıp dikkat kesildiğim anlar, herşey birdenbire kayboluveriyordu.

Yeniden bir ağırlık oturdu yüreğime. Neden birkaç gün daha sabretmemiştim sanki? Ona gerçeği söylemekte neden bu kadar

acele etmiştim? Oysa, bundan böyle, karşısında babasının somurtkan tahakkümünden başka —kendi çocuklarının alacaklısı gibi davranıyordu bu adam—, yakıcı güneş kadar insafsız tahakkümden başka birşey bulamayacağını biliyordu evde; çevresindekilerin acımasız, buzdan daha soğuk bakışları da cabasıydı. Bunların dışında, sadece boşluk, kocaman bir «hiç» çıkacaktı karşısına.

Hayatta, oradan oraya yalpalamaktan daha feci ne olabilir bir insan için, hele boşluk duygusu ağır bir yük olarak omuzlarına çöküvermişse! Hele, bu yolculuğun sonunda gene mezara gelinecekse, hele bu mezarın taşsız olacağı ve kimsesizlik şimdiden belliyse!

Tse-kiun'a gerçeği söylememeliydim; biz, bir zamanlar birbirimizi sevmiştik ve ben, ömrümün sonuna kadar ona bu yalanı borçluydum. Gerçek, bir hazineyse, Tse-kiun'un gözünde boşluğa açılan bir yük olmaması gerekiyordu. Yalan da, yapısından ötürü ağır bir yüktür aslında, ama herhâlde gerçeğin yanında hafif kalıyor.

Ona gerçeği anlatırken, bana hiç aldırmadan ve rahatlıkla yola çıkabileceğini, beni bırakıp gidebileceğini sanmıştım. Oysa ancak şimdi farkediyordum yanıldığımı. Cesareti ve gözüpekliği, bana olan sevgisinin yarattığı şeylerdi demek ki.

Benim de, sahtekârlığı taşıyacak gücüm kalmamıştı. Ne var ki, ona acımamış, gerçeğin ağır yükünü yükleyiverıniştim sırtına. Beni sevdikten, bana inandıktan sonra sırtlamıştı bu ağırlığı ve şimdi, çevresindeki insanların buz donukluğundaki bakışlarına acımasız hınçlarına göğüs germek zorundaydı.

Onun adına, ölümü bile arzuladım bu yüzden...

Güçlüler tarafından itilip kakılmaya, her zaman içten davranan, ya da sahtekârlıktan başka şey bilmeyen insanlar tarafından horlanmaya mahkûm bir alçaktım sadece, artık farkediyordum bunu; ama o, tam tersine, belki biraz daha yaşayabileceğimi, ayakta kalabileceğimi umut edecekti...

Sessizliğin, boşalan evin tadı tuzu da kalmamıştı, «İyi Haber» sokağını bir an önce terketmeye, çekip gitmeye niyetlendim. Sanıyordum ki, oradan ayrılırsam, benliğim Tse-kiun'un varlığıyla dolup taşacaktı. Halâ şehirde olduğunu ve günün birinde, «Taşralılar Evi»ne geldiği gibi, ansızın çıkıp ziyaretime geleceğini hayâl ediyordum.

Ve onu bulmak, izine rastlamak için gösterdiğim çaba ve bütün mektuplarım boşa gitti. Tek çare vardı; uzun süredir ara-

yıp sormadığım bir baba dostuna başvurmak. Amcamın gençlik günlerindeki en yakın arkadaşıydı bu adam, ûlema sınıfındandı ve klâsik kitaplar konusundaki çalışmalarıyla ün kazanmıştı, üstelik yıllardan beri Pekin'de oturuyor ve kalburüstü kim varsa, hepsini tanıyordu.

Daha giriş kapısında, perişan kılığım yüzünden kapıcının aşağılayan bakışları karşıladı beni. Uzun uzun ısrar edip dayatmasam, içeriye kabul edilmeyecektim. Amcamın arkadaşı görür görmez beni hatırladı, fakat nedense adamakıllı soğuk davrandı. Tse-kiun'la aramızda geçenleri, virgülüne kadar biliyordu.

— Tabii, burada barınman artık imkânsız, dedi; bana yeni bir iş bulması için ricada bulunmuştum ona. Nereye gideceksin ama? Zor... Ha, şu senin... neydi? Şu senin yavuklun, Tse-kiun vardı ya, öldü biliyor musun?

Başımdan aşağıya kaynar sular dökülmüştü adetâ, öylesine şaşırmıştım, bir süre konuşamadım.

— Sahi mi? diye mırıldandım sonunda.

Gülerek cevap verdi:

— Elbette, sahi! Bizim Vang Şeng'in ailesi de onun köyünden.

— Nasıl ölmüş acaba?

— Kimbilir? Ölümü bir gerçek ama.

Herifin yanından nasıl çıktığımı, nasıl eve döndüğümü, bugün bile, doğru dürüst hatırlamıyorum.

Adamın yalan söylemediğini ve Tse-kiun'un, geçen yılki gibi, tekrar gelmeyeceğini biliyordum. Hayatın akışına boyun eğmeye hazırdı, ama boşluğun verdiği ağırlık omuzlarındayken, babasının katı tahakkümüne ve çevresindekilerin buz gibi soğuk, aşağılayan bakışlarına katlanması imkânsızdı, onun gücünü aşan birşeydi bu. Zaten, ona gerçeği —aşksız, sevgiden yoksun bir dünya— açıkladığım sabah çizilmişti kaderi, bu gerçek götürmüştü ölüme onu.

Söylemek gerekli mi, bilmiyorum; o evde oturamazdım artık, imkân yok barınamazdım, fakat «ne etmeli, nereye gitmeliydi?»

Nereye gitsem uçsuz bucaksız bir boşluk vardı karşımda, üstelik bir ölünün suskunluğu da ekleniyordu buna. Sevgiden yoksun ölenlerin gözlerinde büyüyen, çoğalan karanlıkları ben de görüyor ve ben de o ölülerin acı ve çaresizlikle hırıldayışlarını işitiyordum şimdi, bu hırıltılar bir türlü silinmiyordu kulaklarımdan.

Herşeye rağmen, yeni bir olay bekliyor, hayatımda yeni bir şeyin doğmasına hazırlanıyordum. Ama, günler geçiyor ve ölümün sessizliği yavaş yavaş herşeyime hükmediyordu.

Eskisi kadar sık dışarıya çıkmıyor, gezinmiyordum. Ruhumu boşluğun sonsuzluğunda doyuruyor ve ölüm sessizliğinin benliğimi kemirmesine göz yumuyordum. Ama, ölüm sessizliği bile bazan çırpınışlarla aralanır, ürpertilerle dalgalanır ve onun da ortalıktan el ayak çektiği, köşe bucak saklandığı anlar vardır. İşte bu boşluklara, o beklenmedik, o isimsiz şey gelip yerleşir bazan; yeni bir umuttur bu.

Karanlık bir sabahtı ve gökyüzü kara bulutlarla örtülüydü, güneş bütün çabasına rağmen onları aşıp geçemiyordu. Hava bile yılgındı, bıkkın ve ezikti. Ansızın, belirsiz ayak sesleri işittim, umulmadık bir çabuklukla yol alıyorlardı; burundan soluyan bir hayvanın hırıltısı izliyordu onları, gözlerimi kocaman kocaman açtım. Önce, alıştığım hareketsizliği bozacak hiçbir değişiklik göremedim çevremde, ama tesadüfen yere bakınca, ufacık ve zayıf, bitkin ve toz toprak içinde bir hayvanı farkettim... Daha dikkatli baktım; ayağa fırladım, kalbim duracaktı nerdeyse; Ah-suei geri dönmüştü.

«İyi Haber» sokağını terketmeye karar verişimin baş nedeni, ev sahiplerinin, ya da civardaki hizmetçilerin beni her seferinde küçümseyen, yerin dibine sokan bakışları filân değildi, Ah-suei'nin oradaki varlığıydı. Fakat nereye çekip gitmeli? Gelecek için, başka başka yollar hâlâ açıktı önümde, belirsiz de olsa ayırabiliyordum onları, zaman zaman bir sis bulutunu aralayarak onlara bakıyor, ellerimle dokunuyordum. Ama henüz, ilk adımı nasıl atmam gerektiğini kestiremiyordum.

Uzun uzun düşündükten, adamakıllı ölçüp biçtikten sonra, en iyi çarenin «Taşralılar Evi»ne dönmek olduğuna, beni ancak oranın paklayacağına bir kere daha inandım. Aynı bakımsız ve dağınık oda, aynı tahta karyola, aynı akasya ağacı ve aynı kasımpatları; fakat bana umut aşılayan, yüreğimi sevinçle dolduran şey, yaşayabilmek ve sevmek tutkusu yerinde değildi artık, doldurulmaz bir boşluk bırakarak uçup gitmiş ve kaybolmuştu şimdi, gerçeği vermiş ve karşılığında boşluk duygusuyla doldurmuştum damarlarımı.

Henüz hayatta olduğuma, yaşadığıma göre, hâlâ çeşitli ihtimaller, çeşitli ve denenmemiş yollar var önümde; mutlaka yeniden denemeliyim. İlk adımı nasıl atacağımı gene bilmiyorum. Ansızın, boz renkli bir yılan gibi kıvrılarak yaklaşan bir yol

çıkıyor önüme ve ben, ansızın avuçlamak, dört elle sarılmak için onu bekliyorum, iyice yaklaşıyor ve tam tutacağım sırada, karanlıkta kayboluveriyor.

İlkbaharda geceler gene eskisi kadar uzun oluyor! O gecelerden birinde, ölü bir ağaç gövdesi gibi çöktüm yere ve sabah gördüğüm bir cenaze törenini hatırladım. Kâğıttan kesilmiş at ve insan maskeleri vardı en önde, iniltili şarkılar söyleyen ölünün yakınları arkadan geliyordu. Böylesine tabii ve rahat davranabildikleri için imreniyordum o insanlara ve onları anlıyordum.

Tse-kiun'un cenaze törenini de yaşadım hayâlimde. Upuzun bir yolda tek başına ilerliyordu, boşluğun ağır yükünü sırtlamıştı omuzlarına, fakat göz açıp kapayıncaya kadar kayboldu; yıldırıcı ve tahakküm dolu baskılardan, aşağılayıcı bakışlardan usanmış çok, ama pek çok yorulmuştu.

Ruhların gerçekten varolmasını, cehennemlerin başımıza belâ kesilmesini isterdim aslında. O zaman, öfkeli çığlıkları, şeytanlarla coşan fırtınaları aşarak Tse-kiun'un peşine düşer, onu mutlak bulur, önünde diz çöker, bütün pişmanlıklarımı ve çektiğim acıları bir bir anlatır ve kendimi bağışlattırırdım; ve sanıyorum, cehennem ateşinin beni kıskıvrak bağlamasına, cayır cayır yakarak buhar hâline getirmesine fırsat vermezdim.

Şeytanlarla dolu fırtınalarda ve zehirli alevlerin ortasında sevgiyle kucaklardım Tse-kiun'u, beni bağışlamasını yakarır ve mutluluk vermeye çalışırdım ona...

Yazık ki, yeni bir hayata başlamak yanılgısından daha boş bir umut ve şu, upuzun ilkbahar gecesinden başka birşeyim yok şimdi. Ve madem ki yaşıyorum, hep hayatın doğrultusunda yürümeliyim ve Tse-kiun'u sevgiyle anarak, bütün acılarımı, bütün özlem ve pişmanlıklarımı dile getirdiğim bu yazı attığım ilk adım oluyor.

Gerçekte, Tse-kiun'u unutulmuşluğa gömerek, iniltili yaş şarkıları sunmuş sayılırım, yalan mı?

Unutmak ve artık sadece kendimi düşünmek, gömüldüğü gün Tse-kiun'a sunduğum unutkanlık çiçeklerini bile hatırlamamak istiyorum.

Hayat doğrultusundaki ilk adımı mutlaka atacağım, gerçeği yaralı yüreğimde büyük bir gizlilikle saklayacağım ve unutkanlığı, yalanı kendime kılavuz seçerek sessizce ilerleyeceğim.

21 Ekim 1925'de bitti.

KILIÇ VE DÖKÜMCÜ USTASI

I

Mei Kien-çe henüz girmişti yatağa ve annesiyle birlikte bir köşeye kıvrılıp henüz uyumaya koyulmuştu ki, fareler çıktı meydana ve gelip, tencerenin tahtasını kemirmeye başladılar. Onların gıcırtısı Mei'nin sinirlerini bozdu, homurdandı Mei. Homurdanması işe yaradı önceleri, fakat bir süre geçince, fareler ona da aldırmayıp gürültüye devam ettiler. Annesini uyandırmaktan korktuğu için, bir türlü bağıramıyordu farelere; bütün gün iş görmekten iflâhı kesilmişti annesinin ve kadıncağız yorgunluktan adetâ baygın düşmüş, yatağa girer girmez uyumuştu. Farelerin gürültüsü çok sonra kesildi ve bir sessizlik oldu; artık uyumaya hazırlanıyordu Mei, ama birdenbire yere yuvarlanan bir cismin gürültüsüne sıçradı ve gözlerini kocaman kocaman açtı. Su küpünü tırmıklayan hayvanların hışırtısıyla doldu kulakları.

— Güzel! Geberin de, aklınız başınıza gelsin! dedi, kıs kıs güldü, hafifçe öbür tarafına döndü ve doğruldu.

Önce tek ayağını yere bastı, ayışığından yararlanarak el yordamıyla kapıyı buldu, gene el yordamıyla meşâleyi tutuşturdu ve küpün içini aydınlattı. İri bir fare vardı küpün içinde. Dibinde bir parça su kalmıştı ve hayvan kurtulmak için debeleniyor, tırnaklarını geçirecek yer arıyordu. «Oh! olsun...» dedi kendi kendine. Her gece, uykularını kaçıran şeyin fareler olduğuna iyice inandı. Çamurdan karılmış duvarların birinde, elverişli bir delik bularak meşâleyi yerleştirdi ve keyifle manzarayı seyretmeye koyuldu. Fakat farenin o ufacık, yusyuvarlak, kocaman kocaman açılmış ve fıldır fıldır dönen gözlerine baktıkça, müthiş bir öfke düştü yüreğine; kafası bozuldu, yan taraftan bir saz kamışı çıkardı ve hayvanı tekrar suyun dibine bastırdı. Bir zaman suda tuttu fareyi ve bırakmadı, ama, tekrar gevşetince, fare gene suyun yüzüne çıktı ve pençelerini takabileceği bir yer aramaya koyuldu. Fakat kuvveten kesilmişti, gözleri suyun altındaydı, suyun yüzünde kala kala o sipsivri ve kırmızı burnu kalmıştı sadece, ıslık çalarak soluyordu.

Mei Kien-çe, belli bir süreden beri kırmızı burunlu adamlara müthiş içerliyordu, ama nedense bu defa farenin sipsivri ve kıpkırmızı burnuna acıdı, elindeki kamışla fareyi karnı hizasında yukarıya doğru çekip kaldırdı. Fare, onun uzattığı ka-

mışa sımsıkı sarıldı ve bir zaman, gücünü toplamak amacıyla hareketsiz bekledi, sonra kamışa tutunarak yukarıya çıktı. Mei, hayvanı bütünüyle sudan çıktığı anda, gebeş karnıyla ve bir solucanı andıran kuyruğuyla sırılsıklam görünce tekrar midesi bulandı ve sopayı çekiverdi, fare yeniden suya düştü; onu suyun dibine daha çabuk bastırmak için, Mei gene sopasını kullandı. Meşâleyi altıncı defa tazelediği vakit, farede kımıldanacak hâl kalmamıştı; ya suyun yüzüne çıkıyor, ya dibe batıyor ve kımıldanmadan, boylu boyunca yatıyordu.

Mei ona gene acıdı; kamışı ortadan ikiye ayırdı ve hayvanı iki uçtan destek vererek güçlükle yukarıya çıkardı. Yere bıraktı. Başlangıçta, hiç kımıldamıyordu hayvan, sonra yavaş yavaş soluk almaya başladı; bir zaman sonra kıpır kıpır oynadı, debelendi, silkindi ve dört ayağının üzerinde doğruldu, kaçmaya hazırlandı. Mei bunu görünce korktu ve sol ayağıyla üstüne basarak ezdi fareyi. Küçücük, belirsiz bir çığlık duydu sadece, cesedin başına diz çökerek kurbanını dikkatle seyretti: hayvanın ufacık ve sipsivri burnundan taze kan fışkırmıştı dışarıya ve görünüşe bakılırsa ölmüştü.

Gene büyük bir acıma hissine kapıldı, belirsiz de olsa, yüreğ̈i büyük bir suçluluk duygusuyla doldu ve o an için «mutsuzluğuna» inandı. Şaşkın şaşkın bakınarak, orada, öylece kaldı, eli kolu bağlanmıştı sanki.

— Çe, oğlum, ne yapıyorsun orada? diye sordu annesi, uyanmıştı.

— Bir fare... dedi ve beklenmedik bir çabuklukla doğruldu.

— Biliyorum fare olduğunu, ama ne yapıyorsun sen? Öldürüyor musun, yoksa kurtarıyor musun hayvanı?

Mei cevap vermedi. Meşâle sönmüştü ve o, hiç kımıldamadan duruyordu karanlıkta, üstelik konuşmuyordu; yavaş yavaş, pencereden vuran soluk ayışığına alıştırıyordu gözlerini.

— Ah! diyerek içini çekti annesi. Bu gece yarısı, tastamam onaltı yaşına basıyorsun artık, fakat huyun değişmedi; ve anladığım kadarıyla, kimse alamıyacak babanın intikamını.

Ayışığında gördü annesini, yatağının üzerine bağdaş kurup oturmuştu, bütün vücudu titriyordu; kalın ve boğuk sesinde sızılı bir keder ifâdesi okunuyordu; Mei, iliklerine kadar ürperdi bu yüzden, ama sonra, garip bir sıcaklık dolaştı damarlarında.

— Babamın intikamını almak mı? Buna ihtiyacı mı var? dedi ve annesine yaklaştı.

— Evet, ona yapılan büyük haksızlığın intikamını almak ge-

rek, bu da sana düşer. Kaç zamandır sana söylemek istiyordum bunu. Fakat henüz büyümemiştin, sabrettim, büyümeni bekledim. Artık kocaman adam sayılırsın, ne var ki huyun değişmedi. Senin gibi birine nasıl iş gördürülür; büyük bir mücadeleye hazır hissediyor musun kendini?

— Elbette, anacığım; ne yapılacağını söyle bana. Kötü huylarımı düzeltmek istiyorum...

— Tabii söyleyeceğim. Fakat, mutlaka değiştirmelisin huyunu... Hele, yanıma gel şöyle.

İyice yaklaştı annesine, kadın yatağında dimdik oturuyordu ve ayışığının ölgün parıltısında bir yanıp bir sönüyordu saçları.

— Dinle beni, dedi, en güzel kılıçları yaratan dökümcü ustasıydı baban, dünyada bir eşi daha yoktu. Epey zaman oluyor, ekmek parası yaparız, diye bütün âletlerini sattım. Bundan yirmi yıl kadar önce, kıralın gözdesi gebe kaldı ve bir demir parçası doğurdu. Söylendiğine göre, kadın demir bir kazık sokmuş orasına ve bu yüzden doğurduğu demir parçası, masmavi ve saydam bir yumakmış. Bunun olağanüstü bir servet olduğunu bilen büyük kıral, bu demirden bir kılıç döktürmek istemiş ve bu kılıç sâyesinde düşmanı altedeceğine, kendisini ve Devleti koruyacağına inanmış. Talihsizliğe bak, kılıcı döküp hazırlamak görevini babana vermiş. Demir yumağı sımsıkı avuçlayarak eve getirdi baban. Tam üç yıl, geceli gündüzlü çalıştı ve sonunda iki kılıç döktü bu demir yumağından.

«Masmavi kılıçlardı bunlar ve ilk bakışta, kolay görüp farketmek mümkün değildi onları. Sonsuz bir keyif vardı babanın gözlerinde, kılıçları fırından çıkarıp tekrar tekrar sildi. Sonra dalgınlaştı, alnı kırış kırış oldu ve ağzının kenarına acılı bir donukluk yerleşti. İki ayrı kutuya koydu kılıçları.

«— Kılıçların hazır olduğunu artık herkes biliyor, onları yarın kırala götürmek zorundayım. Yalnız unutma, bu benim sonum olacak. Korkarım, yarın bir daha hiç görüşmemek üzere ayrılacağız birbirimizden.

«— Sen... diye inledim, ne demek istediğini anlamamıştım, sen ki böyle eşi bulunmaz bir kılıç yarattın...

«— Felâket bunda zaten! Anlayamazsın, dedi. Büyük kıral, kırallığının gereği olarak, kuşkulu ve zâlim insandır. Dünyada eşi bulunmayan iki kılıç hazırladım ona, ilerde başkalarına da yaparım diye yüzdeyüz öldürecek beni.

Hıçkıra hıçkıra ağladım.

«— Üzülme, kaçınılmaz bir sonuç bu, ne kadar ağlasak kötü

kaderin, alınyazısının önüne geçemeyiz. Çoktan tedbir aldım ben.

«Işıltılar belirdi gözlerinde, yaptığı kılıçlardan birisini, kutusuyla birlikte dizlerimin üstüne bıraktı.

«— İlk döktüğüm kılıç bu, dedi. İyi sakla onu. Yarın, öbür kılıcı vereceğim kırala. Eğer eve dönmezsem, bil ki öbür dünyadayım. Altı aylık hâmilesin, değil mi? Öyleyse, sakın üzülme; çocuk doğunca, iyi yetiştir onu. Kocaman adam olduğu gün, bu kılıcı ver; gidip büyük kıralın kellesini koparsın, intikamımı alsın.»

— Geri dönmedi mi?

— Dönmedi, dedi annesi. Heryere başvurup araştırdım, ama boşuna oldu. Kendi yaptığı kılıçla, önce babanın boynunu vurmuşlar; sonradan öğrendim bunu. Ruhu başına belâ kesilmesin diye de, başını ve gövdesini ayrı yerlere gömdürmüş büyük kıral.

Mei, bütün vücudunun, o anda bir ateş kuyusundan farksız olduğunu hissetti, her tarafından ateş fışkırdığını sandı.

Annesi doğrulup yataktan indi ve yatağın başucunda, döşeme tahtalarından birini söküp çıkardı. Meşâleyi yaktı, kapının arkasındaki kazmayı alıp oğlunun eline tutuşturdu ve yeri işaret ederek emretti:

— Kaz burayı!

Mei'nin kalbi, heyecandan küt küt atıyordu, ama mümkün olduğu kadar sâkin hareketlerle yeri kazdı. Sarı toprak çıkardı önce ve, aşağı yukarı beş ayak derinliğe inince toprağın rengi değişti, orada çürümüş odun koyuluğuna büründü.

— İyi bak şimdi! Dikkat et! dedi annesi.

Mei, deliğin yanına boylu boyunca uzanıp kolunu içeriye soktu ve çürümüş odun kalıntılarını usulca eşeledi; ve ansızın, parmaklarının ucunda buz gibi bir soğukluk, bir üşüme hissetti; sonra masmavi ve alabildiğine saydam kılıç çıktı ortaya. Kabzasından kavradı onu ve delikten dışarıya çıkardı.

Kılıç ortaya çıkınca, dışardaki ayışığı da, meşâle de birdenbire sönük kalmışlardı yanında; masmavi bir ışık hepsini ezmişti. Bu masmavi ışık yumağının içindeydi kılıç ve ilk bakışta farkedilmiyordu bile. Mei dikkatle baktı kılıca; beş ayak uzunluğundaydı ve keskin tarafı yuvarlak ve çok köşeliydi.

— Yumuşaklığı bir yana bırakmalısın artık ve bu kılıçla babanın intikamını almalısın, dedi annesi.

— Huyumu çoktan değiştirdim, bu kılıçla gidip babamın in-

tikamını alacağım.

— Umarım öyle olur. Mavi bir ceket giyecek ve kılıcı da sırtında taşıyacaksın. O zaman kimse anlamaz ne olduğunu. Yıllar önce diktim ceketi, hazır bekliyor, diyerek eliyle yatağın arkasındaki eski bir sandığı işaret etti. Yarın sabah, kuşanıp yola çıkacaksın; beni düşünme.

Ceketi sandıktan çıkardı Mei ve üzerinde denedi; tastamam geliyordu vücuduna. Özenle katladı ve kılıcı da başucuna yerleştirerek tekrar yatağa girdi. Artık başka bir insan olduğunu, sertleştiğini farkediyordu; şimdi yatıp uyuyacak ve sabah erkenden yola çıkacak, azılı düşmanının peşine düşecekti.

Fakat uyuyamadı. Yatağında bir o yana, bir bu yana döndü hep. Annesinin umutsuzluk dolu iç çekişlerine de, elinde olmayarak kulak verdi. İlk öten horozun sesini duydu. Anladı ki vakit gece yarısını bulmuş ve kendisi onaltı yaşına girmiştir.

II

Mei Kien-çe, şiş gözlerle evden fırladığında, güneş henüz doğmamıştı. Mavi ceketi giymiş, mavi kılıcı sırtına bağlamıştı, çabuk adımlarla şehre doğru yürüdü. Ormanı geçince, uzaktaki ve önünde bulanık hatlarla çizilen surlardan şehre yaklaştığını anladı.

Seyyar satıcıların, sebzecilerin arasında şehre girdi. Sokaklar kalabalıktı. Erkekler sıraya giriyor ve henüz, saçlarını taramak fırsatını bile bulamamış kadınlar, başlarını kapılardan dışarıya uzatıp merakla bakınıyorlardı.

Çok önemli bir olayın beklendiğini o zaman anladı Mei.

Aldırmadı, kalabalığın ortasında ilerlemeye koyuldu, ama ansızın bir çocuk belirdi yanında ve hızla koşarken, birdenbire düşerek sırtındaki kılıca çarptı; Mei, korkusundan küçük dilini yutacaktı nerdeyse. Neyse ki, korktuğu başına gelmedi. Kuzey'e yöneldi ve hiç beklenmedik bir anda, kıral sarayının karşısında buldu kendini. Büyük bir kalabalık birikmişti oraya. Kadınlar çığlıklar atıyor, çocuklar ağlaşıyorlardı. Kılıcı kimseyi yaralamasın diye kalabalığa sokulmadı; fakat kalabalık büyüyor, o kaçtıkça, insanlar gelip kılıcına sürtünüyorlardı. Adamakıllı geriledi ve kimsenin çarpamıyacağı bir köşeyi gözüne kestirerek oraya büzüldü.

O sırada kalabalığın ön sırasında bulunanlar yere diz çöktü.

Yolda, yanyana koşan iki atın belirdiğini gördü Mei, atların peşinde savaş giysileri içindeki askerler vardı, hepsi de tepeden tırnağa silâhlıydı. Tozu dumana katarak ilerliyorlardı. Sonra, dört atın çektiği kocaman bir araba çıktı ortaya, arabanın içi çalgıcılarla doluydu; ziller, çalgılar çalıyor, davullara vur babam vuruyorlardı. Sonra başka arabalarda çeşit çeşit ve hepsi de şık giyimli, saray mensubu oldukları anlaşılan insanlar, cüceler, şişkolar filân geçti önünden. Gene, tepeden tırnağa silâhlı atlı askerler izliyordu onları; derken kalabalık bir anda yere kapandı. Ve o zaman, sarı bir arabanın içindeki tombul, işlemeli giysiler giyinmiş adamı gördü Mei. Hafif kırçıl sakalları vardı adamın, belindeki kılıç maviydi ve Mei'nin sırtında taşıdığı kılıca tıpatıp benziyordu.

Mei'nin bütün vücudu ürpertilerle sarsıldı, sonra alev alev yandığını hissetti. Çevresindeki boşluktan yararlanarak, sırtındaki kılıcı sıyırmaya davrandı ve beş altı adım öne ilerledi, fakat birdenbire boşlukta hissetti ayaklarını ve havalandı. Çelimsiz bir genç adamın üstüne yuvarlandı, kılıcıyla adamı yaralamış olmaktan korkarak telâşla ayağa fırladı ve kaburgalarının üstüne iki yumruk yedi, ama aldırmadı, bütün dikkatini yola vermişti ve galiba, önüne gelen ilk fırsatı kaçırmıştı, sarı araba çoktan uzaklaşmıştı çünkü, arabanın peşinden giden atlı muhafızlar bile ondan hayli uzaktaydı.

Kalabalık ayağa kalktı. Ve çelimsiz genç adam, Mei'yi yakasından sımsıkı kavradı, karnının içeriye çöktüğünü ileriye sürerek, ölmeyeceğine dair garanti istiyor ve Mei'nin yakasını bir türlü bırakmıyordu. Bir anda, meraklı bir kalabalık birikti çevrelerine, fakat kimse onlara karışmıyor, sessizce olanları seyrediyordu. Daha sonra, bir kısmı çelimsiz delikanlıdan yana çıktılar. Böyle düşmanlar karşısında gülmesi mi, yoksa öfkelenmesi mi gerektiğini bilemedi ve bu tatsızlığın anlamsız bir kötü tesadüf olduğuna karar verdi. Tartışma hayli uzadı ve sabırsızlıktan alev alev yanmaya başladı bizim Mei.

Derken, kapkara gözlü bir adam yardı kalabalığı; demir bir çubuk kadar sıskaydı bu adam ve kapkara sakalları vardı. Soğuk bir gülüşle Mei'ye baktı, sonra çelimsiz delikanlıyı çenesinden tuttuğu gibi kenara savurdu. Delikanlı biraz direndi, ama sonunda Mei'nin yakasını bıraktı ve uzaklaştı. Kara sakallı adam da göz açıp kapayıncaya kadar uzklaşmış, ortadan yokolmuştu. Kalabalık dağıldı. Biraz sonra adamlar tek tek yanına gelip, nereli olduğunu, evde ablası veya kızkardeşi olup olmadığını sor-

dular ona, ama Mei'nin kafası o kadar başka şeylerle doluydu ki, yanındakileri farketmedi.

Şehrin güney kesimine doğru yürüdü, kalabalık yüzünden başına bir kaza gelmesin, kılıcıyla adam yaralamasın, diye çok dikkatli davranıyor ve alabildiğine korkuyordu. En iyisi gidip Güney kapısında beklemeliydi kıralı, orası daha sâkin ve ıssız bir yerdi.

Şehirde herkes kıralın kır gezintisinden söz ediyordu. Bazıları da, kıral geçerken, yeri öpecek kadar eğilmenin millî bir şeref olduğunu, kıralı görmenin insana mutluluk vereceğini söylüyorlardı... Fiskoslar uğultu hâline geliyordu sonunda, bu yüzden arı kovanına benziyordu şehir. Ancak Güney kapısında yalnızlığa ve sessizliğe kavuşabildi.

Sur dışına çıktı ve kocaman bir dut ağacının gölgesine oturdu, iki parça ekmek çıkarıp yedi ve açlığını bastırdı. Annesi geldi aklına, burnunda ve gözlerinde bir karıncalanma peydahlandı. Ortalık sessizdi, o kadar ki kendi soluğunu bile rahatça işitebiliyordu. Ama hava kararkça sabırsızlığı büyüdü. Bütün dikkatiyle yola bakıyordu; fakat kıral, bir türlü dönmek bilmiyordu.

Aradan epey zaman geçti. Derken, kara sakallı adam tekrar karşısında belirdi.

— Gel, Mei Kien-çe, kıral seni arıyor, hapse attıracak! Baykuş ulumasına benziyordu sesi.

Mei ürperdi, bir süre adamın peşisıra yürüdü, sonra koşarak arkasından gitti. Ormanın kenarında durdular. Ağaçların arasında, gümüşlü ışıltılar saçan aydede görünüyordu ve iki kıvılcım gibiydi adamın gözleri.

— Nerden tanıyorsun beni? diye sordu. Korkuyordu.

— Çok eskiden beri. Sırtında, babanın ilk döktüğü kılıcı taşıyorsun ve intikam peşindesin. Ama biliyorum, başaramıyacaksın. Üstelik, bugün kırala ihbar ettiler seni. Düşmanın çoktan saraya döndü ve adamlarına seni yakalamaları için emir verdi.

Büyük bir keder kapladı Mei'nin yüreğini.

— Anam içini çekmekte haklıymış! dedi.

— Meseleyi bilmiyor anan, senin yerine ben intikam alacağım kıraldan.

— Sen mi? Bu işi sen mi alacaksın üzerine, Bay Kahraman?

— Kimse, böyle alaycı sözlerle hakaret edemez bana.

— Anama mı acıyorsun, bana mı? Söyle, bakalım.

— Ağızda sakız olmuş bu lâfları bırak şimdi; sevgi, hürriyet aşkı filân, bunların hepsi martaval. Bende böyle şeyler arama. Ama, ben alacağım senin intikamını.

— Anladık, fakat nasıl yapacaksın bunu?

— İki şey vereceksin bana; kılıcını ve kelleni!

Mei, hayli tuhaf buldu bu teklifi, fakat ürkmedi, ama ağzını açıp da cevap veremedi.

— Seni aldatıp hayatını ve kılıcını alacağımı sanıyorsan, aldanırsın, dedi adam. Herşey sana bağlı. Bana güvenirsen, bu işe girerim, basar giderim yoksa.

— Fakat nedenini söyler misin? Babamın intikamını benim yerime neden sen alacaksın?

— Eskiden tanırım babanı. Doğrusunu istiyorsan, dinle: Nefretin ve intikam duygusunun tâ kendisiyim ben. Ruhum öyle ağır yaralar aldı ki, kendi kendimden tiksiniyorum şimdi!

Sustu; Mei, omzuna attı elini, kılıcını kavradı ve havada savurarak kendi boğazını kesti; kafası gövdesinden ayrılmış ve yeşil otların üzerine yuvarlanmış, aynı anda kılıcı da kara sakallı adamın eline geçmişti. Adam, saçlarından tutarak havaya kaldırdı Mei'nin başını, üstüste iki defa henüz soğumamış dudaklarından öptü ve soğuk bir kahkaha koyverdi.

Koca ormanda yankılandı kahkahası. Sayısız ve ışıltılı kurt gözleri belirdi karanlıkta. Açtılar, cesede yaklaştılar hızla. Bir darbede yırttılar mavi ceketini ve vücudunu çabucak parçalayıp yokettiler. Yerde birikmiş kan izlerini bile yaladılar, dişlerinin arasında çıtır çıtır kırdıkları kemik seslerinden başka şey duyulmadı sonra.

Kurt sürüsünün başını çeken hayvan bir sıçrayışta kara sakallı adamın üstüne çullandı. Fakat adam, tek savuruşta onun başını gövdesinden ayırıverdi, yere yuvarlandı hayvanın kafası, ve öbür kurtlar onu da, hiçbir iz kalmayacak şekilde yokettiler. Gene kemik sesinden başka şey işitilmedi.

Adam, Mei'nin mavi ceketini yerden büyük bir ustalıkla almıştı ve çocuğun başını cekete sarmış, gizlemişti. Gerisin geriye döndü ve şehrin yolunu tuttu.

Oldukları yerde duruyordu kurtlar, kımıldamadan onun gidişini seyrediyor, bir karış dışarıya sarkmış dilleriyle, boyuna yalanıyorlardı.

Karanlıkta, kocaman adımlarla ilerliyor ve boğuk sesiyle şu türküyü çağırıyordu adam:

Aşk! Aşk! Aşk!
Kılıç uğruna can verir âsi dediğin.
Sadece kendinizi seven kalabalıklarsınız,
Kılıca âşık olanındır yalnızlık.
Karşı karşıya gelince, iki âsiden ölür biri
Kalır biri, aşk götürür gideni
Aşk götürür gideni!

III

Kır gezintisi kıralı eğlendirmemişti. Üstelik, bir adamın kendisini öldürmek üzere yolunu gözlediğini haber almıştı, canı sıkılmış, saraya dönmekte acele etmişti. Çok keyifsizdi o gece; dokuzuncu gözdesinin saçlarını da beğenmemiş, bir gece önceki kadar güzel bulmamıştı. Bereket, kız becerikli ve sevimliydi; dizlerine oturmuştu kıralın, kucağında defalarca kıvır kıvır kıvrandıktan sonra, canavar ruhlu efendisinin asık suratını güldürmüştü.

Fakat ertesi sabah, kıral gene keyifsizdi, hele kahvaltıdan sonra, öfkesinden yanına varılmıyordu.

— Ah! Herşey canımı sıkıyor burada! dedi, uzun uzun esnemekten nasılsa fırsat bulup söylemişti bunu.

Kraliçe ve soytarılar paniğe kapıldılar. Çoktandır, yağcılardan, cüce soytarılarından zevk almıyordu, akrobatlara bile bıkkınlıkla bakıyordu artık. Böyle öfkeli anlarda, hemen belindeki mavi kılıca sarılıyor, birkaç kişinin boynunu vurabilmek için çevresindekilere sataşıyor, bahane arıyordu.

Haremindeki gencecik iki delikanlı, yasak dinlemeyip gizlice dışarıya gitmişlerdi. Döndüklerinde, saraydaki gergin havayı farkedince, hayatlarının tehlikeye girdiğini hemen anladılar. Bir tanesi korkusundan tir tir titriyordu, ama öbürü hiç telâşlanmadı, gitti ve kıralın önünde diz çöktü, şunları anlattı ona:

— Kulunuz, sokakta çok tuhaf bir adamla tanıştı, efendimiz; sizi eğlendirebilecek çeşitli ve hiç görülmemiş numaralar biliyor. Hemen size haber vermeye koştum, efendimiz.

— Nasıl, nasıl? dedi kıral ve daha çok bilgi istedi.

— Kara benizli, çelimsiz bir adam bu, bir çeşit dilenci. Mavi bir ceket var sırtında ve ayrıca yusyuvarlak, mavi bir bohça taşıyor. Garip, o anda uydurduğu ve hiç duyulmamış türküler söylüyor. Hokkabazlıkta hüner sahibi olduğunu anlatıyor ve «He-

le, bir numara var ki, benden başka kimse beceremez onu. Seyredende gamdan, kederden eser kalmaz.» diyor. Kalabalık arasında, «Göster öyleyse» dediler, aldırmadı ve «Bu iş için, yaldızlı bir ejderha ve som altından bir büyük kazan gerekli» diye cevap verdi...

— Yaldızlı ejderha benim, som altından kazanım da var...

— Ben de aynı şeyi düşündüm, efendimiz...

— Söyle, gelsin yanıma.

Dört muhafız da delikanlının peşisıra, dışarıya fırladılar. Kraliçeden soytarılara ve hokkabazlara kadar, orada kim varsa, hepsi merak içindeydiler, sıkıntıdan kurtulacaklarını düşünerek keyifleniyorlardı. Seyredecekleri şey hoşlarına gitmese bile, kıralın öfkesine hedef olacak biri vardı nasıl olsa.

Aradan çok geçmedi; harem delikanlısı en önde girdi kıralın huzuruna; kara giysili, kara sakallı ve dilenci görünüşlü adam da dört muhafızın arasındaydı. O kadar zayıftı ki, bütün kemikleri tek tek sayılabilirdi yüzünde. Saygılı bir tavırla diz çöküp selâmladı kıralı. Gerçekten de, mavi kumaşa sarılmış, yusyuvarlak bir bohça vardı sırtında ve yer yer kara kırmızısı lekelerle süslüydü bohçası.

— Konuş! dedi kıral ona, adamı böyle baldırı çıplak hâlde görünce, eğlenceli olacağına pek aklı yatmamış ve daha başlangıçta keyfi kaçmıştı.

— Kulunuzun adı Yen-Çe-Ao-Çe ve Ven-Ven köyünde doğdu. Gençliğimde işsiz güçsüz biriydim, büyük bir bilgeye rastladım sonra. Bu usta eğlenceli bir oyun öğretti kulunuza; kesik bir çocuk başıyla oynanan bir oyun bu, üstelik tek başıma yapamam; som altından bir büyük kazanı altın yaldızlarla süslü bir ejderhanın önüne koymak gerek, süzülmüş su koymak gerek tencereye ve suyu odun kömürüyle ateşleyip ısıtmak gerek. Çocuk kafasını tencereye atınca, suyun aldığı şekle göre türlü oyunlar çıkacak ortaya ve hârika sesiyle güzel türküler söyleyecek. Bu manzarayı kim görse, gamı kederi dağılır, sıkıntısı kaybolur; herkes görebilse, hep barış olurdu dünyada.

— Başla öyleyse! dedi kıral.

Som altından bir kazan getirildi tahtın karşısına, içine su kondu ve altına odun kömürüyle ateş verildi. Adam, sırtındaki bohçayı çözdü, iki eliyle tutup havaya kaldırdı çocuğun başını ve salonun dört bir tarafında gezdirerek herkese gösterdi. Sonra, bir zaman tencerenin üstünde tuttu. O zaman kesik başın dudaklarının kıpırdadığı ve efsûnlu, büyülü ve alabildiğine

güzel bir türkü çağırdığı görüldü. Adam ansızın kocaman tencerenin içine, suya bıraktı ve tencereden sular fışkırdı, beş ayak yüksekliğe çıkıp tekrar kazana düştü. Ve herşey sâkinleşti, derin bir sessizlik oldu.

Aradan epey zaman geçti, fakat beklenen olayların hiçbirinden haber çıkmadı. Önce kıral sabırsızlanmaya başladı; onu gören kraliçe, soytarılar ve öbürleri homurdanmaya koyuldular, kıral aldatıldığını düşündü ve kendisini aldatmak cür'etini gösteren bu serseriyi kazana atmaları için muhafızlarına döndü, emir verecekti...

Tam o sırada, tencerede kaynayan suyun fokurtusu işitildi. Kara giysili adam, ocaktaki ateşten yayılan kıpkırmızı gölgelerle, fırınlanan demir bir heykeli andırıyordu şimdi. Ve kollarını havaya kaldırarak bakışlarını boşluğa çevirdi, dansetmeye ve türkü çağırmaya başladı:

Aşk! Aşk! Aşk!
Aşkın gücünü, kanın gücünü bilmeyen kim?
Halk sürünür, kıral basar kahkahayı.
Yüz, bin, onbin kelle kesilsin ister!
Ben, tek kelleyi fedâ ederek on bin Efendi keserim.
İnsan nasıl sevmez böyle kanı, böyle kelleyi!
Kan akacak, çaresi yok! Yazık!

Su, türkünün nağmelerine uyarak havaya yükseldi kazanda, küçücük bir tepe gibi kabardı. Ve sürekli bir akıntı, yukardan aşağıya, aşağıdan yukarıya sürekli bir gel-git vardı suyun içinde. Çocuk kafası, bu akıntıya uyarak yükseldi önce, tekrar düştü, tekrar yükseldi. Gülümseyen bir ifâdesi vardı gözlerinin oynadığı oyuna gülüyordu sanki. Sonra, birdenbire daha yükseklere çıktı su ve dağıldı, kıralın maskaralarından biri burnunu tutarak feryât etti o zaman, kaynar su burnunu yakmıştı.

Adamın türküsü bitince, kesik baş olduğu yerde çakılıp kaldı. Tekrar hareketlenip aşağıya indi, tekrar yükseldi, suya daldı çıktı, kocaman kocaman açtı gözlerini ve şu türküyü söyledi:

İyilik, bir okyanus gibi yayılır kıraldan,
Başı eğik düşmandır hepsi, kıraldır kuvvetli!
Dünya çöker silinir, Efendimiz kalır.
İşte geldim, kılıcımın mavi ışığı!
Mavi ışık, unutmamalıyım seni,

Başından ustaca ayırmalıyım gövdeyi,
Ah! Nasıl gözkamaştırıcı, nasıl yücelik!
Yaklaş bana, kılıcımın mavidir ışığı.

Kesik baş birdenbire suyun tepesine çıktı ve orada kaldı. Tekrar inip çıkarak bir süre oynadı, gözlerini sağa sola çevirerek türküsüne devam etti:

Yazık, aşkın gücünü bilmeyene!
Yazık, aşkın gücünü bilmeyen!
Feda edilen kesik baştır burada, aşk yüzünden!
Tek bir insan başına, onbin Efendi kelesi,
Götüreceğim ben!
Efendi dediğin onbin kelle kesse de doymaz oysa...

Suya daldı ve bir daha çıkmadı, türkü anlaşılmaz oldu, sözler birbirine karıştı. Ses kayboldukça, su sönüyor, kazana giriyordu. Hiçbir şey görünmez oldu sonunda.

— Ne yani? dedi kıral sabırsızdı.

— Efendimiz, dedi adam ve kıralın önünde diz çöktü. Artık, bütün hünerini içerde, tencerenin dibinde gösteriyor. Bunu yakından görebilirsiniz ancak. Onu tekrar havalandırmak elimden gelmez ki!

Kıral kalktı, tahtından indi ve boğucu sıcaklığa meydan okuyarak büyük kazana yaklaştı. Eğildi ve merakla kazanın içine baktı. Su, ayna gibi düz ve pürüzsüzdü; çocuk başı oradaydı, kımıldamıyor, gözlerini dikmiş, ona bakıyordu. Kıralın baktığını hissedince gülmeye başladı; o zaman kıral bir yerden hatırlar gibi oldu bu çehreyi, ama neyin nesi olduğunu çıkaramadı. Kara giysili adam, kıralın şaşkınlığından yararlandı, kılıcını çekti ve onun başını kopardı kıralın kellesi de kaynar suyun içine düştü.

İki düşman bir araya gelince mutlaka saldırırlar birbirlerine. İşte, Mei'nin başı da kıralınkini yanında görünce, bir sıçrayışta üzerine fırladı ve kulağından ısırdı kıralı. Kavga büyüdü ve tam beş yara aldı kıral başı, Mei de yedi yerinden yaralanmıştı. Kıral kurnazdı, hep onun arkasına dolanıyor, arkadan vurmak istiyordu düşmanını. Sonunda yakaladı, ensesinden ısırdı. Çocuk çığlıklar atıyordu. Oradaki herkes, kraliçeden soytarılara varıncaya kadar herkes şaşkınlık içindeydi. Çocuğun çığlıkları ayılttı hepsini. Bir garip keder çöktü üzerlerine ve korktular. Aslında, gizli bir sevinç yanıp sönüyordu benliklerinde. Şaşkın şaşkın bakını-

yorlardı, birşey bekler gibiydiler. Kara giysili adam da şaşkındı önceleri, ama yüzünde en ufak bir kıpırtı bile yoktu. Sonra mavi kılıcı havaya kaldırdı, indirdi sonra. Kendi boynunu kesmişti; kafası kazana düştü. O zaman, bembeyaz bir çiçek demeti fışkırdı kazandan ve havaya yükseldi, tel tel dağılarak gökyüzünde kayboldu.

Adamın başı boş durmadı, düşer düşmez kıral başının üzerine saldırdı, burnundan yakaladı kıralı ve ısırdı. Acı bir çığlık koyverdi kıral. Ağzı açılınca, fırsattan yararlandı Mei ve kendini kurtardı. O da çenesinden ısırdı kıralı. İkisi de bırakmadılar ve kıral başını altlı üstlü parçaladılar. Öyle saldırdılar ki, ne kıral gözleri kaldı oyulmadık, ne kıral burnu kaldı soyulmadık. Uzun bir süre debelendi kıral başı, sonra hareketsiz kaldı, tencerenin dibine çöktü. Herşey sustu, koyu bir sessizlik kapladı ortalığı.

Mei'nin ve kara giysili adamın kafası, onun üzerine koşuştular, öldüğünü anlayınca gülümseyerek birbirlerine baktılar ve bakışlarını gökyüzüne çevirerek kazanın dibine süzüldüler.

IV

Duman dağıldı, ateş söndü, su soğudu. Koyu sessizlik saray halkını ayaklandırdı. Biri bağırdı. Hepsi bağırdılar. Biri çabuk adımlarla kazanın yanına geldi, hepsi geldiler.

Buharın sıcaklığı hâlâ yüzlerini yakıyordu, fakat su buz gibiydi. Üzerini kalın bir yağ tabakası kaplamıştı, oradakiler... kraliçe, metresler, soytarılar, yağcılar, haremdekiler... hepsi bu yağ tabakasının ayna misâli parıldayan yüzünde seyrettiler kendilerini...

— Ah! Efendimizin kafası hâlâ orda! diye bağırdı kıralın altıncı metresi hıçkırarak ağlamaya başladı.

Herkes, ancak o zaman anladı felâketi ve çil yavrusu gibi dağıldılar. Beş altı kere koşarak döndüler salonu. Eski ve tecrübeli bir saraylı tek başına kazanın yanına geldi, suya soktu parmağını, fakat üfleyerek dışarıya çıkardı.

Akılları başlarına gelince toplandılar ve kıral başını kazandan çıkarmak için çare düşündüler; mutfaktaki bütün kepçeleri, bütün âletleri getireceklerdi oraya.

Getirdiler. Bütün âletler kazanın yanına kondu. Muhafızlar kollarını sıvadı. Soktular suya. Saygıyla karıştırdılar. Su çalkalandı, fıldır fıldır dönmeye başladı. Uzun bir süre geçti aradan;

muhafızlardan birinin ifâdesi değişti, büyük bir dikkatle kepçeyi yukarıya çekti ve kıralın kafatası çıktı dışarıya. Herkes çığlıklar attı, muhafız altın tabaklardan birine koydu kafatasını.

— Ah! Büyük Efendimiz! Kraliçe, metresler, öbürleri hüngür hüngür ağladılar. Sonra sustular; çünkü muhafızlardan biri, kazandan yeni bir kafatası çıkarmıştı. Yaşlı gözlerle ve pek inanamayarak, kazandan çıkarılan saç tutamlarını, sakal kalıntılarını seyrettiler.

Bütün kafatasları altın tabaklara konmuştu.

— Hangisi Efendimizin kafası? dedi dokuzuncu metres.

— Doğru söylüyor! Hangisi? Yaşlı yağcılar şaşkın şaşkın birbirlerine baktılar.

— Etleri, derileri eriyip yağ hâline gelmeseydi, ayırabilirdik, dedi bir soytarı.

Soğukkanlı olmak, kafataslarını inceden inceye gözden geçirmek gerekiyordu. Ama, beyazlık ve irilik bakımından birbirinden farklı değildiler, çocuk kafasını bile seçip ayıramadılar. O zaman kraliçe, efendisinin sağ şakağında bir yara izi olduğunu söyledi onlara. Tekrar araştırdılar; böyle bir yara izi bulundu bir kafatasında. Büyük bir sevinç kapladı ortalığı, fakat bu sevinç uzun sürmedi; bir başka soytarı öbür kafatasında da aynı izi bulmuştu.

— Bir fikrim var! diye sevinçle bağırdı üçüncü metres. Efendimizin burnu kocamandı.

Ve burun kemikleri inceden inceye gözden geçirildi.

— Efendimizin ensesi çıkık mıydı? dedi bir başkası.

— Biz köleler, nasıl bilebiliriz bunu...

Kraliçe ve metresler düşündüler, kimi «çıkıktı» diyor, kimi de aksini ileriye sürüyordu. Berber çağrıldı, bir kere de ona soruldu, ama berber bu konuda tek kelime söylemedi.

Aynı gece, bütün prensler ve bütün bakanlar toplantıya çağrıldı; «üç kafatasından hangisi kıralındı», buna karar verilecekti. Sonuç gene aynı oldu. Üstelik, saç ve sakal meselesinden ötürü yeni bir mesele daha çıkmıştı karşılarına.

Vakit geceyarısını çoktan geçmiş, fakat hâlâ kesin bir sonuca varılamamıştı, hepsinin uykusu gelmişti üstelik, esniyorlardı. Horoz sesleri ikinci defa duyulunca zorlandılar ve şu karara varıldı; kıralın gövdesinin yanına üç kafatasını da koyacaklardı.

Cenaze töreni tam yedi gün sonra yapıldı. Şehir gene ayaktaydı. Uzak bölgelerden bile bu töreni seyretmeye gelenler vardı.

Şafakla beraber, kadınlı erkekli, müthiş bir kalabalık doldu büyük caddeye. Sabahın erken saatlerinde, emniyeti sağlamakla görevli atlı muhafızlar piyasaya çıktı. Neden sonra cenaze göründü; gene silâhlı muhafızlar vardı en önde, dört araba dolusu çalgıcı peşlerinden geliyordu. Sarı araba göründü sonra; tabutun içinde bir kıral gövdesi ve üç ayrı kafatası vardı. Halk, saygıyla yere eğildi; bazıları ağlamak istedikleri hâlde, kendilerini tuttular. Öbür iki serserinin ruhu için de ağlamış olmak işlerine gelmiyordu; ama, başka çare de yoktu.

Kraliçeyi ve metresleri getiren arabalar en arkadaydı. Halk onları da seyretti. Onlar da halka bakıyor ve ağlıyorlardı. Yağcı ve soytarı takımı en arkadaydı; hepsinin suratlarında, bir maske gibi, hep aynı yapmacıklı üzüntü ifâdesi vardı. Fakat halk, zaten bakmıyordu onlara. Herşey birbirine karıştı gene ve tören alayı kalabalıktan görünmez hâle geldi.

Ekim 1926

SON

LU SİN

çığlık

«Cehalet içinde hapsedilmiş çalışkan insanların hayatını kudretli bir gerçekçilik anlayışıyle gözler önüne seren Lu Sin, toplumcu - gerçekçi Çin edebiyatının en büyük romancısıdır. Vurucu ve keskin bir üslûpla kaleme aldığı, «Çığlık» ve «Ah Kü'nün Gerçek Hikâyesi» gibi şaheselerinde rastladığımız alaycılığın altında derin bir merhamet ve sınırsız bir insan sevgisi gizlenmektedir...»

GRAND LAROUSSE
ENCYCLOPEDIQUE